

Uio • Universitetet i Oslo

Balansegang

USAs utenrikspolitikk overfor Iran, 1981-1983

Carl F. Gjerdrum

Masterprogram

60 studiepoeng

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Det humanistiske fakultetet

29. mai 2020

© Carl F. Gjerdrum

2020

Balansegang. USAs utenrikspolitikk overfor Iran, 1981-1983

Carl F. Gjerdrum

Bilde: President Reagan og staben under et statsråd (fra venstre til høyre): utenriksminister Alexander Haig, nasjonal sikkerhetsrådgiver Richard Allen, president Reagan, viseutenriksminister William Clark, Stabssjef James Baker III and forsvarsminister Caspar Weinberger, 28. mai 1981. Trykket med tillatelse fra The Ronald Reagan Presidential Library and Museum.

<http://www.duo.uio.no>

Print: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

En oppgave skrives ikke i et vakuum. Det er mange som har bidratt underveis for at jeg skal kunne sitte igjen med et bidrag til forskningsdebatten rundt USAs politikk i Midtøsten.

Aller først må jeg rette en enorm takk til min veileder Hilde Hendriksen Waage, som har vært både retningsgiver, faglig diskusjonspartner og sjelesørger. Hilde har en unik evne til å gi de riktige rådene og vinkene, og være brutalt ærlig når det er nødvendig.

Jeg har hatt stor glede av å samarbeide med de andre studentene på Hildes masterstudentgruppe. Jeg vil særlig takke Marie og William for et raust og godt samarbeid, og Gill, Therese og Ferdinand for verdifulle kommentarer til mine ufullstendige kapitler.

Jeg vil også rette en stor takk til Jennifer Newby og de andre svært dyktige og serviceinnstilte arkivarene på The Ronald Reagan Presidential Library i Simi Valley, California, for deres uvurderlige hjelp i min søken etter kilder til oppgaven.

Min familie, nærmeste venner og kollegaer har «stilltiende» akseptert at jeg har brukt mye tid på denne oppgaven det siste året. Det er jeg veldig takknemlig for!

Til slutt, min fantastiske Ingvild! Dette hadde ikke gått uten deg! Din tålmodighet, forståelse, støtte og hjelp er endeløs! Jeg er utrolig heldig som har deg i livet!

Carl F. Gjerdrum

Oslo, mai 2020

Sammendrag

I de første tre årene av Ronald Reagans presidentperiode var USAs forhold til Iran preget av at amerikanerne måtte balansere flere hensyn for å sørge for ivaretagelse av USAs viktigste interesser: fri flyt av olje fra Persiabukta. Hovedfaktorene som spilte inn var krigen mellom Iran og Irak, frykten for at Sovjetunionen skulle få for stor innflytelse i Midtøsten og behovet for å ivareta Israels sikkerhet. I tillegg iverksatte Reagan-administrasjonen en avtale om løslatelse av 52 amerikanere som hadde sittet fanget i Iran i 444 dager, som den forrige presidenten, Jimmy Carter, hadde forhandlet frem.

Reagan kom inn i Det hvite hus uten en overordnet plan for hvordan han skulle forholde seg til Iran. Han hadde fremstått som tøff mot både internasjonal terrorisme og Carters utenrikspolitikk, men endte opp med mye av den samme politikken som den forrige administrasjonen hadde ført. Han var i praksis en langt mindre hard leder enn han fremstod som. Reagan både aksepterte avtalen med Iran som de fleste i Washington og det amerikanske folket var imot, og som blant annet innebar å overføre iranske midler i USA til Iran. Imidlertid overholdt ikke amerikanerne helt sin del av avtalen, og forsinket dermed en normalisering av forholdet til Iran.

Fra februar 1981 til våren 1982 var det frykten for sovjetisk innflytelse i Iran og invasjon av land rundt Persiabukta som dominerte USAs vurderinger. Med sovjetisk dominans i regionen kunne de forhindre oljeeksport til den vestlige verden. I denne perioden hadde imidlertid Irak overtaket i krigen med Iran og trusselen mot oljeproduksjonen i regionen var minimal. USA støttet derfor israelsk salg av amerikanske våpen til Iran for å hindre at Sovjetunionen gjorde det samme. Samtidig forsøkte USA å hindre andre land i å selge våpen til Iran så de iranske styrkene ikke skulle bli for sterke. Våren 1982 vant Iran imidlertid flere militære seire og klarte sommeren 1982 å jage de irakiske styrkene ut av Iran. Iranske styrke gikk også over grensen til Irak. I USA ble derfor frykten for Sovjetunionen byttet ut med frykten for at Iran skulle bli den dominerende makten i Persiabukta. USA så for seg at Iran kunne begrense oljeeksporten fra Persiabukta ved å invadere land som Kuwait og Saudi-Arabia, angripe oljeinstallasjoner og -skip eller støtte islamske opprørsgrupper i arabiske land i Midtøsten. Konsekvensene kunne bli en økonomisk depresjon på linje med USA på 1930-tallet. USA forsøkte derfor å utligne balansen igjen ved å støtte Irak med etterretning og militært utstyr, og øke sitt militære nærvær i Det arabiske hav og Persiabukta.

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon	1
Innledning	1
Teoretiske perspektiver	2
USAs Midtøsten-politikk	3
Utenrikspolitikk under Ronald Reagan	6
Kilder	14
Litteratur	14
2. Iran og Den store Satan	17
Moderne Iran	17
USA, olje og kommunister – og nok ett kupp, 1941-1953	19
Sjahens maktkonsolidering, 1953-1961	21
Hvit revolusjon og tettere bånd til USA	22
President Jimmy Carter og et ønske om moral i politikken	24
Khomeini	25
Opptakt til revolusjon	26
Revolusjon	28
Amerikanske gisler	30
Innledende forsøk på å frigi gislene	31
Økende press og militært redningsforsøk	33
Økonomiske sanksjoner	34
Krig mellom Iran og Irak	35
Den algeriske kontakten og forhandlinger om løslatelse av gislene	36
3. Ilddåp – Reagans første møte med Iran	38
Gisler til begjær	38
Gisler til besvær	41
Andre amerikanere fengslet i Iran	43
Reagan om Carters utenrikspolitikk	44
Algerie-avtalen av 19. januar 1981	46
Det er mulig vi ikke kommer til å gjennomføre deler av Carters presidentordre	47
Vurdering av avtalen	50
Aksept av Algerie-avtalen	53
Gjennomføring av avtalen	55
4. Skyggespill	57

Krig i Persiabukta	57
Stillingskrig	58
Reagan-administrasjonen inntar en «nøytral» holdning til krigen	59
Offisiell holdning til salg av våpen til Iran	62
Iran og Israel.....	63
Israelsk våpensalg til Iran.....	65
Interne stridigheter i Iran.....	68
Økende bekymring i USA	70
Frykten for Sovjetunionen.....	73
Variierende fokus på Iran.....	75
Iransk fremgang i krigen	78
5. Balansen forskyves	83
Begynnende amerikansk støtte til Irak.....	83
Villedende informasjon	85
Iran på offensiven	87
Økende bekymring for Iran	89
Et oljeproblem	92
Irak ut av Iran	95
Iran inn i Irak	96
Den iranske fremgangen stanser opp	101
Vareopptelling i USA og Iran.....	103
USA blir tvunget ut av nøytraliteten	105
6. Konklusjon: Balansegang	109
Algerie-avtalen.....	109
Å måtte forholde seg til Iran.....	111
Våpensalg og Israels skyggespill	112
Trusselen fra Sovjetunionen.....	113
Iransk fremgang i krigen og amerikanske støtte til Irak	114
Konklusjon: Begrensning og balansering	115
Primærkilder og litteratur.....	121
Kilder hentet fra hjemmesidene til Ronald Reagan Presidential Library (RRPL) og Ronald Reagan Presidential Foundation and Institute (RRPFI)	122
Kilder hentet fra Internett.....	123
Avisartikler	124
Bøker, artikler, rapporter og kapitler fra antologier	125

1. Introduksjon

«Jeg sitter her hver dag og forsøker å få folk til å gjøre det de burde ha vett nok til å gjøre uten at jeg overtaler dem til det. Det er alt presidentens makt er godt for.»

Dwight D. Eisenhower¹

Innledning

3. januar 2020 ble den iranske generalen Qasem Soleimani drept av en amerikansk militærdronne. Dagen etter la USAs president Donald J. Trump ut en Twitter-melding om at USA var klar til å angripe 52 mål i Iran dersom landet angrep USA som gjengjeldelse for drapet.² Målene representerte 52 amerikanske borgere som hadde sittet 444 dager i fangenskap i Iran etter at USAs ambassade i Teheran ble stormet 4. november 1979. Referansen til de amerikanske gislene gjenspeiler hvor dypt såret i den amerikanske stoltheten fortsatt er 40 år etter gisseltakingen.

De 52 gislene ble løslat 20. januar 1981, samme dag som Ronald Wilson Reagan tok over som USAs 40. president. I flere måneder i forveien hadde den forrige presidenten, Jimmy Carter, arbeidet med en avtale som skulle sørge for løslatelse av gislene. Denne avtalen måtte Reagan forholde seg til da han tok over, og den var med på å forme Reagan-administrasjonens politikk overfor Iran. Samtidig var Iran i krig med nabolandet Irak. Krigen var en trussel mot olje-eksporten fra Persiabukta til USA og dets allierte rundt om i verden. Utfallet av konflikten hadde sikkerhetsmessig betydning for Israel, som var USAs fremste allierte i Midtøsten på denne tiden, og krigen kunne også gi Sovjetunionen større innflytelse i regionen.

Reagan-administrasjonen hadde ingen klar og enhetlig politikk overfor Iran. USA håpet at forholdet til ledelsen i Teheran ville normalisere seg etter at gislene ble løslatt og at president Reagan dermed kunne konsentrere seg om innenrikspolitiske forhold, som å bygge ned statsbyråkratiet, gjenreise økonomien, og styrke militæret. Imidlertid måtte Reagan fra dag én forholde seg til avtalen som var inngått med Iran for å løslate gislene. Avtalen var omstridt i USA og tok mye av det politiske fokuset bort fra de innenrikspolitiske sakene som Reagan var så opptatt av.³ I tillegg tvang utviklingen i krigen USA til å fortsette å forholde seg til Iran. Likevel var det først sommeren 1982, etter at Iran hadde fått et overtak i krigen mot Irak, at ble det viktig for Reagan-administrasjonen å legge planer for hvordan USA skulle forholde seg til Iran.

---

¹ Siter i Neustadt, Richard E. *Presidential Powers and the Modern Presidents. The Politics of Leadership from Roosevelt to Reagan*. New York: The Free Press, 1990, 10: "I sit here all day trying to persuade people to do the things they ought to have sense enough to do without my persuading them. ... That's all the powers of the President amount to."

² Donald J. Trump, Twitter-melding, 4. januar 2019, 11.52 PM, <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1213593974679769093> og <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1213593975732527112>.

³ Burke, John P. *The Institutional Presidency*. Baltimore og London: The Johns Hopkins University Press, 1992, 148; Cannon, Lou. *President Reagan. The Role of a Lifetime*. New York: Public Affairs, 2000, 56, 163; Mieczkowski, Yanek. "Reagan Runs. His Campaigns for the Presidency". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 54-69. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 62.

- Hva var den amerikanske utenrikspolitikken overfor Iran mellom 20. januar 1981 og desember 1983, og hvordan kan politikken forklares?
- Hvilke elementer var viktige i utviklingen av USAs politikk overfor Iran?
- Hvilke ytre og indre faktorer påvirket beslutningene i Reagan-administrasjonen, og hvilke grep ble tatt for å gjennomføre beslutningene?

Teoretiske perspektiver

Statsviter William B. Quandt er i sin bok *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967* opptatt av aktørperspektivet i utformingen av amerikansk utenrikspolitikk. Quandt legger vekt på at utenrikspolitikk formes i en interaksjon mellom blant annet beslutningstakernes forutinntatte holdninger og ideologiske ståsted, tilgjengelig informasjon om land, personer og hendelser, byråkratiske grupperingers påvirkningskraft, innenrikspolitiske vurderinger, overgang fra en president til den neste, pågående kriser, strategiske nasjonale interesser og lobbyvirksomhet.⁴

Quandt mener imidlertid at det er presidenten, hans nærmeste støttespillere og hvordan de bearbeider informasjonen de får som spiller den avgjørende rollen. Han påstår at ingen amerikanske presidenter og deres stab har hatt noen omfattende forståelse av konflikter i starten av deres presidentperioder, og at deres forhold til de realpolitiske endringene fører til at de ofte ender opp med likt syn på hvordan utenrikspolitikk skal føres, på tross av mulige innledende ideologiske og strategiske forskjeller.⁵ Ronald Reagan var i valgkampen svært opptatt å fremme et annet syn enn sin forgjenger på hvordan utenrikspolitikk skulle føres. De realpolitiske hendelsene i Midtøsten gjorde imidlertid at Reagans politikk til slutt ikke var så ulik Jimmy Carters. For eksempel førte Reagans ønske om å frigi gisler i Libanon på midten av 1980-tallet til at han gikk bort fra sin grunnholdning om ikke å «forhandle med terrorister».

Andre teoretikere er mindre opptatt av aktørprinsippet og mer opptatt av overordnede strukturer. Teoretikere innenfor den såkalte realismeskolen, som Hans Morgenthau, Thomas Schelling og Kenneth Waltz, ser internasjonale relasjoner og stater agering overfor hverandre i lys av makt eller mangelen på makt. De argumenterer for at det ikke finnes noen overordnet maktstruktur som styrer forholdet mellom stater og at statene derfor til enhver tid må kjempe for sin egen økonomiske, militære og politiske overlevelse. Utenrikspolitiske handlinger kan dermed ses som et spill for å påvirke balansen i en region, verdensdel eller verden som helhet. Teoretikere

---

⁴ Quandt, William B. *Peace Process. American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*. Berkley og Los Angeles: University of California Press, 2005, 10.

⁵ Quandt, *Peace Process*, 9, 15-16.

innenfor den rasjonelle skolen ser derimot stater som legale entiteter som opererer i henhold til internasjonale avtaler og internasjonal praksis, mens teoretikere innenfor den revolusjonære skolen har mindre fokus på stater og mer på individer i beslutningsprosessene.⁶

USAs Midtøsten-politikk

For USA var den kalde krigen langt på vei altoverskyggende i utformingen av utenrikspolitikken etter den andre verdenskrigen, enten det var snakk om Europa, Latin-Amerika, Asia, Persiabukta eller resten av Midtøsten. Den globale rivaliseringen med Sovjetunionen om makt og innflytelse begynte allerede før krigen var over, og fikk betydning for hvordan USA så seg selv som stormakt og hvordan USA analyserte verden i et økonomisk og sikkerhetsmessig perspektiv.⁷ Den ytre faktoren som først og fremst spilte inn i USAs analyser var Sovjetunionens økende innflytelse i land som lå nær områder som USA anså som strategisk viktige. Imidlertid var USA også bekymret for sovjetisk innflytelse i strategisk mindre viktige land. Dette skyldtes en frykt for at det sovjetiske presset og påvirkningen i ett land kunne spre seg til nabolandet og -regionen. Dermed kunne Sovjetunionen til slutt nå områder som var militært og økonomisk viktig for USA.⁸

Også innenrikspolitiske faktorer påvirket den amerikanske utenrikspolitikken etter andre verdenskrig. USA ønsket å spre amerikanske verdier, som demokrati og frihandel, og forsvare demokratiske land mot kommunismens ekspansjon. Økonomiske hensyn, som muligheten for eksport av amerikanske råvarer og produkter, import av viktige råvarer som USA manglet og investeringer i utlandet, spilte også inn. Dermed fikk også ideologiske aspekter som motstand mot tollbarrierer, regionale handelsblokader og nasjonalisering av oljeproduksjon, betydning for utformingen av politikken.⁹

USAs hovedinteresser i Midtøsten fra slutten av andre verdenskrig til 1989 kan oppsummeres i fem hovedpunkter: holde Sovjetunionens innflytelse lavest mulig, sikre stabil oljeeksport, trygge Israels eksistens og interesser, sørge for stabilitet i regionen, og opprettholde nære politiske, handelsmessige og militære relasjoner med «vennligsinnede» stater, særlig Egypt, Saudi Arabia, Tyrkia, Pakistan og Iran.¹⁰

---

⁶ Jackson, Robert og Georg Sørensen. *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2016, 62-86, 132.

⁷ Hahn, Peter L. *Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East since 1945*. Washington D.C.: Potomac Books, 2005, 77-78; Lundestad, Geir. *Øst, vest, nord, sør: hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo: Universitetsforlaget 2010, 41.

⁸ Hooglund, Eric. "The Policy of the Reagan Administration toward Iran." I *Neither East Nor West. Iran, the Soviet Union, and the United States*, redigert av Nikki R. Keddie og Mark J. Gasiorowski, 13-35. New Haven og London: Yale University Press, 1990, 181; Lundestad, *Øst, vest, nord, sør*, 41; Quandt, *Peace Process*, 11-12.

⁹ Lundestad, *Øst, vest, nord, sør*, 42-43.

¹⁰ Khoury, Philip S. "The Reagan Administration and the Middle East." I *Reagan and the World*, redigert av David E. Kyvig, 67-96. New York: Greenwood Press, 1990, 69; Pressman, Jeremy. "Understanding the US-Israeli Alliance". I *US Foreign Policy in the Middle East. From American Missionaries to the Islamic State*, redigert av Geoffrey F. Gresh og Tugrul Keskin, 105-117. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018, 106-107; Quandt, *Peace Process*, 12-14; Rubin, Barry. "The Reagan Administration and the Middle East". I *Eagle resurgent? The Reagan Era in American Foreign Policy*, redigert av Kenneth A. Oye, Robert J. Lieber og Donald Rothchild, 3-40. Boston og Toronto: Little, Brown and Company, 1987, 432-433.

USAs politikk overfor Persiabukta og resten av Midtøsten baserte seg på at regionen utgjorde et strategisk knutepunkt mellom øst og vest og var en energikilde for det meste av «den frie verden».¹¹ Ved å kontrollere Suez-kanalen i Egypt og Hormuzstredet mellom Iran og Oman var det mulig å styre handelsrutene mellom verdenshavene og den viktigste eksportkanalen for olje. Det var derfor viktig for USA å hindre at Sovjetunionen fikk kontroll over landene rundt disse fartsårene og de økonomiske midlene som de skapte.¹² USA satset på flere allianser som skulle begrense Sovjetunionens innflytelse i Midtøsten, som for eksempel Baghdad-pakten, og bilaterale samarbeid, som med Iran og Saudi-Arabia. Reagans første utenriksminister, Alexander Haig, forsøkte også å få til en «strategisk konsensus» med Egypt, Jordan, Saudi-Arabia og Israel mot sovjetisk innflytelse.¹³

Det var viktig for verdensøkonomien generelt og de vestlige landene spesielt at det ble gitt stabile leveranser av råolje fra Midtøsten. Oljen hadde i løpet av 1900-tallet utkonkurrert alle andre varme- og energikilder, og var kritisk for produksjon av plast, gjødsel og kjemikalier. Oljeproduserende land var avhengig av inntektene fra salget av oljen og de oljeimporterende landene av leveranser til industri og forbrukere. De oljeeksporterende landene i Persiabukta er imidlertid også medlemmer av Organisasjonen for petroleumseksporterende land (OPEC), sammen med blant andre store oljeproduserende land som Venezuela, Angola og Nigeria. OPEC-landene samarbeider om å bestemme hvor mye olje de skal produsere og hvilken pris de skal sette på denne. Alle oljeeksporterende og -importerende land er deltakere i det samme verdensomspennende markedet. Når prisen og tilgangen på olje fra Persiabukta endrer seg, påvirker det også prisen på olje fra andre steder i verden. Størrelsen på oljereservene og mengden olje som eksporteres daglig fra OPEC-landene, samt OPEC-landenes evne til å samarbeide, gjør at prisen på olje på verdensmarkedet har vært styrt av OPEC siden midten av 1970-tallet. I forbindelse med krigen i 1973 mellom Israel, Egypt og Syria tok de arabiske oljeproduserende landene også oljen i bruk som et politisk våpen gjennom å redusere produksjonen, firedoble prisen og innføre en oljeembargo mot land som støttet Israel i krigen, først og fremst USA. Bruken av oljevåpenet førte i 1973 og 1974 til økonomisk krise i vestlige land, med blant annet oljerasjonering, reduksjon i biltrafikk og økende arbeidsløshet. På denne måten sørget de arabiske

---

¹¹ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on Europe and the Middle East. *Developments In the Persian Gulf, June 1984: Hearing Before the Subcommittee On Europe And the Middle East of the Committee On Foreign Affairs, House of Representatives, Ninety-eighth Congress, Second Session, June 11, 1984*. Washington: U.S. G.P.O., 1984, 3. Se også Christison, Kathleen. *Perceptions of Palestine. Their Influence on U.S. Middle East Policy*. Berkley, Los Angeles og London: University of California Press, 1999, 126-129.

¹² Rubin, "The Reagan Administration and the Middle East", 433.

¹³ Christison, *Perceptions of Palestine*, 199-200; Murray, Donette. *US Foreign Policy and Iran. American-Iranian Relations since the Islamic Revolution*. London og New York: Routledge, 2010, 43; Waage, Hilde Henriksen. *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013, 235-236.

landene for å bli tatt på alvor i forhandlingene om 1973-krigen og andre saker som omhandlet Midtøsten.¹⁴ Dette gjorde det viktig for USA med nære relasjoner til de oljeeksporterende landene og de statene som eventuelt kunne legge hindringer i veien for eksporten. Salg av olje fra landene rundt Persiabukta skjedde ofte uavhengig av landenes styringsformer siden eksporten i de fleste tilfellene var deres eneste store inntektskilde. Det gjorde at USA kunne handle med mange forskjellige typer regimer.¹⁵

Etter andre verdenskrig hadde dollaren vært den foretrukne valutaen i verden på grunn av USAs dominerende økonomi. De oljeeksporterende landene mottok sin fortjeneste i amerikanske dollar og handlet primært med de amerikanske oljeselskapene som igjen var tett lenket til de amerikanske bankene. Disse bankene ga på sin side lån til oljeimporterende land og var derfor svært avhengig av at disse landene ikke fikk problemer med å betjene sine lån. Det utgjorde derfor en trussel mot USAs utenrikspolitikk at arabiske land i fremtidige konflikter med Israel kunne true med å trekke ut sine midler fra amerikanske banker eller misligholde sine lån. I 1977 hadde oljeproduserende land rundt 50 milliarder dollar i amerikanske banker. Risikoen ble riktignok vurdert som liten av det amerikanske finansdepartementet, men de hadde likevel en skjult frykt for at det kunne gå galt med amerikanske banker dersom en plutselig uthenting av utenlandske midler skapte panikk i markedet. USA vedtok derfor en lov som ga presidenten mulighet til å fryse utenlandske midler i USA og i oversjøiske amerikanske bankfilialer dersom et land truet USAs økonomiske trygghet eller utenrikspolitikk. Dermed ble de amerikanske bankene og finansinstitusjonene også et mulig utenrikspolitisk våpen for USA.¹⁶

USA har hatt et nært forhold til Israel siden opprettelsen av den jødiske staten i 1948. Politiske lobbygrupper i USA har bidratt sterkt til at USAs presidenter, fra og med Harry S. Truman til og med Ronald Reagan, nesten utelukkende har støttet israelske krav om anerkjennelse og sikkerhet. Påvirkning fra israelske ledere sørget også for at presidentene så konfliktene i Midtøsten i et kald krig-perspektiv, på tross av at konfliktene nærmest utelukkende hadde regionale årsaker og at amerikanerne hadde blitt fortalt av arabiske ledere at det var konflikten mellom araberstatene og Israel som var viktig, ikke den kommunistiske trusselen. Israel var imidlertid på 1950- og 1960-tallet villig til å gå til kamp mot arabiske land som Egypt og Syria, som begge støttet Sovjetunionen, og Israel ble derfor ansett av USA som vesentlig i

---

¹⁴ Noreng, Øystein. *Crude Power. Politics and the Oil Market*. London: I.B. Tauris Publishers, 2006, 5, 135; Quandt, *Peace Process*, 99-100, 115-118, 125-126; Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*, 394-396.

¹⁵ Khoury, "The Reagan Administration and the Middle East.", 69; Quandt, *Peace Process*, 12-13; Rubin, "The Reagan Administration and the Middle East", 432-433.

¹⁶ Alerassool, Mahvash. *Freezing Assets. The USA and the Most Effective Economic Sanction*. London og New York: St. Martin's Press, 1993, 2, 4-6, 15-17, 29-30, 106; Lowenfeld, Andreas F., Lawrence W. Newman og John M. Walker, jr. *Revolutionary Days. The Iran Hostage Crisis and the Hague Claims Tribunal*. New York: Juris Publishing, Inc., 1998, 59-62.

forsøket på å minimere den sovjetiske innflytelsen i Midtøsten. Paradoksalt nok bidro USAs støtte til Israel i de militære konfliktene mellom Israel og dets arabiske naboer mellom 1967 og 1974 til at Syria, Egypt og, delvis Irak, til tider samarbeidet tett med Sovjetunionen. Israel hadde en spesiell plass i Reagans hjerte, og presidenten mente selv at Israel aldri hatt en bedre venn i Det hvite hus enn ham.¹⁷

USA foretrakk stabilitet i Midtøsten fordi amerikanerne antok at revolusjoner og omveltninger kunne føre land nærmere Sovjetunionen, som gjerne støttet sosiale og politiske opprørsbevegelser i utviklingsland. Krieger mellom nabostater kunne bringe USA inn i væpnede konflikter, med det mulige dilemmaet at USA kunne komme til å støtte begge sider. Ønsket om opprettholdelse av status quo førte imidlertid også USA i konflikt med regimer med nye visjoner for hvordan deres land skulle styres og utvikles.¹⁸

Utenrikspolitikk under Ronald Reagan

Ronald Reagan var en tidligere skuespiller og guvernør i California som på et tidspunkt hadde vært medlem av det demokratiske partiet, men som vant presidentvalget i 1980 for republikanerne. Reagan trodde på lavere skatter, deregulering av offentlig byråkrati og «fred gjennom styrke», og hadde en drøm om å fjerne alle atomvåpen. For Reagan var frihet og demokrati en universell rettighet, og han mente at han som øverste militære leder i USA hadde en rett og plikt til å bruke makt for å forsvare friheten i verden der han anså det som nødvendig.¹⁹

Reagan inntok Det hvite hus med et ønske om å endre amerikansk utenrikspolitikk. Han mente at amerikanerne hadde mistet troen på seg selv etter et tiår med skandaler, økende økonomiske problemer og utenrikspolitiske tap, og la særlig skylden for dette på sin forgjenger, president Jimmy Carter. Det var Reagans drøm å gjenopprette USA som en utenrikspolitisk stormakt.²⁰ Et av Reagans hovedmål var å derfor å endre på Carters politikk, som han anså som svak. Under valgkampen hadde Reagan angrepet Carter-administrasjonens manglende evne til å snakke med en stemme i utenrikspolitikken. Reagan lovte å gjenskape orden og struktur, og

---

¹⁷ Christison, *Perceptions of Palestine*, 69-75, 102-104, 106, 109-111, 126-129, 136-138; Haig jr., Alexander M. *Caveat. Realism, Reagan, and Foreign Policy*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1984, 167; Pressman, "Understanding the US-Israeli Alliance", 107, 110-111; Reagan, Ronald. *An American Life*. New York: Pocket Books, 1990, 410-412; Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*, 400.

¹⁸ Rubin, "The Reagan Administration and the Middle East", 433.

¹⁹ Cannon, *President Reagan*, 6, 36, 43, 259, 275, 290; Edwards III, George C. og Stephen J. Wayne. *Presidential Leadership – Politics and Policy Making*. Stamford, CT: Cengage Learning, 2014, 213; Flamm, Michael W. "The Reagan Presidency and Foreign Policy". I *Debating the Reagan Presidency*, redigert av John Ehrman og Michael W. Flamm, New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009, 104, 106, 111-112; Gaddis, John Lewis. "The Foreign Relations of the Reagan Administration." I *Reagan and the World*, redigert av David E. Kyvig, 17-38. New York: Greenwood Press, 1990, 24-25; Gergen, David. *Eyewitness to power, the essence of leadership, Nixon to Clinton*. New York, London, Toronto, Sydney og Singapore: Simon & Schuster, 2000, 208-209; Schultz, George P. *Turmoil and Triumph. My years as Secretary of State*. New York og Don Mills, Ontario: Scribners, 1993, 525; Walcher, Dustin. "The Reagan Doctrine". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 339-358. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 339-340, 344.

²⁰ Lundestad, *Øst, vest, nord, sør*, 113; Reagan, *An American Life*, 219; Scott, James M. "Reagan's Doctrine? The Formulation of an American Foreign Policy Strategy." I *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 26, No. 2 (1996), 1048; Wills, David C. *The First War on Terrorism. Counter-Terrorism Policy during the Reagan Administration*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, 20-21.

stoppe den interne kranglingen som han mente Carter-administrasjonens utenrikspolitiske medarbeidere var kjent for.²¹

Presidenten og hans nærmeste medarbeidere var sterke motstandere av kommunismen som ideologi og Sovjetunionen som denne ideologiens forkjemper. De mente at Sovjetunionen truet amerikanske verdier, som demokrati og frihandel, og var overbevist om at Moskva hadde en plan om å dominere verden.²² Det var derfor nødvendig at USA kjempet aktivt mot Sovjetunionen på alle fronter.²³ Reagan hadde et svart-hvitt syn på den kalde krigen: verden var delt inn en god og en ond side, og Sovjetunionen var skyld i alt som var galt.²⁴ Som Reagan sa i et intervju i juni 1980: «[I]a oss ikke lure oss selv. Sovjetunionen står bak all den uroen som foregår. Hvis de ikke var opptatt av dette dominospillet, ville det ikke vært noen konfliktområder i verden.»²⁵ Reagan trodde imidlertid også på at det var mulig å få til fred i verden og at det var mulig å samarbeide med Moskva. I den troen opphevet han en kornembargo mot Sovjetunionen i april 1981.²⁶

Reagan kjørte en tøff retorisk linje mot terrorisme, og uttalte flere ganger at han aldri ville forhandle med terrorister. Reagan forstod at terrorisme ikke bare var et utenrikspolitisk fenomen. Den hadde også blitt en innenrikspolitisk faktor etter at 52 amerikanere hadde sittet fanget i Iran i 444 dager.²⁷ Utenriksminister Shultz oppsummerte Reagan-administrasjonens syn på terrorisme i *Triumph and Turmoils*: «Sørg for at terrorisme ikke betaler seg. Hvis gisseltakere finner ut at de kan «selge» sine gisler, vil deres forbrytelser aldri opphøre.»²⁸

Reagan kom inn uten en klar plan for utenrikspolitikken, og det er også tegn på at han ikke var opptatt av dette heller.²⁹ Den nye presidenten tok med seg en del av sine nærmeste rådgivere fra tiden som guvernør i California inn i Det hvite hus, men verken Reagan eller rådgiverne hans visste mye om det politiske livet i Washington, og ingen av dem hadde utenrikspolitisk erfaring eller ideer om hva slags utenrikspolitikk de ville føre. Journalisten Lou Cannon, som fulgte

---

²¹ “Televised Address by Governor Ronald Reagan A Strategy for Peace in the 80s, 19. oktober 1980” *Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989*. RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/10-19-80>. Se også Smith, Hedrick. *The Power Game. How Washington Works*. New York: Ballantine Books, 1996, 566.

²² Cannon, President Reagan, 240; Christison, *Perceptions of Palestine*, 198; Paulauskas, Michael V. “Reagan, The Soviet Union, and the Cold War, 1981-1985”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 276-294. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 278; Rossinow, Doug. *The Reagan Era. A History of the 1980s*. New York: Columbia University Press, 2015, 66; Scott, “Reagan’s Doctrine?”, 1047; Walcher, “The Reagan Doctrine”, 343-344.

²³ Gaddis, “The Foreign Relations of the Reagan Administration.”, 19; Lundestad, *Øst, vest, nord, sør*, 113; Scott, “Reagan’s Doctrine?”, 1048; Wills, *The First War on Terrorism*, 20-21.

²⁴ Christison, *Perceptions of Palestine*, 196, 198; Shultz, *Turmoil and Triumph*, 266-267; Wills, *The First War on Terrorism*, 20.

²⁵ Sitert i Scott, “Reagan’s Doctrine?”, 1047: «Let’s not deluge ourselves. The Soviet Union underlies all the unrest that is going on. If they weren’t engaged in this game of dominoes, there wouldn’t be any hot spots in the world.”

²⁶ Cannon, *President Reagan*, 256-258.

²⁷ Gregg, Heather S. “Reagan and Terrorism”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 359-376. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 359-361, 367; Wills, *The First War on Terrorism*, 2, 22.

²⁸ Schultz, *Turmoil and Triumph*, 789: “[m]ake sure terrorism does not pay. If hostage takers find that they can “sell” their hostages, their crimes will never cease.”

²⁹ RRPL. “Public Papers of Ronald Reagan, June, 1981, The President’s News Conference - June 16, 1981”, <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/61681b>. Se også Rossinow, *The Reagan Era*, 67; Smith, *The Power Game*, 578.

Reagan fra han første gang ble valgt til guvernør i 1966, sa om Reagan at «[h]an kjente ikke ett rakettsystem fra et annet og kunne ikke forklare den enkleste prosedyre i det føderale systemet.»³⁰

I USA innehar presidenten den ledende rollen som de andre delene av statsapparatet tar sine signaler fra. Etter presidenten styres utenrikspolitikken av et stort antall forskjellige aktører, hvorav de viktigste er utenriksministeren, forsvarsministeren, direktøren for etterretningsorganisasjonen CIA, lederen av Den militære sjefsnemden (JCS) og den nasjonale sikkerhetsrådgiveren. Disse leder sine respektive departementer, direktorater og byråer og deler ansvaret for USAs utenrikspolitikk. I tillegg etablerte Kongressen i 1947 et forum for utenrikspolitiske saker kalt Det nasjonale sikkerhetsrådet (NSC). NSC er administrativt underlagt presidentens kontor og er et rådgivende organ som skal koordinere og integrere innenriks- og utenrikspolitiske og militære hensyn, foreslå spesifikke handlinger innenfor den nasjonale sikkerhetssfæren og bistå de forskjellige delene av de amerikanske myndighetene i å samarbeide om nasjonale sikkerhetssaker. NSC bestod opprinnelig av presidenten, visepresidenten, utenriksministeren og forsvarsministeren, men etter hvert ble rådet utvidet med blant andre energiministeren, finansministeren, justisministeren, lederen for JCS, direktøren i CIA, stabssjefen i Det hvite hus, ambassadøren til De forente nasjoner (FN) og den nasjonale etterretningsdirektøren.³¹ NSC støttes av forskjellige komiteer og arbeidsgrupper som analyserer temaer før de blir sendt til vurdering av rådet.

Siden president John F. Kennedy har NSC blitt administrert av en nasjonal sikkerhetsrådgiiver og hans stab. Staben forbereder saker for både rådet og dets arbeidsgrupper, og rapporterer direkte til den nasjonale sikkerhetsrådgiveren. Å ha en slik stab øker mengden av informasjonen som er tilgjengelig for presidenten, og øker kapasiteten til å ta raske beslutninger. NSC-staben har derfor til tider vært et eget organ for presidentens utenrikspolitikk og et verktøy som gjorde at presidenten kunne utforme en utenrikspolitikk uten å diskutere med utenriksministeren, forsvarsministeren og CIA-direktøren. NSC-systemet har derfor også skapt friksjon og frustrasjon i andre deler av regjeringen fordi de har tråkket inn på områder som andre departementer mener er forbeholdt dem.³²

NSC ble støttet av tre interdepartementale grupper på øverste nivå (SIG) innenfor etterretnings-, forsvars-, og utenriksfeltet. Disse gruppene ble ledet av henholdsvis direktøren i

³⁰ Cannon, *President Reagan*, 45, 78: "He did not know one missile system from another and could not explain the simplest procedures of the federal government ...".

³¹ Storjurytiltale, 28. januar 1987, mappe "PMB Iran Contra/Independent Counsel (1)", boks OA 19243, Bryan Files, RRPL; Se også Byrne, Malcolm. *Iran-Contra. Reagan's Scandal and the Unchecked Abuse of Presidential Power*. Kansas: University Press of Kansas, 2014, xv-xix; Edwards og Wayne, *Presidential Leadership*, 5, 461-465, 468, 476; Neustadt, *Presidential Powers and the Modern Presidents*, 29; Salberg, Mari. "Conventional Wisdom". *U.S. Policy Towards Iran 1969-1979*. Oslo: University of Oslo, 2018, 153; Smith, *The Power Game*, 14; Tower, John, Edmund S. Muskie og Brent Scowcroft. *The Tower Commission report. The full text of the President's Special Review Board*. New York: Times Books og Bantam Books, 1987, 7. Se også dommene i USAs Høyesterett *United States v. Curtiss-Wright*, 299 U.S. 304 (1936), *United States v. Belmont*, 301 U.S. 324 (1937) og *United States v. Pink*, 315 U.S. 203 (1942).

³² Byrne, *Iran-Contra*, xv-xvi, xviii; Siekmeier, James F. "The Iran-Contra Affair". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 321-338. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 325; Tower et al., *The Tower Commission report*, 13.

CIA, forsvarsministeren og utenriksministeren. Ved siden av NSC ble det i 1981 dannet et utvidet råd, kalt Den nasjonale sikkerhetsplanleggingsgruppen (NSPG). Gruppen ble ledet av visepresident Bush, og bestod, ved siden av de faste medlemmene i NSC, av direktøren for CIA, sjefen for JCS og Reagans øverste politiske rådgivere. Møtene i NSPG var ofte den siste muligheten for å påvirke Reagan før han tok større politiske beslutninger.³³

Reagan trodde på en sterk regjering, men med klar styring av den overordnede politikken fra ham selv gjennom staben i Det hvite hus. Statsrådene skulle være sentrale i utviklingen og gjennomføringen av politikken, men staben i Det hvite hus skulle sørge for den overordnede retningen for både politikken og gjennomføringen. Det var viktig at alle de ansatte i både Det hvite hus og departementene forstod at all politikken måtte samkjøres med målene som ble satt av presidenten.³⁴ I utvelgelsen av regjeringsmedlemmer og ansatte i Det hvite hus ble det derfor lagt stor vekt på at de delte Reagans konservative holdninger. Byråkrater i Utenriksdepartementet og NSC-staben som ikke delte Reagans ideologi ble sparket, flyttet eller tvunget ut i pensjon.³⁵

Reagans utenrikspolitiske team besto i hans første periode av utenriksministrene Alexander Haig og George Shultz, forsvarsminister Caspar Weinberger, sikkerhetsrådgiverne Richard Allen, William Clark og Robert McFarlane, CIA-direktør William Casey og FN-ambassadør Jeanne Kirkpatrick. I tillegg var presidentens rådgiver Edwin Meese, stabssjef i Det hvite hus James Baker, visestabssjef Michael Deaver og visepresident George Bush involvert i utenriks- og sikkerhetspolitiske diskusjoner og beslutninger. De tidligere administrasjonene til Richard Nixon og Jimmy Carter var preget av interne stridigheter, mye på grunn av den sterke posisjonen til den nasjonale sikkerhetsrådgiveren. Reagan ønsket å unngå de samme problemene, og fremholdt tidlig at det var utenriksministeren som skulle ha hovedansvaret på utenriksfeltet. Sikkerhetsrådgiveren skulle ha en mindre rolle enn under Nixon og Carter, og de viktigste utenrikspolitiske rådgiverne skulle dermed være utenriksministeren og forsvarsministeren, og til en viss grad direktøren for CIA.³⁶ Reagans plan var imidlertid at hver statsråd skulle styre hvert sitt område: utenriksministeren skulle ha ansvaret for utenrikspolitikken, forsvarsministeren forsvarspolitikken og CIA-direktøren etterretningssaker.³⁷

---

³³ I tillegg var det en mengde forskjellige arbeidsgrupper og komiteer. Ved inngangen til Reagans andre periode var det dannet 25 grupper på høyeste nivå, 55 på mellomnivået og mer enn 100 mindre komiteer og arbeidsgrupper. Burke, *The Institutional Presidency*, 141-142; Newmann, "The Structures of National Security Decision Making", 281; Smith, *The Power Game*, 571; Warshaw, *Powersharing*, 149; Wills, *The First War on Terrorism*, 16.

³⁴ Warshaw, Shirley Anne. *Powersharing. White House-Cabinet Relations In The Modern Presidency*. New York: State University of New York Press, 1996, 129.

³⁵ Scott, "Reagan's Doctrine?", 1047-1048.

³⁶ Cannon, *President Reagan*, 156; Maynard, Christopher. "The Troika: James Baker III, Edwin Meese III, and Michael Deaver." *I A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 529-545. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 537; Tower et al., *The Tower Commission report*, 13-15.

³⁷ "NSDD 2 [National Security Council Structure]." Digital Library, National Security Decision Directives. RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd2.pdf>.

Alexander Haig ble valgt til utenriksminister fordi han hadde utenrikspolitisk erfaring og sterke meninger om Sovjetunionen. Han fikk klare løfter fra Reagan om at han skulle styre i internasjonale saker, og så seg selv som en utenrikspolitisk tsar.³⁸ Haig anså også seg selv som en autoritet på utenriksfeltet og irriterte seg over alle de såkalte «ikke-ekspertene» som deltok i utenrikspolitiske møter.³⁹ Haig følte likevel at hans område tidlig var truet av de andre medlemmene i administrasjonen. Han likte for eksempel dårlig at visepresident George Bush ble satt til å lede den nasjonale krisestaben i desember 1981, en posisjon som tradisjonelt hadde blitt lagt til den nasjonale sikkerhetsrådgiveren, men som Haig mente burde ligge hos Utenriksdepartementet.⁴⁰ Han hisset seg også opp over at ansatte i Det hvite hus uttalte seg til pressen om det han betraktet som «hans» saker. Haig hadde et kraftig temperament, og sammen med hans holdning til de andre i Reagans team, kom han raskt på kant med staben i Det hvite hus, som både ignorerte og motarbeidet ministeren.⁴¹ Ifølge pressetalsmann i Det hvite hus, Larry Speakes, prøvde både Baker, Deaver og Clark å undergrave og irritere Haig så ofte de kunne for å få ham til å slutte.⁴² Haig ble derfor et dårlig valg av utenriksminister. Han var i utgangspunktet ikke en av Reagens innerste sirkel, og verken forstod eller arbeidet godt med ham. Hans periode i regjeringen var preget av krangler og vanskelige personlige forhold.⁴³ Imidlertid mente Haig selv at det var Reagens mangel på styring som førte til et usunt arbeidsmiljø og dermed skapte en usikkerhet rundt USAs utenrikspolitikk i for eksempel Libanon-krisen, Iran-Contra-skandalen og forholdet til Sovjetunionens generalsekretær Michail Gorbatsjov.⁴⁴ Haig forlot stillingen i frustrasjon etter 17 måneder.⁴⁵

Haig ble erstattet av George Shultz i juli 1982. Shultz hadde ikke direkte utenrikspolitisk erfaring, men hadde som visefinansminister jobbet med internasjonal økonomisk politikk. Shultz ble imidlertid prisert for sine diplomatiske evner og effektivitet og ble av mange regnet som en av de mest respekterte menn i USA da han tok over Utenriksdepartementet. Shultz var motstander av kommunismen som ideologi, men var ingen «hardliner».⁴⁶ Som Haig tok Shultz jobben under

---

³⁸ Pressekonferanse, 28. januar 1981, mappe “[Department of State] Foreign Policy”, boks 2, Baker Files, RRPL. Se også Haig, *Caveat*, 12.

³⁹ Anderson, Martin. *Revolution. The Reagan Legacy*. Stanford: Hoover Institution Press, 1990, 307; Smith, *The Power Game*, 567.

⁴⁰ “NSDD 3 [Crisis Management].” *Digital Library, National Security Decision Directives*. RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd3.pdf>; “Statement by the Press Secretary on Foreign and Domestic Crisis Management March 24, 1981”, *The Public Papers of Ronald Reagan March 1981*. Ronald Reagan Presidential Library.

<https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/32481d>. Se også Haig, *Caveat*, 141-150; Reagan, Ronald. *The Reagan Diaries*. Redigert av Douglas Brinkley. New York: HarperCollins Publ., 2007, 10-11, 88; Smith, *The Power Game*, 567; Wills, *The First War on Terrorism*, 16-17.

⁴¹ Anderson, *Revolution*, 307; Cannon, *President Reagan*, 162-164, 166-170; Newmann, William W. “The Structures of National Security Decision Making: Leadership, Institutions, and Politics in the Carter, Reagan, and G. H. W. Bush Years.” I *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 34, no 2 (2004), 282; Reagan, *The Reagan Diaries*, 88; Shultz, *Turmoil and Triumph*, 12; Speakes, Larry og Robert Pack. *Speaking Out: The Reagan Presidency from Inside the White House*. New York: Scribner, 1988, 76-78.

⁴² Speakes og Pack, *Speaking Out*, 77.

⁴³ Anderson, *Revolution*, 308-309; Cannon, *President Reagan*, 162-164, 166-170.

⁴⁴ Haig, *Caveat*, 314; Preston, Andrew. “A Foreign Policy Divided Against Itself. George Shultz versus Caspar Weinberger”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 546-564. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 551-552.

⁴⁵ Smith, *The Power Game*, 567.

⁴⁶ RRPL. “Public Papers of the President, Statement by Deputy Press Secretary Speakes on the Resignation of Richard V. Allen as Assistant to the President for National Security Affairs and the Designation of William P. Clark for the Position January 4, 1982”

forutsetning av at utenriksministeren skulle være presidentens hovedtalsmann og rådgiver i utenrikspolitiske saker.⁴⁷ Imidlertid ble også Shultz motarbeidet. Ministeren kjempet om territorier med både forsvarsminister Caspar Weinberger og fire forskjellige nasjonale sikkerhetsrådgivere. Ofte diskuterte Reagan utenrikspolitiske saker med andre enn Shultz og informerte først utenriksministeren i ellefte time. Dette skjedde både når det gjaldt troppeforflytninger i Sentral-Amerika, det strategiske forsvarsinitiativet i 1983, tilbaketrekking av amerikanske styrker fra Libanon i 1984 og hemmelig våpensalg til Iran i 1985 og 1986.⁴⁸

Tradisjonelt har de fleste presidenter hatt én stabssjef med ansvaret for de ansatte i Det hvite hus og med en spesiell politisk rådgivningsfunksjon overfor presidenten. Reagan ville imidlertid ikke ha en stabssjef som kunne bli en flaskehals og isolere presidenten fra nødvendig informasjon. Reagan ønsket samtidig å premiere Edwin Meese for den jobben han hadde gjort under valgkampen. Han mente imidlertid at Meese var for uorganisert til å være sjef for staben i Det hvite hus og valgte i stedet å ansette James Baker som stabssjef og Edwin Meese som politisk rådgiver. Baker fikk i tillegg Reagan-familiens nære venn Michael Deaver som sin visestabssjef, og sammen delte de tre på ansvaret med å styre Det hvite hus. De tre ble raskt kalt «Troikaen». Frem til november 1982 møttes Baker, Meese og Deaver hver morgen kl. 7.30 til frokost for å snakke om politiske spørsmål og utvikle og iverksette strategier for å sende Reagans lovforslag gjennom Kongressen. De koordinerte saker mellom seg og sørget for at presidenten kun traff personer som de ønsket at han skulle møte. Maktfordelingen gjorde at alle politiske saker skulle gå gjennom Meese, og de politiske rådgiverne hadde ikke lenger direkte tilgang til presidenten, som de hadde hatt i tidligere administrasjoner. De tre hadde likevel forskjellige agendaer og kjempet for presidentens oppmerksomhet om sine saker. Det var særlig kamper mellom Meese og Baker, som representerte henholdsvis den konservative og moderate siden av det republikanske partiet. Imidlertid førte disse kampene til at Reagan fikk mye og forskjellig informasjon.⁴⁹

Richard Allen ble valgt som den første sikkerhetspolitiske rådgiveren. På grunn av at Reagan ønsket å dempe innflytelsen til denne rollen, måtte altså Allen rapportere til presidenten gjennom Meese.⁵⁰ Dermed fikk Allen noe mindre direkte tilgang til presidenten. Statsviter

---

<https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/10482b>. Se også Anderson, *Revolution*, 317; Preston, "George Shultz versus Caspar Weinberger", 552-553; Wills, *The First War on Terrorism*, 24-25.

⁴⁷ RRPL. "Public Papers of the President, Statement by Deputy Press Secretary Speakes on the Resignation of Richard V. Allen as Assistant to the President for National Security Affairs and the Designation of William P. Clark for the Position January 4, 1982"

<https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/10482b>. Se også Daalder Ivo H. og I. M. Destler. *In the Shadow of the Oval Office. Profiles of the National Security Advisers and the Presidents They Served – From JFK to George W. Bush*. New York, London, Toronto og Sydney: Simon & Schuster, 2009, 127.

⁴⁸ Smith, *The Power Game*, 567-568.

⁴⁹ Burke, *The Institutional Presidency*, 141; Gergen, *Eyewitness to power*, 181; Kessel, John H. "The Structures of the Reagan White House." *American Journal of Political Science*, no. 2 (1984), 263; Maynard, "The Troika: James Baker III, Edwin Meese III, and Michael Deaver.", 535, 537; Warshaw, *Powersharing*, 137-138.

⁵⁰ Cannon, *President Reagan*, 156; Maynard, "The Troika: James Baker III, Edwin Meese III, and Michael Deaver.", 537; Tower et al., *The Tower Commission report*, 13-15.

Andrew Rudalevige skriver for eksempel at Allen aldri var alene med presidenten og at Meese alltid var til stede.⁵¹ Dette stemmer imidlertid ikke. En gjennomgang av alle dagsordenene for presidenten i 1981 viser at Allen de første seks månedene hadde daglige møter med Reagan, enten alene eller sammen med regjeringsmedlemmer og andre i staben i Det hvite hus, og så fremt presidenten ikke hadde besøk i Det hvite hus eller var på reise. Dette endret seg imidlertid etter sommeren 1981.⁵² Samtidig fikk han et problem da han i september 1981 ble etterforsket av FBI for underslag av \$1 000 som han hadde tatt imot på vegne av førstedame Nancy Reagan for et intervju med et japansk ukeblad. Det hele var en misforståelse, men selv om FBI frikjente Allen for korrupsjon, ble presset for stort da saken ble offentlig kjent 14. november 1981. Allen forlot Det hvite hus for å forberede et forsvar og kom aldri tilbake.⁵³

Sikkerhetsrådgiverens rolle endret seg da viseutenriksminister William Clark tok over i januar 1982. Flere av Reagans rådgivere anså at de måtte gjøre noe med Meese blokkering av saker, og siden Clark var en personlig venn av presidenten, fikk han igjennom at han skulle rapportere direkte til Reagan. Dermed var Meese flaskehals ute av veien.⁵⁴ Clark fikk raskt innflytelse i Det hvite hus, og troikaen ble utvidet til en kvartett.⁵⁵ Clark var også bedre rustet enn Allen som nasjonal sikkerhetsrådgiver fordi han hadde et personlig forhold til Reagan og var opptatt av at han skulle få frem alle de forskjellige synspunktene som var nødvendig for at presidenten skulle kunne utføre sitt embete på best mulig måte.⁵⁶ Han var en sterk administrator, men hadde ikke sterke personlige meninger. Han støttet som regel det som det utenrikspolitiske miljøet ble enige om.⁵⁷

De forskjellige rådgiverne og regjeringsmedlemmene «delte seg» som regel i to grupper når det gjaldt synet på enkeltsaker, selv om de byttet noe fra sak til sak. Bush, Shultz, Baker og Deaver, samt de ansatte i Utenriksdepartementet og lederskapet i det republikanske partiet, ble regnet som «realister» og «pragmatikere», mens Weinberger, Haig, Clark, Casey, Kirkpatrick, staben i NSC og taleskriverne i Det hvite hus ble regnet som ideologisk konservative. Særlig når det gjaldt diplomati, våpenkontroll og forholdet mellom supermaktene, var realistene i konstant kamp mot de konservative, som realistene gjerne kalte «Reaganautene», «hardliners» eller «de gale». Alle i Reagan-administrasjonen var riktignok politisk konservative og ønsket for eksempel å ruste opp militæret, noe Reagan mente var av stor betydning for å få til et suksessfullt diplomati.

---

⁵¹ Rudalevige, Andrew. "The Structure of Leadership: Presidents, Hierarchies, and Information Flow." I *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 35, no 2, 333-360 (2005), 352.

⁵² Ronald Reagan Presidential Library. "Presidential Briefing Papers, 1981." <https://www.reaganlibrary.gov/digital-library/presidential-briefing-papers>.

⁵³ Cannon, *President Reagan*, 160; Reagan, *The Reagan Diaries*, 49-50, 59-60; Speakes og Pack, *Speaking Out*, 268.

⁵⁴ Cannon, *President Reagan*, 160; Reagan, *The Reagan Diaries*, 49-50, 59-60; Speakes og Pack, *Speaking Out*, 268.

⁵⁵ Rudalevige, "The Structure of Leadership", 350.

⁵⁶ Weinberger, Caspar W. *Fighting for Peace. Seven Critical Years in the Pentagon*. New York: Wames Books, 1991, 359-360.

⁵⁷ Kessel, "The Structures of the Reagan White House.", 252.

Imidlertid var de to gruppene uenige om årsaken til den økte satsningen på de militære styrkene. De konservative mente at Sovjetunionen kun responderte på militær kraft og var mot avspenningspolitikken, mens realistene trodde på fred gjennom styrke.⁵⁸

Reagan var en usikker og forsiktig leder som ble dratt mot forskjellige sider etter hvert som forskjellige posisjoner ble forklart for ham. Han hadde vanskeligheter med å analysere komplekse saker og overlot i stedet til andre å gjennomgå problemene og presentere levedyktige løsninger. Reagan ble vurdert som intelligent av sine rådgivere, men ofte intellektuelt lat. Selv om han som regel leste alle de dokumentene som ble lagt foran ham, foretrakk Reagan å få presentert saker på ett ark med enten fordeler og ulemper eller klare løsninger som han kunne ta stilling til. Han foretrakk også muntlige redegjørelser fremfor skriftlige, og fikk mest ut av å diskutere saker med en håndfull rådgivere og statsråder. Når rådgiverne og regjeringsmedlemmene ikke klarte å komme frem til enighet, foretrakk han en åpen diskusjon hvor han kunne stille få og enkle spørsmål. Reagan hadde imidlertid liten kunnskap om og interesse for utenrikspolitikk, og det gjorde at han var et lett offer for de medarbeiderne som fikk hans oppmerksomhet rett før en avgjørelse skulle tas.⁵⁹ Denne endeløse tautrekkingen i Reagans indre sirkler fikk presidenten til å bli mindre konsistent i praksis sammenliknet med talene hans.⁶⁰ Når han imidlertid hadde bestemt seg for en løsning var det umulig å få ham til å endre syn. Som utenriksminister Schultz sa: «Ingen fakta, intet argument, ingen bønn om å revurdere kunne få ham til å endre mening.»⁶¹

Det største problemet til Reagan-administrasjonens utenrikspolitiske arbeid var imidlertid en konstant intern krangling mellom de forskjellige aktørene. Mange av Reagans medarbeidere beskrev presidenten som en distansert leder som ikke skapte lojale medarbeidere og som til gjengjeld fikk en kaotisk administrasjon. Reagan hatet konflikter og trakk seg unna når det ble krangling. Han klarte derfor ikke å stanse de pågående konfliktene mellom hans forskjellige regjeringsmedlemmer og rådgivere.⁶² Eksempelvis hadde Weinberger og Shultz jobbet sammen i det globale konstruksjonsselskapet Bechtel Corporation, men deres verdenssyn var så forskjellige at det ikke kunne bygges noen bro mellom deres meninger. De kranglet om nærmest alle utenrikspolitiske saker, med unntak av salg av våpen til Iran i 1985 og 1986, som de var imot.⁶³

---

⁵⁸ Cannon, *President Reagan*, 264-265, 267, 332; Christison, *Perceptions of Palestine*, 199; Flamm, "The Reagan Presidency and Foreign Policy", 128-129; Gaddis, "The Foreign Relations of the Reagan Administration.", 19-20; Paulauskas, "Reagan, The Soviet Union, and the Cold War, 1981-1985", 279-280; Preston, "George Shultz versus Caspar Weinberger", 553.

⁵⁹ Cannon, *President Reagan*, 36, 99, 263, 291; Edwards og Wayne, *Presidential Leadership*, 244; Gergen, *Eyewitness to power*, 152.

⁶⁰ Smith, *The Power Game*, 569.

⁶¹ Schultz, *Turmoil and Triumph*, 819: "No fact, no argument, no plea for reconsideration could change his mind."

⁶² Cannon, *President Reagan*, 36, 99, 144-145, 324; Edwards og Wayne, *Presidential Leadership*, 244; Gergen, *Eyewitness to power*, 152; Pfeiffer, James P. "The Paradox of President Reagan's Leadership." *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 43, no 1 (2013), 88; Quandt, *Peace Process*, 253; Reagan, *The Reagan Diaries*, 87-88; Regan, Donald T. *For the Record. From Wall Street to Washington*. London: Hutchinson, 1988, 152-157; Rossinow, *The Reagan Era*, 70; Teicher, Howard og Gayle Radley Teicher. *Twin Pillars to Desert Storm. America's Flawed Vision in the Middle East From Nixon to Bush*. New York: William Morrow and Company, Inc., 1993, 263, 267; Warsaw, *Powersharing*, 110-111.

⁶³ Preston, "A Foreign Policy Divided Against Itself. George Shultz versus Caspar Weinberger", 548-551, 553; Reagan, *An American Life*, 605-606; Reagan, *Diaries*, 277.

Kilder

Primærkildene brukt i denne oppgaven er hovedsakelig hentet fra *The Ronald Reagan Presidential Museum and Library* i Simi Valley, California. Dokumentene er hovedsakelig laget eller mottatt av ansatte i Det hvite hus, men inneholder også dokumenter fra staben i Det nasjonale sikkerhetsrådet (NSC) og det amerikanske utenriksdepartementet.

Det er mange tilgjengelige dokumenter i arkivet i Simi Valley. Imidlertid er en stor del av de viktigste dokumentene fortsatt hemmeligstemplede og unntatt offentlig innsyn. Dette gjelder særlig de dokumentene som ble sendt til president Reagan og som ville belyst de siste dokumentene som ble sendt før en beslutning ble fattet. Jeg sendte inn forespørsel om en såkalt obligatorisk nedgraderingsgjennomgang for over 500 dokumenter i juli 2019, men ingen av dokumentene er blitt åpnet på det nåværende tidspunktet. På grunn av den pågående spenningen mellom USA og Iran og at det fortsatt er tvistesaker mellom Iran og USA i *The Iran-US Claims Tribunal*, en internasjonal domstol som ble etablert i forbindelse med Algerie-avtalen av 19. januar 1981, er det heller ikke sikkert at dokumentene vil bli frigitt på mange år.

Det er likevel offentliggjort en del hemmeligstemplede dokumenter. I 1985 og 1986 godkjente president Reagan hemmelige salg av våpen til Iran i bytte for hjelp til å få frigitt amerikanske gisler i Libanon. Deler av overskuddet fra våpensalget ble gitt til Contras-geriljaen i Nicaragua, noe som var et direkte brudd med amerikansk lov. I forbindelse med granskningen av salget ble en del hemmeligstemplede dokumenter nedgradert og offentliggjort. *The National Security Archive*, et privat selskap som jobber med å offentliggjøre statlige dokumenter, har også fått frigitt enkelte dokumenter som ellers ville vært hemmeligstemplede og som er benyttet her.

Mangelen på viktige førstehåndskilder gjør det vanskelig å gi et helhetlig bilde av de enkelte hendelsene og utformingen av politikken. Det er forståelig at noen vil kunne argumentere for at man ikke kan skrive historie uten det komplette kildematerialet. Samtidig er historieskriving en pågående prosess, og min gjennomgang bidrar til å kaste nytt lys over denne delen av Reagan-administrasjonens utenrikspolitikk overfor Iran.

Litteratur

Det finnes et stort antall bøker om amerikansk utenrikspolitikk generelt og USAs forhold til Midtøsten spesielt. Med åpningen av stadig nye dokumenter fra 1980-tallet har Reagan-perioden fått fornyet interesse blant historikere. Det er imidlertid få bøker eller artikler som benytter seg av forskningslitteratur og som tar for seg Reagans politikk overfor Iran de første fire årene av Reagans presidentperiode. De bøkene og artiklene som omhandler Iran spesielt tar for seg

enkelthendelser, som for eksempel Iran-Contras-skandalen, Iran-Irak krigen eller Algerie-avtalen. Under følger en gjennomgang av de viktigste akademiske bidragene til oppgaven.

Donette Murrays *US Foreign Policy and Iran. American Iranian Relations since the Islamic Revolution* behandler og sammenlikner politikken til presidentene fra Jimmy Carter til og med George W. Bush.⁶⁴ Murray konkluderer med at Reagans politikk og styring var like svak og lite konsekvent som Carters og hadde ingen plan for å forholde seg til et revolusjonært styre i Iran. Reagan-administrasjonen forstod ikke den interne tankegangen i Iran og ble tvunget til å forholde seg til situasjonen etter hvert som den utspant seg på bakken i Iran-Irak-krigen.

Becoming Enemies. U.S.-Iran Relations and the Iran-Iraq War, 1979-1988, skrevet av blant andre James Blight og Malcolm Byrne, gir viktig bakgrunn til de forskjellige beslutningene foretatt av Reagan og hans medarbeidere. I boken argumenteres det blant annet for at USAs såkalte støtte til Irak skyldtes en frykt for iransk seier i krigen og at støtten til Irak ble gjort på tross av Baghdads bruk av kjemiske våpen.⁶⁵

Historiker Malcolm Byrne har også skrevet det som så langt er standardverket om Iran-Contra-skandalen, *Iran-Contra. Reagan's Scandal and the Unchecked Abuse of Presidential Power*.⁶⁶ Byrne er forskningsleder ved *The National Security Archive* ved George Washington universitetet i Washington D.C. og har fulgt skandalen siden den oppstod. Selv om hovedfokuset i boken er på perioden fra 1984 til 1988, tar han også for seg Reagan-administrasjonens politikk overfor Iran i årene før. Boken benytter seg i stor grad av kildemateriale fra Reagan-administrasjonen, og Byrne argumenterer for at USAs politikk overfor Iran ble påvirket av ledelsen i Israel. Tel Aviv ønsket å opprettholde et hemmelig samarbeid med Teheran for å motvirke at Irak kom seirende ut av krigen og for å ivareta interessene til de 60 000 jødene som bodde i Iran. USA tillot derfor Israel å selge amerikanskproduserte våpen til det iranske regimet frem til Iran fikk overtaket i krigen i 1982.

Flere andre bøker omtaler Israels bidrag til forholdet mellom USA og Iran. Sasan Fayazmanesh tar i sin bok *The United States and Iran. Sanctions, wars and the policy of dual containment* opp teorien om at USAs forhold til Iran handlet om ikke å la verken Iran eller Irak få overtaket.⁶⁷ Trita Parsi hevder i *Treacherous Alliance, The Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* at amerikanske administrasjoner over lengre tid ble trukket inn i en realpolitisk kamp om hegemoniet i Midtøsten mellom Iran og Israel av nettopp Iran og Israel.⁶⁸ Parsi, som imidlertid i

---

⁶⁴ Murray, *US Foreign Policy and Iran. American-Iranian Relations since the Islamic Revolution*. London og New York: Routledge, 2010.

⁶⁵ Blight, James G., Janet M. Lang, Hussein Banai, Malcolm Byrne og John Tirman. *Becoming Enemies. U.S.-Iran Relations and the Iran-Iraq War, 1979-1988*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2012.

⁶⁶ Byrne, Malcolm. *Iran-Contra. Reagan's Scandal and the Unchecked Abuse of Presidential Power*. Kansas: University Press of Kansas, 2014.

⁶⁷ Fayazmanesh, Sasan. *The United States and Iran. Sanctions, Wars and the Policy of Dual Containment*. London og New York: Routledge, 2008.

⁶⁸ Parsi, Trita. *Treacherous Alliance. The Secret Dealings of Israel, Iran and the U.S.* New Haven og London: Yale University Press, 2008.

stor grad baserer sin bok på muntlige kilder, argumenterer for at Reagan-administrasjonens beslutning om å støtte Irak da Iran fikk overtaket i krigen gikk imot Israels strategiske interesser. I stor grad påvirket Israel ansatte i NSC-staben til å støtte Israels salg av våpen til Iran for å motvirke amerikansk støtte til Irak, blant annet deling av etterretningsinformasjon.

Mangelen på viktige førstehåndskilder gjør at jeg må bruke memoarer og biografier i en «altfor usunn grad». ⁶⁹ Fordelen med slike memoarer er at de stort sett er skrevet kort tid etter at hendelsene har skjedd og kan gi detaljerte beskrivelser av diskusjoner og beslutninger. Ulempen er at de som skriver memoarene ofte har en dagsorden, enten det er å renvaske seg selv eller sverte andre. For eksempel gir Reagans dagbok innsikt i viktige hendelser under hans presidentperiode, men den er skrevet med tanke på offentliggjøring med den hensikt å bygge oppunder hans ettermæle. ⁷⁰

Howard Teichers bok *Twin Pillar to Desert Storm. Americas Flawed Vision in the Middle East from Nixon to Bush*, om hans tid i Utenriksdepartementet og NSC, er skrevet av en bitter medarbeider som ble tvunget ut av administrasjonen før han selv ønsket det. ⁷¹ Teicher hadde imidlertid plass på første benk til viktige hendelser i Midtøsten, og selv om mye av boken handler om Israels invasjon av Libanon og Iran-Contra-skandalen, gir han også viktige bidrag til tankene bak beslutningsprosessene knyttet til Iran i årene 1982-1983.

Nancy Combs har i artikkelen “Carter, Reagan, and Khomeini: Presidential Transitions and International Law” skrevet inngående om USAs iverksetting og gjennomføring av Algerie-avtalen mellom Iran og USA for å frigi amerikanske gisler i 1981. ⁷² Hun argumenterer for at USA gikk for langt i å beskytte amerikanske borgeres interesser og at det kan ha bidratt til at det tok lengre tid å normalisere forholdet mellom de to landene. Ved inngangen til 1980-tallet var i alle fall forholdet mellom USA og Iran preget av mistenksomhet og fiendtlighet, og dette preget Reagan-administrasjonens politikk de første årene.

---

⁶⁹ Preston, Andrew. “A Foreign Policy Divided Against Itself: George Shultz versus Caspar Weinberger”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 546-564. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 549: “Historians must therefore rely to an unhealthy extent upon Shultz’s and Weinberger’s own memoirs and other published reminiscences.”

⁷⁰ Bunch, Clea. “Reagan and the Middle East”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 453-468. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 454.

⁷¹ Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm. America’s Flawed Vision in the Middle East From Nixon to Bush*. New York: William Morrow and Company, Inc., 1993. Alexander Haigs bok *Caveat. Realism, Reagan, and Foreign Policy* er et tilsvarende eksempel.

⁷² Combs, Nancy Amoury. «Carter, Reagan, and Khomeini: Presidential Transitions and International Law». *Hastings Law Journal* 52, no. 2 (2001): 303-440.

2. Iran og Den store Satan

Vi venter nå på å se om dagens amerikanske regjering ofrer sin og det amerikanske folkets ære ... ved å vise interesse for å utnytte Iran, eller fjerner disse skitne elementene slik at de kan gjenvinne sin ære og integritet.⁷³

Ayatollah Ruhollah Khomeini

Moderne Iran

Iran er et land med røtter tilbake til Cyrus den stores persiske rike i det 6. århundre før vår tid. Det moderne Iran, med egen grunnlov og valgt forsamling (Majlis), ble imidlertid først etablert i 1906, som et av de første landene med konstitusjonelt styre i Midtøsten.⁷⁴ Grunnloven kom på plass etter en relativt fredelig revolusjon igangsatt av en konstitusjonell bevegelse bestående av forskjellige grupper, som den sekulære intellektuelle eliten, eldre religiøse lærde og kjøpmennene i basarene. Landet ble styrt av en sjah, som etter den nye grunnloven fikk sin makt fra folket. Sjiaislam ble fastslått som statsreligion, og kristne, jøder og tilhengere av den iranske religionen zoroastrisme anerkjent som religiøse minoriteter. Selv om revolusjonen hadde vært fredelig, brøt det ikke lenge etter ut kamper mellom grupper som enten støttet grunnloven og parlamentet (konstitusjonalister) eller ønsket at sjahen skulle ha eneveldig makt. Konstitusjonalistene vant, men de neste 15 årene var landet mer eller mindre i politisk kaos.⁷⁵

Iran hadde lenge vært av interesse for og til tider blitt styrt av stormaktene Storbritannia og Russland. For britene var Iran spesielt viktig på grunn av grensen mot India, men i 1908 ble det også oppdaget olje i landet. I 1909 ble The Anglo-Iranian Oil Company (AIOC), senere omdøpt til British Petroleum (BP), etablert som et samarbeid mellom Storbritannia og Iran. I 1912 gikk britene over fra kullfyrte til oljefyrte skip, og det gjorde at de anså Iran som svært viktig for hele det britiske riket. To år etter kjøpte den britiske regjeringen opp majoriteten av aksjene i AIOC.⁷⁶

Etter første verdenskrig og den russiske revolusjonen, var det Storbritannia som var den ledende stormakten i Iran. Britene vurderte om de skulle styre landet som et protektorat, men Iran var i kaos og uten reell, sentral styring. Britene bestemte derfor å overlate kontrollen mer eller mindre til iranerne selv. 16. februar 1921 stod Reza Khan, general i Kosakk-brigaden i den persiske armeen, sammen med 2 500 soldater for et fredelig kupp hvor en liberal journalist ble innsatt som statsminister. Ikke lenge etter hadde Khan skaffet seg ytterligere makt ved hjelp av parlamentet, kjøpmennene i basarene og den intellektuelle eliten. Han ble sett på som et

⁷³ Moin, Baqer. *Khomeini. Life of the Ayatollah*. London og New York: I. B. Tauris, 2009, 184: "We are now waiting to see whether the present American government is sacrificing its honour and that of the American people ... to material interest in exploiting Iran, or by taking its support away from these dirty element ... to regain honour and integrity for its government."

⁷⁴ Sjahen byttet navn på landet fra Persia til Iran i 1935. I denne oppgaven benyttes navnet Iran også om hendelser før 1935.

⁷⁵ Ansari, Ali M., *Modern Iran since 1921. The Pahlavis and After*. London: Pearson Education Limited, 2003, 21-22; Axworthy, Michael. *Iran. Empire of the Mind*. New York: Penguin Books, 2007, 203-208; Moin, *Khomeini*, 12, 19; St. Marie, Joseph J. og Shahdad Naghshpour. *Revolutionary Iran and the United States. Low-intensity Conflict in the Persian Gulf*. Surrey og Burlington: Ashgate, 2011, 31-33, 49.

⁷⁶ Ansari, *Modern Iran*, 21-22; Axworthy, *Empire of the mind*, 215-216; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 47-49.

nasjonalistisk redskap for å utløse potensialet i den moderne staten og som et middel til å få en slutt på det politiske kaoset. Reza Khan brukte de militære styrkene til å ta kontroll over landet og satte i gang omfattende reformer for å rette opp den politiske og finansielle situasjonen. Imidlertid hadde han også egne ambisjoner. Mellom 1921 og 1926 økte Khan sin egen maktbase, tok det historiske navnet Pahlavi, kastet sjahen og lot seg selv krone i hans sted.⁷⁷

Sjahens reformer omfattet nesten alle sider ved det iranske samfunnet, fra infrastruktur og statsapparat til lover, skikker og normer. Han skapte en stor og moderne hær med allmenn verneplikt, utvidet og reformerte byråkratiet, forbedret helsevesenet, bygget veier, jernbanelinjer og industri, og økte utdanningen blant befolkningen. Det første universitetet i Iran ble bygget i 1935. Sjahen var inspirert av Vesten og påbød blant annet vestlig dresskode for både menn og kvinner. Sjahen støttet skoler for jenter og forbød slør foran ansiktene. Samtidig var han også nasjonalistisk og tradisjonell. Han forbød blant annet utenlandske ord og påbød butikker å ha farsi som skrift på skiltene.⁷⁸ I 1935 endret han navnet på landet til det mer nasjonalistiske Iran.⁷⁹

En del av de tidlige reformene gjorde sjahen svært populær blant folket og de militære styrkene, men han støtet også fra seg mange av de tradisjonelt sterke gruppene i landet, som aristokratiet, kjøpmennene i basarene, de eldre religiøse lærde og de nomadiske stammene. Eksempelvis var verneplikt, forbud mot slør for kvinner og dresskode for både menn og kvinner svært upopulært. Mellom 1927 og 1935 brøt det ut flere demonstrasjoner og regelrette opprør mot statsmakten. Sjahen svarte med å utvikle seg i autoritær retning. Han fengslet og drepte både medspillere og motstandere han var mistenksom overfor, og lot politiet og militære styrker slå brutalt ned på demonstrasjoner og opptøyer. I enkelte tilfeller ble hundrevis av demonstranter drept. Særlig gikk han etter de personene, gruppene og partiene som han så som en trussel mot hans forsøk på å modernisere Iran. Parlamentet spilte en mindre og mindre rolle i styringen av landet.⁸⁰

Sjahen hadde helt siden kuppet i 1921 jobbet for å minske utenlandske stater og selskapers privilegier og innflytelse i Iran, særlig Storbritannias. Imidlertid ønsket han kontakt med Tyskland som ikke hadde en fortid som kolonimakt i Iran, og inviterte derfor tyske industrielle og kommersielle selskaper, noe Sovjetunionen og Storbritannia så på med uro. Stormaktene mente også at sjahen var en tilhenger av nazismen, basert blant annet på hans hentydninger til landets ariske fortid ved valg av navnet Iran. 25. august 1941 invaderte derfor britiske og sovjetiske

---

⁷⁷ Ansari, Ali M. *Confronting Iran. The Failure of American Foreign Policy and the Roots of Mistrust*. London: Hurst & Company, 2006, 22; Ansari, *Modern Iran*, 23-36; Axworthy, *Empire of the mind*, 219-224; Moin, *Khomeini*, 25-26; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 66-68.

⁷⁸ Språket i Iran kalles både persisk og farsi. I denne oppgaven vil jeg kun benytte uttrykket farsi.

⁷⁹ Ansari, *Modern Iran*, 27-59; Axworthy, *Empire of the mind*, 226-232; Moin, *Khomeini*, 28, 54-55.

⁸⁰ Ansari, *Modern Iran*, 27-68; Axworthy, *Empire of the mind*, 226-232; Moin, *Khomeini*, 28, 55-56.

tropper landet. Sjahen ble avsatt og erstattet av sin politisk uerfarne sønn, Mohammed Reza Shah Pahlavi.⁸¹

USA, olje og kommunister – og nok ett kupp, 1941-1953

USA hadde hatt minimal kontakt med Iran før andre verdenskrig, selv om de inngikk en vennskaps- og handelsavtale i 1851 og forsøkte å inngå oljeavtaler på forskjellige tider etter det. I 1942 landet imidlertid også amerikanske styrker i landet. På dette tidspunktet var det viktigste for de allierte å frakte utstyr til Sovjetunionen gjennom Iran fra Den persiske golfen. De inngikk derfor en avtale med Iran om at de skulle forlate landet ikke senere enn seks måneder etter krigen. Avtalen ble støttet av USAs president Franklin D. Roosevelt som først og fremst ønsket å hindre sovjetisk innflytelse.⁸²

Etter at sjahen ble fjernet fikk det iranske parlamentet større makt. Samtidig fant det sted både en politisk og nasjonalistisk oppvåkning i det iranske samfunnet. Det ble dannet politiske partier, studentgrupper, fagforeninger og arbeiderkomiteer. I 1951 var det hele 700 aviser i Teheran alene. På grunn av den store analfabetismen i landet ble imidlertid radioen det aller viktigste verktøyet for å nå folket. Det var likevel en liten elite som fylte setene i parlamentet og som styrte den politiske debatten. Nasjonalismen dominerte den politiske dagsordenen, sammen med opposisjonens angrep på Pahlavi-monarkiet og de militære lederne. Det var også motstand mot sentralmakten fra de nomadiske stammene og Moskva-støttede separatistgrupper i Aserbajdsjan og Kurdistan.⁸³

Parlamentet videreførte den forrige sjahens forsøk på å løsrive seg fra stormaktenes grep ved å sette dem opp mot hverandre. Med støtte fra USA og Storbritannia nektet de Sovjetunionen oljekonsesjoner i nord, og tre uker etter den avtalte fristen forlot sovjetiske tropper Iran. Sjahen utnyttet samtidig situasjonen til å tegne et bilde av Iran som et forsvarsverk mot sovjetisk invasjon av Midtøsten. Dette synes å ha hatt en påvirkning på USAs president Harry S. Truman. Hans utenrikspolitiske doktrine fra 1947 hadde oppdemning mot kommunismen som et hovedprinsipp, og dette prinsippet brukte han for å støtte monarkiet i Teheran. Truman igangsatte et utviklingsprogram for Iran som bare i 1952 alene var verdt over \$23 millioner.⁸⁴

---

⁸¹ Ansari, *Modern Iran*, 72, 82; Axworthy, *Empire of the mind*, 232-234; Khalidi, Rashid. *Sowing Crisis. The Cold War and American Dominance in the Middle East*. Boston: Beacon Press, 2009, 168; Lowenfeld, *Revolutionary Days*, 2; Moin, *Khomeini*, 57; Salberg, "Conventional Wisdom", 39; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 69-71; Westad, Odd Arne. *The Cold War. A World History*. London: Penguin Books, 2017, 56.

⁸² Ansari, *Confronting Iran*, 15-16; Ansari, *Modern Iran*, 76; Axworthy, *Empire of the mind*, 232-234; Khalidi, *Sowing Crisis*, 168; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 2; Salberg, «Conventional Wisdom», 39-41; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 33-54, 64-71.

⁸³ Ansari, *Modern Iran*, 75-94; Johnson, Rob. *The Iran-Iraq War*. London: Palgrave Macmillan, 2011, 21; Moin, *Khomeini*, 58; Salberg, «Conventional Wisdom», 43; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 72-77.

⁸⁴ Ansari, *Confronting Iran*, 26; Ansari, *Modern Iran*, 95-97; Halliday, Fred. «The Reagan Administration and the Middle East». I *Crisis and Confrontation. Ronald Reagan's Foreign Policy*, redigert av Morris H. Morley. Totowa, New Jersey: Rowman & Littlefield, 1988, 131; Salberg, «Conventional Wisdom», 40-42; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 81-84, 118-125; Westad, *The Cold War*, 154-155.

Etter at også de amerikanske og britiske troppene hadde forlatt Iran, økte parlamentet sin makt i enda større grad. Å stå opp mot USA og Storbritannia var imidlertid vanskeligere siden nettopp disse landene hadde støttet Iran mot Sovjetunionen. Britene hadde også nærmest total kontroll over oljeproduksjonen i landet gjennom sin styring av AIOC. Både den unge sjahen og parlamentet forsøkte flere ganger å forhandle frem en bedre fordelingsnøkkel for oljeinntektene, uten hell. 15. mars 1951 vedtok derfor parlamentet, under ledelse av den kommende statsministeren Mohammad Mossadegh, å nasjonalisere oljeproduksjonen. Britiske oljearbeidere og diplomatisk personell ble utvist fra Iran. Dette utløste en diplomatisk krise mellom Iran og Storbritannia. Britene, som hadde store økonomiske problemer etter andre verdenskrig og ikke hadde råd til å tape oljeinntektene fra Iran, igangsatte umiddelbart en oljeblokade. Iran argumenterte med at Storbritannia bare noen år tidligere hadde nasjonalisert sin egen kull- og stålindustri, men argumentene falt for døve ører. USA forsøkte å megle i striden uten hell.⁸⁵

I 1952 ble Dwight D. Eisenhower valgt til president i USA. Han og hans administrasjon var overbevist om at årsaken til problemene i Iran var det de så som Mossadeghs økende grad av nasjonalisering, støttet av det kommunistiske Tudeh-partiet. Tudeh ble stiftet i 1941 av tidligere medlemmer av marxistiske og kommunistiske partier i Iran. Partiet hadde mange tilhengere blant bøndene og de fattige, og spilte en viktig rolle i å øke den politiske bevisstheten i befolkningen på begynnelsen av 1940-tallet. Tudeh hadde både støttet og kjempet imot Mossadegh ettersom det hadde passet deres egen dagsorden. Amerikanerne var derfor redde for økende sovjetisk innflytelse i Iran dersom Tudeh fikk reell makt. Eisenhower var også stor tilhenger av oljeselskapene og motstander av nasjonalisering, samtidig som olje var strategisk viktig i et kaldkrig-perspektiv. Både amerikanerne og britene var i tillegg bekymret for at andre land kunne la seg inspirere av Iran. Statsminister Mossadegh var på kort tid blitt et ikon for postkolonialistisk forandring i Midtøsten.⁸⁶

Sommeren 1952 forsøkte sjahen å avsette statsministeren, men Mossadegh ble støttet av folkelige demonstrasjoner. Han utnyttet sin posisjon til å minske sjahens makt og øke de nasjonalistiske reformene i landet. Da sjahen latet som at han dro på ferie våren 1953 for å komme unna økende press i Iran og Mossadegh oppløste det iranske parlamentet i juli 1953 med åpenlys støtte fra Tudeh, igangsatte derfor USA, Storbritannia og opposisjonen i Iran et kupp for å kaste Mossadegh og innsette sjahen som enehersker. Kuppet ble kalt Operasjon Ajax og var en aksjon

---

⁸⁵ Ansari, *Confronting Iran*, 28-31; Ansari, *Modern Iran*, 96, 115; Axworthy, *Empire of the mind*, 240; Halliday, «The Reagan Administration and the Middle East», 131; Khalidi, *Sowing Crisis*, 170-171; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 2; Salberg, «Conventional Wisdom», 40, 43-45; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 84-86; Westad, *The Cold War*, 268-269.

⁸⁶ Ansari, *Confronting Iran*, 35; Ansari, *Modern Iran*, 77, 112-124; Khalidi, *Sowing Crisis*, 172-173; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 3; Moin, *Khomeini*, 58; Salberg, «Conventional Wisdom», 46-48; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 88; Westad, *The Cold War*, 268.

ledet i felleskap av CIA og den britiske etterretningsorganisasjonen Secret Intelligence Service (SIS). Siden britene hadde blitt kastet ut av Iran, ble aksjonen ledet fra den amerikanske ambassaden i Teheran. Kuppet fikk stor betydning i Iran. USA ble fra nå av ansett for å være sjahens nærmeste støttespiller, og dette skulle dukke opp igjen med full styrke i forbindelse med den iranske revolusjonen i 1979. Det var også et stort tilbakeslag for et av de eldste konstitusjonelle styrene i Midtøsten. USA hadde erstattet et forholdsvis liberalt styresett med et autokratisk for å styrke sine egne interesser.⁸⁷

Sjahens maktkonsolidering, 1953-1961

Etter kuppet i 1953 tok USA over rollen som Irans viktigste, vestlige allierte. Samtidig så USA og flere andre vestlige land Iran som en like viktig alliert siden landet hadde en lang grense mot Sovjetunionen og store oljereserver. Mellom 1953 og 1960 ga USA over en milliard dollar i militær og økonomisk støtte. De diplomatiske forbindelsene med Storbritannia ble gjenopprettet i 1954. Det ble inngått en 50-50 avtale om deling av oljeinntektene mellom Iran og et konsortium av AIOC og amerikanske og europeiske selskaper. I 1955 gikk Iran inn i The Central Treaty Organization (også kalt Baghdad-pakten) sammen med Storbritannia, Tyrkia, Irak og Pakistan.⁸⁸

Samtidig økte sjahen sin makt. Han opprettet en egen sikkerhetsstyrke og hemmelig politi, kalt SAVAK, som ble trent av både CIA og den israelske etterretningstjenesten Mossad. Parlamentsmedlemmene ble valgt av regimet og ble et lydige redskap for sjahen. Sjahen hadde støtte fra de militære styrkene, eldre religiøse lærde, kjøpmennene i basarene og aristokratiet, som ikke hadde vært positive til Mossadeghs sekulære tendenser og den økende betydningen til Tudeh-partiet. Mange medlemmer av Tudeh ble også arrestert, torturert og fengslet siden de hadde støttet Mossadegh sommeren 1953.⁸⁹

Irans økonomi vokste. Overskuddet fra oljesalget ble kanalisert gjennom det nasjonale oljeselskapet og så overført til den iranske sentralbankens kontoer i amerikanske banker i New York og London. Deler av overskuddet fra oljesalget ble imidlertid også overført til sjahens hemmelige private konti og til en privat stiftelse han hadde opprettet. Økonomiforsker Mahvash Alerassool mener at det kan ha blitt overført mellom \$1,1 og \$6,3 milliarder årlig til sjahen og hans stiftelse.⁹⁰

---

⁸⁷ Ansari, *Confronting Iran*, 34-37; Ansari, *Modern Iran*, 112-124; Blight et al., *Becoming Enemies*, 35-37; Khalidi, *Sowing Crisis*, 172-173; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 3; Moin, *Khomeini*, 64, 66; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 45, 47-49; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 85-87; Westad, *The Cold War*, 269.

⁸⁸ Ansari, *Confronting Iran*, 40-42; Ansari, *Modern Iran*, 125, 130, 136; Axworthy, *Empire of the mind*, 244; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 48-50; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 87-89, 90-91.

⁸⁹ Ansari, *Modern Iran*, 125-146; Axworthy, *Empire of the mind*, 244-245; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 3; Moin, *Khomeini*, 160; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 48-50; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 89, 92-93.

⁹⁰ Alerassool, *Freezing Assets*, 23-24.

Hvit revolusjon og tettere bånd til USA

I 1961 tok demokraten John F. Kennedy over som president i USA. Han presset sjahen i liberal-økonomisk retning gjennom krav om jordreform og kapitalistisk modernisering. Pahlavi slet samtidig med en følelse av å være en illegitim monark siden han var innsatt av deler av den iranske eliten med hjelp av USA og Storbritannia. Han forsøkte derfor å øke både sin makt og oppslutning i folket gjennom en balanse av undertrykking og liberale reformer. I 1963 igangsatte han «den hvite revolusjon», som inkluderte blant annet jordreformer, nasjonalisering av skog, stemmerett for kvinner, privatisering av statseide fabrikker og programmer mot analfabetisme. Reformene førte til kraftig økonomisk vekst, i hvert fall for den økende middelklassen. Industrien blomstret på grunn av olje- og kullindustri og tekstil- og bilproduksjon. Det ble satset stort på utdanning og helse, og levestandard, sanitære forhold og helsetjenester bedret seg betraktelig.⁹¹

To millioner bønder ble jordeiere for første gang, men fordi Pahlavi samtidig presset på for mekanisering av jordbruket, mistet mange av jordarbeiderne jobbene sine. Mange av jordlappene var også for små til å kunne gi levedyktige avlinger. Resultatet var økende arbeidsløshet og fattigdom på bygda og masseflytting til byene hvor de arbeidsløse bosatte seg i de fattigere delene av byene. For mange arbeidere var lønningene lave. Samtidig ble folket mer mobile og tusenvis dro til utlandet for å studere, få yrkesopplæring, på forretninger, ferie og for medisinsk behandling.⁹² Folket fikk en økende forståelse for sin egen situasjon og hvor langt unna Iran var fra vestlige idealer. Imidlertid protesterte også de geistlige og store jordeierne mot at deres land skulle deles opp og gis til de fattige. Sjahen forsøkte også å svekke makten til de eldre religiøse lærde med et system av moskeer og mullaer som svarte til regjeringen. Dette var ikke populært blant verken de geistlige eller folket.⁹³

Sjahen trengte Irans militære styrker for å beholde sin makt og hadde samtidig planer om å bli en dominerende kraft i Den persiske golfen. Han var derfor svært interessert i å kjøpe amerikansk militær teknologi, blant annet bakke-til-luft-raketter, radarer og militærfly. Lyndon B. Johnson-administrasjonen (1963-1969), var på sin side interessert i å selge militært materiell for å hindre at Iran kjøpte utstyr fra Sovjetunionen. Dette forsterket seg ytterligere med republikaneren Richard Nixon i Det hvite huset fra 1969. Han så Iran som en søyle for regional stabilitet, sammen med Saudi-Arabia.⁹⁴ For Nixon var Iran et vennligsinnet land i et ustabil område og et forsvar

⁹¹ Ansari, *Confronting Iran*, 46-48; Ansari, *Modern Iran*, 126, 157, 167; Axworthy, *Empire of the mind*, 244-247; Moin, *Khomeini*, 79, 83, 86; 162-163 Salberg, «*Conventional Wisdom*», 53-54; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 94-96.

⁹² I 1978 var det nærmere 60 000 iranske studenter i USA. Se for eksempel Ansari, *Confronting Iran*, 58-59.

⁹³ Ansari, *Confronting Iran*, 48; Ansari, *Modern Iran*, 151-155, 157, 159; Axworthy, *Empire of the mind*, 244-245, 251-252; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 3; Halliday, «The Reagan Administration and the Middle East», 131; Moin, *Khomeini*, 70-71; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 54; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 128; Westad, *The Cold War*, 450-451.

⁹⁴ Denne politikken ble kalt «The Twin Pillar Policy». Se for eksempel Blight et al., *Becoming Enemies*, 101; Parsi, *Treacherous Alliance*, 35-37; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 86-87, 326; Sick, Gary. «The United States in the Persian Gulf. From Twin Pillars to Dual Containment.» I *The*

mot sovjetisk innflytelse i regionen. Nixon baserte hele sin sikkerhetspolitikk i Persiabukta på Iran og håpet at ved å væpne landet ville sjahen forsvare amerikanske interesser. Nixon tillot derfor sjahen å kjøpe inn alt det amerikanske militære utstyret han ønsket, med unntak av atomvåpen. I perioden 1969-1974 ble Iran den største importøren av militært utstyr og våpen fra USA. Ifølge økonomiforsker Alerassool brukte Iran nesten \$17 milliarder på amerikanske våpen mellom 1950 og 1978, blant annet på avanserte jagerfly som F-14 og F-15. Amerikanske selskaper fikk store kontrakter i Iran for å bygge veier, flyplasser, havner, fabrikker, boligkomplekser, raffinerier, telekommunikasjonssystemer og tv-stasjoner. Amerikanerne var inne i alle sider av Irans oljeutvinning og -raffinering, og Chase Manhattan Bank i New York hadde enerett på å utstede handelskreditt til Iran. USA og Iran samarbeidet også om å overvåke Sovjetunionen og sjahen sendte jagerfly for å hjelpe USA og regjeringen i Sør-Vietnam under Vietnamkrigen.⁹⁵

Iran var svært viktig på grunn av dets oljeforekomster. Da de arabiske landene etter krigen mot Israel i 1973 nektet å selge olje til USA og Nederland, økte Iran sin oljeproduksjon for å dekke tapet. Iran presset imidlertid også Organisasjonen for oljeeksporterende land (OPEC) til å øke prisen på ett fat olje fra \$5,12 til \$11,65. Dette var svært skadelig for vestlige, olje-importerende land, men for Iran økte oljeinntektene med nærmere \$16 milliarder i året. Landets nasjonalprodukt økte med over 36 prosent mellom 1973 og 1975.⁹⁶

Som leder tolererte sjahen mindre og mindre motstand. Tortur ble vanlig, folk forsvant og fengslene ble fylt opp. Sjahen distanserte seg fra vanlige iranere og så seg selv nærmest som en messiansk figur og monarkisk enehersker i likhet med de gamle persiske kongene. Han gjennomførte enorme tilstelninger for utenlandske kongelige og ledere, og satte opp statuer av seg selv.⁹⁷

På andre halvdel av 1970-tallet begynte imidlertid økonomien å bli overopphetet. Prisene på husleie og mat økte, særlig i Teheran. Sjahen la skylden på kjøpmennene og slo ned på de han anså som profitører. Butikker ble stengt, 250 000 bøter ble delt ut og 8 000 kjøpmenn og butikk-eiere fikk fengselsstraffer, uten at det bedret situasjonen. Arbeidsløsheten steg, og selv om de fattigste hadde det verst, fikk også middelklassen kjenne på den nye hverdagen. På den andre siden fantes det en overklasse med rikdommer som overgikk selv de rikeste i Europa. Radikale og moderate geistlige, sekulære liberale og folk fra venstresiden i politikken gikk derfor sammen om

---

Middle East and the United States. History, Politics, and Ideologies, redigert av David W. Lesch og Mark L. Haas. New York og London: Routledge, 2018, 238-239; Teicher og Teicher, *Twin Pillar to Desert Storm*, 27-43.

⁹⁵ Utkast til rapport, "A Report to the Congress on Security Arrangements in the Persian Gulf," ikke datert, mappe "Persian Gulf Strategy", boks 91759, Saunders Files, RRPL; se også Alerassool, *Freezing Assets*, 76-77; Ansari, *Confronting Iran*, 65-66; Ansari, *Modern Iran*, 135-139; Blight et al., *Becoming Enemies*, 35, 92-93; Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 5, 13; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 4; Parsi, *Treacherous Alliance*, 40; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 55-57, 59, 64-69, 73, 86-87, 98-100, 104-105, 108, 124, 210, 326-327, 334-337.

⁹⁶ Ansari, *Confronting Iran*, 61; Axworthy, *Empire of the mind*, 252; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 4; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 128, 131-132; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 104-105.

⁹⁷ Ansari, *Confronting Iran*, 59; Ansari, *Modern Iran*, 166, 170; Axworthy, *Empire of the mind*, 252-253, 256; Blight et al., *Becoming Enemies*, 35; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 4-5; Moin, *Khomeini*, 163-164; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 98-102.

å fjerne sjahen og hans styre. Det ble gjennomført flere attentatforsøk. Etter hvert fløy sjahen alltid fra sted til sted i helikopter og stod bak skuddsikkert glass ved offentlige tilstelninger. Utover høsten 1977 ble det gjennomført store demonstrasjoner mot sjahen og hans styre.⁹⁸

USA fikk kritikk for stilltiende å akseptere sjahens metoder og for å jobbe tett med regimet. Ved begynnelsen av 1978 bodde det et sted mellom 30 000 og 50 000 amerikanere i Iran, hvorav de fleste jobbet sammen med de iranske militære styrkene. Den amerikanske ambassaden i Teheran hadde over 2 000 amerikanske ansatte, og det var amerikanske konsulater i de fleste iranske byene. Imidlertid bodde amerikanerne for seg selv i amerikanske bydeler, handlet i amerikanske butikker, gikk på amerikanske skoler og ble behandlet på amerikanske sykehus hvor de iranske sykepleierne ikke fikk lov til å snakke farsi seg imellom og ikke fikk spise sammen med amerikanerne i kantinen. Noen amerikanere, som de som jobbet i fredskorpset, bodde i de samme områdene som iranerne, men flertallet av dem var i Iran for pengene og den råflotte livsstilen som de ikke hadde råd til i USA. Demonstrasjonene i Iran høsten 1977 var derfor også rettet mot USA.⁹⁹

President Jimmy Carter og et ønske om moral i politikken

Både Richard Nixon og hans etterfølger, Gerald Ford, så konfliktene i Midtøsten i lys av den kalde krigen. Nixons sikkerhetspolitiske rådgiver og utenriksminister, Henry Kissinger, hadde riktignok blitt fortalt av lederne i de arabiske landene at konflikten med Israel var viktigere enn en eventuell trussel fra Sovjetunionen, men de amerikanske presidentene hørte mest på de israelske lederne som visste å utnytte presidentenes manglende forståelse for kompleksiteten i Midtøsten. Unntaket var Jimmy Carter som, på tross av manglende utenrikspolitisk erfaring, mente at de regionale sidene ved konfliktene var viktigere enn øst-vest dimensjonen.¹⁰⁰

Jimmy Carter kom til makten i 1977 og var i utgangspunktet en moralpolitiker som trodde på å opprettholde demokrati, styrke menneskerettigheter og endre verden ved hjelp av diplomati. Carter skulle imidlertid komme inn i politikken som et lam og gå ut av den som en løve. Selv om han hadde et ønske om å endre sine forgjengeres politikk overfor Midtøsten, ble også han påvirket av det politiske spillet i regionen og den kalde krigen. Carter endte opp med å lene seg på for-

---

⁹⁸ Ansari, *Modern Iran*, 166, 170; Axworthy, *Empire of the mind*, 252-253; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 4-5; Moin, *Khomeini*, 161-162, Salberg, «*Conventional Wisdom*», 262-264.

⁹⁹ Alerassool, *Freezing Assets*, 77; Ansari, *Confronting Iran*, 66-70; Axworthy, *Empire of the mind*, 253-254; Blight et al., *Becoming Enemies*. 35; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 191-193, 262-264.

¹⁰⁰ Lundestad, *Øst, vest, nord, sør*, 109-110; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 197, 215.

gjengernes «Two Pillar»-politikk og satse på at Iran og Saudi-Arabia ville sørge for stabilitet i Midtøsten. Derfor ble Iran en viktig alliert også for Jimmy Carter.¹⁰¹

Historikere er uenige om det var Carters inntreden som var årsaken, men innen utgangen av 1977 hadde sjahen løsnet litt på sitt grep. I februar 1977 løslot han enkelte politiske fanger, bedret forholdene i fengslene og endret rettsregler slik at fanger fikk ordentlig representasjon og mulighet til å la sakene bli ført for sivile fremfor militære domstoler. Enkelte i opposisjonen våget å kritisere sjahen mer åpenlyst og domstolenes uavhengighet ble styrket. Utover høsten 1977 ble flere politiske sammenslutninger dannet.¹⁰²

På den siste dagen i 1977 besøkte president Carter Teheran. Sjahen var nervøs før møtet. Da han besøkte Washington i november samme år hadde Carter igjen tatt opp menneskerettighets-situasjonen og behandlingen av politiske fanger. Sjahen var bekymret for at dette kunne ødelegge for mulighetene til å fortsette å kjøpe våpen og utstyr fra USA. Da Carter kom til Teheran vurderte amerikanerne en våpenbestilling fra Iran verdt mellom \$9 og \$10 milliarder. Sjahen hadde imidlertid lite å frykte. I en tale under banketten kalte president Carter Iran en «øy av stabilitet», og roste sjahen for hans lederskap og for den kjærligheten hans folk viste ham. Talen, som overrasket både amerikanske diplomater og sjahen selv, viste hvor lite Carter hadde skjønt av situasjonen i Iran.¹⁰³

Khomeini

På begynnelsen av 1960-tallet ga Ayatollah Ruhollah Khomeini prekener i den hellige byen Qom. Han var allerede på 1930-tallet kjent utenfor de geistlige sirkler som en dyktig teolog og på 1950-tallet tiltrakk han seg mange studenter som fulgte hans forelesninger om etikk og teologi. Han ble ansett som en svært viktig åndelig leder, men ønsket også å ha en rolle innenfor politikken. Khomeini mente at religion og politikk ikke måtte være adskilt, men utgjøre en helhet. Mange av hans over 200 studenter og tilhengere fikk roller som teologer, bønneledere og imamer utover i Iran og skulle komme til å utgjøre en viktig maktbase etter revolusjonen i 1979.¹⁰⁴

Khomeini kritiserte korrupsjonen i regjeringsapparatet, jordreformen, kvinnefrigjøring og stemmerett, mangelen på tiltak for de fattige, at sjahen ikke klarte å opprettholde Irans suverenitet overfor USA og salg av olje til Israel. På grunn av denne kritikken ble han arrestert gjentatte ganger. Ved flere av arrestasjonene oppstod det store demonstrasjoner. Sjahens sikkerhetsstyrker

---

¹⁰¹ The American Presidency Project, "The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress January 23, 1980". <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-state-the-union-address-delivered-before-joint-session-the-congress>. Se også Lundestad, Øst, vest, nord, sør, 109-111; Moin, *Khomeini*, 182-183; Salberg, "Conventional Wisdom", 241-247, 320, 340.

¹⁰² Ansari, *Confronting Iran*, 60-61; Ansari, *Modern Iran*, 195-196; Axworthy, *Empire of the mind*, 257-258; Moin, *Khomeini*, 182-183; Salberg, «Conventional Wisdom», 215-216, 219, 241-247.

¹⁰³ Alerassool, *Freezing Assets*, 75-76; Ansari, *Modern Iran*, 196; Salberg, «Conventional Wisdom», 249-251, 259.

¹⁰⁴ Axworthy, *Revolutionary Iran. A History of the Islamic Republic*. New York: Penguin Books, 2014, 135; Moin, *Khomeini*, 54, 67-68, 74-75.

slo ned og drepte flere hundre demonstranter. Dette økte imidlertid ayatollahens innflytelse. Etter nye retoriske angrep fra Khomeini mot regimet i 1964, blant annet for et forsøk på å gi amerikanske tjenestemenn i Iran immunitet mot straffeforfølgelse i motytelse mot et lån på \$200 millioner, ble Khomeini sendt i eksil til Tyrkia. Han flyttet deretter til Irak hvor han bodde helt til han dro til Paris i 1978.¹⁰⁵

Mens han var i eksil fortsatte han å sende ut meldinger og taler som var kritiske mot regimet. Han utviklet samtidig en teori om islamsk nasjonalisme og den perfekte islamske stat, med et styre basert på sharia-lovene, den islamske juspraksisen, og i tråd med prinsippene i «velayat-e faqih», en omstridt sjia-islamsk teori som hevdet at mens muslimene ventet på gjenkomsten av den skjulte «Tolvte imam» skulle en «rettmessig jurist», tolke og forstå den islamske loven. Khomeini så seg selv som denne juristen som skulle styre Iran. Han forlangte derfor at sjahen måtte gå av og bli erstattet av en islamsk regjering med legitimitet fra den islamske læren og den iranske tradisjonen.¹⁰⁶

Khomeini var ikke den eneste kritiske røsten i Iran. Den ideologiske arkitekten bak den islamske revolusjonen var Ayatollah Morteza Motahhari, som fremmet en islamsk form for marxisme. Flere andre motstandere av sjahens regime, både geistlige og sekulære tenkere og aktivister, fikk også økende støtte i befolkningen, men Khomeinis popularitet økte i enda større grad i takt med årene i eksil og hans sterke motstand mot sjahen og hans regime.¹⁰⁷

Opptakt til revolusjon

7. januar 1978 trykket avisen Ettela'at en artikkel som angrep de geistlige generelt og Khomeini spesielt. Artikkelen hadde blitt skrevet av en person nær regjeringen og inneholdt blant annet usannheter om Khomeinis opphav. Det brøt ut streiker og store demonstrasjoner i Qom, og tusenvis av studenter forlangte en unnskyldning og at Khomeini skulle få komme tilbake fra eksil. Protestene utviklet seg til opptøyer. Iranske sikkerhetsstyrker drepte dusinvis og skadet hundrevis av protestantene. Etter en tradisjonell sørgetid på 40 dager, ble det arrangert fredelige demonstrasjoner i tolv byer. I byen Tabriz skjød og drepte politiet imidlertid flere demonstranter. Dermed fulgte en ny sørgeperiode og nye opptøyer. Denne syklusen fortsatte med økt deltakelse

---

¹⁰⁵ Algar, Hamid. *Islam and Revolution. Writings and Declarations. Imam Khomeini*. London: KPI, 1985, 174-188; Ansari, *Confronting Iran*, 49-53; Ansari, *Modern Iran*, 160; Axworthy, *Empire of the mind*, 247-248, 250; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 135-136, 140, 151; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 32; Moin, *Khomeini*, 75-78, 95, 99, 104, 106-113, 121-128, 139, 189; St. Marie og Naghshpour, *Revolutionary Iran*, 96-98.

¹⁰⁶ Algar, *Islam and Revolution*, 189-194, 200-208; Ansari, *Modern Iran*, 201; Axworthy, *Empire of the mind*, 258; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 133, 136-140, 156; Behrooz, Maziar. "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic". I *Neither East Nor West. Iran, the Soviet Union, and the United States*, redigert av Nikki R. Keddie og Mark J. Gasiorowski, 13-35. New Haven og London: Yale University Press, 1990, 14; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 32; Moin, *Khomeini*, 153-155, 175, 194; Sadjadpour, Karim. "The Supreme Leader". I *The Iran Primer. Power, Politics and U.S. Policy*, redigert av Robin Wright, 11-14. Washington: United States Institute of Peace Press, 2010, 12; Vikør, Knut S. *Mellom Gud og stat. Ei historie om islamsk lov og rettsvesen*. Oslo: Spartacus Forlag AS, 2003, 248-250.

¹⁰⁷ Ansari, *Modern Iran*, 201; Moin, *Khomeini*, 165, 168-171, 181.

og voldeligheter utover våren og forsommeren, og, etter en roligere periode i juni og juli, kulminerte opptøyene i Teheran 8. september 1978 da sikkerhetsstyrker drepte en gruppe ubevæpnede demonstranter på et av byens torv. Dagen ble kjent som Sort fredag og bitterheten som steg i befolkning etter dette gjorde det umulig å inngå noen kompromisser med regjeringen. Folket krevde at sjahen måtte gå.¹⁰⁸

Selv om det helt siden slutten av 1960-tallet hadde blitt rapportert om gryende og, etter hvert, økende misnøye med sjahen og hans regime, trodde både den britiske og amerikanske ambassadøren i Iran at regimet ville overleve. I en CIA-rapport til president Carter i august 1978 ble det hevdet at Iran ikke var i noen revolusjonær eller førrevolusjonær fase. CIA mente at verken den voldelige eller ikkevoldelige delen av opposisjonen hadde kapasitet til å bli mer enn brysomme for regimet.¹⁰⁹

Sjahen forsøkte å komme motstanderne i møte. Han gikk på tv og beklaget sikkerhetsstyrkenes overgrep, og erklærte at han skulle gjøre forbedringer for landet. Han skiftet ut regjeringen, tok grep for å gjøre Iran mer i tråd med islamsk ortodoksi, åpnet opp for flere politiske partier og offentlig debatt i avisene, og løslot fengslede religiøse ledere. Dette resulterte imidlertid kun i at opposisjonen styrket seg ytterligere. 6. november 1978 innførte sjahen derfor militært styre og unntakstilstand i de fleste byene, men opptøyene fortsatte sammen med en landsomfattende generalstreik. De militære styrkene slo igjen hardt ned på demonstrasjonene. I byen Qazvin ble 135 demonstranter overkjørt av tanks. 11. desember 1978 demonstrerte anslagsvis mellom en og tre millioner mennesker i Teheran, og opp mot 17 millioner ellers i Iran. Det ble klart for sjahen at det militære styret verken klarte å få kontroll over situasjon eller en slutt på generalstreiken som lammet landet. Mot slutten av desember 1978 overførte han makten tilbake til en sivil regjering.¹¹⁰

I Carter-administrasjonen var det to forskjellige syn på hva USAs politikk skulle være overfor den pågående uroen. Ansatte i utenriksdepartementet mente at sjahen ikke skulle bruke makt mot demonstrantene, men heller fortsette den liberaliseringspolitikken han hadde påbegynt. President Carters nasjonale sikkerhetsrådgiver, Zbigniew Brzezinski, mente imidlertid at sjahen skulle bruke militære styrker til å forsvare regimet for en enhver pris. Med manglende intern koordinering ga Det hvite hus og Utenriksdepartementet motstridende meldinger til sjahen om hva han burde gjøre.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Ansari, *Confronting Iran*, 78; Ansari, *Modern Iran*, 197, 202; Axworthy, *Empire of the mind*, 261-262; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 5; Moin, *Khomeini*, 186-188; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 264-266.

¹⁰⁹ Alerassool, *Freezing Assets*, 77-78, 202-203; Ansari, *Confronting Iran*, 72-76; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 267-269.

¹¹⁰ Alerassool, *Freezing Assets*, 81-82; Ansari, *Modern Iran*, 204, 206, 208; Axworthy, *Empire of the mind*, 262; Moin, *Khomeini*, 196-197; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 288-292, 295, 300-301.

¹¹¹ Alerassool, *Freezing Assets*, 77-78, 202; Moin, *Khomeini*, 196; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 289-296, 298-299.

Tidlig i januar 1979 sendte Washington den amerikanske generalen Robert Huyser til Iran på et hemmelig oppdrag for å treffe Irans øverste militære ledere for å sondere mulighetene for et militærkupp. Generalen forstod imidlertid raskt at det var bedre for sjahen å forlate Iran, og 12. januar 1979 gikk generalen sammen med USAs ambassadør William H. Sullivan til sjahen for å diskutere hans avgang. Sjahen forlot Iran 16. januar 1979.¹¹²

Revolusjon

1. februar 1979 returnerte Ayatollah Khomeini fra eksil i Paris og ble ønsket velkommen av millioner av iranere. På det tidspunktet representerte han håpet til en hel nasjon som hadde levd under sjahens regime. Menneskemengden som omkranset ayatollahens bil mens han ble fraktet fra flyplassen til Behesht-e Zahra gravplassen for å hedre de siste månedenes martyrer, ropte både «Gud er stor» og at Khomeini var nesten like stor som «den tolvte imam», den siste imamen i direkte linje fra profeten Muhammed som majoriteten av sjiamuslimer fortsatt venter på at skal returnere.¹¹³

Revolusjonære styrker tok raskt kontroll over de fleste provinshovedstadene, og 11. februar 1979 erklærte Irans militære ledere at de ville holde seg utenfor politikken. Khomeini opprettet et ledende revolusjonsråd, Revolusjongarden og innsatte en midlertidig regjering.¹¹⁴ Det ble umiddelbart satt i gang prosesser for å forvandle den kapitalistiske og korruperte Pahlavi-staten til en stat etter islamske prinsipper. Samtidig begynte Khomeini å fjerne alle motstandere mot hans visjon om et nytt Iran. Mange av de viktigste ministrene og rådgiverne til sjahen ble samlet sammen, dømt og drept i løpet de første dagene av revolusjonen. Drapene fortsatte i flere måneder og sjokkerte både moderate og liberale krefter i Iran. Også moderate geistlige ble skjøvet til side og i enkelte tilfeller drept. Pressefriheten ble innskrenket, aviser lagt ned eller overtatt av regimet, og militante gategjenger, kalt Hezbollah, angrep redaksjoner som skrev ting de og Khomeini-regimet ikke likte.¹¹⁵

Revolusjonen var ikke primært religiøs. Den var basert på misnøyen mot regimet og de vanskelige tidene for de fattige og middelklassen. I begynnelsen av revolusjonen ble det etablert lokale revolusjonskomiteer, og de var ofte mer marxistiske enn islamistiske i sin form. Det var folkets revolusjon, men Khomeini og andre geistlige forente de forskjellige gruppene og ga revolusjonen islamistisk legitimitet.¹¹⁶

¹¹² Alerassool, *Freezing Assets*, 79-84; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 55; Moin, *Khomeini*, 198; Rubin, "The Reagan Administration and the Middle East", 434-435; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 301-304.

¹¹³ Ansari, *Modern Iran*, 212; Axworthy, *Empire of the mind*, 265-266; Moin, *Khomeini*, 198, 200-20.

¹¹⁴ Revolusjonsrådet hadde egentlig blitt opprettet av Khomeini i hemmelighet allerede 10. januar 1979, mens ayatollahen fortsatt var i Paris.

¹¹⁵ Alerassool, *Freezing Assets*, 85; Ansari, *Modern Iran*, 216; Axworthy, *Empire of the mind*, 265-270; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 143, 146-149, 159; Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 16; Moin, *Khomeini*, 197, 203-211, 219-220.

¹¹⁶ Ansari, *Modern Iran*, 213; Axworthy, *Empire of the mind*, 266; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 145, 153; Moin, *Khomeini*, 211.

14. februar 1979 ble den amerikanske ambassaden i Teheran angrepet av en folkemengde. Ambassadør Sullivan, 70 stabsmedlemmer og 20 amerikanske marinesoldater ble tatt til fange, men allerede dagen etter ble ambassaden frigjort ved hjelp av den iranske regjeringen. Både sekulære og geistlige ledere forstod at situasjonen foreløpig var skjør og var ikke interessert i å skape situasjoner hvor USA kunne intervensere og reversere revolusjonen. De økonomiske forholdene mellom Iran og USA ble imidlertid vanskeligere, og det hele kulminerte sommeren 1979 med at amerikanske forretningsfolk ble utsatt for ekspropriasjon av eiendom og nasjonalisering av fabrikker og selskaper. Som et resultat ble det igangsatte rettssaker mot Iran og iranske selskaper både i USA og Europa.¹¹⁷

På tross av at Khomeini hadde nedsatt et revolusjonsråd og en ny regjering, var det ingen klar enighet om hvordan Iran skulle styres. De mange forskjellige grupperingene og nettverkene, som kjøpmennene i basarene, eldre religiøse lærde, de aristokratiske landeierne, islamister og venstreradikale, fant sammen i motstand mot Khomeinis radikale styre. Selv om de først og fremst forsøkte å kommunisere med og appellere til folkemassene for å få deres støtte i en demokratisk prosess, brøt det også ut voldelige kamper i forsøk på å etablere nye maktforhold. Også flere av Khomeinis allierte ble drept. I de fleste tilfellene var det imidlertid Khomeini som slo til mot sine motstandere først. Sakte, men sikkert, eliminerte han all motstand mot det nye regimet.¹¹⁸

I mars 1979 ble det gjennomført en folkeavstemning som ga flertall for at Iran skulle være en islamsk republikk, uten at hadde blitt klart forklart hva den skulle bestå i og hvordan den skulle bygges opp. I desember 1979 fikk Iran ny grunnlov og et presidentsystem etter maktfordelingsprinsippet. Det skulle være direkte valg av presidenten, parlamentet og kommunestyrene, men med et Vokterråd som skulle vurdere alle presidentkandidatene og som kunne nedlegge veto mot vedtak i parlamentet. Øverste leder i Iran, rahbaren, fikk retten til å utpeke halvparten av Vokterrådet, godkjenne valget av presidenten og utpeke de øverste lederne i de militære styrkene, i tråd med Khomeinis «velayat-e faqih»-teori. Rahbaren fikk i praksis kontroll over den lovgivende forsamlingen, de militære styrkene, Revolusjongarden og de statskontrollerte mediebyråene. Den folkevalgte presidenten hadde derfor begrenset makt til å gjennomføre sin politikk. Shariaen fikk større plass i Irans lover og kvinners frihet ble gradvis innskrenket. Grunnloven inneholdt ellers mange «vestlige» prinsipper, som ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og forbud mot tortur.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Alerassool, *Freezing Assets*, 85, 102; Ansari, *Confronting Iran*, 84; Ansari, *Modern Iran*, 215; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 145; Carswell, Robert og Richard J. Davis. "Economic and Financial Pressures". I *American Hostages in Iran: The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 173-200. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 174; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 6; Massaroni, Christopher. "The United States-Iran Hostage Agreement: A Study in Presidential Powers." *Cornell International Law Journal*, Vol. 15 (1982), 154-155; Moin, *Khomeini*, 220; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 313.

¹¹⁸ Ansari, *Modern Iran*, 232-235; Axworthy, *Empire of the mind*, 269-272; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 138-139, 153-155, 170, 184-186; Moin, *Khomeini*, 210, 214-220, 226, 229-232, 240-244.

¹¹⁹ Ansari, *Modern Iran*, 222-225; Axworthy, *Empire of the mind*, 269; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 152, 157-166, 170; Moin, *Khomeini*, 156, 212-213, 215, 225; Sadjadpour, "The Supreme Leader", 12; Vikør, *Mellom Gud og stat*, 248-250.

Amerikanske gisler

Etter at sjahen forlot Iran, endte han opp i Mexico. Der begynte imidlertid helsen å skranke. Han hadde blitt behandlet for kreft i syv år, men trengte nå umiddelbar medisinsk behandling i USA. Både ambassadør Sullivan og flere iranske ledere advarte mot å slippe inn sjahen. Minnet om kuppet i 1953 var fortsatt sterkt i Iran. De amerikanske sikkerhetsmyndighetene hadde også angrepet på den amerikanske ambassaden 14. februar 1979 ferskt i minnet, men mente likevel at faren for nye angrep var liten siden situasjonen i Iran tilsynelatende hadde roet seg. Irans nye statsminister Mehdi Bazargan og utenriksminister Ebrahim Yazdi fortalte samtidig amerikanske myndigheter at ambassaden ville bli beskyttet. Etter kraftig press fra flere hold, ga Carter-administrasjonen derfor sjahen lov til å komme til USA den 22. oktober 1979 under forutsetning av at han forlot landet så snart behandlingen var over. Imidlertid reiste sikkerhetsrådgiver Brzezinski til Algerie 2. november 1979 for å feire 25. årsdagen for frigjøringen fra Frankrike. Der traff han Bazargan og Yazdi uten at de hadde klarert dette med Khomeini. Da møtet ble kjent i Iran, skapte det sterke reaksjoner. Iranerne visste at general Huysen hadde reist til Teheran for å forberede et kupp i januar 1979, og frykten var derfor stor for at USA planla å gjeninnsette sjahen.¹²⁰

4. november 1979, under en fredelig demonstrasjonsmarsj til minne om en massakre av universitetsstudenter i Teheran av SAVAK og militære styrker, brøt rundt 450 militante, men ubevæpnede studenter, ut av marsjen og stormet ambassaden. De amerikanske marinesoldatene som var satt til å beskytte ambassaden, hadde stående ordre om ikke å skyte på studentene siden det kunne føre til voldelige gjengjeldelser. De skulle kun holde inntrengerne ute av ambassaden til iranske militære styrker kom for å beskytte dem. Da det ble klart for amerikanerne at de iranske styresmaktene ikke ville komme dem til unnsetning og studentene tilsynelatende ikke hadde til hensikt å skade noen, lot 63 amerikanske ansatte i ambassaden seg ta til fange. Seks ansatte klarte å rømme fra ambassaden og tok tilflukt i den kanadiske ambassaden. Derfra ble de hjulpet ut av landet ved hjelp av kanadiske myndigheter og CIA. Tre ansatte, inkludert charge d'affaires Bruce Laingen, var i det iranske utenriksdepartementet da stormingen skjedde, og ble arrestert der.¹²¹

Studentene, som kalte seg *Studentene som følger Imam Khomeinis linje*, ble raskt en sterk gruppe som uttalte seg om både nasjonale og internasjonale saker. Ved å ta over ambassaden,

---

¹²⁰ Alerassool, *Freezing Assets*, 83, 86-88; Ansari, *Confronting Iran*, 87; Ansari, *Modern Iran*, 226; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 167-168; Behrooz, "Trends in the Foreign policy", 17; Blight et al., *Becoming Enemies*, 57, 59, 61, 91-92, 299-300; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 6-7, 55; Moin, *Khomeini*, 220-221; Saunders, Harold H. "The Crisis Begins". I *American Hostages in Iran: The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 35-71. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 56-59.

¹²¹ Alerassool, *Freezing Assets*, 88; Ansari, *Modern Iran*, 227; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 168-170; Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 20; Moin, *Khomeini*, 221; Salberg, «*Conventional Wisdom*», 315-317; Saunders, "The Crisis Begins", 36, 38-41.

mente studentene at de hadde klart å stenge det viktigste senteret for anti-revolusjonistisk og kapitalistisk aktivitet i Iran. De krevde at sjahen skulle utleveres fra USA, uten at de trodde at USA ville akseptere kravet. Overtakelsen av ambassaden var først og fremst et mediekupp. De hadde imidlertid ikke trodd at de skulle holde gislene i 444 dager.¹²²

Gisseltakingen hadde ikke samlet støtte i de forskjellige politiske og religiøse grupperingene i Iran. Tilsynelatende hadde ingen i den iranske ledelsen på forhånd blitt informert av studentene om deres planer, med unntak av en nær medarbeider av Khomeini. Ayatollahen mislikte innledningsvis studentenes aksjon, men skjønnte snart at han kunne bruke den politisk ved å samle venstresiden og radikale grupper bak seg. Khomeini mente også at så lenge gislene var i Iran, ville USA ikke gjøre forsøk på å infiltrere landet og motarbeide den islamske revolusjonen. Khomeini slapp dermed å bekymre seg for USA og kunne heller konsentrere seg om å konsolidere det nye styresettet. Han brydde seg først ikke om internasjonal politikk og var mest opptatt av revolusjonen og den vanæren han hadde påført USA. Det gjorde imidlertid de sekulære kreftene i Iran, som anså gisseltakingen som skadelig for Irans økonomi og utenrikspolitikk. De ønsket også å fjerne studentene som maktfaktor, men støtten til studentene var for stor til at de våget å vise sin motstand.¹²³

Innledende forsøk på å frigi gislene

Carter-administrasjonen bestemte seg for en tredelt strategi for å frigi gislene. For det første skulle det igangsettes et kraftig økonomisk og politisk press mot Iran. For det andre skulle USA kontakte personer i Iran som kunne sørge for en løslatelse av gislene. For det tredje skulle det i hemmelighet planlegges mulige militære redningsaksjoner og regelrette angrep på Iran. Iranerne måtte innse at å frigi gislene var i deres beste interesser, men de måtte også få en mulighet til å frigi gislene selv uten å tape ansikt.¹²⁴

6. november 1979 gikk både statsminister Bazargan og utenriksminister Yazdi av. Khomeini ga makten til Revolusjonsrådet, som Carter-administrasjonen på det tidspunktet ikke hadde informasjon om hvem som satt i. USA befant seg dermed i den situasjonen at de både hadde mistet de to personene de hadde regnet med at skulle løse gisselsituasjonen og stod uten noen i den iranske regjeringen som de kunne innlede forhandlinger med. Carter forsøkte å etablere

---

¹²² Alerassool, *Freezing Assets*, 89-90; Ansari, *Modern Iran*, 227; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 168; Saunders, "The Crisis Begins", 46.

¹²³ Ansari, *Confronting Iran*, 88; Ansari, *Modern Iran*, 226-227; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 168-169; Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 14, 19; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 53; Moin, *Khomeini*, 227-229; Parsi, *Treacherous Alliance*, 90; Sick, "Military Options and Constraints". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 144-172. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 149.

¹²⁴ Blight et al., *Becoming Enemies*, 60-61; Carter, Jimmy. *Keeping faith. Memoirs of a President*. Toronto og New York: Bantam Books, 1982, 458; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 50; Saunders, "The Crisis Begins", 47-49; Saunders, Harold H. "Diplomacy and Pressure, November 1979 – May 1980". I *American Hostages in Iran: The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 72-143. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 73.

direkte kontakt med de nye iranske lederne, men Khomeini forbød alle å ha kontakt med amerikanerne. USA forsøkte derfor å åpne kanaler via mellommenn i og utenfor Iran, uten særlig hell. President Carter kontaktet blant andre Den palestinske frigjøringsorganisasjonen (PLO) som tidligere hadde hatt et nært forhold til Khomeini og var de første til å vise sin støtte til den iranske revolusjonen. Uten å kreve noe til gjengjeld fra amerikanerne, men med et håp om å bedre palestinernes posisjon, dro representanter fra PLO derfor til Iran for å snakke med Khomeini om gislene. Det er usikkert om det var PLOs innsats som var den utløsende faktoren, men 18. og 19. november 1979 ble tretten kvinner og afro-amerikanere som ikke jobbet med etterretning, løslatt. Samtidig advarte Khomeini om at de gjenværende gislene ville bli stilt for retten for spionasje hvis ikke sjahen ble returnert til Iran.¹²⁵

12. november 1979 kunngjorde president Carter at USA ikke lenger ville importere iransk olje, og 14. november 1979 erklærte presidenten en «nasjonal krise» og frøs over \$14 milliarder av iranske midler, samt iranske eiendommer i USA. Carter-administrasjonen holdt også tilbake militært utstyr og reservedeler for flere hundre millioner dollar som Iran hadde bestilt og betalt for før sjahens fall, men ikke fått levert. Det ble også innført en embargo mot fremtidig våpensalg. USA stengte det amerikanske finansmarkedet for Iran og gjorde det vanskelig for landet å handle med dollar. De skapte en situasjon der Iran ikke fikk kreditt og måtte betale kontant for mange varer, på tross av høy kredittverdighet.¹²⁶

USA brukte alle de kanalene de hadde tilgjengelig for å nå frem med sitt krav om løslatelse av de resterende gislene. De fikk igjennom resolusjoner i FN og anla saker mot Iran i Den internasjonale straffedomstolen i Haag. Både FNs generalsekretær Kurt Waldheim og en FN-kommisjon dro til Iran for å forsøke å finne en løsning. USA brukte også andre lands diplomater, til og med Sovjetunionens, til å legge press på Teheran. 15. januar 1980 ble det avholdt presidentvalg i Iran hvor Khomeinis nære medarbeider, den sekulære kandidaten Abol-Hassan Bani-Sadr, ble valgt til Irans første president. Khomeini hadde forbudt de geistlige fra å stille som presidentkandidater fordi opposisjonen hadde anklaget ayatollahen for å innføre et prestestyre, og Khomeini trengte fortsatt bred støtte for den islamske staten. Det islamistiske partiet Det iranske republikanske partiet (IRP) vant likevel majoriteten av setene i parlamentet og fikk viktige posisjoner i regjeringen. Regjeringen og parlamentet hadde den daglige ledelsen av Iran, men alle beslutninger i parlamentet kunne overprøves av Khomeini som øverste leder. Khomeinis

---

¹²⁵ Alerassool, *Freezing Assets*, 90-91; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 169; Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 17-18; Jensehaugen, Jørgen. «A Palestinian window of opportunity? The PLO, the US and the Iranian hostage crisis», *British Journal of Middle Eastern Studies* (2019), 2, 9-11; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 50-51; Moin, *Khomeini*, 220-221; Saunders, "The Crisis Begins", 42-43; Saunders, "Diplomacy and Pressure", 72, 78, 84-85.

¹²⁶ Alerassool, *Freezing Assets*, 2, 29-30, 102, 106; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 51; Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 153-154; Sick, "Military Options and Constraints", 165; Tower et al., *The Tower Commission report*, 19.

tilhengere satte dagsorden og infiltrerte alle sider av hæren og byråkratiet. Hemmelige samtaler ble innledet mellom en interdepartemental arbeidsgruppe i den amerikanske regjeringen og Irans president Bani-Sadr og utenriksminister Sadegh Ghotbzadeh, men alle forsøk strandet på grunn av interne konflikter i Iran eller motstand fra Khomeini.¹²⁷

Økende press og militært redningsforsøk

I begynnelsen av april 1980 hadde president Carter mer eller mindre gitt opp å finne en ikke-militær løsning på krisen. 1980 var også et valgår for den amerikanske presidenten, og selv om Camp David-avtalen mellom Israel og Egypt hadde skapt positive ringvirkninger for Carter, ble disse overskygget av gisselsituasjonen. Det var derfor ytterst viktig for Carter-administrasjonen å finne en løsning. Presidenten besluttet å bryte de diplomatiske forbindelsene med Iran, utvise alle iranske diplomater og militære i USA, og igangsette enda kraftigere økonomiske sanksjoner.¹²⁸

Helt siden gislene ble tatt, hadde amerikanerne diskutert forskjellige militære muligheter, fra redningsaksjoner til å bombe iranske oljeinstallasjoner og byer, minelegge havner og okkupere deler av iransk territorium. Etter Khomeinis trusler om at de gjenværende gislene kunne bli stilt for retten som spioner, sendte USA to hangarskip til Det arabiske hav, støttet av fulle flåtegrupper. Til sammen utgjorde gruppene den største amerikanske militære tilstedeværelsen i området siden andre verdenskrig. En redningsaksjon ble likevel ansett som svært vanskelig og risikabel på grunn av ambassadens plassering midt i Teheran. Mangel på pålitelig informasjon om gislene og gisseltakerne gjorde også en redningsaksjon komplisert.¹²⁹

11. april 1980 bestemte Carter seg likevel for å igangsette en militær redningsaksjon. Bare utenriksminister Cyrus Vance gikk imot presidentens beslutning. Ministeren var bekymret for følgene av aksjonen og faren det kunne utgjøre for amerikanske liv i Midtøsten. Vance gikk derfor av i protest 21. april, men valgte ikke å kunngjøre avgangen før etter aksjonen.¹³⁰

Militæroperasjonen ble igangsatt 24. april 1980. Åtte RH-53D-helikoptre og seks C-130 tank- og transportfly med amerikanske soldater tok av for å møtes på en flystripe nær byen Tabas i ørkenen i Iran. Tre av helikoptrene fikk forskjellige tekniske og hydrauliske feil på vei til flystripen, blant annet på grunn av en sandstorm. Etter planen var det nødvendig med seks

---

¹²⁷ Alerassool, *Freezing Assets*, 92-98, 100-102; Ansari, *Modern Iran*, 229; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 173, 175; Lowenfeld et al., *Revolutionary days*, 50-52, 54; Moin, *Khomeini*, 232-234; Saunders, "Diplomacy and Pressure", 93-98, 116, 132-137; Zabih, *Iran Since the Revolution*, 62-63.

¹²⁸ Alerassool, *Freezing Assets*, 98; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 175; Lowenfeld et al., *Revolutionary days*, 53; Saunders, "Diplomacy and Pressure", 140-141.

¹²⁹ Alerassool, *Freezing Assets*, 99; Blight et al., *Becoming Enemies*, 60-62; Lowenfeld et al., *Revolutionary days*, 53; Sick, Gary. "Military Options and Constraints". I *American Hostages in Iran: The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 144-172. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 144-146.

¹³⁰ Alerassool, *Freezing Assets*, 99; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 178; Lowenfeld et al., *Revolutionary days*, 53; Sick, "Military Options and Constraints", 147-149, 151-153, 163.

helikoptre for å kunne fly ut alle gislene og soldatene, og dermed ble planen avlyst. I det de skulle forlate flystripene krasjet så et helikopter med et tankfly. Åtte amerikanske soldater mistet livet og fem ble skadet.¹³¹

Økonomiske sanksjoner

USA hadde tre mål ved å fryse Irans midler. De skulle skape et økonomisk pressmiddel i forhandlingene med Iran om gislene, hindre Iran i å bruke sine midler som et økonomisk våpen mot USA ved å trekke dem ut av amerikanske banker og dermed starte en krise i finansmarkedet, og sikre midler til bruk ved krav fra amerikanske borgere og selskaper i rettsaker mot Iran. Når det gjaldt det siste punktet, var den iranske regjeringen fra starten av villig til å starte forhandlinger med amerikanske kravholdere og gjøre opp sine forpliktelser. Problemet var imidlertid at Iran ikke ville gjøre dette uten at deres midler først ble frigitt. USA nektet på sin side å frigi midlene uten at gislene ble løslatt, og studentene nektet å frigi gislene uten at sjahen ble overgitt til iranske myndigheter. På dette tidspunktet hadde imidlertid sjahen forlatt USA. Samtidig ville ikke USA at en eventuell avtale skulle fremstå som at de betalte løsepenger for gislene. Det kunne sette en farlig presedens.¹³²

2. mai 1980, ni dager etter den mislykkede redningsaksjonen, ble en av New Yorks høyest ansette advokater, John E. Hoffmann fra Citibank, kontaktet av to tyske advokater på vegne av den iranske presidenten Bani-Sadr og direktøren i Irans sentralbank Ali Reza Nobari. De ønsket å løse en rettsvist mellom Citibank og den iranske staten. Siden det var ulovlig for amerikanske privatpersoner å forhandle med andre stater, tok Citibank kontakt med Washington for å informere dem om iranernes fremstøt. Carter-administrasjonen så dette som en mulighet for å gjenoppta samtaler med iranerne, og 13. mai 1980 ga Det hvite hus derfor grønt lys til at Citibank kunne å forhandle med Iran. Det var imidlertid en forutsetning at USAs finansdepartement ble holdt løpende orientert om forhandlingene og at det ikke kun ble inngått en avtale med Citibank. Iran måtte forhandle samlet med alle bankene i USA de hadde tvister med. Da sjahen døde i Egypt 27. juli 1980 var det siste hinderet for å løse situasjonen tilsynelatende ute av veien og i september 1980 ble det så inngått diplomatisk kontakt mellom USA og den øverste ledelsen i Iran. Løsningen på situasjonen ble å inngå en bindende avtale med Iran om løslatelse av gislene ved hjelp av et nøytralt tredjeland. Khomeini fremsatte i en tale 12. september 1980 fire krav for å frigivelsen. Han ville ha en garanti fra USA om at de ikke skulle blande seg i interne iranske

---

¹³¹ Alerassool, *Freezing Assets*, 99; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 176-177; Lowenfeld et al., *Revolutionary days*, 53; Sick, "Military Options and Constraints", 154-163.

¹³² Alerassool, *Freezing Assets*, 107.

forhold, og at USA skulle overføre de frosne iranske midlene og eiendelene til den iranske nasjonalbanken, fjerne rettslige krav mot Iran fra amerikanske privatpersoner og selskaper i amerikanske domstoler og overføre den avdøde sjahens økonomiske formue og eiendeler i USA til Iran. Den diplomatiske kontakten gjorde at USA hadde et håp om at få frigitt gislene allerede før det amerikanske valget 4. november. Problemene for Carter var imidlertid ikke over: 22. september 1980 gikk nabolandet Irak til full krig mot Iran.¹³³

Krig mellom Iran og Irak

Det er flere teorier om hvorfor Irak angrep Iran.¹³⁴ De fleste historikere legger størst vekt på realpolitiske motiver: Iraks leder, Saddam Hussein, så muligheten til å angripe et Iran i politisk kaos og tilrive seg det strategisk viktige Shatt al-Arab-området på grensen mellom Sør-Irak og Iran. Dette området var viktig for frakten av olje via elvene i Shatt al-Arab til Persiabukta. Samtidig var dette et område Iran hadde fått kontroll over i 1975 etter en konflikt med Irak. Enkelte historikere mener imidlertid også at Iraks ledelse måtte slå tilbake mot det iranske regimets forsøk på å eksportere den islamske revolusjonen gjennom blant annet å støtte kurdiske og sjiamuslimske opprørsgrupper inne i Irak. Det iranske militæret var svekket etter revolusjonen, og Saddam Hussein mente at tiden var inne for å gå til krig. Irak hadde store landbaserte militære styrker og et sterkt flyvåpen ved inngangen til 1980-tallet. Med historisk store oljeinntekter i 1980, mente Saddam Hussein at Irak hadde forutsetningene for å vinne en rask og overbevisende seier. Han lekte også med tanken om å erobre deler av det oljerike sørvestlige området Khuzestan i Sør-Iran, som hadde en større arabisk befolkning. Ved å vinne militært over Iran ville Irak bli den nye dominerende staten i Midtøsten.¹³⁵

Iran var overbevist om at Irak ikke ville ha gått til krig uten internasjonal støtte. Irans ledere mente at USA, som de kalte Den store Satan, måtte stå bak invasjonen som et svar på gisseltakingen og i et forsøk på å motarbeide den unge revolusjonen. Sammenholdt med Sovjetunionens invasjon av Afghanistan året før, så det ut til at islam var under angrep. Irans

---

¹³³ Alerassool, *Freezing Assets*, 109-111; Algar, *Islam and Revolution*, 306; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 203; Jordan, Hamilton. *Crisis. The Last Year of the Carter Presidency*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1982, 341; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 73; Owen, Robert B. "Final Negotiations and Release in Teheran". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 297-324. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 301-302; Sick, Gary. *All fall down. America's Fateful Encounter with Iran*. London: I. B. Tauris & Co. Ltd, 1985, 309.

¹³⁴ Ledelsen i Irak mente riktignok at det var Iran som hadde startet krigen 4. september 1980. Se FN's sikkerhetsråds rapport "Mission to inspect civilian areas in Iran and Iraq which have been subject to military attack", 20. juni 1983, mappe "Iran-Iraq 1983 (1 of 2)", RAC Boks 4, Near East Files, RRPL. Se også Hooton, E.R., Tom Cooper og Farzin Nadimi. *The Iran-Iraq War. Volume 1: The Battle for Khuzestan, September 1980-May 1982*. Solihull, England: Helion & Company, 2016, 18.

¹³⁵ Algar, *Islam and Revolution*, 286-287; Ansari, *Confronting Iran*, 97-98; Ansari, *Modern Iran*, 229-231; Axworthy, *Empire of the mind*, 272; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 179-180, 187-189; Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 14-15; Blight et al., *Becoming Enemies*, 75-76, 80; Brands, Hal. "Inside the Iraqi State Records. Saddam Hussein, "Irangate", and the United States." *The Journal of Strategic Studies*, vol 34, no. 1 (2011), 102. Chubin, Sharhram og Charles Tripp. *Iran and Iraq at War*. London: I.B. Tauris & Co Ltd, 1988, 23, 26-29; Gibson, Bryan R. *Sold out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War*. New York: Palgrave MacMillan, 2015, 187; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 3-5; Jentleson, Bruce W. *With friends like these. Reagan, Bush, and Saddam 1982-1990*. New York og London: W.W. Norton & Company, 1994, 40-41; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 13-14, 25, 30-37, 42-45; Salberg, «Conventional Wisdom», 163.

utenrikspolitik ble derfor tuftet på at de verken skulle la seg lede av USA eller Sovjetunionen. Slik iranerne så det hadde de «snudd ryggen til øst og vest, til Sovjetunionen og Amerika», slik at de kunne styre landet selv.»¹³⁶ Khomeini ønsket også å eksportere den iranske revolusjonen til andre land:

Vi må kjempe for å eksportere revolusjonen vår til hele verden, og må legge til side alle tanker om å ikke gjøre det, for ikke bare nekter islam å se forskjeller mellom muslimske land, den er forkjemperen for alle undertrykte land. Samtidig er alle krefter bestemt på å ødelegge oss, og hvis vi forblir omringet i en lukket sirkel, vil vi bli beseiret.¹³⁷

Det var imidlertid et større problem for Khomeini at Irans forsvar før 1979 nærmest utelukkende hadde basert seg på amerikansk utstyr. Iranerne var derfor helt avhengig av å skaffe nye amerikansk militært utstyr og reservedeler. Ammunisjon og våpen ble raskt brukt opp og nytt materiell var kostbart. Den nye iranske ledelsen hadde kansellert store bestillinger av amerikanske våpen i august 1979, og de amerikanske sanksjonene og tilbakeholdelsen av våpen fra november 1979 var derfor svært skadelig for Iran i den første fasen av krigen.¹³⁸

Den algeriske kontakten og forhandlinger om løslatelse av gislene

Den algeriske ambassaden i Washington hadde representert Iran siden president Carter kuttet alle diplomatiske bånd i april 1980. 3. november 1980 overleverte den algeriske ambassadøren et brev fra Iran med de siste kravene for frigivelse av gislene og med beskjed om at alle videre forhandlinger skulle skje gjennom den algeriske regjeringen. Det ble nedsatt delegasjoner fra både Iran, Algerie og USA. Forhandlingene var svært kompliserte med mange utfordringer. Partene ville ikke snakke direkte med hverandre, forhandlingene måtte holdes hemmelige, og alle avtaleforslagene måtte sendes gjennom minst ti forhandlingsledd fra et forslag ble fremsatt til et svar var overlevert. Alt skulle også oversettes til engelsk, fransk, arabisk og farsi.¹³⁹

Irans krav medførte varierende grad av vanskeligheter for Carter-administrasjonen. USAs regjering hadde ikke problemer med å godta at de ikke skulle blande seg i interne iranske forhold. Carters viseutenriksminister Warren Christopher var imidlertid klar på at de ikke ville beklage tidligere oppførsel eller innrømme skyld for overtramp mot befolkningen som skjedde under

---

¹³⁶ Algar, *Islam and Revolution*, 276: "We have turned our backs on East and West, on the Soviet Union and America, in order to run our country ourselves." Se også Algar, *Islam and Revolution*, 300-306; Ansari, *Confronting Iran*, 98-99; Ansari, *Modern Iran*, 231; Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 18-22; Blight et al., *Becoming Enemies*, 43-45, 47, 99, 305; Chubin, Shahrām, "Iran". I *The Cold War and The Middle East*, redigert av Yezid Sayigh og Avi Shlaim, 216-249. Oxford: Clarendon Press, 2003, 245; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 206; Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 15-17; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 90-91; Zabih, Sepehr. *Iran Since the Revolution*. London og Canberra: Croom Helm, 1982, 185-188.

¹³⁷ Algar, *Islam and Revolution*, 286: "We must strive to export our Revolution throughout the world, and must abandon all idea of not doing so, for not only does Islam refuse to recognize any difference between Muslim countries, it is the champion of all oppressed people. Moreover all he powers are intent on destroying us, and if we remain surrounded in a closed circle, we shall certainly be defeated."

¹³⁸ Sjahen hadde også kjøpt britisk- og sovjetiskproduserte våpen og utstyr. Ansari, *Modern Iran*, 230; Blight et al, *Becoming Enemies*, 63; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 207; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 10-11, 15.

¹³⁹ Alerassool, *Freezing assets*, 111-113, 117-118; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 61, 78, 107.

sjahen. Det var ikke enkelt, men heller ikke umulig å tilbakeføre Irans frosne midler og eiendeler. Store deler av Irans midler ble oppbevart i amerikanske banker, både i og utenfor USA, og disse kunne for så vidt overføres til Iran. Imidlertid hadde Iran store lån i USA som de verken hadde nedbetalt eller betalt renter på over lang tid, og bankene som hadde utstedt disse lånene ville ikke frigi pengene uten forsikringer om at Irans regjering ville betale det de skyldte. Samtidig var en del av midlene tatt i varetekt av amerikanske domstoler under påvente av behandling av sakene mot Iran. Den iranske statsministeren Sadegh Tabatabai hadde foreslått at de kunne bytte disse midlene mot å få frigitt en del av det militære utstyret Iran hadde bestilt fra USA før revolusjonen, men ingen i den amerikanske ledelsen ønsket å sende store mengder militært utstyr til den nye ledelsen i Iran. På grunn av striden med Irak kunne dette gi signal om at USA tok Khomeinis side i konflikten, og samtidig gjøre de andre landene i Persiabukta nervøse for et styrket Iran.¹⁴⁰

Carter-administrasjonen kunne ikke gå med på å fjerne kravene mot Iran i amerikanske domstoler fordi det kunne bli oppfattet som betaling av løsepenger for gislene. USAs forhandlingsdelegasjon ga derfor beskjed til Iran om at de kun ville fjerne kravene dersom Iran i stedet gikk med på å opprette en internasjonal domstol hvor kravene kunne bli hørt. Iran måtte også rette seg etter de avgjørelsene som ble fattet i domstolen.¹⁴¹

Irans krav om å få overført den avdøde sjahens formue var særdeles vanskelig. Amerikanske myndigheter hadde ikke kontroll på eller tilgang til den tidligere sjahens formue i USA, og mente også at de av prinsipp ikke burde hjelpe Iran med å konfiskere sjahens eiendeler. Carter-administrasjonen forsto imidlertid at dette var viktig for iranerne, og var villig til å komme dem i møte på dette punktet.¹⁴²

7. januar 1981 ble de siste rundene av forhandlingene innledet. Det var både i Carter-administrasjonen og Irans interesse at forhandlingene ble sluttført før den nye administrasjonen til Ronald Reagan tok over. Reagan hadde uttalt seg svært negativt til Carters behandling av gisselsituasjonen og hadde sagt under valgkampen at han selv ikke ville forhandle med terrorister. Det var derfor ikke gitt at Reagan ville fortsette forhandlingene. Carter ønsket også å få på plass en avtale slik at han selv kunne ta imot gislene. Først 15. januar 1981 kom det et endelig gjennombrudd i forhandlingene da Iran bestemte seg for å nedbetale alle lånene i amerikanske banker. Etter ytterligere forhandlinger ble en endelig avtale signert 19. og 20. januar 1981.¹⁴³

---

¹⁴⁰ Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 302-303; Sick, *All fall down*, 309-311.

¹⁴¹ Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 303, 304; Sick, *All fall down*, 309, 325.

¹⁴² Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 303, 304; Sick, *All fall down*, 309, 325.

¹⁴³ Commission on Presidential Debates, "The Carter-Reagan Presidential Debate 28. October 1980". Frigitt 28. oktober 1980. <http://www.debates.org/index.php?page=october-28-1980-debate-transcript>; Alerassool, *Freezing Assets*, 117; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 62, 77; Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 318; Sick, *All fall down*, 336-337.

3. Ilddåp – Reagans første møte med Iran

Presidenter tar sjeldent, om noen gang beslutninger... De fleste beslutningene ... har altfor ofte blitt formet av tidligere hendelser, andre nasjoner, forgjengere eller til og med ansatte.¹⁴⁴
Theodore Sorensen

Gisler til begjær

20. februar 1981 ble 52 amerikanere som hadde blitt holdt som gisler i Iran i 444 dager satt på to algeriske fly i Iran og fløyet til Algerie. Noen minutter før hadde Reagan holdt sin innsettelsestale som USAs 40. president. Litt senere på dagen holdt han en lunsj for lederne i Kongressen. Med et bredt smil kunne han fortelle deltakerne at «for 30 minutter siden forlot flyene med våre fanger iransk luftrom, og de er nå frie fra Iran». I Capitol brøt det ut voldsom applaus.¹⁴⁵

Gisselsaken hadde vært et åpent sår for både administrasjonen til president Carter og det amerikanske folket. Det hadde vært en massiv eksponering av saken så lenge den pågikk. Gule bånd smykket trær over hele landet for å holde minnet om gislene levende, og oppdateringer om deres situasjon ble brakt til det amerikanske folket gjennom daglige tv- og radiosendinger.¹⁴⁶ TV-kanalen ABC hadde hver kveld et 30-minuters program kalt «Krisen i Iran: Amerika holdt som gissel» og CBS nyhetsanker Walter Cronkite avsluttet sine sendinger med en telling av antall dager gislene i Iran hadde sittet fanget. Over 250 000 amerikanere sendte julekort til dem.¹⁴⁷ Den mislykkede redningsaksjonen Carter hadde satt i gang i april 1980, hadde heller ikke hjulpet på situasjonen. I stedet hadde den bygget oppunder det siste tiåret med ydmykelser: Vietnamkrigen, Watergate-skandalen, Panama-kanal-avtalen og Sovjetunionens invasjon av Afghanistan.

I Algerie ble gislene tatt imot av tidligere viseutenriksminister Warren Christopher, USAs ambassadør til Algerie, Ulric Hayne jr., og landets utenriksminister Mohammed Benyahia. I tillegg ble de møtt av en mengde reportere og fotografer som desperat forsøkte å få intervjuer med og bilder av de nylig frigitte fangene. For mennene og kvinnene som hadde sittet isolert fra verden i 444 dager, var presseoppmøtet overveldende. Et av gislene spurte om hvorfor det var et så stort presseoppbud, og ble fortalt at det var fordi de var helter. «Helter?», svarte han. «Vi er ikke helter. Vi er overlevende. Det er alt. Bare overlevende.»¹⁴⁸

¹⁴⁴ Sitert i Donovan, John C. *The Politics of Poverty*. Indianapolis, IN: Pegasus, 1973, 111: "Presidents rarely, if ever make decisions ... The basic decisions ... have all too often been previously made by past events or circumstances, by other nations, by pressures or predecessors or even subordinates."

¹⁴⁵ Weisman, Steven R. "Reagan Takes Oath As 40th President; Promises An 'Era Of National Renewal'". *The New York Times*. 21. januar 1981. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/learning/general/onthisday/big/0120.html>: "Some 30 minutes ago," he said with a broad smile, "the planes bearing our prisoners left Iranian air space, and they're now free of Iran."

¹⁴⁶ Crook, Richard. "The history of the yellow ribbon". *BBC*. 7. oktober 2014. <https://www.bbc.com/news/uk-29521449>.

¹⁴⁷ Blight et al., *Becoming Enemies*, 38; Bunch, "Reagan and the Middle East", 453; Sick, Gary. *October Surprise. America's Hostages in Iran and the Election of Ronald Reagan*. London og New York: I.B. Taurus & Co Ltd, 1991, 17-18; Wills, *The First War on Terrorism*, 1.

¹⁴⁸ Faber, David. *Taken Hostage. The Iran Hostage Crisis and Americans First Encounter with Radical Islam*. Princeton og Oxford: Princeton University Press, 2005, 181; Wells, Tim. *444 Days. The Hostages Remember*. San Diego, New York og London: HBJ, 1985, 433-435: "We're not heroes. We're survivors. That's all. Just survivors."

Etter en velkomstsereoni ble gislene fraktet videre i to fly fra det amerikanske flyvåpenet til Frankfurt i Vest-Tyskland. Deretter ble de sendt i busser til et militærpsykiatri i Wiesbaden. Langs hele ruten til sykehuset hadde tusenvis av jublende mennesker samlet seg for å hilse gislene.¹⁴⁹ De første dagene gikk med til hvile og telefonsamtaler med familiene. Ingen måtte ha umiddelbar medisinsk behandling, men alle ble undersøkt av leger og fikk tilbud om samtaler med psykiater.¹⁵⁰ De hadde også samtaler med amerikanske tjenestemenn. Gislene fortalte at de hadde fått svært dårlig behandling av de iranske gisseltakerne. Nesten alle fortalte om dårlig mat, primitive og kalde boforhold, håndjern og bind for øynene, slag, spark, søvmangel, trusler med våpen og falske henrettelser. Amerikanerne fikk ingen eller få brev fra sine nærmeste i USA, og ble ofte gitt falsk informasjon om familiene og de andre gislene. Mange satt isolert alene eller i mindre grupper i lange perioder. Dette var i mange tilfeller verre enn det amerikanske myndigheter til da hadde trodd.¹⁵¹

På grunn av isolasjonen i Iran brukte gislene tid sammen på sykehuset for å finne tilbake til hverandre og snakke om det de hadde opplevd. For at de skulle bli oppdatert på hendelser i verden mens de hadde sittet fanget, var det forberedt videoer med både generelle nyhetssaker og innslag om gisseltakingen. Gislene var særlig opptatt av hva som var gjort for å løslate dem, og flere var bitre etter det de hadde opplevd.¹⁵² Med unntak av de tre gislene som ble holdt fanget i kontorene til det iranske utenriksdepartementet, hadde de gang på gang blitt fortalt av iranerne at ingen brydde seg om dem og at ingenting ble gjort for å få dem løslatt.¹⁵³

På kvelden 21. januar 1981 fikk gislene besøk av president Carter, bare en dag etter at han hadde forlatt Det hvite hus. Reagan hadde gitt Carter og en gruppe av hans medarbeidere æren av å treffe gislene først. Selv om Reagan mislikte mye av det Carter sto for, hadde han respekt for arbeidet Carter hadde nedlagt for å frigi gislene.¹⁵⁴ Det ble et følelsesladet møte for den nylig avgåtte presidenten. Carter ble behandlet pent i møte med gislene, men noen av dem hadde tøffe spørsmål og et av gislene nektet å møte den tidligere presidenten.¹⁵⁵ De ville vite hvorfor sjahen hadde blitt sluppet inn i USA selv om ambassaden hadde advart om hva som kunne bli følgene og hvorfor de hadde vært holdt som gisler så lenge. De ville imidlertid også vite hvorfor presidenten hadde satt i gang en redningsaksjon når det kunne ha satt livene deres i fare. Carter svarte på alle spørsmålene de hadde, og selv om det på et tidspunkt var svært spent i rommet, endte møtet i en

---

¹⁴⁹ Wells, *444 Days*, 437.

¹⁵⁰ Telegram, amerikanske konsulatet i Bonn til Haig, 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Release (1/21/81)", boks 36, Lilac Files, RRPL; Se også Wells, *444 Days*, 437-438.

¹⁵¹ Telegram, amerikanske konsulatet i Bonn til Haig, 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Release (1/21/81)", boks 36, Lilac Files, RRPL.

¹⁵² Telegram, amerikanske konsulatet i Bonn til Haig, 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Release (1/21/81)", boks 36, Lilac Files, RRPL.

¹⁵³ Jordan, *Crisis*, 410; Wells, *444 Days*, 442.

¹⁵⁴ Cannon, *President Reagan*, 80-81; Reagan, *An American Life*, 227.

¹⁵⁵ Telegram, amerikanske konsulatet i Bonn til Haig, 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Release (1/21/81)", boks 36, Lilac Files, RRPL; Se også Jordan, *Crisis*, 409-410; Wells, *444 Days*, 443.

god tone. Da Carter fortalte at iranerne kun hadde fått tilbake tre av de 13 milliarder dollarene han hadde frosset i november 1979, brøt det ut applaus.¹⁵⁶ For president Carter var opplevelsen imidlertid bittersøt. På flyet hjem snudde han seg til sin langvarige medarbeider Hamilton Jordan og sa: «Vet du, Ham, hvis vi hadde hatt litt hell i mars eller april og fått dem ut, kunne vi fløyet tilbake til Washington i stedet for Plains.»¹⁵⁷

Gislenes situasjon etter frigivelsen var naturlig nok en viktig nyhetssak i USA. Samtidig stod den høyt på dagsordenen til president Reagan og hans administrasjon. 22. januar mottok Reagan et brev fra Carter om møtet med gislene. Den avgåtte presidenten takket Reagan for å ha sendt ham til Tyskland. Han refererte til de iranske gisseltakerne som «villmenn», men argumenterte samtidig for at den nye administrasjonen burde støtte avtalen om løslatelsen av gislene fordi det var en «god og hederlig avtale».¹⁵⁸ Samme dag sendte Reagan en hilsen til gislene, og fredag 23. januar erklærte han at den påfølgende uken skulle være en «takknemlighetsuke for tilbakekomsten for de 52 amerikanske gislene».¹⁵⁹ 26. januar signerte Reagan resolusjonen «En takknemlighetsdag til ære for våre trygt returnerte gisler», som ved lov bestemte at 29. januar skulle være en minnedag for frigitte gisler og de amerikanske soldatene som mistet livet for å redde dem.¹⁶⁰

25. januar ankom et amerikansk militærfly Stewart Airforce Base i Newburgh, New York, med de tidligere gislene. Presidenten og hans kone Nancy Reagan, samt visepresident George H.W. Bush og hans kone Barbara Bush, traff familiene til gislene i Det hvite hus før de dro for å ta imot sine kjære.¹⁶¹ Presidenten ga en kort hilsen til familiene og forklarte at han ikke ville følge med dem til New York fordi dette skulle være en privat stund mellom familiene og gislene.¹⁶² Etter å ha blitt gjenforent med sine nærmeste, ble gislene kjørt i buss til USAs militærakademi på West Point i New York. Akkurat som i Tyskland ble de møtt av jublende mennesker langs hele ruten.¹⁶³

---

¹⁵⁶ Telegram, amerikanske konsulatet i Bonn til Haig, 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Release (1/21/81)", boks 36, Lilac Files, RRPL; Se også Jordan, *Crisis*, 413; Reagan, *The Reagan Diaries*, 1; Wells, *444 Days*, 443-44.

¹⁵⁷ Jordan, *Crisis*, 416: "You know, Ham, if we had had a little luck back in March or April and gotten 'em out then, we might be flying back to Washington instead of Plains."

¹⁵⁸ Jordan, *Crisis*, 416.

¹⁵⁹ "White House Diaries – January 23, 1981." RRPFI <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-01231981>: «Week of Thanksgiving for the return of the 52 American Hostages.»

¹⁶⁰ "White House Diaries – January 23, 1981." RRPFI. <https://www.reaganfoundation.org/media/51351/012681.pdf>: "A Day of Thanksgiving To Honor Our Safely Returned Hostages."

¹⁶¹ "Presidential Briefing Papers, 1981 - 1988", boks 1, 01/25/1981 (case file 043305). RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/digitalibrary/smf/president/presidentialbriefingpapers/boks-001/40-439-5730647-001-006-2016.pdf>

¹⁶² RRPL. "Public Papers of the President, Remarks at a White House Reception for the Families of the Freed American Hostages, January 25, 1981", <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/remarks-at-a-white-house-reception-for-the-families-of-the-freed-american-hostages>: "But we want to explain we won't be going with you to New York, because we feel very deeply that you don't need any outsiders. This is a moment for you and for them."

¹⁶³ Wells, *444 Days*, 447-448.

Gisler til besvær

Gislenes situasjon gikk sterkt inn på president Reagan. 27. januar tok han selv imot de hjemvendte amerikanerne og deres familier, de 13 gislene som hadde blitt løslatt 18. og 19. november 1979, et gissel som hadde blitt løslatt på grunn av sykdom etter 250 dager og de seks amerikanere som klarte å unnsnippe ambassaden i Teheran da den ble stormet. Til stede var også familiene til de åtte soldatene som hadde mistet livet i redningsforsøket i april 1980. Om familiene til disse soldatene skrev presidenten i sin dagbok at «[e]t par mistet sin sønn. Hans enke var også her. Jeg har hatt en klump i halsen hele dagen.»¹⁶⁴ Denne empatien for gislene, soldatene og deres familier skulle få betydning for hvordan Reagan behandlet bortførelsen av amerikanske borgere i Libanon på midten av 1980-tallet. I sin selvbiografi skrev Reagan at:

Jeg tror på at når en av våre borgere, selv den minste blant oss, uten at det var hans eller hennes egen feil, ble nektet retten til liv, frihet og søken etter lykke, så var det opp til oss andre å gjøre alt vi kunne for å gjenopprette de rettighetene, uansett hvor det tok oss, uansett hvor i verden den personen var. Det var en politikk jeg fulgte i åtte år som president.¹⁶⁵

Imidlertid skapte gislenes hjemkomst også problemer for Reagan-administrasjonen. Som en del av løslatelsesavtalen med Iran hadde president Carter utstedt en presidentordre som forhindret amerikanske borgere fra å saksøke Iran i amerikanske domstoler for hendelser som hadde inntruffet før gisselavtalen ble inngått 19. januar 1981.¹⁶⁶ Dette gjorde at de tidligere gislene ikke kunne kreve oppreisning fra Iran for de dagene de hadde tilbrakt i fangenskap eller på flukt i Iran. Allerede 22. januar, to dager etter Reagans innsettelse, sendte imidlertid advokat John P. Coale et brev til presidenten på vegne av tre av de seks amerikanerne som klarte å unnsnippe stormingen av ambassaden 4. november 1980 og fem av de gislene som ble løslatt 13. november 1980.¹⁶⁷ I brevet fortalte Coale at hans klienter ønsket å saksøke Iran, men siden de var forhindret fra dette ville de i stedet saksøke USAs regjering. Coale argumenterte for at siden Carter-administrasjonen måtte ha visst hva som ville skje da de tillot sjahen medisinsk behandling i USA, burde USAs regjering i det minste kompensere gislene for deres opplevelser. Coale mente også at Carters presidentordre hadde alvorlige konstitusjonelle utfordringer, uten at han spesifiserte hva disse utfordringene gikk ut på. Han mente at en offentlig rettsak lett kunne bli et mediesirkus og

---

¹⁶⁴ Reagan, *An American Life*, 236; Reagan, *The Reagan Diaries*, 1: "One couple lost their son. His wife was also here. I've had a lump in my throat all day."

¹⁶⁵ Reagan, Ronald. *An American Life*, 237: "I believe that whenever one of our citizens, even the least among us, through no fault of his or her own, was denied the right to life, liberty, and the pursuit of happiness, it was up to the rest of us to do everything we could to restore those rights, wherever it took us, anywhere in the world that person was. It was a policy I followed for eight years as president."

¹⁶⁶ "Executive order 12283 of January 19, 1981. Non-Prosecution of Claims of Hostages and for Actions at the United States Embassy and Elsewhere." *Department of State Bulletin*, Volume 81, Number 2047, 19, mappe "Iran February 1981 (2 of 2)" boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁶⁷ Brev, John P. Coale til Reagan, 22. januar 1981, mappe "Legal. Iran (1/22/1981-1/26/1981)", boks 90301, Kimmitt Files, RRPL.

en stor påkjenning for gislene, og forslo derfor at USAs regjering burde gi en million dollar til hver av de først løslatte gislene og 1,5 millioner dollar til hver av de sist løslatte gislene.¹⁶⁸

President Carter hadde 19. januar 1981 nedsatt en kommisjon for å se på om USA burde betale økonomisk kompensasjon til gislene.¹⁶⁹ Kommisjonen skulle opprinnelig levere sin anbefaling 19. april 1981, men Reagan utvidet fristen for å gi kommisjonen bedre tid til å gjennomgå saken.¹⁷⁰ Den endelige rapporten, med anbefalinger, ble levert 19. september 1981.¹⁷¹ Kommisjonen gjennomgikk tidligere praksis for å gi kompensasjon til krigsfanger. Samtidig så de på hvor mye gislene som satt fanget i Iran allerede hadde fått gjennom andre ytelser i USA etter løslatelsen. I sine anbefalinger fokuserte kommisjonen imidlertid først og fremst på de forpliktelsene den amerikanske regjeringen hadde overfor sine ansatte, og konkluderte med at det ikke var passende å gi gislene erstatning. Kommisjonen mente derimot at gislene burde få utbetalt \$12,50 skattefritt som ytelse for hver dag de satt som gisler. Dette tilsvarte de ytelsene som blant annet hadde blitt gitt til krigsfanger under og etter Vietnamkrigen. For de 52 gislene som satt lengst betydde det at de ville fått utbetalt \$5 550. Gislene skulle imidlertid også få dekket medisinsk behandling, uføretrygd og materielle tap, og USAs myndigheter skulle sikre deres jobbrettigheter og karrieremuligheter. Dette ble støttet av en interdepartemental komite som gjennomgikk kommisjonens anbefalinger.¹⁷² I 1986 økte utenrikskomiteen i Representantenes hus den ytelsesbasert utbetalingen til \$50 per dag.¹⁷³

De tidligere gislene saksøkte likevel Iran i amerikanske domstoler, men tapte på grunn av løslatelsesavtalen og den amerikanske loven om andre lands suverenitet.¹⁷⁴ Gislene anla derfor saker mot amerikanske myndigheter, men ingen av disse vant frem. Kongressen forsøkte flere ganger å få til lovendringer som ville gi gislene kompensasjon, men det var ikke før i 2015 at det ble vedtatt å gi hvert av gislene \$10 000 for hver dag de satt i fangenskap. Gislens ektefeller og barn fikk en engangsutbetaling på \$600 000 hver. På dette tidspunktet var 38 av de 66 amerikanerne som ble tatt til fange 4. november 1979 fortsatt i live.¹⁷⁵

---

¹⁶⁸ Brev, John P. Coale til Reagan, 22. januar 1981, mappe "Legal. Iran (1/22/1981-1/26/1981)", boks 90301, Kimmitt Files, RRPL.

¹⁶⁹ Dokumenter fra presidenten, "Executive Order 12285", 19. januar 1981, mappe "Legal. Iran (1/22/1981-1/26/1981)", boks 90301, Kimmitt Files, RRPL.

¹⁷⁰ Presseskriver, "Executive Order. President's Commission on Hostage Compensation," 5. juni 1981, mappe "Legal: Iran (5/2/1981-6/24/1981)", boks 90301, Kimmitt Files, RRPL.

¹⁷¹ Rapport, "The Final Report and Recommendations of The President's Commission on Hostage Compensation," 21. september 1981, mappe "Iran, October 1981", boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁷² Notat, Allen til Meese, 19. oktober 1981, mappe «Iran, October 1981», boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁷³ Elsea, Jennifer K. "The Iran Hostages: Efforts to Obtain Compensation. CRS Report, November 2, 2015" *Congressional Research Service*. Washington D.C.: Congressional Research Service, 2015, 6.

¹⁷⁴ Elsea, "The Iranian Hostages", 4-5.

¹⁷⁵ Bohn, Kevin. "Former American hostages in Iran will receive compensation." *CNN*. 25. desember 2015.

Andre amerikanere fengslet i Iran

Selv om de 52 gislene fra ambassaden i Teheran hadde kommet tilbake til USA, satt det fortsatt tre amerikanere fengslet i Iran i januar 1981.¹⁷⁶ Frilansreporteren Cynthia Dwyer og forretningsmennene Mohi Sobhani og Zia Khan Nassry var anklaget for å ha spionert til fordel for USA. Sveitsiske diplomater, som hadde fått en rolle som mellommenn mellom USA og Iran etter at president Carter brøt de diplomatiske forbindelsene i april 1980, hadde besøkt Dwyer flere ganger under hennes fengselsopphold. Det samme hadde Røde Kors, men ingen hadde klart å få tilgang til de to forretningsmennene. Cynthia Dwyer hadde i januar 1981 sittet fengslet i ni måneder.¹⁷⁷

Utenriksminister Haig nevnte de tre amerikanerne på sin første pressekonferanse som utenriksminister 28. januar 1981. Her kalte han dem for gisler, på tross av at det ikke fantes noen krav fra Iran for deres løslatelse.¹⁷⁸ Dagen før pressekonferansen hadde Haig anbefalte for president Reagan at USA burde be Sveits og Røde Kors om å forsøke å få treffe de tre på nytt og samtidig be om at de ble løslatt.¹⁷⁹ Han anbefalte også å legge internasjonalt press på Irans regjering. Reagan støttet utenriksministerens forslag og foreslo for Haig at han kunne bruke et tredjeland til å sende en melding til iranerne om at USA kunne komme til ikke å gjennomføre alle delene av løslatelsesavtalen dersom amerikanerne ikke ble frigitt. USA kunne også komme til å selge våpen til Irak.¹⁸⁰

Det er uvisst om det var dette nye presset som utgjorde en avgjørende forskjell, men allerede 4. februar 1981, bare noen få dager etter at utenriksministeren ble bedt om å trappe opp presset mot Iran, ble det gjennomført en rettsak mot Cynthia Dwyer i Iran. For de sveitsiske diplomatene som fulgte rettsaken virket det som at den kun var igangsatt for syns skyld og at utfallet var avgjort på forhånd.¹⁸¹ 8. februar 1981 ringte utenriksminister Haig til Reagan og fortalte at Dwyer ville bli løslatt og overlevert til de sveitsiske diplomatene.¹⁸²

Ifølge *The Washington Post* ble Cynthia Dwyer dømt for å ha spionert for CIA og utvist fra Iran.¹⁸³ Mohi Sobhani ble løslatt rett i forkant av Dwyers rettsak. Presset fra USA kan også ha bidratt til at tre britiske, anglikanske misjonærer, som ble arrestert i august 1980 for spionasje, ble løslatt i slutten av februar 1981 etter at iranske myndigheter innrømmet at dokumenter som linket misjonærene til CIA var forfalsket.¹⁸⁴ Zia Khan Nassry ble løslatt 6. november 1982.¹⁸⁵

¹⁷⁶ Notat, Michael O. Wheeler til Nancy Bearg Dyke, 1. mars 1982, mappe "Iran, March 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁷⁷ Notat, "The Secretary" til Reagan, 27. januar 1981, mappe "Iran, February 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp files, RRPL.

¹⁷⁸ Pressekonferanse, 28. januar 1981, mappe "[Department of State] Foreign Policy", boks 2, Baker Files, RRPL.

¹⁷⁹ Notat, "The Secretary" til Reagan, 27. januar 1981, mappe "Iran, February 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp files, RRPL.

¹⁸⁰ Notat, Allen til Haig, 3. februar 1981, mappe "Iranian Hostage Agreements (1 of 2)" CFOA 28, Meese Files, RRPL.

¹⁸¹ Notat, Allen til Reagan, 4. februar 1981, mappe «Iran, February 1981 (1 of 2), Boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁸² "White House Diaries – February 8, 1981". RRPFI. <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/>.

¹⁸³ Ingen forfatter. "Cynthia Dwyer Back In the U.S. After Release by Iranians." *The Washington Post*. 12. februar 1981.

¹⁸⁴ "White House Diaries – February 22, 1981". RRPFI. <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-02221981/>.

¹⁸⁵ Ingen forfatter. "An American Citizen Has Been Released From an Iranian Prison." *United Press International*, 9. november 1982.

Reagan om Carters utenrikspolitikk

Både før og under valgkampen kritiserte Ronald Reagan president Carters utenrikspolitikk. Han mente at Carter manglet en sammenhengende strategi for å stoppe Sovjetunionens økende innflytelse rundt om i verden, og var særlig kritisk når det gjaldt invasjonen av Afghanistan. Han kritiserte ikke direkte Carters håndtering av situasjonen i Iran, fordi det kunne ødelegge for de pågående forhandlingene om løslatelse av gislene, men i den eneste debatten mellom de to kandidatene, 28. oktober 1980, var Reagan klar på at han aldri ville forhandlet med terrorister, noe utenriksminister Haig gjentok 18. februar 1981.¹⁸⁶ Reagan antydte også at han for eksempel ville gå tilbake på normaliseringen av forholdet til Kina, som først ble iverksatt under president Nixon og senere fulgt opp av Carter.¹⁸⁷

President Carter gjorde et poeng av å holde Reagans overgangsteam oppdatert på utviklingen i gisselforhandlingene slik at de ikke senere kunne si at de ikke visste hva som foregikk.¹⁸⁸ Reagans overgangsteam valgte derimot på sin side å holde kortene tett til brystet om hva de ville gjøre etter at Reagan var innsatt. 8. januar 1981, under innspurten av forhandlingene, sa Reagan riktignok at han ville hedre en eventuell avtale med Iran, men også at han ville forbeholde seg retten til å gjøre endringer dersom situasjonen ikke var løst innen han tok over som president 20. januar 1981.¹⁸⁹

For den påtroppende presidenten var det likevel viktig at gislene var løslatt før han inntok Det hvite hus så han kunne fokusere på andre oppgaver.¹⁹⁰ Reagan gikk derfor hardt ut i media mot ledelsen i Iran i ukene før innsettelsen.¹⁹¹ Meldingen til iranerne var at det var lurt å ferdigforhandle avtalen før Carter var ute av Det hvite hus og den nye republikanske ledelsen tok over. Reagan mente selv at dette presset mot iranerne kunne ha hatt en betydning for tidspunktet gislene ble løslat. I en telefonsamtale mellom president Reagan og utenriksminister Haig 8. februar 1981 fortalte Haig at de to siste ukene av gisselforhandlingene mellom Iran og Carter-administrasjonen

---

¹⁸⁶ "Peace and Security in the 1980s, Address by Ronald Reagan to the Chicago Council on Foreign Relations, Chicago, 17. Mars 1980". mappe "03/17/1980 Foreign Policy Address – Chicago, II", boks 416, Speechwriting Files, RRPL; "Ronald Reagan og George Bush Debate, Houston, USA, 23. april 1980". *Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989*. <https://www.reaganlibrary.gov/research/searchspeeches/04231980>; "Republican National Convention Acceptance Speech, Detroit, USA, 17. juli 1980". *Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989*. <https://www.reaganlibrary.gov/7-17-80>; "Veterans of Foreign Wars Convention, Chicago, Ill., USA, 18. August 1980." *Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989*, RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/8-18-80>; "Televised Address by Governor Ronald Reagan A Strategy for Peace in the 80s, 19. oktober 1980" *Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989*, RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/10-19-80>; "1980 Ronald Reagan/Jimmy Carter Presidential Debate, 28. oktober 1980" *Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989*, RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/10-28-80debate>; Uttalelse av viseutenriksminister Walter J. Stoessel foran utenrikskomiteen i Representantenes hus i Kongressen, 25. februar, 1981, mappe «Iran, February 1981 (2 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 298-299; Skinner, Kiron K. "The Beginning of a New U.S. Grand Strategy. Policy on Terror during the Reagan Era." I *Reagan's Legacy in a World Transformed*, redigert av Jeffrey L. Chidester og Paul Kengor, 101-123. London: Harvard University Press, 2015, 104.

¹⁸⁷ Cannon, *President Reagan*, 55; Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 337.

¹⁸⁸ Cannon, *President Reagan*, 80-81; Weinberger, *Fighting for Peace*, 26.

¹⁸⁹ Department of State Bulletin, Volume 81, Number 2047, mappe "Iran February 1981 (2 of 2)" boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁹⁰ Cannon, *President Reagan*, 81-82, 84, 87.

¹⁹¹ Reagan, *An American Life*, 236.

hadde vært dominert av iranernes frykt for at de måtte forhandle med Reagan-administrasjonen. Reagan kommenterte i sin dagbok at «[j]eg kunne ikke være mer fornøyd».¹⁹² Imidlertid hadde amerikanske forhandlere allerede 4. desember 1980 fortalt den iranske ledelsen at dersom de ikke ble ferdige med avtalen før innsettelsen av Reagan, ville forhandlingene kunne ta mye lenger tid fordi den nye administrasjonen måtte utpeke nye forhandlere og vurdere avtalen på nytt.¹⁹³ Det kan derfor være at iranernes «frykt» i like stor grad var myntet på utsettelse av avtalen. For iranerne ville en avtale innebære overføring av frosne midler, noe som ville vært kjærkomment for et land i krig som led under handelsblokader.

Avtalen med Iran, som ble folkemunne ble kalt Algerie-avtalen, ble inngått av president Carter etter at Reagan hadde blitt valgt til president 4. november 1980 og før han inntok presidentembetet 20. januar 1981. Dette er en periode som i amerikansk politikk kalles «lame-duck»-perioden, hvor den avsatte presidenten i teorien bare venter på at den nyvalgte presidenten skal ta over. I de fleste land er overgangsperioden mellom to regjeringer eller presidenter ofte på bare noen dager eller uker, mens den i USA i 1980 var på over to måneder. Det har vært forskjellige tolkninger av hvor mye de utgående presidentene skal eller kan gjøre i denne perioden. President Carter gjorde det tidlig klart at han ville fungere som president helt til Reagan hadde avlagt presidenteden, men enkelte statsvitere og senere presidenter har ment at dette ikke var i tråd med de demokratiske prinsippene siden den sittende presidenten egentlig er avsatt av velgerne og ikke bør utføre politiske handlinger som vil forplikte den påfølgende presidenten og dens administrasjon. Carter iverksatte imidlertid 36 presidentordre i perioden etter valget i 1980, noe som var opptil tre ganger så mye som de etterfølgende presidentene.¹⁹⁴

Det er ikke lovpålagt i USA at den påtroppende presidenten må følge avtaler inngått av den forrige presidenten. Det er imidlertid forskjell på ikke å følge nasjonale og internasjonale avtaler. Internasjonale avtaler er vanskeligere å bryte, med potensielt langt større konsekvenser. Amerikanske presidenter har derfor langt sjeldnere inngått bindende avtaler med andre land i lame-duck-perioden, og enten valgt å rådføre seg med eller overlate beslutningene til den påtroppende presidenten.¹⁹⁵

---

¹⁹² Reagan, *The Reagan Diaries*, 3: "I couldn't be happier."

¹⁹³ "Iran Chronology, December 1980", *Department of State Bulletin*, Volume 81, Number 2047, 19, mappe "Iran February 1981 (2 of 2)" boks 2, Kemp Files, RRPL.

¹⁹⁴ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 329-341; Halchin, L. Elaine. "Presidential Transitions: Issues Involving Outgoing and Incoming Administrations." *CRS Report*, 29. september 2016". Congressional Research Service. Washington D.C: Congressional Research Service, 2016, 38; Howell, William G. og Kenneth R. Mayer. "The Last One Hundred Days". *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 35, no. 3 (2005), 533-534, 550.

¹⁹⁵ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 333-336.

Algerie-avtalen av 19. januar 1981

Den endelige avtalen ble utformet på bakgrunn av kravene som opprinnelig ble fremsatt av Ayatollah Khomeini i september 1980 og senere modifisert av det iranske parlamentet i november 1980. For Reagan-administrasjonen var Algerie-avtalen en sak som måtte behandles forsiktig fra starten av. Avtalen hadde blitt forhandlet frem av Carter-administrasjonen, men måtte ratifiseres av Kongressen. Samtidig inneholdt den en rekke bestemmelser som Reagan-administrasjonen måtte ta stilling til.¹⁹⁶ Avtalen bestod av to generelle prinsipper for hvordan avtalen skulle gjennomføres, en hoveddel som tok opp Irans fire krav fra november 1980 og en del som omhandlet opprettelsen av en internasjonal domstol i Haag i Nederland, kalt *The Iran-United States Claims Tribunal*, for å behandle rettssaker som amerikanske selskaper og privatpersoner hadde reist mot Iran i USA etter revolusjonen i Iran. I tillegg hadde president Carter utstedt en rekke presidentordrer for å igangsette avtalen.¹⁹⁷

Første punkt i avtalen bestod i at USA lovte ikke å gripe inn i Irans interne anliggender, verken direkte eller indirekte, militært eller politisk. Andre og tredje punkt handlet om tilbakeføringen av de frosne iranske midlene og at USA skulle oppheve den pågående handelsblokaden mot Iran, samt om behandlingen av kravene mot Iran i de amerikanske domstolene. I avtalen forpliktet USA seg til å trekke tilbake de sakene som de hadde anlagt mot Iran i Den internasjonale straffedomstolen i Haag (ICJ). USA skulle også forhindre alle pågående og fremtidige rettssaker mot Iran i amerikanske domstoler som følge av gisseltakingen og som følge av hendelser begått av Iran mot privatpersoner og selskaper etter revolusjonen, inkludert for eksempel oppsigelse av kontrakter og konfiskering av eiendom og eiendeler i Iran. Denne delen av avtalen skulle først og fremst gjelde krav fra gislene som ble holdt i Iran og deres familier, samt krav fra amerikanske privatpersoner og selskaper. Avtalen gjaldt imidlertid også krav som ble fremsatt i USA av personer og selskaper som ikke var amerikanske, men ikke krav som oppstod etter at gislene ble løslatt.¹⁹⁸

Det fjerde punktet i avtalen gjaldt tilbakeføring av den tidligere sjahens formue og eiendeler i USA som Iran ønsket at USA skulle konfiskere. USAs lover forhindret en slik konfiskering uten rettslige prosesser, men USA forpliktet seg likevel til å fryse alle økonomiske midler, eiendeler og eiendommer tilhørende sjahens familie, og forhindre at noe av formuen ble

---

¹⁹⁶ Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 297-305.

¹⁹⁷ Departement of State Bulletin, Volume 81, Number 2047, mappe "Iran February 1981 (2 of 2)" boks 2, Kemp Files, RRPL: "The Algiers Accords"; Se også Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 14; Jordan, *Crisis*, 341; Lagergren, Gunnar. "The Formative Years of the Iran-United States Claims Tribunal". *Nordic Journal of International Law*, 66 (1997), 24-25; Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 157-158; Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 297-305; Sick, *All fall down*, 309.

¹⁹⁸ Departement of State Bulletin, Volume 81, Number 2047, mappe "Iran February 1981 (2 of 2)" boks 2, Kemp Files, RRPL; Se også Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 159-160.

ført ut av landet.¹⁹⁹ Frysen skulle gjelde til eventuelle rettsaker i USA mellom Iran og sjahens familie var avgjort. USA forpliktet seg også til å beordre alle personer som kunne ha kjennskap til sjahens eiendeler og eiendommer om å rapportere det de visste til det amerikanske finansdepartementet innen 30 dager etter avtalens iverksettelse.²⁰⁰

De generelle prinsippene for gjennomføringen av avtalen kom inn i siste del av forhandlingene. Disse handlet om at Irans finansielle situasjon overfor USA skulle tilbakestilles til slik den var før frysen til president Carter og at USA og Iran skulle stanse alle rettsaker som involverte de respektive landenes regjeringer og borgere. Robert Owen, som var juridisk rådgiver til Carters utenriksminister Edward Muskie, og en sentral aktør i den amerikanske forhandlingsdelegasjonen, mente at de iranske myndighetene antakelig ville ha med disse prinsippene fordi de skjønnte at de fikk mye mindre gjennom avtalen enn de opprinnelig hadde krevd. Ved å ta med prinsippene hadde de iranske forhandlerne en ordlyd som de kunne bruke til å forsvare avtalen med overfor det iranske parlamentet.²⁰¹

Det er mulig vi ikke kommer til å gjennomføre deler av Carters presidentordre

Helt fra starten av Reagans første presidentperiode var det et massivt press mot administrasjonen om enten ikke å etterleve alle delene av Algerie-avtalen eller ikke gjennomføre den i det hele tatt. Det var mange på både demokratisk og republikansk side som mente avtalen var ugyldig etter den amerikanske grunnloven eller internasjonal avtalerett, eller som så avtalen som et knefall for det iranske regimet.²⁰² For eksempel skrev George W. Ball, tidligere viseutenriksminister for de demokratiske presidentene John F. Kennedy og Lyndon B. Johnson, et innlegg om å oppheve avtalen i avisen *The Washington Post* 26. januar 1981 under tittelen «Gisselavtale: Forbrytelser skal ikke betale seg.»²⁰³ Særlig var det press mot regjeringen fra amerikanske privatpersoner og selskaper som hadde hatt økonomiske krav mot Iran i amerikanske domstoler etter revolusjonen og etter president Carters frys i november 1980. Flere av selskapene gikk sammen i et felles forsøk på å få administrasjonen til ikke å iverksette Algerie-avtalen fullt ut. For Reagan og hans administrasjon kunne dette bli en politisk betent sak allerede fra starten av presidentperioden, og det var derfor viktig at de behandlet avtalen med forsiktighet.²⁰⁴

¹⁹⁹ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 327.

²⁰⁰ Department of State Bulletin, Volume 81, Number 2047, mappe "Iran February 1981 (2 of 2)" boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁰¹ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 400; Owen, "Final Negotiations and Release in Teheran", 318.

²⁰² Se for eksempel Malawer, Stuart S. "A Gross Violation of Treaty Law", *The National Law Journal*, 4. mars 1981, mappe "Legal: Iran (5/2/1981-6/24/1981)", boks 90301, Kimmitt Files, RRPL; Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 151; Ingen forfatter. "Carter's Iran Deal: Illegal and Unconstitutional", *National Democratic Policy Committee*, 4. februar 1981, mappe "Iran - [Implementation of Iran Hostage Agreement] (4 of 6)", boks 31F, Fielding Files, RRPL; The United States Senate. *The Iran Agreements. Hearings Before the Committee on Foreign Relations*. Washington: U.S Government Printing Office, 1981, 98-99.

²⁰³ Ball, George W. "Hostage Deal: "Crime should not pay"." *The Washington Post*, 26. januar 1981. Trykket i The United States Senate. *The Iran Agreements. Hearings Before the Committee on Foreign Relations*. Washington: U.S Government Printing Office, 1981, 286-287.

²⁰⁴ Notat, Craig L. Fuller til regjeringen 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Agreements (1 of 2)" CFOA 28, Meese Files, RRPL.

22. januar 1981, bare to dager etter president Reagans innsettelse, fikk alle medlemmene i den nytilsatte regjeringen et notat hvor de ble fortalt hva de skulle si dersom de ble spurt om administrasjonens holdning til avtalen. Statsrådene ble oppfordret til å legge vekt på at Algerie-avtalen, med tilhørende presidentordre fra president Carter, var detaljert og komplisert, og at administrasjonen hadde begynt på en grundig gjennomgang. De skulle også si at administrasjonen hadde alle intensjoner om å etterleve avtalen, men at iverksettelsen av avtalen var en kompleks prosess som ville ta lang tid. Prosessen var også avhengig av godvilje fra de involverte partene, ikke minst Iran.²⁰⁵ Et tilsvarende notat ble sendt uken etter fra sikkerhetsrådgiver Richard Allen til alle de ansatte i staben til det nasjonale sikkerhetsrådet (NSC). Her ble det imidlertid tatt inn et forbehold om at USA i gjennomgangen av avtalen ville vurdere nøyaktig hvilke økonomiske og juridiske forpliktelser USA hadde, noe som kunne tyde på at administrasjonen hadde begynt å se kritisk på avtalens innhold.²⁰⁶

Det viste seg tidlig at flere i regjeringen og administrasjonen var motstandere av avtalen. 26. januar 1981 hadde president Reagan et møte med Kenneth Adelman fra det amerikanske utenriksdepartementet og Gary Sick fra NSC-staben. Til stede var også utenriksminister Haig, forsvarsminister Weinberger, sikkerhetsrådgiver Allen, stabssjef James Baker, visestabssjef Mike Deaver og presidentens rådgiver Edwin Meese, samt flere medlemmer av presidentens stab og ansatte i NSC. Adelman og Sick hadde vært i Wiesbaden i Tyskland og truffet de frigitte gislene, og ga på møtet en redegjørelse om deres situasjon.²⁰⁷ Etter at redegjørelsen fra Sick og Adelman var over, tok Reagan med seg de andre deltakerne til Det ovale kontoret for et nytt møte. Temaet var gjennomføringen av Algerie-avtalen. Det finnes ingen referater fra møtet tilgjengelig, men i sin selvbiografi beskrev Haig møtet slik:

Uten forvarsel ble det foreslått at avtalen med iranerne om løslatelsen av gislene, forhandlet frem av Carter-administrasjonen, skulle avskaffes. Dette utrolige forslaget fikk støtte fra mange i rommet. ... Presidenten virket ikke overrasket over forslaget; han var tydeligvis forberedt ... på å høre de mest dumdristige ideene. ... Det ble stilt spørsmål ved lovligheten av en avtale forhandlet frem under press; noen mente det var juridiske grunner for å forlate avtalen. At en slik handling ville ha en enorm propagandaeffekt i utlandet og en positiv reaksjon hjemme svevet i bakgrunnen.²⁰⁸

---

²⁰⁵ Notat, Craig L. Fuller til regjeringen 22. januar 1981, mappe "Iranian Hostage Agreements (1 of 2)" CFOA 28, Meese Files, RRPL.

²⁰⁶ Notat, Richard Allen til ansatte i NSC, 29. januar 1981, mappe "Legal: Iran (1/27/1981-3/18/1981)", boks 90301, Kimmitt files, RRPL.

²⁰⁷ RRPL. "Presidential Briefing Papers, 1981 - 1988", boks 1, 01/26/1981 (case file 043306).

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/digitalibrary/smf/president/presidentialbriefingpapers/boks-001/40-439-5730647-001-007-2016.pdf>

²⁰⁸ Haig, *Caveat*, 78: "Without preamble, it was suggested that the agreement with the Iranians for the return of the hostages, negotiated by the Carter Administration, be abrogated. This amazing proposition won the support of many in the room. ... The president did not seem to be surprised by the suggestion; evidently he was prepared ... to listen to the most audacious ideas. ... Questions were raised about the legality of an agreement obtained under duress; some suggested that there was a legal basis for abandoning the agreement. The fact that a gesture of this kind would have a huge propaganda impact abroad and a salutary effect on public opinion at home hovered in the background. ..."

Ifølge Haig argumenterte han sterkt for at USA måtte opprettholde avtalen som han så som en bindende kontrakt. Han var også opptatt av at en regjering måtte følge inngåtte avtaler fra tidligere administrasjoner. Haig mente at Reagan så ut til å være enig i hans argumenter, men etter møtet skrev Reagan i dagboken at «[d]et er mulig at vi ikke kommer til å gjennomføre deler av Carters presidentordre fordi de er i strid med våre egne lover.»²⁰⁹

Haigs versjon i selvbiografien kan ha blitt pyntet på for ettertiden. Under hans første pressekonferanse som utenriksminister 28. januar 1981, bare to dager etter møtet i Det ovale kontoret, kan han ha avslørt sin egentlige holdning til Algerie-avtalen. Selv om Haig for det meste holdt seg til den offisielle linjen til den amerikanske regjeringen, sa han at «[d]et har vært noen kontroverser denne uken rundt den såkalte avtalen som til slutt brakte våre gisler tilbake til vår kyst.»²¹⁰ Det å kalle Algerie-avtalen «den såkalte avtalen» var nok en forsnakkelse fra utenriksministerens side, som var kjent for ikke helt å følge manus i møter med pressen.²¹¹ Eksempelvis var det mange i administrasjonen som satte kaffen i halsen da Haig senere uttalte de etter hvert berømte ordene «[a]kkurat nå har jeg kontrollen her i Det hvite huset» fra talerstolen i Det hvite hus etter at president Reagan hadde blitt skutt 30. april 1981.²¹² Likevel viste forsnakkelsen Haigs konservative side og at han kanskje ikke var så sterk tilhenger av å gjennomføre Algerie-avtalen.

Hvor vidt de enkelte medlemmene av administrasjonen var imot avtalen eller ikke kan også ha handlet om hvilke utenrikspolitiske holdninger de hadde. Raymond Tanter, som jobbet i direktoratet for politiske saker i NSC fra 1981 til 1982, og statsviter Eric Hooglund, argumenterer for at Reagan-administrasjonen kunne deles inn globalister og regionalister ut ifra hva slags syn de hadde på utviklingen i Midtøsten. Der regionalistene så konflikter ut ifra perspektivene til de lokale aktørene og var mer opptatt av spenningen mellom de enkelte statene i regionen, så globalistene konfliktene og spenningene som en del av den kalde krigen, med særlig fokus på Sovjetunionens forsøk på å øke sin innflytelse. Globalistene trodde på å sette makt bak kravene, mens regionalistene var mer opptatt av avspenning og diplomati.²¹³

De aller fleste av deltakerne på møtet i det ovale kontoret, som Haig, Weinberger og Allen, ble regnet som globalister.²¹⁴ Ved siden av ydmykelsen Iran hadde påført USA, kunne deres syn

²⁰⁹ Reagan, *The Reagan Diaries*, 1: "We may not implement some of the Carter executive orders on grounds they violate our own laws."

²¹⁰ Pressekonferanse, 28. januar 1981, mappe "[Department of State] Foreign Policy", boks 2, Baker Files, RRPL.

²¹¹ Cannon, *President Reagan*, 163; Gergen, *Eyewitness to power*, 172; Smith, Hedrick. "Haig, Quick to Leap First in the Pool, Also Makes Some Waves". *The New York Times*. 8. februar 1981; Speakes og Pack, *Speaking Out*, 11; Taubman, Philip. "U.S. Tries to Back up Haig on Terrorism." *The New York Times*. 3. mai 1981.

²¹² Daalder og Destler, *In the Shadow of the Oval Office*, 136-137: "As of now I am in control here in The White House". Se også Anderson, *Revolution*, 314-316; Cannon, *President Reagan*, 164-165.

²¹³ Hooglund, Eric. "Reagan's Iran. Factions behind US Policy in the Gulf." *Middle East Report*, no. 151 (1988), 28-31, 29-31; Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran.", 181; Tanter, Raymond. *Who's at the Helm? Lessons of Lebanon*. Boulder, San Francisco og Oxford: Westview Press, 1990, 19-21, 209-210.

²¹⁴ Cannon, *President Reagan*, 162; Haig, *Caveat*, 97-98; Hooglund, "Reagan's Iran", 30; Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran.", 181; Tanter, *Who's at the Helm?*, 19; Weinberger, *Fighting for Peace*, 30.

på Algerie-avtalen derfor ha vært påvirket av at USA fremstod som svake overfor Sovjetunionen ved at de lot seg presse til å inngå en avtale for å få løslatt gislene. En forkastelse av Algerie-avtalen dermed kunne ha «en enorm propagandaeffekt i utlandet».²¹⁵ Haig fremstod riktignok som forsvarer av avtalen på møtet, men siden han delte Reagans syn på den kalde krigen, er det mer sannsynlig at hans forsvar kan ha vært fordi han som nytilsatt utenriksminister forstod verdien av å opprettholde internasjonale avtaler.²¹⁶

Vurdering av avtalen

Haig skrev også i selvbiografien at han var forferdet over manglende fakta om avtalens innhold. Det ble derfor besluttet at Utenriksdepartementet, sammen med Justisdepartementet, skulle forberede en gjennomgang av Algerie-avtalen. Allerede dagen etter, 27. januar 1981, sendte imidlertid Gary Sick i NSC-staben, med støtte fra juridisk rådgiver i NSC, Robert Kimmitt, et notat til sikkerhetsrådgiver Allen med en gjennomgang av konsekvensene ved å gjennomføre hele avtalen.²¹⁷ Sick hadde, sammen med Kimmitt, fulgt med over fra Carter-administrasjonen og hadde vært tett på hele forhandlingsprosessen.²¹⁸

Sick mente at administrasjonen hadde tre muligheter: de kunne oppheve avtalen, avvise enkelte deler av den eller akseptere den slik den forelå. Slik han så det var hovedfordelen med å oppheve Algerie-avtalen at USA kunne opprettholde sin posisjon om ikke å forhandle med terrorister eller akseptere avtaler forhandlet frem under trusler om maktbruk. Opphevelsen ville fjerne store deler av USAs forpliktelser, som å måtte forhindre rettskrav fra amerikanske borgere mot Iran og overføre eksisterende krav til en internasjonal domstol, og returnere milliarder til regimet i Teheran. Ulempen var at amerikanske borgere og selskaper ville ha færre muligheter til å nå frem med sine krav mot Iran. Amerikanske banker hadde også lånt ut store beløp til den iranske staten, og deres sjanse til å få tilbakebetalt disse lånene ville minske fordi USA ville kunne miste deler av de frosne midler som skulle brukes som sikkerhet for lånene. Bankene kunne da komme til å saksøke den amerikanske regjeringen for å få dekket tapene. Samtidig ville tilbakeholdelse av midler kunne skape en uheldig presedens som ville føre til usikkerhet hos andre land og selskaper som ønsket å ha midler og eiendommer i USA. Forholdet mellom USA og Iran ville være svært vanskelig i lang tid fremover, og opphevelsen ville skape usikkerhet om

---

²¹⁵ Haig, *Caveat*, 78; Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran.", 182.

²¹⁶ Cannon, *President Reagan*, 162; Haig, *Caveat*, 97-98.

²¹⁷ Notat, Gary Sick til Richard Allen, 27. januar 1981, mappe "Iran, January 1981", boks 90492, Kemp Files, RRPL.

²¹⁸ Daalder og Destler, *In the Shadow of the Oval Office*, 122, 125; Jordan, *Crisis*, 15; 243; Sick, *All fall down*, 175-338; Kimmitt, Robert M.: Files, 1981-1985 – Reagan library Collections. <https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/textual/smf/kimmitt.pdf>.

fremtidige amerikanske administrasjoner ville opprettholde tidligere inngåtte avtaler. Algerie, som var garantist for avtalen, ville også føle seg ydmyket hvis USA ikke sto ved sine forpliktelser.²¹⁹

Når det gjaldt å avvise bare enkelte deler av avtalen, mente Sick at Iran mest sannsynlig ikke ville akseptere en slik handling fra USA. Faren var da at det var Iran som kunne komme til å avvise avtalen. Dersom USA derimot gjennomførte hele den foreliggende avtalen ville det kunne være veldig fordelaktig for amerikanske kravholdere. Det ville også eksistere en mekanisme for å avgjøre de mange utestående sakene mellom USA og Iran, og de ville raskere kunne normalisere forholdet mellom de to landene.²²⁰

Den nye justisministeren William Barr ba Kontoret for juridiske råd i det amerikanske justisdepartementet om en vurdering av de rettslige følgende av Algerie-avtalen. Allerede 29. januar 1981 oversendte fungerende visejustisminister Larry L. Simms et vurderingsnotat til ministeren hvor han sa at han anså at president Carter hadde rett til å inngå Algerie-avtalen og å utstede de påfølgende presidentordrene etter både USAs grunnlov og andre amerikanske, føderale lover. Selv om det ville kunne oppstå juridiske utfordringer med de fleste delene av avtalen, mente Simms likevel at jussen var på presidentens side.²²¹

Justisminister Barr hadde også bedt Justisdepartementet om å vurdere gyldigheten av avtalen i henhold til Wien-konvensjonen om traktatrett. Simms skrev at avtalen sannsynligvis var å regne som en internasjonal avtale, men siden den hadde blitt inngått under tvang, kunne USA likevel argumentere for at avtalen ikke var gyldig etter konvensjonens artikkel 52. Det var dermed opp til USAs regjering om de ville følge eller oppheve den.²²²

Utenriksminister Haig hadde bedt to av sine medarbeidere i Utenriksdepartementet, Paul Wolfowitz, direktør for politisk planlegging, og Richard R. Burt, direktør for politisk-militære saker, om å skrive en «bibel» om Algerie-avtalen sammen med eksperter i Justisdepartementet.²²³ 30. januar 1981 ble det avholdt et første møte i en interdepartemental arbeidsgruppe og allerede 14. februar 1981 oversendte Haig to omfattende og detaljerte analyser til presidenten.²²⁴ Den ene analysen var skrevet av utenriksministeren selv, mens den andre var en lengre og mer detaljert analyse skrevet av staben i Utenriksdepartementet, sammen med Justisdepartementet. Imidlertid sendte visestabssjefen i Det hvite hus, Frank Hodsoll, sammen med visefinansminister Marc Leland, allerede dagen før et notat til stabssjef Baker og presidentens rådgiver Edwin Meese.

---

²¹⁹ Notat, Gary Sick til Richard Allen, 27. januar 1981, mappe "Iran, January 1981", boks 90492, Kemp Files, RRPL.

²²⁰ Notat, Gary Sick til Richard Allen, 27. januar 1981, mappe "Iran, January 1981", boks 90492, Kemp Files, RRPL.

²²¹ The United States Department of Justice, "Review of Domestic and International Legal Implications of Implementing the Agreement with Iran, January 29, 1981", 314-329. <https://www.justice.gov/file/22426/download>

²²² The United States Department of Justice, "Review of Domestic and International Legal Implications", 326.

²²³ Haig, *Caveat*, 79.

²²⁴ Notat, Haig til Reagan, 14. februar 1981, mappe "Iranian Hostage Agreements (2 of 2)" CFA 28, Meese Files, RRPL.

Sammen med notatet lå et beslutningsdokument til presidenten som de ville at han skulle vurdere siden de mente at de ikke ville «klare å få et dokument fra Utenriksdepartementet med riktig lengde og fokus for presidenten.»²²⁵ Årsaken til at staben i Det hvite hus kom Haig i forkjøpet var antakelig at selv om Reagan som regel leste alle de sakene som ble sendt ham hver ettermiddag, foretrakk han å få presentert de enkelte sakene i et notat på ikke mer enn én side med ferdige forslag til løsninger, med fordeler og ulemper, som han kunne ta stilling til. Det ville derfor vært uhensiktsmessig å oversende lange detaljerte analyser til gjennomgang av presidenten.²²⁶

Mest av alt handlet imidlertid dette om den pågående maktkampen som fant sted internt i Reagan-administrasjonene fra første dag. Hvem skulle styre utenrikspolitikken? Det var særlig den såkalte troikaen, stabssjef Baker, rådgiver Meese og visestabssjef Deaver, som ved å forsøke å kontrollere politikktutformingene i Det hvite huset også trakk inn på det utenrikspolitiske feltet.²²⁷ Utenriksminister Haig bruker mye plass i sin selvbiografi på å beskrive hvordan han helt fra første dag i den nye administrasjonen opplevde at troikaen, og særlig Meese, forsøkte å styre alle politiske prosesser. Hans frustrasjon gjorde at han gikk av etter bare halvannet år som utenriksminister.²²⁸ At den utenrikspolitiske påvirkningskraften lå hos presidentens stabssjef og hans nærmeste rådgivere, var svært uvanlig i Det hvite hus. Under presidentene Nixon og Carter hadde for eksempel de sikkerhetspolitiske rådgiverne i Det Hvite hus, Henry Kissinger og Zbigniew Brzezinski, hatt stor påvirkningskraft gjennom at de hadde direkte tilgang til presidenten og kun rapporterte til ham. Reagan ønsket imidlertid ikke en slik struktur fordi han anså at sikkerhetsrådgiverne hadde hatt for stor makt og dermed hadde bidratt til uenighet i regjeringen. I enkelte tilfeller undergravde de utenriksministrene og skapte splid og lite sammenheng i politikken. Reagans første sikkerhetsrådgiver, Richard Allen, måtte derfor rapportere til Edwin Meese, som deretter vurderte hvilke saker som skulle til presidenten. Dermed var Allens påvirkningskraft langt svakere og Meese langt sterkere enn det som hadde vært vanlig under tidligere presidenter. En skal derfor ikke se bort ifra at fremleggelsen av et notat for Reagan dagen før utenriksdepartementets analyser, var et forsøk fra staben i Det hvite hus på å komme utenriksministeren i forkjøpet og dermed sette dagsordenen.

---

²²⁵ Notat, Hodson til Meese og Baker, 13. februar 1981, mappe «Iran – (Implementation of Iran Hostage Agreement) (4 of 6), boks 31F, Fielding Files, RRPL.

²²⁶ Cannon, *President Reagan*, 36-38, 74, 125-126, 129; Edwards og Wayne, *Presidential Leadership*, 244; Gergen, *Eyewitness to power*, 152; Kessel, «The Structures of the Reagan White House», 254-25.

²²⁷ Haig, *Caveat*, 12; Rudalevige, «The Structure of Leadership», 352; Smith, *The Power Game*, 601-603; Tower et al., *The Tower Commission report*, 13-15; Warshaw, *Powersharing*, 138.

²²⁸ Haig, *Caveat*, 74-76, 81-86; Reagan, *The Reagan Diaries*, 10-11, 88, 90.

Aksept av Algerie-avtalen

Det hastet for staben i Det hvite hus å få presidenten til å gjøre seg opp en mening om det som antakelig var en anbefaling om å iverksette Algerie-avtalen i sin helhet.²²⁹ 18. februar 1981 skulle Reagan holde den første talen til Kongressen om tilstanden til den amerikanske økonomien og det var viktig at nyheten om iverksetting av Algerie-avtalen ikke overskygget denne talen. Samtidig var Algerie-avtalen kontroversiell i konservative kretser. Det var derfor et håp i Det hvite hus om at de kunne «begra» kunngjøringen om at de ville akseptere hele avtalen ved å slippe nyheten på morgenen samme dag som de fleste politiske reporterne og kommentatorene ville ha fokus på talen til Kongressen.²³⁰

Selv om velgerundersøkelser før valget i 1980 viste at velgerne var svært misfornøyde med president Carters behandling av gisselsaken, var det først og fremst de innenrikspolitiske sakene som avgjorde valget.²³¹ Idet Reagan avla presidenteden 20. januar 1981 var USA i store økonomiske vanskeligheter. Kostnadene etter omfattende velferdsprogrammer på 1960-tallet, Vietnamkrigen og økende oljepriser på 1970-tallet, hadde sendt USAs økonomi inn i en langvarig krise. I 1981 var arbeidsløsheten på over syv prosent og lånerentene på rundt 20 prosent. Inflasjonen var den verste i USA siden 1947, med en konsumprisindeks på over 12 prosent.²³² Reagan hadde under hele valgkampen hatt den svake økonomien som fokus og angrepspunkt mot Carter.²³³ Han vant valget klart med 51 prosent av de individuelle stemmene mot Carters 41 prosent og hele 489 av 538 valgmannsstemmer, men velgerundersøkelser etter valget viste at velgerne mer hadde avvist Carter enn de hadde omfavnet Reagan.²³⁴ De forventet derfor at den nye presidenten gjorde det han kunne for å gjenreise velstanden for den jevne amerikaner, og var villige til å kaste ham fire år senere dersom han ikke leverte på sine valgløfter. Den amerikanske økonomien måtte derfor være Reagans politiske hovedprioritering. Det første året fokuserte Reagan-administrasjonen nesten utelukkende på innenrikspolitiske saker: skatteutt, mindre

---

²²⁹ Analysene og eventuelle anbefalinger er fortsatt unntatt offentlighet og det ble nektet innsyn i dokumentene senest i 2007.

²³⁰ Notat, Hodson til Meese og Baker, 13. februar 1981, mappe "Iran – (Implementation of Iran Hostage Agreement) (4 of 6)", boks 31F, Fielding Files, RRPL.

²³¹ Flamm, "The Reagan Presidency and Foreign Policy", 103; Mieczkowski, "Reagan Runs.", 61-62; Wills, *The First War on Terrorism*, 1-2.

²³² Brownlee, W. Elliot. "Reaganomics". *The Fiscal and Monetary Politics.* I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 131-148. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 136; Busch, Andrew E. *Reagan's Victory. The Presidential Election of 1980 and the Rise of the Right.* Lawrence: University Press of Kansas, 2005, 6-11; Cannon, *President Reagan*, 5, 83, 93; Pfeiffer, "The Paradox", 85; Regan, *For the Record. From Wall Street to Washington*, 152; Rossinow, *The Reagan Era*, 16-18; Stockman, David A. *The Triumph of Politics. How the Reagan Revolution Failed.* New York: Harper & Row, 1986, 10, 52.

²³³ "Republican National Convention Acceptance Speech, Detroit, USA, 17. juli 1980". RRPL. Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989. <https://www.reaganlibrary.gov/7-17-80>; "Televised Campaign Address – A Vital Economy: Jobs, Growth, and Progress for Americans, 24. Oktober 1980." RRPL. Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989. <https://www.reaganlibrary.gov/10-24-80>; "1980 Ronald Reagan/Jimmy Carter Presidential Debate, 28. oktober 1980" RRPL. Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989. <https://www.reaganlibrary.gov/10-28-80debate>; Se også Adamson, Michael R. "Business and Labor, Deregulation and Regulation." I *A Companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 149-166. Chichester: Wiley Blackwell, 2015, 152; Brownlee, "Reaganomics", 134; Ehrman, John. "Domestic Policies and Issues". I *Debating the Reagan Presidency*, redigert av John Ehrman og Michael W. Flamm, New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009, 13, 16; Mieczkowski, "Reagan Runs.", 57.

²³⁴ Flamm, "The Reagan Presidency and Foreign Policy", 103; Mieczkowski, "Reagan Runs.", 61-62.

offentlig forbruk og økning av budsjettet til de militære styrkene. Reagans rådgivere tillot få andre politiske saker.²³⁵ I talen til Kongressen skulle Reagan foreslå en 30 prosents reduksjon i inntektskatten for privatpersoner. Dette ville være svært populært blant amerikanske lønsmottakere, men ville samtidig resultere i et inntektstap for den amerikanske staten på minst \$250 milliarder.²³⁶

18. februar 1981 hadde Reagan bestemt seg og på morgenen samme dag sendte Utenriksdepartementet ut en pressemelding om at USA ville godta Algerie-avtalen i tråd med vilkårene i avtalen. I kunngjøringen het det blant annet at «[e]tter å ha vurdert alle omstendighetene nøye, har vi bestemt oss for å iverksette avtalen i full overensstemmelse med vilkårene i avtalen.» Utenriksdepartementet fremholdt at avtalen var i USAs beste interesser etter å ha vurdert amerikanske kravholderes muligheter til å få igjennom sine krav, amerikansk politikk overfor terrorisme, USAs interesser i Persiabukta og forpliktelser til tredjeparter, spesielt Algerie.²³⁷

Det ble presisert i kunngjøringen at regjeringen ikke hadde vurdert om gisselsituasjonen kunne blitt behandlet annerledes, om Reagan-administrasjonen kunne ha fremforhandlet en bedre avtale eller om avtalen i det hele tatt burde ha blitt signert. Dette ble også gjentatt av viseutenriksminister Walter J. Stoessel i en høring for Kongressen 23. februar 1981.²³⁸ Samtidig ble det på nytt presisert at Reagan ikke ville ha forhandlet med Iran om løslatelse av gislene og at å gjennomføre avtalen ikke ville sette presedens for tilsvarende saker i fremtiden. Dermed lå det både en åpen og skjult kritikk av president Carter i uttalelsen. Regjeringen kunne valgt ikke å si noe om avtalens gyldighet og dermed stilltiende stilt seg bak avtalen. I stedet løftet de frem den kritikken som var blitt reist mot Carter og hans administrasjon for å ha forhandlet med Iran, som mange i USA så som en terroriststat.²³⁹

For ytterligere å forsvare avgjørelsen om å godta avtalen, ble det presisert at Iran ikke hadde tjent på at avtalen ble inngått. Alle midler som skulle returneres til Iran, tilhørte dem i utgangspunktet. Ifølge Reagan-administrasjonen førte avtalen bare til at forholdet mellom USA og Iran ble tilbakeført til slik det hadde vært før gisselsaken oppstod.²⁴⁰

---

²³⁵ Burke, *The Institutional Presidency*, 148; Cannon, *President Reagan*, 56, 163; Mieczkowski, "Reagan Runs.", 62.

²³⁶ Stockman, *The Triumphs of Politics*, 59.

²³⁷ Pressemelding, lest av pressetalsmann William J. Dyess, 18. februar 1981, mappe «Iran, February 1981 (1 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL: «Having considered all the circumstances carefully, we have decided to approve implementation of the agreements in strict accordance with the terms of the agreement.»

²³⁸ Uttalelse av viseutenriksminister Walter J. Stoessel foran utenrikskomiteen i Representantenes hus i Kongressen, 25. februar, 1981, mappe «Iran, February 1981 (2 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL.

²³⁹ Pressemelding, lest av pressetalsmann William J. Dyess, 18. februar 1981, mappe «Iran, February 1981 (1 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁴⁰ Pressemelding, lest av pressetalsmann William J. Dyess, 18. februar 1981, mappe «Iran, February 1981 (1 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL.

Gjennomføring av avtalen

Da Algerie-avtalen ble signert, hadde amerikanske borgere og selskaper over 400 rettssaker gående mot Iran i amerikanske domstoler, med krav på flere milliarder dollar.²⁴¹ Iran hadde satt som krav for å løslate gislene at rettssakene skulle avlyses, men USA fikk inn en klausul i avtalen om at en del av sakene skulle avgjøres ved enkel mekling og de resterende overføres til Haag.²⁴² Domstolen ble konstituert 1. juli 1981, og innen fristen for å registrere krav hadde gått ut 19. januar 1982, var det registrert i overkant av 3 800 individuelle krav.²⁴³

Administrasjonen hadde møter med amerikanske selskaper og privatpersoner som hadde krav mot Iran i amerikanske domstoler før den bestemte seg for at å ratifisere avtalen.²⁴⁴ Slik USA så det var bruk av Haag-domstolen en god løsning fordi Iran var forpliktet til å ha 500 millioner dollar stående på en konto til enhver tid til saker som ble avgjort av domstolen. Det var derfor en viss sikkerhet for at amerikanske borgere og selskaper som fikk saker dømt i sin favør ville få utbetalt sine penger.²⁴⁵ Det var riktignok en risiko for USA at dette var en ny og uprøvd domstol med tre dommere fra USA, tre fra Iran og tre fra nøytrale tredjepartsland. Med et mindretall av dommere fra USA og ingen presedens fra tidligere saker, var det vanskelig for amerikanerne å forutsi hvordan domstolen ville dømme. Imidlertid var det langt høyere sjanse for at krav gikk igjennom for amerikanske selskaper der enn i rettsaler i USA hvor sakene ville bli avvist på grunn av amerikanske lover om andre lands suverenitet. Reagan-administrasjonen gikk derfor så langt at de forsvarte deler av avtalen og Carters presidentordre helt til USAs høyesterett, hvor Høyesterett dømte til fordel for at president Carter hadde konstitusjonell rett til å inngå Algerie-avtalen og utstede ordrene.²⁴⁶

Reagan-administrasjonen ville naturlig nok verne om de amerikanske interessene og beskytte amerikanske borgere og selskaper. President Reagan beordret derfor Utenriksdepartementet til «å iverksette avtalen i tråd med Iran og Algeries forståelse av prinsippene i avtalen, men på en måte som maksimerte fordelene for amerikanske kravholdere og tolket amerikanske forpliktelser på smalest mulig måte.»²⁴⁷ Presidenten vurdert også at det var viktig å

---

²⁴¹ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 384; Lagergren, "The Formative Years of the Iran-United States Claims Tribunal", 24; Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 154, 162.

²⁴² Uttalelse av viseutenriksminister Walter J. Stoessel foran utenrikskomiteen i Representantenes hus i Kongressen, 25. februar, 1981, mappe «Iran, February 1981 (2 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁴³ Charlotin, Damien. "A Data Analysis of the Iran-US Claims Tribunal's Jurisprudence. Lessons for International Dispute-Settlement Today". *Journal of International Dispute Settlement*, Volume 10, Issue 3, (2019), 445; Lagergren, "The Formative Years of the Iran-United States Claims Tribunal", 27.

²⁴⁴ Uttalelse av viseutenriksminister Walter J. Stoessel foran utenrikskomiteen i Representantenes hus i Kongressen, 25. februar, 1981, mappe «Iran, February 1981 (2 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 348-349.

²⁴⁵ Nicholas Veliotes til John Walker, 14. juli 1981, mappe "IRAN (1)" boks 2, Hodsoll Files, RRPL.

²⁴⁶ *Dames & Moore v. Regan*, 49 U.S.L.W. 4969 (U.S. July 2, 1981) (No. 80-2078). Se også Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 162-164.

²⁴⁷ SIG notat om Iran, 12. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL: "... the President ordered that we "implement them, consistent with Iranian and Algerian understandings of principle, in a way that maximizes the advantages of U.S. claimants and narrowly construes U.S. obligations in Iran." Se også Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 349-350.

normalisere forholdet til Iran så raskt som mulig på grunn av amerikanske oljeinteresser i Persiabukta og den seriøse trusselen amerikanerne følte fra Sovjetunionen mot regionen. Andre land i Midtøsten hadde også bedt USA om å følge Algerie-avtalen fordi de var redde for at en amerikansk opphevelse av avtalen ville «få seriøse konsekvenser for den internasjonale økonomiske strukturen de var avhengig av.»²⁴⁸

Amerikanske myndigheter gjorde dermed det de kunne for at gjennomføringen av Algerie-avtalen skulle gå i deres favør. For eksempel sørget de for at ikke alle de iranske eiendommene og eiendelene i USA, eller alle midlene som hadde tilhørt den avdøde sjahen og hans familie, ble tilbakeført til Iran. Ikke alle rettsakene mot Iran ble heller fjernet fra de amerikanske domstolene, bare de som klart lå under Haag-domstolens jurisdiksjon. Dette var i direkte brudd med avtalen.²⁴⁹ Det skal imidlertid også sies at Iran forsøkte å utnytte situasjonen ved å fremsette falske krav mot USA. En del av tiltakene USA igangsatte var nettopp for å forhindre disse. Samtidig var teksten i Algerie-avtalen uklar på flere områder, og domstolen i Haag ga ofte motstridende og uklare uttalelser i de forskjellige dommene.²⁵⁰

I utgangspunktet skulle avtalen sørge for at Irans finansielle situasjon i USA ble tilbakeført til slik den var før president Carters frys i 1979. Imidlertid ble bare en liten andel av de frosne midlene overført direkte til Iran. Resten ble brukt til å nedbetale iranske lån i amerikanske banker og satt av til å dekke eventuelle pågående og fremtidige saker i amerikanske og internasjonale domstoler. Sett i lys av Irans opprinnelige krav for løslatelse av gislene, ble avtalen av enkelte derfor vurdert som en forhandlingsseier for USA.²⁵¹

Iran saksøkte USA gjennom Haag-domstolen for brudd på nesten alle sider ved Algerie-avtalen. På grunn av antallet saker klarte domstolen først å få avgjort størsteparten av sakene mot USA på begynnelsen av 2000-tallet.²⁵² Dommerne avgjorde flere ganger i USAs favør, men i en nylig publisert vurdering av alle sakene argumenteres det for at domstolen klarte å dømme på en «relativt balansert måte.»²⁵³ Nancy Combs, som jobbet som juridisk rådgiver ved Haag-domstolen, mener likevel at USA som en hovedregel gikk for langt i ikke å tolke avtalen og gjennomføring av den etter ordlyden, men etter en vurdering av hva som var best for amerikanske myndigheter, borgere og selskapers interesser.²⁵⁴

---

²⁴⁸ SIG notat om Iran, 12. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL.

²⁴⁹ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 430-432; Katzman, Kenneth. "Iran: U.S. Policy and Options. CRS Report for Congress. January 14, 2000". *Congressional Research Center*. Washington D.C.: Congressional Research Service, 2000, 5-7; Massaroni, "The United States-Iran Hostage Agreement", 161.

²⁵⁰ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 435-436.

²⁵¹ Notat, Allen til Meese, 23. januar 1981, mappe "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files; RRPL; se også Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 327-328; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 21, 68-69; Sick, *All fall down*, 337.

²⁵² Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 351.

²⁵³ Charlotin, "A Data Analysis of the Iran-US Claims Tribunal's Jurisprudence", 449-450, 471.

²⁵⁴ Combs, "Carter, Reagan, and Khomeini", 400-402, 430-434.

4. Skyggespill

«Verken Israel eller Iran ønsker å være alene i et hav av arabere.»

Sjahan av Iran²⁵⁵

Krig i Persiabukta

Natt til 22. september 1980 fløy irakiske fly i to bølger inn over iransk territorium. Planen var å angripe det iranske flyvåpenet mens flyene fortsatt stod på bakken, samt lage kratre i flystripene for å forhindre at iranske fly kunne ta av. Den irakiske ledelsen ønsket å skaffe seg herredømme i luften og raskt nedkjempe iransk motstand ved grensen. Dette skulle skape en psykologisk effekt som ville sette i gang et internt opprør mot ledelsen i Teheran. Luftangrepet mislyktes, men ble likevel etterfulgt av irakiske tropper som gikk inn i Iran. Hovedstyrken gikk inn fra sørøst, men angrepet strakte seg langs hele Iraks østlige grense. Samtidig måtte irakerne beskytte oljefeltene i nord mot motangrep.²⁵⁶ Iraks militære ledelse var overbevist om at de måtte vinne en knusende seier i løpet av de første to ukene. Slik ville de ha overtaket i eventuelle fredsforhandlinger og kunne tvinge til seg Shatt al-Arab-området og deler av det oljerike og hovedsakelig sunni-muslimske Khuzestan i det sørlige Iran. Irakerne visste at de iranske militære styrkene var i kaos etter revolusjonen, men også at Iran kunne sette inn store styrker på lengre sikt.²⁵⁷

Irans marinestyrker var de første som klarte å slå tilbake de irakiske styrkene. De blokkerte Shatt al-Arab-området og stengte de irakiske skipene inne i den irakiske havnebyen Basra. Deretter bombarderte iranske militærfly irakiske oljeinstallasjoner og hindret både produksjon og eksport av irakisk olje. Sakte, men sikkert klarte også ordinære iranske bakkestyrker å sette inn motangrep og stanse den irakiske fremrykkingen.²⁵⁸

Likevel klarte irakiske styrker i sør å nå de militære målene de hadde satt seg, og store styrker forskanset seg et godt stykke inn i det sørvestlige Iran. 30. september 1980 foreslo derfor Saddam Hussein en våpenhvile mot at Iran ga fra seg eierskap over Shatt al-Arab-området, samt andre områder i Iran som de irakiske styrkene hadde erobret. Iran nektet å forhandle. To dager tidligere hadde FN vedtatt en resolusjon som ba om en umiddelbar våpenstillstand, men ikke at Irak måtte trekke sine styrker ut av Iran.²⁵⁹ Ledelsen i Teheran så FNs beslutning i sammenheng med Sovjetunionens invasjon av Afghanistan i 1979. De var overbevist om at «verden» var ute

²⁵⁵ Sitert i Byrne, *Iran-Contra*, 34.

²⁵⁶ Axworthy, *Revolutionary Iran*, 191-193; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 30; Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 28; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 1, 6, 20; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 49.

²⁵⁷ Ansari, *Modern Iran*, 231; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 193-195; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 28; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 1, 6, 10, 19, 23; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 49.

²⁵⁸ Axworthy, *Revolutionary Iran*, 194-197, 200-201; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 1, 21-22; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 50-52.

²⁵⁹ United Nations. "Resolution 479 (1980) of 28 September 1980." [https://undocs.org/S/RES/479\(1980\)](https://undocs.org/S/RES/479(1980)).

etter å ødelegge den nyfødte islamske republikken. Khomeini og den øverste ledelsen satte i gang en nasjonal mobiliseringskampanje, og kampviljen vokste iblant befolkningen. Selv om revolusjonen hadde splittet Irans befolkning, ble den forent av krigen. Krigen fortsatte med uforminsket styrke utover høsten 1980.²⁶⁰

Stillingskrig

I det president Reagan tok plass bak skrivebordet i Det ovale kontoret for første gang 20. januar 1981, hadde krigen mellom Iran og Irak utviklet seg til å bli en stillingskrig. Iran hadde forsøkt seg på en offensiv i januar 1981, men var blitt stanset av irakiske stridsvogner i en av de største stridsvognskampene siden krigen mellom Israel og de arabiske nabolandene i 1973.²⁶¹ Irak hadde på dette tidspunktet de største landstyrkene med det mest moderne utstyret. Irakerne så likevel ut til å føre en defensiv og moderat krig, hvor de ikke utnyttet fordelene av overlegne militære styrker. Irakiske styrker presset sakte videre innover i Shatt al-Arab- og Khuzestan-områdene, støttet av artilleri, men var forsiktige med å bruke ammunisjon og mannskap. Dette tillot Iran å omgruppere sine soldater og styrke sine posisjoner. I luften var de to landene jevne, mens Iran hadde total kontroll i Persiabukta.²⁶²

I det amerikanske utenriksdepartementet var holdningen at hovedårsaken til Iraks manglende fremgang i krigen skyldtes en bevisst beslutning om å redusere tap av liv, tilsynelatende uten hensyn til hvordan det ville påvirke taktiske operasjoner.²⁶³ Denne analysen har delvis blitt støttet av enkelte historikere som peker på at Irak hadde langt færre tropper de kunne mobilisere enn Iran og at ledelsen derfor var forsiktig med å ofre soldater for å forsvare områder de hadde vunnet inne i Iran. Imidlertid har de fleste historikere lagt størst vekt på dårlig planlegging fra den irakiske ledelsens side og de irakiske styrkenes manglende krigstrening. Soldatene som var med i krigen i 1980 og 1981 hadde først og fremst erfaring med å slåss mot kurdiske geriljastyrker, og de møtte mye sterkere motstand enn de hadde forventet.²⁶⁴

De voldsomme kampene i januar samme år hadde sørget for at det var liten sjanse for at noen av landene ville kunne sette i gang store offensiver i den nærmeste fremtiden. Iran hadde

---

²⁶⁰ Ansari, *Modern Iran*, 231; Axworthy, *Revolutionary Iran, 197-198*; Behrooz, "Trends in the Foreign policy", 21; Blight et al., *Becoming Enemies*, 76-77, 80, 86 305-306; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 206; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 21, 26; Tagavi, Jiman. "The Iran-Iraq War: The First Three Years." I *Iran Since the Revolution. Internal Dynamics, Regional Conflict, and the Superpowers*. New York: Columbia University Press, 1985, 65-67.

²⁶¹ Rapport, Departement of State, Bureau of Intelligence and Research (heretter kalt INR), "The Iran-Iraq Conflict: Status and Prospects", 13. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Se også Gibson, Bryan R. *Covert Relationship. American Foreign Policy, Intelligence, and the Iran-Iraq war, 1980-1988*. Santa Barbara, Denver og Oxford: Praeger, 2010, 57; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 21, 38-39, 46.

²⁶² Rapport, INR, *Current Analysis Series: Politico-Military Analysis*, "The Iran-Iraq Conflict: Status and Prospects", 13. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁶³ Rapport, INR, *Current Analysis Series: Politico-Military Analysis*, "The Iran-Iraq Conflict: Status and Prospects", 13. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁶⁴ Ansari, *Modern Iran*, 232; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 7, 20, 29, 48-49; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 55, 57-58; Salberg, "Conventional Wisdom", 149.

hatt store tap av militært utstyr, og hadde også færre reservedeler enn Irak siden ledelsen i Teheran hadde begrensede muligheter til å få inn nytt utstyr under USAs våpenembargo. Mange av Irans tropper var også dårlig trent og bestod av lite organiserte styrker fra Revolusjonsgarden og politiet, samt nye rekrutter.²⁶⁵ Irak hadde derimot fått inn våpenforsendelser fra blant andre Frankrike, Tyskland og østeuropeiske land, samt overtatt vestlige våpen som iranske styrker hadde etterlatt på slagmarken.²⁶⁶ Det ville imidlertid ta lang tid å klargjøre våpnene og utstyret for bruk i kamp. Amerikansk etterretning mente likevel at Irak hadde en viss mulighet til fremrykking i sør for å okkupere mer av Khuzestan så snart jorda tørket opp etter vårflommene fra elvene Eufrat og Tigris.²⁶⁷

Representanter fra FN, Cuba, Pakistan, PLO og Organisasjonen av alliansefrie nasjoner hadde forsøkt å få i gang forhandlinger uten at noen av dem hadde lyktes. Heller ikke Den islamske konferansen (OIC), en samarbeidsorganisasjon for land med majoritet av muslimske innbyggere, hadde klart å få de to landene til forhandlingsbordet.²⁶⁸ USA hadde et håp om at Algerie kunne komme inn som en joker siden landets ledelse hadde spilt en så viktig rolle i gisselsaken, men begge landene var like steile. Iran forlangte at Irak måtte trekke sine tropper ut av landet før forhandlinger kunne begynne, mens Irak forlangte å få blant andre de omstridte områdene ved Shatt al-Arab. Iran hadde i lang tid støttet sjiamuslimske grupper i Sør-Irak og kurdiske grupper i Nord-Irak, og irakerne krevde derfor at Iran også stanset sin innblanding i Iraks interne forhold. Begge landene satte som krav at de øverste lederne, henholdsvis Ayatollah Khomeini og Saddam Hussein, måtte trekke seg.²⁶⁹

Reagan-administrasjonen inntar en «nøytral» holdning til krigen

I alle deler av regjeringsapparatet ble det innledningsvis fulgt tett med på utviklingen i Iran-Irak-krigen. 3. februar 1981 ble det nedsatt en arbeidsgruppe i Utenriksdepartementet som skulle vurdere de militære, diplomatiske, politiske og økonomiske sidene ved krigen.²⁷⁰ Gruppen ble ledet av fungerende viseutenriksminister Peter Constable, noe som viste at arbeidet ble ansett som viktig. Arbeidsgruppen jobbet tett sammen med blant andre staben i NSC og forskjellige

---

²⁶⁵ Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 10-13, 20.

²⁶⁶ Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 7-8.

²⁶⁷ Rapport, INR, *Current Analysis Series: Politico-Military Analysis*, "The Iran-Iraq Conflict: Status and Prospects", 13. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 6; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 60.

²⁶⁸ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Se også Blight et al., *Becoming Enemies*, 119-120; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 59-60; Moinuddin, Hasan. *The Charter of The Islamic Conference and Legal Framework of Economic Co-operation among its Member States*. Oxford: Clarendon Press, 1987, 69-72, 101, 206, 242;.

²⁶⁹ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Se også Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 21; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 59-60.

²⁷⁰ Notat, Chris Shoemaker til General Schweitzer, 4. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

avdelinger i Utenriksdepartementet. En måned senere hadde Reagan-administrasjonen foreløpig konkludert: 15. mars 1981 skrev utenriksminister Haig til alle USAs diplomatiske og konsulære stasjoner at USA skulle unngå å velge side i konflikten og bidra til å finne en rask løsning, fortrinnsvis gjennom FN.²⁷¹

Siden konflikten var blitt til en stillingskrig og det var få sjanser til store militære offensiver fra verken Iran eller Irak med det første, var USA mest opptatt av hvordan eventuelle krigshandlinger ville påvirke olje- og gassproduksjonen i Persiabukta.²⁷² I 1979 mistet OPEC kontrollen over oljeforsyningene på grunn av kraftig nedgang i Irans oljeproduksjon etter revolusjonen. Som et resultat tredoblet prisene på olje på verdensmarkedet seg før OPEC igjen fikk stabilisert prisene.²⁷³ Da krigen mellom Iran og Irak brøt ut i september 1980 førte det på ny til lavere oljeeksport fra Iran og Irak, og dermed økte priser. Oljemarkedet hadde imidlertid hentet seg inn igjen ved utgangen av 1980 på grunn av store lagre med råolje på verdensbasis, økt produksjon fra andre medlemsland i OPEC og lavere etterspørsel fra ikke-oljeproduserende land. Både Iran og Irak hadde også sakte økt sin oljeproduksjon. USA mente at så lenge begge landene fortsatte å sørge for eksport av olje, ville den globale situasjonen holde seg stabil. Faren var imidlertid at oljeprisene kunne stige kraftig dersom en langvarig krig på ny truet produksjonen og eksporten fra de to landene. Det var imidlertid en enda større trussel mot verdensøkonomien om krigen spredte seg til de øvrige landene rundt Persiabukta og hindret produksjonen og frakten av råolje fra flere land enn Irak og Iran.²⁷⁴ Det irakiske flyvåpenet hadde ved starten av krigen evakuert to tredjedeler av sine militærfly til blant annet Saudi-Arabia, Kuwait, Nord-Jemen og Oman, for både å kunne beskytte flyene og foreta angrep mot Iran derfra. Både USA og Storbritannia oppfordret imidlertid de arabiske statene til ikke å la Irak gjennomføre angrep mot Iran fordi det kunne føre til gjengjeldelsesangrep mot arabiske oljefelt og fraktskip.²⁷⁵

Den amerikanske ledelsen hadde på dette tidspunktet lite fokus på Sovjetunionen, sett i lys av hvor viktig den kalde krigen var for Reagan og flere av hans viktigste medarbeidere. Årsaken var at amerikanerne på dette tidspunktet mente at Sovjetunionen både hadde mistet innflytelse i Irak og ikke hadde vunnet tilsvarende innpass i Iran.²⁷⁶ Dette fremstod som en klar vinn-vinn-situasjon for USA. Amerikanerne mente riktignok at det var en sjanse for at den økende splittelsen innad i Iran kunne føre til sovjetisk innflytelse dersom den marxistiske delen av venstresiden blant

²⁷¹ Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁷² Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁷³ Noreng, *Crude Power*, 103, 133, 136; Quandt, William B. "Saudi Views of the Iranian Revolution." I *Iran Since the Revolution. Internal Dynamics, Regional Conflict, and the Superpowers*. New York: Columbia University Press, 1985, 55.

²⁷⁴ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁷⁵ Notat, Sick til Allen, 30. januar 1981, mappe "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files, RRPL. Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 193; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 94-95.

²⁷⁶ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

opposisjonen, for eksempel Tudeh-partiet, fikk makt. Samtidig anså amerikanerne at det fantes en mulighet for at Sovjetunionen kunne begynne å forsyne Iran med våpen. Sannsynligheten for dette var imidlertid lav fordi det tok tid å tilpasse nye våpen til eksisterende våpensystemer, og Irans våpen var nesten utelukkende produsert i USA.²⁷⁷

Selv om amerikanerne var mest opptatt av det globale aspektet, var de også bevisste på den regionale trusselen fra Iran mot Saudi-Arabia og de andre statene i Persiabukta. Ved siden av trusselen mot oljeproduksjonen og –eksporten, var utenriksminister Haig også bekymret for at Iran i desperasjon kunne utvide krigen til andre land for å presse verdenssamfunnet til å gripe inn og tvinge frem en våpenhvileavtale med Irak.²⁷⁸ Saudi-Arabia hadde på 1970-tallet vært en viktig støttespiller for USA i Persiabukta, sammen med Iran. Etter den iranske revolusjonen i 1979 brøt imidlertid den sjiaislamske ledelsen i Teheran med det sunnimuslimske Saudi-Arabia og støttet sjiamuslimske geriljagrupper på den arabiske halvøya. Med utbruddet av Iran-Irak-krigen ble ledelsen i både Saudi-Arabia og USA bekymret for at Iran kunne komme til å sabotere for oljeeksporten fra de arabiske nabolandene ved å minelegge Persiabukta. De var også bekymret for iranske angrep direkte på Saudi-Arabia.²⁷⁹

Imidlertid mente enkelte i Utenriksdepartementet at trusselen også kunne snus til USAs fordel ved at det ga amerikanerne en mulighet til å vise hvor viktige de kunne være i regionen som en garantist for statenes sikkerhet. President Carter hadde utplassert de avanserte overvåknings-flyene AWACS i Saudi-Arabia i 1980 for at USA kunne følge med på krigshandlingene mellom Iran og Irak. USA kunne bruke disse flyene og, for eksempel, militærøvelser med Oman til å demonstrere for land i Midtøsten fordelene av å samarbeide med USA for å motvirke en eventuell trussel fra Iran.²⁸⁰

Enkelte i utenriksdepartementet mente at konflikten til en viss grad også hadde bidratt til en splittelse i den arabiske verden som var dypere enn den hadde vært «ved noe tidspunkt på en generasjon.»²⁸¹ Syria og Libya var isolert fra samarbeid med de andre arabiske landene fordi de støttet det sjiamuslimske Iran fremfor det sunnimuslimske Irak. Amerikanerne mente at dette ville føre til at de arabiske landene hadde mindre sjanse til å komme til enighet om for eksempel hvordan de skulle forhold seg til den langvarige striden med Israel. Det ville være en fordel for

---

²⁷⁷ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁷⁸ Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁷⁹ Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran.", 190-191; Moin, *Khomeini*, 305; Quandt, "Saudi Views of the Iranian Revolution.", 58.

²⁸⁰ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁸¹ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL: "In part because of the war, divisions in the Arab world are deeper than they have been at any time in a generation."

den nye administrasjonen i Det hvite hus som dermed ville ha lenger tid på seg til å lage en egen plan for hvordan amerikanerne skulle forholde seg til konflikten i det betente Midtøsten.²⁸²

Offisiell holdning til salg av våpen til Iran

USAs holdning var at amerikanerne skulle være nøytrale i konflikten mellom Iran og Irak. Dette innebar å unngå å delta aktivt til fordel for noen av de stridende partene, inkludert med salg av våpen. Likevel var det enkelte i det amerikanske utenriksdepartementet som vurderte det som viktig at Iran fikk våpen fra Vesten, for eksempel gjennom Tyrkia eller Pakistan.²⁸³ Årsaken var at det kunne gi USA eller andre vestlige land nok innflytelse til å få iranerne til forhandlingsbordet. Det kunne også bidra til å hindre sovjetisk våpensalg til Teheran. På dette tidspunktet var hensynet til at Sovjetunionen ikke måtte få innflytelse i Persiabukta viktigere enn risikoen for iransk overtak i krigen, noe amerikanerne allerede hadde vurdert som liten etter kampene i januar.²⁸⁴

Våpnene kunne imidlertid ikke komme direkte fra USA. President Carter hadde stanset alt salg av militært utstyr til Iran etter gisseltakingen i november 1979, og hadde også nektet å overføre våpen og utstyr som Iran allerede hadde bestilt og delvis betalt for før Khomeini tok makten samme år.²⁸⁵ Enkelte representanter for den iranske regjeringen hadde riktignok få dager etter gisseltakingen tatt opp muligheten for overføring av reservedeler og utstyr som en del av en avtale om å løslate gislene, et forslag som ble gjentatt tidlig i september og oktober 1980. Imidlertid var dette ikke en del av Khomeinis krav i talen 12. september 1980, og heller ikke en del av det iranske parlamentets krav til amerikanerne i november samme året. Temaet ble dermed ikke en del av forhandlingene om løslatelse av gislene.²⁸⁶

Våpenembargoen mot Iran ble opphevet som en del av Algerie-avtalen i januar 1981. I henhold til amerikanske lover skulle imidlertid alt salg av amerikanske våpen og militært utstyr godkjennes av amerikanske myndigheter. Vurderingen av salget skulle baseres på om den var i overensstemmelse med og fremmet amerikansk utenrikspolitikk. For Reagan-administrasjonen var det uansett ikke aktuelt å selge våpen til Iran.²⁸⁷ Til det var sårene etter gisselsaken fortsatt for ferske i det amerikanske folket. Administrasjonen hadde riktignok forsvart iverksettingen av Algerie-avtalen, men ga samtidig klar beskjed om at våpensalg til Iran var utelukket. Utenriks-

²⁸² Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁸³ Ikke signert eller datert bakgrunnsnotat til IIWG-møte, 3. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁸⁴ Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

²⁸⁵ Alerassool, *Freezing Assets*, 2, 29-30, 102, 106; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 51; Sick, "Military Options and Constraints", 165; Tower et al., *The Tower Commission Report*, 19.

²⁸⁶ Notat, Sick til Allen, 30. januar 1981, mappe "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files, RRPL; Telegram, Haig til ambassaden i Tel Aviv, 25. januar 1981, mappe "Iran (January-June 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL. Se også Carswell, Robert og Richard J. Davis. "Crafting the Financial Settlement". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 201-234. New Haven og London: Yale University Press, 1985, 205-206, 305-306; Sick, *All fall down*, 315.

²⁸⁷ Pressekonferanse, 28. januar 1981, mappe "[Department of State] Foreign Policy", boks 2, Baker Files, RRPL; Utkast til brev, Meese til Levin, 18. april 1981, mappe "Iran (January-June 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

minister Haig sa på sin første pressekonferanse som utenriksminister 28. januar 1981 at det hadde vært spekulasjoner om Algerie-avtalen åpnet for gjenopptakelse av overføring av våpen til Iran, men fastslo samtidig kategorisk at USA ikke ville overføre våpen som allerede var kjøpt av Iran eller selge våpen til Iran i fremtiden.²⁸⁸

Før Carters frys av iranske midler etter gisseltakingen i november 1979 hadde Iran bestilt militært utstyr i USA verdt omkring \$532 millioner som de ikke hadde fått levert. I den tv-sendte valgdebatten mot Reagan 28. oktober 1980 hadde Carter sagt at hvis gislene ble sluppet løs, ville USA frigi militært utstyr som Iran eide og som var holdt tilbake i USA.²⁸⁹ Reagan-administrasjonen besluttet at alt militært utstyr som Iran hadde betalt for, men ikke hadde mottatt, ville bli solgt og pengene overført til Iran. Dette var en beslutning som dermed brøt med president Carters politikk.²⁹⁰

Iran og Israel

Det var imidlertid andre land som var villige til å selge våpen til Iran. I 1958 tok Israels statsminister David Ben-Gurion initiativ til å skape taktiske vennskap med ikke-arabiske land som var bekymret for Sovjetunionens innflytelse og den arabiske nasjonalismen til Egypts leder, Gamal Abdel Nasser. Politikken ble kalt «periferalliansen» eller «periferidoktrinen». De mest fremtredende av disse landene var Tyrkia og Iran. Alliansene var i hovedsak hemmelige og ivaretatt av de respektive landenes etterretningsorganisasjoner.²⁹¹

I en hovedsakelig arabisk region, hadde de ikke-arabiske landene Iran og Israel gjensidig nytte av et samarbeid. Iran hadde anerkjent Israel allerede i mars 1950, og den nyopprettede staten utviklet seg raskt til å bli en nær partner for iranerne innenfor handel, landbruk, vannutnyttelse, helse og etterretning. Israel talte sjahens sak i Washington, mens Iran motarbeidet arabiske land som var negative til Israel.²⁹² Israel trengte en stabil leverandør av olje, og Iran, med sine enorme oljereserver, ble den viktigste handelspartneren. I perioden 1950 til 1979 kom mellom 50 og 70 prosent av Israels oljeimport fra Iran. Salget av olje finansierte på sin side iranske kjøp av militært utstyr fra Israel, noen ganger i direkte bytte av olje for våpen. Den iranske våpenhandelen kan i enkelte år ha vært verdt så mye som \$500 millioner. Så viktig var samarbeidet at sjahen finansierte en israelsk oljeledning mellom de israelske havnebyene Eilat i Aqaba-bukten og

---

²⁸⁸ Pressekonferanse, 28. januar 1981, mappe "[Department of State] Foreign Policy", boks 2, Baker Files, RRPL.

²⁸⁹ Carter-administrasjonen hadde kun opplyst til Iran om at de oppbevarte militært utstyr verdt \$145 millioner og kommersielt utstyr verdt mer enn \$100 millioner i USA i oktober 1980. Det kunne de gjøre fordi den nye iranske ledelsen ikke hadde oversikt over sjahens våpenavtaler med USA. Notat, Sick til Allen, 30. januar 1981, mappe "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files, RRPL.

²⁹⁰ Pressekonferanse, 28. januar 1981, mappe "[Department of State] Foreign Policy", boks 2, Baker Files, RRPL; Telegram, Haig til ambassaden i Tel Aviv, 31. januar 1981, mappe "Iran (January-June 1981)" boks 3, Lilac Files, RRPL.

²⁹¹ Levey, Zach. *Israel and the Western Powers, 1952-1960*. London: The University of North Carolina Press, 2000, 178; Parsi, *Treacherous Alliance*, 21-22, 27-28; Shlaim, Avi. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York og London: W. W. Norton & Company, 2014, 205.

²⁹² Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 52-56; Parsi, *Treacherous Alliance*, 24; Shlaim, *The Iron Wall*, 205, 207; Salberg, "Conventional Wisdom", 126.

Ashkelon ved Middelhavet.²⁹³ Iran solgte også olje til Israel under krigen mellom Israel og de arabiske nabolandene i 1973.²⁹⁴

Fra og med 1959 utviklet Israel og Iran et militært samarbeid. Blant annet fikk Iran israelsk hjelp med å utvikle raketter som etter sigende kunne utstyres med atomstridshoder. Israels etterretningsorganisasjon Mossad både samarbeidet med og trente agenter og politifolk i SAVAK, og mange iranske militære offiserer og generaler dro til Israel for å lære militær taktikk. Mossad gikk også sammen med USA og Iran for å hjelpe kurderne i Nord-Irak med å destabilisere Irak på 1960- og 1970-tallet. I 1974-75, før avtalen med Irak som ga Iran Shatt al-Arab, utstyrte Iran kurdiske opprørere med israelske og amerikanske våpen og tilbød dem skjulesteder og treningsleirer i Iran.²⁹⁵

Selv om forholdet mellom Iran og Israel hadde vært forsøkt holdt hemmelig, var det allment kjent i begge landene. Det jødiske samfunnet i Iran hadde gode kulturelle og handelsmessige kår. Etter at Israel ble dannet, var det få iranske jøder som flyttet til den nye staten, i motsetningen til jøder som bodde i arabiske land. Den vanlige iraner var imidlertid mindre positiv til staten Israel, noe som ble tydelig da sjahen under opptakten til revolusjonen høsten 1978 forsøkte å roe folket ved å love å slutte å selge olje til Israel. Mossads samarbeid med SAVAK gjorde også at iranere knyttet Israel til sjahens undertrykkelse. Rett før revolusjonen oppfordret derfor Israel iranske jøder til å flytte til Israel, og så mange som 12 000 kan ha dratt fra Iran selv om det tilsynelatende ikke var noen klar fare for deres sikkerhet. Jødene hadde beskyttelse som religiøs minoritet etter sharia-lovene, og Khomeini utstedte en fatwa som ga dem beskyttelse som «et folk av boken».²⁹⁶

Etter revolusjonen ble båndene mellom Iran og Israel offisielt kuttet. Imidlertid fortsatte samarbeidet mellom de to landene uoffisielt og hemmelig på tross av Irans offisielle retorikk mot Israel og at iranske ledere var blant de mest ekstreme ideologiske motstanderne av den jødiske staten.²⁹⁷ Israel hadde interesse av et godt forhold til Iran på grunn av de iranske jødene som fortsatt bodde i Iran, men var først og fremst opptatt av å støtte Iran i krigen mot Irak. For Israel fremsto Irak som en mye større trussel enn Iran. Den geografiske avstanden mellom Iran og Israel var så stor at sjansene for et direkte angrep var liten. Grensen til Irak var mye nærmere, og

---

²⁹³ Fayazmanesh, *The United States and Iran*, s. 52-56; Parsi, *Treacherous Alliance*, 23; Shlaim, *The Iron Wall*, 205, 207.

²⁹⁴ Carter, *Keeping Faith*, 435; Salberg, *Conventional Wisdom*, 128-129.

²⁹⁵ Alerassool, *Freezing Assets*, 77; Axworthy, *Empire of the mind*, 245; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 22; Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 53; Herrmann, Richard. "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988". I *Neither East Nor West. Iran, the Soviet Union, and the United States*, redigert av Nikki R. Keddie og Mark J. Gasiorowski, 63-99. New Haven og London: Yale University Press, 1990, 72-74; Ingen forfatter. "The Kurds Trust a Bad Ally." *MERIP Reports*, no. 38 (1975): 25-26; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 24-25; Parsi, *Treacherous Alliance*, 25-26, 52-54, 75-76; Salberg, "Conventional Wisdom", 100-103, 149-151, 163-165.

²⁹⁶ Axworthy, *Empire of the mind*, 284; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 208-209; Moin, *Khomeini*, 265; Parsi, *Treacherous Alliance*, 8, 25-26, 62-64.

²⁹⁷ Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 52-56; Parsi, *Treacherous Alliance*, 82-83, 93-105, 303.

Saddam Hussein hadde sverget å utslette Israel.²⁹⁸ Dersom Irak vant krigen mot Iran ville irakerne kunne dominere hele Midtøsten og bli en formidabel motstander for Israel. I verste fall kunne Irak danne en samlet front sammen med Syria, Jordan og PLO i Libanon.²⁹⁹ Det var derfor i Israels interesse å sørge for våpenforsendelser til Iran for å bidra til å hindre at Irak fikk overtaket i krigen. Et klart tegn på Israels bekymring for fremtidsutsiktene med et sterkt Irak kom 7. juni 1981 da israelske jagerfly angrep og ødela Iraks atomreaktoranlegg i Osirak i Irak. Selv om iranske myndigheter ikke var direkte involvert i angrepet, finnes det indikasjoner på at de ga Israel etterretningsinformasjon om anlegget etter at Iran selv hadde forsøkt å sabotere det 30. september 1980. Prinsippet om at «min fiendes fiende er min venn» levde i beste velgående i Midtøsten.³⁰⁰

Selv om den israelske ledelsen ville utjevne forskjellene mellom Iran og Irak ved å styrke Iran, var det også et ønske om at heller ikke det prestestyrte Iran skulle bli sterkt nok til å utgjøre en reell trussel mot Israel dersom iranerne skulle vinne krigen. Ledelsen i Tel Aviv mente at en forlengelse av krigen ville svekke både Irak og Iran som en militær trussel, og at et sterkt Iran bare kunne tolereres dersom de radikale islamistiske lederne ble byttet ut med mer moderate iranere støttet av de iranske militære styrkene. Enkelte israelske ledere flørtet også med tanken om å støtte et kupp i Iran.³⁰¹

Israelsk våpensalg til Iran

Det virker å være enighet blant historikere og journalister om at Israel solgte våpen, militært utstyr og reservedeler til Iran allerede i 1980, bare et år etter den iranske revolusjonen.³⁰² Salget kan ha startet så tidlig som mars 1980, men amerikanske kilder viser at det i hvert fall ble overført våpen og utstyr fra Israel til Iran etter at krigen hadde brutt ut i september 1980.³⁰³ Salget ble gjennomført på tross av USAs våpenembargo etter gisseltakingen i november 1979, og uten den amerikanske ledelsens viten og vilje.³⁰⁴ President Carter skal ha blitt svært opprørt og ga klar beskjed om at Israel ikke måtte selge ytterligere våpen og utstyr, noe Israels daværende statsminister, Menachim Begin, noe motvillig gikk med på.³⁰⁵ Det er imidlertid usikkert om Reagan-administrasjonen ble orientert om dette av Carter. I et telegram fra utenriksminister Haig

---

²⁹⁸ Rapport fra interdepartemental gruppe, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Algar, *Islam and Revolution*, 276; Brands, "Inside the Iraqi State Records", 102; Blight et al., *Becoming Enemies*, 89-90; Byrne, *Iran-Contra*, 34-35; Parsi, *Treacherous Alliance*, 91, 95, 104; Sick, *October Surprise*, 11-12; Zabih, *Iran Since the Revolution*, 185.

²⁹⁹ Parsi, *Treacherous Alliance*, 92-105, 303; Shlaim, *The Iron Wall*, 454-455.

³⁰⁰ Axworthy, *Revolutionary Iran*, 207; Parsi, *Treacherous Alliance*, 107, 191.

³⁰¹ Telegram, ambassaden i London til Haig, 2. februar 1982, mappe "Iraq (September 1981-February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL. Se også Parsi, *Treacherous Alliance*, 105-109.

³⁰² Se for eksempel, Blight et al., *Becoming Enemies*, 87; Byrne, *Iran-Contra*, 35; Parsi, *Treacherous Alliance*, 95; Sick, *October Surprise*, 11-12; Zabih, *Iran Since the Revolution*, 185.

³⁰³ Notat, Sick til Allen, 30. januar 1981, mappe "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files, RRPL.

³⁰⁴ Parsi, *Treacherous Alliance*, 95; Sick, *All fall down*, 359.

³⁰⁵ Notat, Sick til Allen, 30. januar 1981, mappe "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files, RRPL. Se også Parsi, *Treacherous Alliance*, 95, Sick, *All fall down*, 359 og Sick, *October Surprise*, 70-71.

til USAs ambassade i Tel Aviv 31. januar 1981 ba Haig USAs ambassadør til Israel, Samuel Lewis, om å fortelle Begin at USA satte pris på at Israel ikke overførte militært utstyr til Iran under gisseltakingen.³⁰⁶

Det finnes imidlertid klare bevis på at Israel likevel fortsatte å forsyne Iran med våpen, reservedeler og annet militært utstyr etter at Reagan tok over i januar 1981. Utenriksminister Haig rapporterte til presidenten i april 1981 at både Egypts president Anwar Sadat og Saudi-Arabias kronprins Fahd bin Abdul Aziz hadde fortalt Haig at Iran mottok reservedeler til amerikansk militærutstyr fra Israel.³⁰⁷ Som argument for at USA ikke skulle selge våpen til Iran sa Paul Gorman, assistent til formannen i den militære sjefsnemnden (JCS), til Paul Bremer i Utenriksdepartementet 3. september 1981 at Israel da kunne komme til å øke sitt salg.³⁰⁸ Gorman snakket altså ikke om at Israel ville «begynne å selge våpen», men å øke sitt allerede eksisterende våpensalg. Irakiske tjenestemenn og regjeringsmedlemmer, til og med Saddam Hussein selv, klaget gjentatte ganger til amerikanske og britiske tjenestemenn om at Israel sendte våpen til Iran, selv om irakerne på et tidspunkt innrømmet at de ikke hadde klare bevis for dette.³⁰⁹ Litt over en måned etter det israelske angrepet på atomanlegget i Osirak, krasjet et fly med våpen til Iran fra Israel i nærheten av den sovjetisk-tyrkiske grensen.³¹⁰ Israelske tjenestemenn fortalte USAs ambassadør Samuel W. Lewis 4. november 1981 at Israel hadde fraktet israelsk ammunisjon til Iran verdt rundt \$60 millioner.³¹¹ Amerikanske tjenestemenn har også i ettertid bekreftet at de visste om israelske våpensalg.³¹²

Det var flere historier i pressen om Israels samarbeid med Iran. For eksempel sendte det britiske tv-selskapet *BBC* programmet «Panorama» 2. februar 1982 hvor flere israelske tjenestemenn ble intervjuet. Blant dem var David Kimche, direktør i det israelske utenriksdepartementet, som fortalte i detalj om de israelske våpenforsendelsene til Iran. Kimche sa blant annet at «Vi mener at de iranske militære styrkene bør være sterke» og at det var en god ide om de militære styrkene gjennomførte et kupp i Iran.³¹³

³⁰⁶ Telegram, Haig til ambassaden i Tel Aviv, 31. januar 1981, mappe "Iran (January-June 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

³⁰⁷ Blight et al., *Becoming Enemies*, 89, 305.

³⁰⁸ Notat, Paul F. Gorman til L. Paul Bremer, III, 3. september 1981, mappe "Iran (July-August 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

³⁰⁹ Telegram Eagleton til Haig 13. september 1981, mappe "Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Telegram, Streator til Haig, 8. oktober 1981, mappe "Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Telegram Eagleton til Haig, 6. desember 1981, mappe "Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Telegram Eagleton til Haig, 9. desember 1981, mappe "Iraq (September 1981-February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Telegram, Eagleton til Haig, 23. februar 1982, mappe "Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

³¹⁰ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980. *Joint Report of the Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980, January 3, 1993*. Washington: U.S. G.P.O., 1993, 209. Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 207-208; Byrne, *Iran-Contra*, 36; Cooley, John K. *An Alliance Against Babylon. The U.S., Israel, and Iraq*. London: Pluto Press, 2005, 157.

³¹¹ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. *Joint Report of the Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980, January 3, 1993*, 209.

³¹² Byrne, *Iran-Contra*, 35-36, 349.

³¹³ Telegram, ambassaden i London til Haig, 2. februar 1982, mappe "Iraq (September 1981-February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL: "We think the Iranian army should be strong."

I BBC-programmet ble det sagt at det ikke fantes indiksjoner på at USA hadde støttet eller deltatt i våpensalg, og at den israelske og amerikanske ledelsen hadde forskjellig syn på å forsyne Iran med militært utstyr. Dette støttes av at Kimche i et møte med blant andre Robert McFarlane fra det amerikanske utenriksdepartementet, 21. september 1981, tok opp hvorfor USA var så imot israelske forespørsler om å selge våpen til Iran.³¹⁴ Den amerikanske ledelsen benektet også selv gjentatte ganger at de sendte våpen til Iran. 2. februar 1981 sendte utenriksminister Haig et telegram til USAs ambassade i Tel Aviv angående forberedelser til et møte mellom USAs ambassadør i Israel og Israels statsminister Menachim Begin.³¹⁵ Telegrammet ble sendt på grunn av en artikkel i den israelske avisen *Maariv* 20. januar samme år hvor det ble påstått at USA i hemmelighet solgte våpen til Iran. Haig ba ambassadøren om å gjøre det klart for Begin at USA ikke hadde sendt eller ville sende militært utstyr til Iran, verken utstyr som var bestilt før gisselsituasjonen oppstod eller nytt utstyr. USA ville heller ikke godkjenne salg av amerikanskprodusert utstyr fra andre land. «Slik overføring uten amerikansk godkjenning ville», ifølge Haig, «være i direkte brudd med amerikansk-israelske overenskomster.»³¹⁶ Det går ikke frem hva slags overenskomst Haig siktet til, og det har heller ikke fremkommet noen indikasjon på at det fantes en klar avtale mellom USA og Israel om at det ikke skulle selges våpen til Israel utover president Carters klare beskjed til Begin høsten 1980.

Det var tydeligvis også behov for å tydeliggjøre Reagan-administrasjonens offisielle holdning til våpensalg til Iran overfor USAs utenriksstasjoner. 16. februar og 15. mars 1981 presiserte utenriksminister Haig at USA ikke skulle selge amerikansk forsvarsmateriell til verken Irak eller Iran, og også skulle forby videresalg av amerikanskprodusert og -lisensiert utstyr til de to landene. Samtidig skulle USA oppfordre andre land og våpenhandlere til å vise moderasjon i salg av våpen som kunne gi ett av landene en klar fordel i krigføringen.³¹⁷

Imidlertid gjorde Israel flere forsøk på å få med USA på å selge våpen. I oktober 1981 kontaktet israelske tjenestemenn amerikanske tjenestemenn med informasjon om at Israel ønsket å selge amerikanske våpen til Iran. Et slikt salg skulle forbedre Israels forhold til moderate iranere i ledelsen i Teheran. 10. oktober 1981 ba Israels statsminister Begin utenriksminister Haig om samtykke til salg av flydeler til Iran. Haig sa at han skulle vurdere de juridiske sidene av saken, men trengte å vite om Israel skulle være en kanal for amerikansk salg eller om Israel skulle selge

---

³¹⁴ Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 154.

³¹⁵ Telegram, Haig til ambassaden i Tel Aviv, 31. januar 1981, mappe "Iran (January-June 1981)" boks 3, Lilac Files, RRPL.

³¹⁶ Telegram, Haig til ambassaden i Tel Aviv, 31. januar 1981, mappe "Iran (January-June 1981)" boks 3, Lilac Files, RRPL: «Such transfer without USG approval would be a grave infraction of U.S.-Israeli agreements.»

³¹⁷ Telegram, Haig til alle diplomatiske stasjoner i det nære Østen og det sørlige Asia, 16. februar 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

amerikanske våpen som allerede fantes i israelske lagre og som USA senere skulle erstatte. I et nytt møte med ambassadør Lewis 4. november 1981 ba israelske tjenestemenn om USAs samtykke til å sende våpen og utstyr til Iran, denne gangen for å opprettholde kontakten med iranske militære og for å dele etterretningsinformasjon. Dette var informasjon israelerne mente også ville komme USA til nytte. Utenriksminister Haig ga derfor 17. november 1981 Israel tillatelse til å selge enkelte typer reservedeler. Dette måtte imidlertid være varer som Israel hadde kjøpt fra amerikanske produsenter og som allerede fantes på lager i Israel. Forsendelsen måtte ikke være på mer enn \$25 millioner dollar.³¹⁸

Haig gjentok kravene i et møte med Israels forsvarsminister Ariel Sharon 1. desember 1981. Sharon ba da om også å få selge deler til amerikanske F-4 jagerfly, og Haig ga tillatelse til det så lenge delene var kjøpt fra amerikanske kommersielle produsenter, at Israel ikke forventet at USA skulle tilbakebetale Israel for delene og at Israel oppga overfor USA akkurat hva de skulle selge til Iran. Sharon gikk med på kravene. 14. januar 1982 spurte imidlertid Sharon om Israel også kunne selge deler til tungt artilleri og ammunisjon. Dette sa USA nei til og i de påfølgende månedene fortsatte USA å si nei til salg av annet enn reservedeler til F-4 jagerfly.³¹⁹ Historier i pressen om israelske våpensalg til Iran, samt iransk fremgang i krigen med Irak, gjorde at Reagan-administrasjonen etter hvert fikk kalde føtter og valgte å avslutte samarbeidet. 30. mars 1982 fikk ambassadør Lewis derfor beskjed om å informere israelerne om at USA ikke ville tillate salg av reservedeler verdt mer enn \$500 000, og 1. mai 1982 ga USA beskjed til Israel om at ingen amerikanskproduserte deler eller våpen skulle selges til Iran.³²⁰ En arbeidsgruppe i den amerikanske kongressen anslo i 1993 at Israel hadde solgt militært og sivilt utstyr til Iran verdt \$180 millioner i perioden 1980 til begynnelsen av 1983. En del av salget var kjent for amerikanske myndigheter, men ikke alt.³²¹

Interne stridigheter i Iran

For det iranske folket representerte valget av Abol-Hassan Bani-Sadr i januar 1980 et håp om et mer demokratisk styre. Dette var første gangen folket hadde deltatt i relativt frie valg i moderne iransk historie. Imidlertid ble det raskt klart at makten i Iran ikke lå ved presidentembetet, men hos Khomeini og Det iranske republikanske partiet (IRP).³²² Partiets stillinger i regjeringen og den

---

³¹⁸ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. *Joint Report of the Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980*, 209-210.

³¹⁹ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. *Joint Report of the Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980*, 210-211.

³²⁰ United States. Congress. *Joint Report ... Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980*, 212-213.

³²¹ United States. Congress. *Joint Report ... Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980*, 213.

³²² Ansari, *Modern Iran*, 233-234; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 174-175, 181; Behrooz, "Trends in the Foreign policy", 19; Moin, *Khomeini*, 233.

iranske høyesteretten gjorde det vanskelig å få igjennom reformer i regjeringsapparatet og domstolene. IRP vant også et stort flertall i parlamentsvalget i august 1980, blant annet ved bruk av vold og trusler mot andre partier og kandidater. Etter valget motarbeidet IRP-fløyen i parlamentet Bani-Sadr valg av statsminister, og fikk ved hjelp av Khomeini tvunget igjennom sin kandidat.³²³

Det utviklet seg en konflikt mellom modernister og tradisjonister som strakk seg inn i alle delene av det politiske livet i Iran. Modernistene ønsket at landet skulle ledes av folk som ble ansatt og valgt på bakgrunn av ekspertise og ikke religiøs overbevisning. Tradisjonistene la vekt på at tro og ideologi måtte ligge i bunnen hos ansatte og tillitsvalgte og at det religiøse aspektet var viktigere enn fagkunnskap og erfaring hos ansatte og tillitsvalgte i byråkratiet.³²⁴ Khomeini og hans religiøse tilhengere etablerte flere grupper og organisasjoner som ble brukt til aktivt å bekjempe alt de så som antydninger til opprør og motrevolusjon. Flere av gruppene var bygget opp som militser, mens grupper som Hezbollah skulle bruke vold for å bryte opp demonstrasjoner og skape kaos på opposisjons- og folkemøter. Islamistene sendte det de kalte for «Imamens representanter» inn i de regulære militære styrkene for å sørge for lojalitet og for å fjerne de som ble ansett som rojalister og «bråkmakere». Tilsvarende ble det sendt agenter fra regimet til både sivile byråer og regjeringskontorer med samme mål. Innen 1981 hadde islamistene kontroll over alle deler av byråkratiet og de militære styrkene.³²⁵

Rett etter revolusjonen fantes det flere opposisjonsgrupper til Khomeinis geistlige styre. De fleste hadde blitt stiftet allerede på 1960- og 1970-tallet som opposisjonsgrupper mot sjahen, og de fortsatte etter revolusjonen som motstandere av det nye regimet. Flere av gruppene var også islamistpartier. I 1980 var Folkets Mujahedin (MKO) den sterkeste og best organiserte gruppen. MKO var et marxistisk islamistparti som kombinerte marxistisk teori om sosial utvikling og klassekamp med sjiaislam. De opponerte mot den geistlige ledelsen i Iran som de mente både hadde feiltolket Koranen og samarbeidet med «den styrende klassen» i samfunnet. MKO boikottet derfor folkeavstemmingen om den nye grunnloven i 1979, og støttet Bani-Sadr i presidentvalget da deres egen kandidat ble nektet å stille av Khomeini.³²⁶

Konflikten mellom modernistene og tradisjonistene påvirket også krigføringen mot Irak, selv om det i starten av krigen var sterkt samhold mot en felles fiende. President Bani-Sadr ble satt til å lede de regulære militære styrkene, mens presteskaper styrte Revolusjonsgarden og den folkelige militsen. De geistlige hadde ingen tillit til de militære styrkene, og gikk til offentlige

---

³²³ SIG notat om Iran, 12. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 232-233; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 181; Behrooz, "Trends in the Foreign policy", 17; Moin, *Khomeini*, 234-235; Tagavi, "The Iran-Iraq War: The First Three Years.", 68.

³²⁴ Moin, *Khomeini*, 235.

³²⁵ Axworthy, *Revolutionary Iran*, 146-147; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 11; Moin, *Khomeini*, 236.

³²⁶ Moin, *Khomeini*, 165, 239.

angrep på for eksempel lojaliteten til pilotene i flyvåpenet. Enkelte mullaer gikk så langt at de gikk ut og ba om at hæren og flyvåpenet ble erstattet av styrker fra Revolusjonsgarden. Moralen blant soldatene i hæren og luftvåpenet falt til et lavmål.³²⁷ Bani-Sadr allierte seg med MKO og oppfordret til folkelige protester mot den geistlige ledelsen. Etter at angrepene mot Irak i januar 1981 feilet, mistet imidlertid Bani-Sadr politisk anseelse, og 11. mars 1981 tok parlamentet fra ham hans formelle makt som president.³²⁸

Økende bekymring i USA

Fokuset på Iran minsket for en kort stund i både Det hvite hus, NSC og Utenriksdepartementet etter at Reagan-administrasjonen i midten av mars 1981 hadde gjort seg ferdig med vurderingen av Algerie-avtalen og bestemt seg for å unngå å velge side i konflikten for å bidra til å finne en rask løsning på krigen. Vårregnet hadde gjort kamper på bakken vanskelig, og det hadde derfor vært mindre aktivitet i krigføringen mellom Irak og Iran. Irak hadde riktignok gjenopptatt flyangrep på iranske økonomiske og militære mål i begynnelsen av mars 1981, og Iran hadde svart med bomber mot irakiske kraftstasjoner og oljeanlegg. Amerikanerne anså det også som mulig at Irak ville fortsette å angripe Iran for å vise styrke og legge press på Khomeini-regimet å inngå fredsforhandlinger. Imidlertid trodde ikke Washington at noen av landene kunne gjennomføre store militære operasjoner på en stund, og det var dermed ingen grunn til store bekymringer for krigen.³²⁹

Mangelen på fokus kan også skyldes at amerikanerne våren 1981 hadde lite direkte informasjon internt fra Iran. De fikk nyheter via andre land som hadde diplomatiske forbindelser med Iran, som Sveits, men hovedkilden til informasjon var det iranske eksilmiljøet som det amerikanske utenriksdepartementet mente hadde liten støtte i det iranske samfunnet og dermed lite kvalifisert informasjon.³³⁰ En annen årsak var at bruddet i diplomatiske forbindelser mellom USA og Iran i april 1980 hadde ført til at det ble færre Iran-eksperter i NSC-staben og det amerikanske utenriksdepartementet. Med økende fokus på konflikten mellom Israel, Libanon og Syria, valgte de som var interessert i Midtøsten å lære seg arabisk fremfor farsi. I tillegg ble det innført en rutine med å rotere de ansatte for at de skulle ha bredest mulig kompetanse. De fleste holdt sjeldent på med samme region eller landområde i mer enn tre år av gangen. Mange Iran-

---

³²⁷ Ansari, *Modern Iran*, 234; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 199, 202; Moin, *Khomeini*, 236-237.

³²⁸ SIG notat om Iran, 12. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL. Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 203; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 46; Tagavi, "The Iran-Iraq War: The First Three Years.", 68.

³²⁹ Telegram, Haig til alle diplomatiske og konsulære stasjoner, 15. mars 1981, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³³⁰ Notat, Veliotes til deltakere i interdepartemental gruppe, 1. april 1981, mappe "IG (Interagency Group) on Iran 04/16/1981," RAC Boks 19, Near East Files, RRPL; Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juli 1981, mappe «SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981», boks 19, Near East Files, RRPL.

eksperter ble gitt ansvar for land langt unna Iran og Midtøsten, og flere av de som fikk ansvaret for å følge opp Iran så posisjonen på det beste som et ledd i karrierestigen, på det verste som tre bortkastede år.³³¹

Det hadde imidlertid vært en diskusjon blant enkelte medlemmer av regjeringen om USA skulle gjøre et aktivt forsøk på å kaste Khomeini-regimet. Direktøren for CIA, William Casey, foreslo å opprette en radiostasjon i Tyrkia for å drive med propaganda mot regimet i Teheran. Han foreslo samtidig å gi støtte til en rojalistisk eksilgruppe ledet av den avdøde sjahens tvillingsøster, prinsesse Ashraf, og to andre paramilitære grupper ledet av tidligere iranske militære ledere. Målet var å erstatte de radikale lederne i Teheran med moderate krefter. Reagan signerte et direktiv som godkjente operasjonen, men det hele kollapset før det var kommet i gang.³³²

Iran-Irak-krigen fikk imidlertid fornyet interesse etter Israels bombing av det irakiske atomanlegget i Osirak 7. juni 1981. Presidenten fulgte selv utviklingen nøye og skrev i sin dagbok 11. juni 1981 at Saddam Hussein «har bedt om ødeleggelse av Israel og ønsker å bli leder av den arabiske verden – det er grunnen til at han invaderte Iran».³³³ Reagan-administrasjonen fant kort tid etter ut at Carter var klar over at Irak hadde planer om å bygge en atombombe og at dette var en trussel mot Israel. Reagan skrev i sin dagbok at det fantes et stort antall telegrammer i Utenriksdepartementet om saken, men at Carter-administrasjonen ikke hadde formidlet dette til den nye administrasjonen. USAs ambassadør til Israel, Samuel W. Lewis, hadde formidle Israels frykt for Saddams planer, men dette ble ikke tatt på alvor i Utenriksdepartementet, som mente at israelerne var hysteriske og overdrev faren. USAs offisielle holdning var at Saddam Hussein ikke hadde planer om å lage en atombombe.³³⁴

Fokuset på Iran økte i både Utenriksdepartementet og NSC-staben utover sommeren 1981. President Bani-Sadr fortsatte sin kamp mot IRP og de geistlige i Iran, og fikk etter hvert støtte fra alle opposisjonspartiene. Imidlertid gikk Bani-Sadr for langt. I en tale 8. juni 1981 oppfordret han til «motstand mot diktaturet», og anklaget de geistlige for å ødelegge landet ved å hindre moderne og demokratiske reformer. Talen ble oppfattet som et direkte angrep på Khomeini, som svarte med å frata Bani-Sadr tittelen som øverstkommanderende over hæren 10. juni 1981. Deretter igangsatte parlamentet en riksrettssak mot ham. Bani-Sadr ble avsatt 21. juni 1981, og ikke lenge etter forlot han landet i frykt for å miste livet. Opposisjonspartiene oppfordret likevel til demonstrasjoner mot diktaturet, og gatekamper brøt ut mellom motstandere av regimet og

---

³³¹ Ansari, *Confronting Iran*, 102; Warshaw, *Powersharing*, 164-166.

³³² Byrne, *Iran-Contra*, 29.

³³³ Reagan, *The Reagan Diaries*, 24-25: "He has called for the destruction of Israel & he wants to be the leader of the Arab world – that's why he invaded Iran."

³³⁴ Reagan, *The Reagan Diaries*, 25; Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 144.

medlemmer av Hezbollah. Regimets sikkerhetsstyrker slo også hardt ned på demonstrasjonene, med blant annet vilkårlige henrettelser av demonstranter i gatene i Teheran.³³⁵

Konflikten mellom gruppene i Iran økte, og 28. juni 1981 ødela en enorm eksplosjon IRPs hovedkvarter. Bomben tok livet av 72 mennesker, blant andre høytstående geistlige ledere og nære medarbeidere av Khomeini.³³⁶ De første meldingene i USA sa at også Khomeini var blitt drept, men det ble raskt klart at angrepet ikke hadde vært rettet mot ham. Amerikanerne konkluderte med at MKO stod bak bomben, men det har aldri blitt bevist. MKO har heller aldri tatt på seg skylden.³³⁷

Amerikanske tjenestemenn var bekymret for at situasjonen internt i Iran kunne utvikle seg til både borgerkrig og anarki, og at dette ville maksimere muligheten for politisk innflytelse fra den «ekstreme venstresiden» i Iran, med påfølgende muligheter for sovjetisk innpass.³³⁸ Den interdepartementale gruppen om Iran anbefalte derfor at det ble tatt flere skritt for å øke amerikansk innflytelse overfor landet. Det ble oppfordret til å iverksette tiltak som ville bedre forholdet mellom den iranske og amerikanske ledelsen. Blant disse var å opprette dialog med Iran via sveitsiske diplomater slik at USA fikk lagt frem sitt syn på saker som begge de to landene var opptatt av, som utfallet av Iran-Irak-krigen, våpensalg, gjennomføring av Algerie-avtalen og bruken av amerikanske eiendommer i Iran. USA måtte sørge for å iverksette Algerie-avtalen så effektivt som mulig og oppfordre amerikanske forretningsfolk til å inngå handelsavtaler med Iran. Det ble oppfordret til å holde kontakt med iranske eksilgrupper, men ikke gi slike grupper støtte hvis de ikke viste samhold og styrke nok til å være en reell utfordrer til den sittende ledelsen i Iran. Det ble også påpekt betydningen av å sende klare signaler til Sovjetunionen om at USA ikke ville tolerere sovjetisk påvirkning av interne forhold i Iran.³³⁹ Det ble nedsatt flere arbeidsgrupper på alle nivåer. I juli 1981 anså amerikanerne at situasjonen i Iran var så alvorlig at det ble innkalt til møte i den nasjonale sikkerhetsgruppen (NSPG) med blant andre forsvarsminister Weinberger, visepresident Bush, sikkerhetsrådgiver Allen, presidentens rådgiver Edwin Meese og stabssjef

---

³³⁵ SIG notat om Iran, 12. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 29. juni 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, "Iranian Exiles on Status of Bani-Sadr", 6. juli 1981, mappe "Iran (4/13/81-2/25/82)", boks 36, Country Files, RRPL. Se også Alerassool, *Freezing Assets*, 100-102; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 173, 209-213; Lowenfeld et al., *Revolutionary Days*, 54; Moin, *Khomeini*, 238-241.

³³⁶ SIG notat om Iran, 12. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL. Notat, Sick til Kemp, 29. juni 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL. Notat, Bremer til SIG, 13. juli 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 233; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 214.

³³⁷ Notat, Sick til Kemp, 29. juni 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 232; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 199; Moin, *Khomeini*, 241.

³³⁸ Notat, Wolfowitz til Lindstrom, 29. mai 1981, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL; Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juni 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 29. juni 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 17. juli 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 4. august 1981, mappe "Iran, August-September 1981", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 6. august 1981, mappe "Iran, August-September 1981", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 12. august 1981, mappe "Iran, August-September 1981", boks 2, Kemp Files, RRPL. Notat, Allen til Reagan, 21. august 1981, mappe "Iran", boks CFOA 160, Meese Files, RRPL.

³³⁹ Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juli 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL.

James Baker.³⁴⁰ Det ble også begynt på et utkast til et eget nasjonalt sikkerhetsdirektiv (NSDD) om Iran.³⁴¹

Frykten for Sovjetunionen

Ved siden av trusselen mot oljeeksporten fra Persiabukta, var det muligheten for sovjetisk innflytelse i Iran som fremover fikk størst oppmerksomhet.³⁴² Dette var kanskje ikke så rart sett i lys av Reagans og flere av hans nærmeste medarbeideres besettelse av den kalde krigen etter den sovjetiske invasjonen av Afghanistan og den tilsynelatende kommunistiske trusselen i Sentral-Amerika, men det fremstår som overdrevent basert på Moskvas forhold til Iran.³⁴³

Sovjetunionen hadde mistet innflytelse i Iran i tiden etter andre verdenskrig, samtidig som USA ble Irans nærmeste allierte. For å motvirke Irans økende betydning i Midtøsten, innledet Sovjetunionen i stedet et langvarig samarbeid med Irak. De sovjetiske lederne mistet likevel aldri håpet om å kunne samarbeide med begge landene igjen. Iran var geostrategisk viktig for Sovjetunionen med deres lange felles grense og Irans havner i Persiabukta. På 1960- og 70-tallet hadde Sovjetunionen og Iran utviklet et omfattende handelssamarbeid. Østblokk-landene ble det største markedet for iranske industrivarer, og Iran ble det største markedet i Midtøsten for sovjetisk ikke-militært utstyr. Sovjetunionen solgte riktignok også våpen og militært utstyr til Iran, men mengdene var små sammenlignet med det sjahen kjøpte fra USA. Etter revolusjonen i 1979 håpet ledelsen i Moskva å bedre forholdet til det nye regimet i Teheran. Den iranske ledelsens «verken øst eller vest»-politikk og skepsis til de sovjetiske ledernes ateistiske grunnholdning, gode forhold til den avdøde sjahen og behandling av muslimene i Afghanistan, gjorde det imidlertid vanskelig å få innpass. Sovjetunionen hadde et håp om innflytelse gjennom venstresiden i Iran, men marginaliseringen av alle utenom de radikale islamistene, gjorde også denne muligheten liten.³⁴⁴

Sovjetunionen hadde offisielt inntatt en nøytral holdning til krigen mellom Iran og Irak. Den øverste ledelsen i Moskva foreslo likevel å selge våpen til Teheran på tross av at deler av den sovjetiske ledelsen var svært misfornøyde med Khomeini-regimets behandling av iranske

---

³⁴⁰ Notat, Kemp til Allen, 9. juli 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁴¹ Sikkerhetsdirektivet ble av forskjellige grunner ikke vedtatt før i desember 1983. Utkast til nasjonalt sikkerhetsbeslutningsdirektiv, udatert, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL; Bremer til Dyke m.fl., 24. juli 1981, mappe "Iran July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁴² Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juli 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL.

³⁴³ Herrmann, "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988", 63, 78.

³⁴⁴ Rapport, Defense Intelligence Agency (DIA), 14. juni 1982, mappe "Middle East Soviet 1982", boks 6, Kemp Files, RRPL; Uttalelse til Underkomiteen for Europa og Midtøsten, Utenlandskomiteen, Representantenes Hus, McNaughten, 27. september 1983, mappe "Iran-Iraq I (09/27/1983-10/20/1983)", RAC boks 6, Fortier Files, RRPL. Se også Behrooz, "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic", 20-22; Chubin, "Iran", 245; Jentleson, *With friends like these*, 38; Herrmann, "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988", 70-71, 75, 77-78, 81; Parsi, *Treacherous Alliance*, 24-25; Pitty, "Soviet Perceptions of Iraq", 25-26.

kommunister. Khomeini sa også innledningsvis nei til kjøp av våpen fra Sovjetunionen, men fordi de måtte få tak i våpensystemer som ikke var produserte i eller av USA, begynte likevel iranerne rett etter revolusjonen å kjøpe sovjetiskproduserte våpen gjennom Syria og Libya.³⁴⁵

Amerikanerne mente imidlertid at en blanding av forsvarspolitik og strategisk kald krigstenking utgjorde en større fare for sovjetisk innblanding i iranske forhold enn eventuelt innflytelse gjennom våpensalg. Enkelte i Washington var for eksempel bekymret for hva Sovjetunionen kunne gjøre dersom de regionene i Iran som lå nærmest grensen til Sovjetunionen fikk «anti-sovjetiske ledere». Da Sovjetunionen hadde nektet å trekke seg ut av Iran etter andre verdenskrig var det mange i USA som mente at det skyldtes et ønske om å sikre seg oljekonsesjoner i Nord-Iran. Imidlertid trodde også enkelte at det kunne skyldes sikkerhetsvurderinger i Moskva. En sovjetisk buffersone i Nord-Iran ville både beskytte mot angrep på sovjetiske olje- og gassfelt nord for Iran og hindre at iranske oljefelt kom i hendene på Sovjetunionens motstandere i Vesten. For Sovjetunionen ville ledere under vestlig innflytelse på grensen til Sovjetunionen derfor utgjøre en trussel, på lik linje med situasjonen i Afghanistan før invasjonen i 1979.³⁴⁶

I 1981 hadde Sovjetunionen store styrker i Afghanistan og de sovjetiske republikkene langs Irans nordlige grense. Sovjetiske soldater var dermed mye nærmere Persiabukta enn tidligere. Den amerikanske ledelsen hadde gått med på å gi hemmelig støtte til afghanske opprørere, samtidig som de ga åpen støtte til Pakistan som også støttet de afghanske opprørerne. Amerikanerne hadde sett at sovjetiske tropper hadde forfulgt afghanske opprørere inn i Pakistan. Siden også iranerne ga afghanske opprørere ly og beskyttelse i Iran, var det dermed en fare for at sovjetiske tropper kunne komme til å gjennomføre militære operasjoner inne i Iran dersom de ble tilstrekkelig provosert. I verste fall mente amerikanerne at situasjonen kunne føre til en storstilt invasjon av Iran og det sørvestlige Pakistan for å etablere sovjetisk tilgang til Persiabukta og kontroll over en av de viktigste transportårene for olje og gass. Amerikansk etterretning hadde allerede i 1980 fått pålitelig informasjon om sovjetiske militærøvelser som omhandlet invasjon av Iran. Flere knyttet også et ønske om tilgangen til Persiabukta og Det arabiske hav til russernes historiske ønske om isfrie havner.³⁴⁷ USA hadde i tillegg fått høre at Sovjetunionen i påvente av politiske endringer i Iran organiserte og finansierte pro-sovjetiske grupper, som det

---

³⁴⁵ Herrmann, "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988", 77-78, 81; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 92; Pitty, "Soviet Perceptions of Iraq", 25-26.

³⁴⁶ Herrmann, *The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy*, 64-67.

³⁴⁷ Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juli 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL; Uttalelse til Underkomiteen for Europa og Midtøsten, Utenlandskomiteen, Representantenes Hus, McNaugher, 27. september 1983, mappe "Iran-Iraq I (09/27/1983-10/20/1983)", RAC boks 6, Fortier Files, RRPL. Se også Blight et al., *Becoming Enemies*, 69-70; Burns, John F. "Soviet-Iranian Relations: 'Friendly' and 'Profitable'". *The New York Times*, 25. februar 1982; Byrne, *Iran-Contra*, xx-xxi, 341; Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 104-105.

kommunistiske Tudeh-partiet, og støttet etniske grupper som de trodde kunne gjøre opprør mot regimet i Teheran, som kurdere i det nord-vestlige Iran og balutsjere i det østlige Iran.³⁴⁸

USA hadde riktignok informasjon som tilsa at det ville være vanskelig for Sovjetunionen å invadere Iran, uten at det endret trusselbildet for amerikanerne. Et sannsynlig sted å sende tropper inn i landet var over grenselven mellom den sovjetiske republikken Turkmenistan og Iran, et område som ikke lå altfor langt unna Teheran. Amerikanerne visste at det ikke var noen bro over elven og bare en dårlig grusvei fra elven og sørover i Iran. De geografiske forholdene i Nord-Iran med svært dårlige veier og ufarbart terreng ville derfor kunne forhindre en rask sovjetisk fremrykking. Selv om USA hadde undertegnet Algerie-avtalen som sa at USA ikke skulle blande seg inn i indre anliggender i Iran, ble det derfor likevel diskutert om USA kunne gripe inn ved en sovjetisk invasjon, for eksempel ved hjelp av iranske grupper i Iran.³⁴⁹ Det ble også diskutert å gjennomføre hemmelige operasjoner i Iran for å forberede motstand mot et eventuelt sovjetisk angrep. Den interdepartementale arbeidsgruppen (IG) oppnådde en viss enighet om å samarbeide med iranske partisaner og militære styrker i Iran for å sabotere og forsinke en sovjetisk fremrykking nordfra. Derimot var det stor uenighet om hvilket utfall et samarbeid med iranske eksilgrupper i utlandet ville få, og gruppen bestemte seg derfor for at de ville gå forsiktig frem med å involvere disse gruppene.³⁵⁰

Variierende fokus på Iran

Innad i den interdepartementale gruppen om Iran, ledet av viseutenriksminister Stoessel, var medlemmene sommeren 1981 enige om at det ikke skulle selges amerikanskproduserte våpen til Iran mens krigen pågikk, verken direkte fra USA eller indirekte via tredjeland.³⁵¹ Imidlertid var det uenighet i gruppen om våpenforsyninger til Iran fra andre land enn USA av våpen som ikke var produsert i eller lisensierte fra USA. Utenriksdepartementet mente at det ville ha minimal effekt på krigens utfall om USA frarådet andre land å selge våpen til Iran. Ledelsen i Teheran ville mest sannsynlig få tak i våpen uansett. Salg av våpen fra vestlige land eller USAs allierte og venner kunne derimot minske muligheten for at Iran kjøpte sovjetiske våpen. Forsvarsdepartementet, Den militære sjefsnemnden (JCS) og CIA var uenig med Utenriksdepartementet og mente at alle typer våpenforsendelser til Iran ville føre til forlengelse av krigen. Alt våpensalg

³⁴⁸ Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juli 1981, mappe "SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981", boks 19, Near East Files, RRPL.

³⁴⁹ Notat, Sick til Kemp, 2 juni 1981, mappe "Iran June 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL; Uttalelse til Underkomiteen for Europa og Midtøsten, Utenlandskomiteen, Representantenes Hus, McNaugher, 27. september 1983, mappe "Iran-Iraq I (09/27/1983-10/20/1983)", RAC boks 6, Fortier Files, RRPL. Se også Herrmann, "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988", 76-79; Khoury, "The Reagan Administration and the Middle East", 71.

³⁵⁰ Notat, Kemp til Allen, 28. juli 1981, mappe «Iran July 1981 (2 of 2)», Boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁵¹ Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juli 1981, mappe «SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981», boks 19, Near East Files, RRPL.

burde derfor frarådes.³⁵² JCS var særlig opptatt av de signalene det ville gi til arabiske land dersom USA tillot våpensalg til Iran siden det kunne sette Iran i stand til å angripe arabiske land som støttet Irak. Hele USAs sikkerhetsstrategi for Persiabukta kunne settes i fare dersom de arabiske statene gikk bort fra å ha USA som sin fremste allierte. JCS mente at Iran uansett hadde tilstrekkelig militær kapasitet til å slå tilbake irakiske styrker, særlig siden den militære ledelsen i Irak hadde vist liten interesse og vilje i å fortsette invasjonen i Iran.³⁵³

Arbeidet i de interdepartementale arbeidsgruppene kulminerte i et notat fra sikkerhetsrådgiver Allen til president Reagan 21. august 1981. Allen formidlet et ønske til presidenten om at det måtte utvikles en sammenhengende og langvarig politikk overfor Iran i lys av utviklingen i landet.³⁵⁴ Dette førte ikke frem i første omgang. 1. september 1981 etterlyste derfor utenriksminister Haigs nærmeste rådgiver Robert McFarlane og avdelingsdirektør i Utenriksdepartementet, Paul Wolfowitz, mer informasjon om forholdene i Iran overfor utenriksministeren.³⁵⁵ McFarlane og Wolfowitz viste til et notat de hadde sendt til Haig 3. juli samme år som de mente kanskje ikke hadde kommet frem til ministeren. De lurte på om han i det hele tatt var interessert i at det ble utviklet en langvarig politikk om Iran. Denne gangen svarte Haig umiddelbart og ba McFarlane om å nedsette en arbeidsgruppe i Utenriksdepartementet som skulle vurdere muligheten for å påvirke utviklingen av den politiske kampen i Iran og den sovjetiske holdningen overfor landet. Haig ba også om at det ble laget en strategi i tilfelle det skulle bryte ut borgerkrig i Iran.³⁵⁶

Mellom september 1981 og januar 1982 var likevel fokuset på Iran blitt mindre igjen i Washington, på tross av at det kom bekymringsmeldinger til amerikanske tjenestemenn fra forskjellige land i Persiabukta om at Iran hadde militære fremgang i krigen. Det var andre innenriks- og utenrikspolitiske saker som fikk større oppmerksomhet: den økonomiske utviklingen i USA, forholdet til Sovjetunionen, utviklingen i konflikten i Polen mellom solidaritetsbevegelsen og den kommunistiske regjeringen, det som ble oppfattet som en kommunistisk trussel mot land i Mellom-Amerika og en gryende storm mellom Storbritannia og Argentina over Falklandsøyene.³⁵⁷

Iran-Irak-krigen spilte en rolle i USA i forbindelse med salg av overvåkingsflyene AWACS til Saudi-Arabia høsten 1981. Salget var igangsatt som en direkte følge av faren for at

---

³⁵² Notat, Bremer til interdepartemental gruppe, 13. juni 1981, mappe «SIG (Senior Interagency Group) on Iran 07/21/1981», boks 19, Near East Files, RRPL; Notat Gorman til Bremer, 29. juli 1981, mappe «Iran (July-August 1981)», boks 3, Lilac Files, RRPL; Notat, Bremer til Allen, 23. september 1981, mappe "Iran (July-August 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

³⁵³ Notat, Gorman til Bremer, 3. september 1981, mappe "Iran (July-August 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

³⁵⁴ Notat, Richard Allen til Presidenten, 21. august 1981, folder "Iran" CFOA 160, Edwin Meese Files, Ronald Reagan Library).

³⁵⁵ Beslutningsnotat, McFarlane og Wolfowitz til Haig, 1. september 1981, mappe «Iran (05/29/1981-12/31/1983)», boks 6, Fortier Files, RRPL.

³⁵⁶ Notat, Haig til McFarlane et al., udatert, mappe «Iran (05/29/1981-12/31/1983)», boks 6, Fortier Files, RRPL.

³⁵⁷ Notat, Wolfowitz til The Secretary, 20. januar 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

krigen skulle spre seg til nabolandene. President Reagan brukte utviklingen i krigen som et av argumentene overfor Kongressen for å få flertall til å selge flyene. I et møte med lederne fra begge partiene i Kongressen 17. september 1981 sa han:

Saudi-Arabia må ha kapasiteten til å forsvare sine oljeinstallasjoner mot angrep fra regionale motstandere. Vi har lært gjennom Iran-Irak-krigen at oljeanlegg ikke ansees som hellige i regionale konflikter. De saudiske oljeanleggene er konsentrerte og svært sårbare ved luftangrep. De saudiske styrkene har ikke på dette tidspunktet et tilstrekkelig forsvar. Tapet av enkelte oljeanlegg vil stoppe den saudiske oljeeksporten i mer enn et år, noe som vil føre til økonomisk ødeleggelse og fare for sikkerheten i Vesten.³⁵⁸

Iran var også tema under et møte mellom amerikanske og israelske tjenestemenn i Jerusalem 20. og 21. september. På den første delen av møtet var blant andre Robert McFarlane, og David Kimche, til stede. McFarlane ønsket Israels vurdering av situasjonen i Iran. Israelerne mente situasjon var ustabil, og fryktet at det kommunistiske Tudeh-partiet forsøkte å spille en mer aktiv rolle for å øke sin innflytelse overfor regimet. Kimche mente at «Moskva forsøkte å nærme seg Teheran samtidig som de distanserer seg fra Saddam Hussein.»³⁵⁹ Israelerne ville derfor hjelpe amerikanerne med å gjenopprette deres posisjon i Iran ved å jobbe med kontakter i de iranske militære styrkene.³⁶⁰

Trusselen fra Sovjetunionen fikk enda større plass på dag to. Israels nyutnevnte forsvarsminister Ariel Sharon hadde blitt med på møtet, og han benyttet anledningen til å argumentere sterkt for at Israel var den eneste sjansen USA hadde til å stå imot en eventuell sovjetisk invasjon av Midtøsten. Selv om det på dette tidspunktet var få signaler om at Sovjetunionen hadde noen umiddelbare planer om å angripe land i Persiabukta militært, la Sharon ut om mulige invasjonsruter gjennom Irak, Iran og Pakistan. Han mente at så snart Sovjetunionens klientstater i Midtøsten ga Moskva grønt lys, kunne ikke USA stole på hjelp fra de USA-vennlige arabiske landene. Det var kun Israel som hadde den nødvendige militære kapasiteten til å stå imot Sovjetunionen. Sharon klagde samtidig på at det var vanskelig for Israel å få bilder fra Syria og Libanon fra israelske overvåkningsfly fordi Syria hadde utplassert bakke-til-luft-raketter i Libanon. Han ba derfor om tilgang til «levende» satellittbilder og foreslo sterkere amerikansk-israelsk samarbeid på andre fronter.³⁶¹

---

³⁵⁸ Talepunkter om AWACS, 17. september 1981, "Presidential Briefing Papers, 1981 - 1988", boks 6, 09/17/1981 (case file 043540). RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/digitalibrary/smf/president/presidentialbriefingpapers/box-006/40-439-5730647-006-024-2016.pdf>: "Saudi Arabia must have the capability to defend its oil facilities from attack by regional adversaries. We have learned from the Iran-Iraq war that there is no particular sanctity for oil facilities in regional conflicts. The Saudi oil facilities are concentrated and highly vulnerable to an air attack. The Saudi Air Force cannot, at the present time, provide an adequate defense. The loss of certain key oil facilities would halt the flow of Saudi oil for more than a year, causing economic havoc and deep security dangers for the West."

³⁵⁹ Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 153: "Moscow was trying to cultivate Tehran while distancing itself from Saddam Hussein."

³⁶⁰ Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 154.

³⁶¹ Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 155.

McFarlane svarte at han var enig i at de arabiske landene ikke ville stå imot Sovjetunionen uten amerikansk støtte. Det var nettopp derfor USA bygget allianser med de arabiske landene gjennom blant annet å utstyre Saudi-Arabia med overvåkningsfly. McFarlane var imidlertid uenig i Sharons vurdering av Israels militære kapasitet i Persiabukta og ønsket derfor at de skulle jobbe med grupper i Iran for å påvirke utviklingen der. Møtet endte med en felles forståelse av at de to partene stod langt fra hverandre når det gjaldt mål og forventninger.³⁶² Sharon tok derfor opp de samme temaene i et møte med utenriksminister Haig, forsvarsminister Weinberger og CIA-direktør Casey senere samme måned.³⁶³

Det er ingen kilder eller annenhåndslitteratur som støtter Israels vurdering av Tudehs innflytelse i Iran på dette tidspunktet. I forbindelse med den intense kampen mellom Khomeini og IRP og de marxistiske islamistene i MKO, ble også andre motstandere av regimet på den politiske venstresiden angrepet. Medlemmer av Tudeh ble presset ut av stillinger og verv i de militære styrkene og i embetsverket.³⁶⁴ Det var i tillegg sterk motstand mot Sovjetunionen i den iranske ledelsen, som verken ville ta imot hjelp fra eller samarbeide med det anti-religiøse Moskva.³⁶⁵ Det kan være at israelske etterretningsagenter hadde en oppfattelse av at Tudeh hadde et ønske om å utnytte kaoset som kampene mellom IRP og MKO etterlot seg, men det er mer sannsynlig at Israel her spilte på den amerikanske frykten for kommunistisk og sovjetisk innflytelse i Iran for å styrke sitt forhold til USA. Sharons invasjonsspøkelse passet godt inn i amerikanernes trusselbilde når det gjaldt Sovjetunionen og Iran.

Iransk fremgang i krigen

Regimet i Teheran hadde svart på bombeangrepet 28. juni med en voldsom terrorkampanje mot alle de anså som fiender av staten, og særlig de som støttet venstresiden i politikken. I løpet av sommeren og høsten 1981 ble over 2 500 mennesker henrettet. Selv om også opposisjonsgruppene angrep Khomeini og de radikale islamistene, var det regimet som vant frem. MKO ble nærmest utradert, og ledelsen flyktet til utlandet. Islamistene klarte samtidig å tiltrekke seg støtte fra kjøpmennene i basarene og de i aristokratiet som var igjen i Iran. Begge gruppene anså marxister og kommunister som en større fare enn islamistene, særlig fordi islamistene hadde retten til eiendom som en viktig pilar i sin tro. Samtidig hadde Khomeini stor støtte blant

---

³⁶² Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 155-156.

³⁶³ Parsi, *Treacherous Alliance*, 105-106.

³⁶⁴ Ansari, *Modern Iran*, 233; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 217; Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran.", 183-184

³⁶⁵ Algar, *Islam and Revolution*, 276.

studenter og folk fra de fattigere lagene i samfunnet. I løpet av høsten 1981 hadde Irans ledelse klart å undertrykke og marginalisere det meste av opposisjonen.³⁶⁶

20. oktober 1981 ble Ali Khamenei valgt til Irans tredje president. Khamenei var en nær medarbeider av Khomeini, og en av de lærde i presteskapet som Khomeini satte høyest.³⁶⁷ Valget var et resultat av at Khomeini innså at han hadde tatt feil da han trodde at prester bare skulle ta verv og stillinger en kort stund mens de konsoliderte den islamske staten. Nå oppfordret han i stedet mullaer til å ta politiske verv og stillinger. Dette var en endring fra hans holdning før revolusjonen i 1979 hvor han hadde snakket varmt om det demokratiske systemet han skulle innføre som skulle ligne på profeten Mohammeds styre i hans ti år i Medina. Khomeini forsvarte sitt endrede syn og sa:

Det faktum at jeg har sagt en ting betyr ikke at jeg er bundet av mitt ord. Jeg mener at så lenge vi ikke har innført alle de islamske reglene og vi ikke har kompetente folk til å gjøre jobben, burde presteskapet forbli i sine posisjoner. Det er under verdigheten til en prest å være president eller inneha andre verv. Han gjør det fordi det er en plikt.³⁶⁸

Presteskapets nettverk strakte seg etter hvert fra landsbymullaene til den øverste ledelsen i Teheran og den hellige byen Qom. De geistlige var involvert i både religiøse, juridiske, sikkerhetsmessige, økonomiske og politiske saker. Før revolusjonen var folkets kontakt med mullaene av privat karakter og handlet om spirituelle saker. Etter revolusjonen var byråkratiet og alle offisielle kontorer så dominerte av presteskapet at alle måtte forholde seg til dem på daglig basis enten de ville eller ikke. Mullaene var ikke lenger bare i moskeene og de religiøse skolene, men i komiteene, revolusjonsdomstolene, utdanningsetaten, universitetene, skattekontorene, hos de lokale guvernørene, i fabrikkene og i alle andre institusjoner.³⁶⁹

Etter fjerningen av president Bani-Sadr klarte den iranske armeen og Revolusjongarden å samarbeide bedre. De forskjellige styrkene ble smeltet sammen til en mer velfungerende enhet hvor hæren stod for logistikk, forberedelser og koordinasjon, mens Revolusjongarden og den folkelige militsen stod for soldatene. Høsten 1981 fikk Iran flere seire og frigjorde store områder i

---

³⁶⁶ Notat, Kamp til Allen, 30. juli 1981, mappe «Iran July 1981 (2 of 2)», boks 2, Kemp Files, RRP; Notat, Sick til Kemp, 4. august 1981, mappe «Iran, August-September 1981», boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 6. august 1981, mappe «Iran, August-September 1981», boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 12. august 1981, mappe «Iran, August-September 1981», boks 2, Kemp Files, RRPL. Notat, Allen til Reagan, 21. august 1981, mappe "Iran", boks CFA 160, Meese Files, RRPL; White House Diary, 30. august 1981, <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-08301981/>. Se også Ansari, *Modern Iran*, 233-235; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 215-216; Moin, *Khomeini*, 241-244.

³⁶⁷ Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL. Se også Moin, *Khomeini*, 246.

³⁶⁸ Moin, *Khomeini*, 247-248: "The fact that I have said something does not mean that I should be bound by my word. I am saying that for as long as we have not implemented all Islamic rules and have no competent people to do the job, the clergy should stay in their positions. It is below the dignity of a clergyman to be a president or to occupy other posts. He does it because it is a duty."

³⁶⁹ Moin, *Khomeini*, 248.

det sørvestlige Iran.³⁷⁰ Irakiske styrker var overlegne når det gjaldt militært utstyr, særlig med sine mange mekaniserte kjøretøy og stridsvogner, men Iran hadde bedre artilleri og langt flere soldater. Oppildnet av sterke islamistiske og nasjonalistiske taler fra både geistlige og sekulære iranske ledere, ble store mengder iranske ungdommer rekrutterte som soldater. Etter bare en måneds trening ble de sendt til fronten og brukt til å lede an i angrep mot irakiske stillinger. Ofte ble store mengder tenåringsgutter sendt ut i minefelt som levende mineryddere. Redde unggutter turte ikke annet enn å fortsette å løpe fremover mens deres medsoldater eksploderte rundt dem. Andre ganger ble de sendt mot irakiske stillinger med så mange soldater av gangen at irakerne ikke klarte å ta livet av nok iranere før de ble overmannet. Disse angrepene overrasket og sjokkerte irakiske styrker. CIA anslo at Iran hadde over 60 000 sårede og drepte bare i september 1981.³⁷¹

De irakiske styrkene ble demotiverte av den iranske fremgangen. Mange soldater hadde gravd seg ned i faste stillinger som ble bombardert av iransk artilleri. Den irakiske ledelsen hadde uttalt at de ville gi overgi territorium de hadde okkupert i Iran ved en fredsavtale, og dette bidro til lav moral blant de irakiske soldatene. De var ikke villige til å ofre livet for å forsvare landområder som deres ledere uansett ville gi tilbake.³⁷² Det hadde vært vilje fra begge parter til å innføre en våpenhvile, men Iran var fast bestemt på at Saddam Hussein måtte gå av før de i det hele tatt ville begynne å forhandle. Det var uakseptabelt for Iraks leder.³⁷³

I løpet av året hadde Irak klart å få inn store mengder våpen, ammunisjon og reservedeler fra mange forskjellige land. De var først og fremst avhengig av leveranser fra Sovjetunionen, og Moskva hadde løsnet noe på en delvis våpenembargo de hadde innført mot Irak etter at den irakiske ledelsen hadde gått til angrep på Det irakiske kommunistpartiet i 1978 og tatt livet av flere av partiets ledere. Sovjetiske ledere hadde heller ikke vært særlig fornøyd med at Saddam Hussein hadde benyttet ustabiliteten i Iran etter revolusjonen til å starte en krig. Den irakiske ledelsen hadde i tillegg ikke informert Moskva om invasjonplanene i september 1980. Sovjetunionen ønsket samtidig å støtte Irans anti-vestlige utenrikspolitikk og opprette partnerskap med både Iran og Irak. Moskva endret imidlertid sin våpenpolitikk med Iran på offensiven sommeren 1981 og irakiske ledes økende vilje til å forhandle frem en slutt på krigen.³⁷⁴

---

³⁷⁰ Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981 mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 234; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 48, 50-51; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 61, 63; Moin, *Khomeini*, 248-249.

³⁷¹ Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 17. juli 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Johnson, *The Iran-Iraq War*, 61-63.

³⁷² Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; CIA, "Iran-Iraq War: Status, Impact, and Prospects, 20. november 1981", 1-3; Notat, Sick til Kemp, 17. juli 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 234; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 73; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 66-67.

³⁷³ Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Notat, Sick til Kemp, 17. juli 1981, mappe "Iran July 1981 (1 of 2)", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁷⁴ Jentleson, *With friends like these*, 37-38; Pitty, Roderic. "Soviet Perceptions of Iraq". *Middle East Report*, no. 151 (1988), 25.

Irak hadde kjøpt noe militært utstyr fra andre land i Warszawapakten, men på grunn av embargoen måtte ledelsen i Baghdad imidlertid skaffe hovedandelen av våpnene fra land som ikke var en del av øst-blokken, som Jordan, Egypt, Tyrkia, Hellas, Jugoslavia, Frankrike, Italia, India, Brasil og Sør-Korea. Jordan var det fremste transittlandet for våpen til Irak. I tillegg fikk Irak over \$20 milliarder i økonomisk støtte fra Saudi-Arabia, Kuwait, Abu Dhabi og Qatar i 1981 og 1982.³⁷⁵ Irak var så imponert over Irans amerikanskproduserte artilleri og helikoptre at de forsøkte å kjøpe tilsvarende fra USA, men den amerikanske ledelsen var klar på at de på dette tidspunktet ikke ville selge amerikansk utstyr til noen av partene.³⁷⁶

Iran hadde først og fremst støtte fra Syria og Libya. Teheran fikk imidlertid også mindre mengder militært utstyr direkte og indirekte fra 30 andre land, som Nord- og Sør-Korea, Taiwan, Kina, Brasil, Belgia, Hellas, Italia, Nederland, Portugal, Spania, Sveits, Vest-Tyskland og Østerrike.³⁷⁷ Land som Hellas, Italia, Brasil og Sør-Korea utnyttet altså kamphandlingene til å selge våpen til begge partene, mens Moskva, som hadde interesse av samarbeid med Iran, likevel valgte ikke å selge våpen til Khomeinis regime på grunn av forfølgelsen og undertrykkelsen av iranske kommunister.³⁷⁸

Iran fikk fortsatt våpen fra Israel. Ifølge en intern kilde i Iran var folk sinte over samarbeidet med Israel, men Khomeini hadde svart at selv i bibelske tider hadde folk fått våpen fra jøder og at det ikke betydde noe hvor våpnene kom fra.³⁷⁹ Reagan-administrasjonen forsøkte samtidig å forhindre salg fra andre land enn Israel når salgene var imot amerikanske interesser og offisiell politikk. USA ba for eksempel Kina om ikke å selge sjøminer til Iran siden disse kunne brukes til å hindre frakten av olje gjennom Persiabukta. Samtidig fikk Italia selge italienske helikoptre, men ikke med amerikansklagde turbiner.³⁸⁰

I desember 1981 ble det tatt et nytt amerikansk initiativ overfor israelerne. McFarlane, en av globalistene i Reagan-administrasjonen, foreslo for Paul Wolfowitz å be Israel om hjelp til å komme opp med ideer til hvordan de kunne samarbeid med både Israel og Tyrkia for å motvirke

---

³⁷⁵ Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; CIA, "Iran-Iraq War: Status, Impact, and Prospects, 20. november 1981", 4-5; Weinraub, "U.S. asking Arabs to Press Iran to End War". Se også Gibson, *Covert Relationship*, 63-64, 72; Hooton, *The Iran-Iraq War*, vol. 1, 57-59; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 96-97, 99; Parsi, *Treacherous Alliance*, 99; Pitty, "Soviet Perceptions of Iraq", 25.

³⁷⁶ Notat, CIA, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Notat, ukjent avsender, 5. mars 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on Europe and the Middle East. *Developments In the Persian Gulf, June 1984*, 54.

³⁷⁷ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. *Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980, January 3, 1993*. Washington: U.S. G.P.O., 1993, 225, 228.

³⁷⁸ Telegram, SECSTATE til All Diplomatic and Consular Posts, 16. november 1981, mappe "AT: Iraq (September 1981 - February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; CIA, "Iran-Iraq War: Status, Impact, and Prospects, 20. november 1981", 4-5; Weinraub, "U.S. asking Arabs to Press Iran to End War". Se også Hooton, *The Iran-Iraq War*, vol. 1, 57-59; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 96.

³⁷⁹ Samtalenotat, Constable m.fl., 1. og 2. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL

³⁸⁰ Notat, Lilley til Allen, 25. mars 1981, "Iran (12/01/1980-03/05/1981)", boks 36, Country Files, RRPL; Telegram, Alexander Haig til Nicholas Veliotis, 11. mai 1981, mappe "Iran (January-June 1981)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Brev Allen til Dent, 6. juli 1981, mappe "Iran August September 1981", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on Europe and the Middle East. *Developments In the Persian Gulf, June 1984*, 54.

sovjetisk innflytelse og styrke vestligorienterte fraksjoner i Iran.³⁸¹ McFarlane mente at det særlig var viktig å styrke grupper som kunne kjempe mot eventuelle sovjetiske tropper i Iran dersom det brøt ut borgerkrig, men også å motvirke sovjetisk infiltrering i IRPs sikkerhetsstyrker. Tyrkia ble valgt på grunn av dets lange grense mot Iran, Israel på grunn av dets historiske kontakt med Iran og den store jødiske befolkningen i landet. McFarlane skulle ha et møte med David Kimche i Jerusalem 20. desember 1981 og mente dette kunne være et godt tidspunkt å ta opp Iran-spørsmålet igjen. Wolfowitz godkjente initiativet og sendte over en del talepunkter til McFarlane, som i utgangspunktet ikke hadde noen egne ideer til hvordan samarbeidet kunne fungere. Et slikt samarbeid måtte imidlertid holdes hemmelig siden påvirkning av interne forhold i Iran var i direkte strid med Algerie-avtalen.³⁸²

Det finnes intet tilgjengelig referat fra møtet mellom McFarlane og Kimche, og det er ingen andre som skriver om et mulig samarbeid mellom USA og Israel overfor Iran på dette tidspunktet utover Israels forsøk på å få USA med på våpensalg til Iran. Imidlertid er det mulig å sette dette initiativet i sammenheng med den såkalte Iran-Contra-saken i 1985-1986. Israelske, saudiarabiske og iranske tjenestemenn og våpenhandlere overtalte da deler av Reagan-administrasjonen og tjenestemenn i NSC-staben til å trosse en amerikansk politikk om ikke å selge våpen til Iran for å få iransk hjelp til å frigi amerikanske gisler i Libanon og skape et amerikansk og israelsk forhold til moderate krefter i Iran. McFarlane, som da var blitt nasjonal sikkerhetsrådgiver, og Kimche var to av de med høyest posisjon blant de sentrale initiativtakere til våpensalget. De to begynte å samarbeide da Kimche besøkte Washington i mars 1981, og forholdet deres kan ha lagt grunnlaget for det senere våpensalget. Ifølge journalist Lou Cannon så McFarlane Iran som en premie som USA og Sovjetunionen kjempet over. McFarlane hadde i 1981 sendt et notat til utenriksminister Haig hvor han foreslo at USA så på måter å få en slutt på konfrontasjonene mellom USA og Iran på. Notatet havnet til slutt i Det hvite hus, hvor det ikke skapte noen interesse på det tidspunktet. Fire år senere så imidlertid McFarlane på nytt muligheten for å skape et strategisk forhold til Iran.³⁸³

---

³⁸¹ Notat, McFarlane til Wolfowitz, 8. desember 1981, mappe «Iran (05/29/1981-12/31/1983), boks 6, Fortier Files, RRPL.

³⁸² Notat, Wolfowitz til McFarlane, 14. desember 1981, mappe «Iran (05/29/1981-12/31/1983), boks 6, Fortier Files, RRPL.

³⁸³ Anderson, *Revolution*, 370-385; Byrne, *Iran-Contra*, 28; Cannon, *President Reagan*, 530, 542; North, Oliver og William Novak. *Under Fire. An American Story*. New York: Post Hill Press, 2018, 34; Parsi, *Treacherous Alliance*, 114; Quandt, *Peace Process*, 266; Siekmeier, "The Iran-Contra Affair", 321-338; Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 142-143; Tower et al, *The Tower Commission Report*, 1-5, 24; Walsh, Lawrence E. *Iran-Contra. The Final Report*. New York: Times Books, 1994, 11.

5. Balansen forskyves

«Vi ønsker å frarøve enten Khomeini eller Saddam Hussein en militær seier.»³⁸⁴

Rapport fra interdepartemental gruppe

Begynnende amerikansk støtte til Irak

Frem til 1982 var Reagan-administrasjonens offisielle, uttalte holdning at USA skulle holde seg nøytral i krigen. Imidlertid hadde det vært enkelte i både Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet og Den militære sjefsnemden (JCS) som allerede i 1981 hadde ment at USA burde støtte Irak.³⁸⁵ Denne holdningen var i hovedsak basert på økende uro blant de andre statene i Persiabukta over Irans fremgang, samt økende trusler fra sjiamuslimske grupper utenfor Irans grenser. Den iranske ledelsen hadde støttet kuppforsøk i Bahrain i desember 1981, og det iranske luftvåpenet hadde gjennomført bombeangrep i Kuwait og helikopterflyvninger over oljeinstallasjoner i Saudi-Arabia. Direktøren i Utenriksdepartementets avdeling for politikuttforming, Paul Wolfowitz, mente at uroen hadde gjort at Saudi-Arabia hadde forsøkt å gjenoppta kontakten med Libya og Syria, som begge var Irans støttespillere, for å kunne ha indirekte kontakt med Khomeini. Imidlertid var hovedteorien i Utenriksdepartementet at Saudi-Arabia forsøkte å samle de arabiske statene for å markere motstand mot Israels annektering av Golan-høydene 14. desember 1981.³⁸⁶

I Utenriksdepartementet var det imidlertid også flere som var imot å støtte Irak, og enkelte som mente at USA heller burde støtte Iran.³⁸⁷ Wolfowitz uttrykte overfor utenriksminister Haig i januar 1982 at en støtte til Irak kun ga mening dersom Iran stod i fare for å vinne en klar seier som kunne destabilisere Persiabukta. Han mente at utover en slik situasjon ville en støtte til Irak nesten sikkert skyve Iran inn i et samarbeid med Sovjetunionen, noe som ville føre til det motsatte av økt sikkerhet for USA. Det kunne også føre til at USA ble stående på den tapende siden i krigen. Wolfowitz fremholdt samtidig at dersom USA allikevel skulle støtte Irak måtte det gjøres på en måte som ville berolige Saudi-Arabia og de andre arabiske landene i området. Støtten måtte gis på en måte som sørget for å holde Irak i krigen, men uten at de kom ut som den seirende parten.

³⁸⁴ Rapport fra interdepartemental gruppe, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL: "We want to deprive either Khomeini or Saddam Hussein of a military victory."

³⁸⁵ Notat, Wolfowitz til The Secretary, 20. januar 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

³⁸⁶ Telegram Murphy til SecState, 30. desember 1981, mappe "AT: Iran (September 1981 – February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL; Notat, Wolfowitz til The Secretary, 20. januar 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Gibson, *Covert Relationship*, 73; Jentleson, *With friends like these*, 36-37; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 94; Quandt, "Saudi Views of the Iranian Revolution.", 57.

³⁸⁷ Notat, Wolfowitz til The Secretary, 20. januar 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL; Dagsorden, IGWG-møte om Iran-Irak-krigen, 4. juli 1982, mappe "Interagency Meeting 04/07/1982", boks 20, Near East Files, RRPL.

Wolfowitz mente at de andre statene i Persiabukta ikke hadde noe ønske om at verken Iran eller Irak skulle komme ut som klare vinnere i krigen, på lik linje med USA.³⁸⁸

Wolfowitz mente også at USA måtte se på andre strategiske mål i Midtøsten. Støtten til Irak ville antakelig ikke endre Iraks motstand mot en fred mellom Israel og dets arabiske naboer, ei heller mot USAs tilstedeværelse i regionen. Wolfowitz utdypet ikke hvorfor han mente dette, men det hadde antakelig sammenheng med Saddam Husseins ønske om å bli den sterkeste regionale aktøren og å ødelegge Israel. Likevel var Wolfowitz mer bekymret for økt sovjetisk innflytelse i Midtøsten enn trusselen fra Iran. Han mente at USA, som et alternativ til støtten til Irak, burde finne måter å gi et klart signal til Sovjetunionen om at de måtte holde seg borte fra regionen. Wolfowitz foreslo økt amerikansk tilstedeværelse på Afrikas horn og samarbeid med Tyrkia og Oman. USA burde også sende direkte og indirekte signaler til Irans regjering for å se hvordan den reagerte på en mulig normalisering av forholdet mellom de to landene.³⁸⁹

Meningene til Wolfowitz fikk imidlertid ingen betydning. I stedet ble det tatt beslutninger på høyeste nivå i Reagan-administrasjonen som viste en klar dreining mot å gi støtte til Irak for å utjevne Irans gryende overtak i krigen. 26. februar 1982 ble Irak fjernet fra en liste over land som sponset terrorister. Dette var land som det ikke skulle eksporteres amerikanske varer til uten Kongressens godkjenning. Irak hadde vært på denne listen siden 1979, og Kongressen var sterkt imot å støtte det irakiske regimet. Saddam Hussein hadde sponset en lang rekke terroraksjoner, blant annet et angrep på en israelsk kibbutz 7. april 1980 hvor flere barn ble drept.³⁹⁰

Den offisielle versjonen av hvorfor Irak ble tatt av listen var for å anerkjenne at landet hadde redusert sin støtte til internasjonal terrorisme og for å gi landets ledelse et insentiv for å fortsette med det. USA skulle imidlertid ikke selge militært utstyr eller våpen, kun såkalte sivile varer.³⁹¹ Amerikanerne forbeholdt seg også retten til å gjeninnføre sanksjonene mot Irak dersom situasjonen skulle forverre seg igjen. Beslutningen ble tatt uten at Det hvite hus konsulterte Senatet eller Kongressen først. Flere kongressmedlemmer protesterte, men beslutningen ble stående.³⁹²

Avgjørelsen kom overraskende på de ansatte i NSC-staben. Ifølge Howard Teicher, som jobbet i NSC på tidspunktet og som senere ble direktør for NSCs Midtøsten- og Sør-Asia-kontor,

³⁸⁸ Notat, Wolfowitz til The Secretary, 20. januar 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁸⁹ Notat, Wolfowitz til The Secretary, 20. januar 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁹⁰ United States Senate. "Hearing Before the Subcommittee on Near Eastern and South Asian Affairs of the Committee on Foreign Relations on the Change in Department of Commerce Regulations on Exports to Iraq, South Africa, Syria, and South Yemen, March 18, 1982.", 1-2, 9-10, 20-21.

³⁹¹ Duberstein, Kenneth. "Letter to members of Congress from WH congressional liaison Kenneth Duberstein." *Congressional Quarterly Weekly Report*, Vol.49 (17) (1991), 1070; United States Senate. "Hearing ... on the Change in Department of Commerce Regulations on Exports to Iraq, ...", 5, 9-10, 13, 16, 20-21. Se også Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 29; Jentleson, *With friends like these*, 33.

³⁹² Lovforslag som skulle gjenopprette kontrollen over eksporten til Irak kom aldri så langt at de ble behandlet i verken Kongressen eller Senatet, riktignok av grunner som hadde med andre ting enn selve forslagene å gjøre. Se Fessler, Pamela. "Congress and Iraq: A Chronology of a Decade's Debate over Relations." *Congressional Quarterly Weekly Report*, Vol.49 (17) (1991), 1070.

hadde ingen i staben hørt diskusjoner om en slik beslutning eller visste hvem som kunne ha tatt den. De var også svært overrasket over beslutningen siden både CIA og andre amerikanske etterretningsorganisasjoner de siste to årene hadde rapportert at Irak skjulte noen av verdens verste terrorister og ga dem støtte til trening, planlegging og utføring av terroraksjoner.³⁹³ Robert McFarlane, som på dette tidspunktet hadde blitt assisterende sikkerhetsrådgiver under William Clark, fortalte Teicher at han antok at Clark, utenriksminister Haig og CIA-direktør Casey hadde tatt beslutningen «basert på noe Casey hadde funnet ut på en av sine hemmelige reiser til Midtøsten».³⁹⁴ Siden Haig hadde vært i Midtøsten i januar 1982, kan også det ha bidratt.³⁹⁵

Beslutningen om å ta Irak av listen over land som sponset terrorisme skulle vise seg å bare være det første skrittet i retning av å støtte Irak i krigen mot Iran. I månedene etter begynte amerikanske selskaper å selge transportfly, små jetfly og annet utstyr som kunne brukes til både sivile og militære formål, som for eksempel Hughes helikoptre. Fra og med juni 1982 hjalp USA bevisst til med å sørge for at Irak fikk de våpnene og det militære utstyret de trengte fra andre land enn USA, og i desember 1982 ble det gitt \$210 millioner i jordbrukskreditter til Irak for å kjøpe amerikansk hvete og ris, samt matkorn til husdyr.³⁹⁶

Villedende informasjon

USA hadde dårlig informasjon om situasjonen i Iran i begynnelsen av 1982. Det ble derfor tatt noen skritt for å skaffe bedre etterretning og gjenopplive arbeidsgruppen om landet.³⁹⁷ Det kom en del notater og rapporter til Det hvite hus fra eksiliranere, men Reagan-administrasjonen hadde liten tillit til motstandsgruppene utenfor Iran og mente de hadde bedre informasjon selv.³⁹⁸ Derimot fikk USA stadig bekymringsmeldinger fra vestlige regjeringer og de andre statene rundt Persiabukta og om hva som ville skje dersom Iran skulle komme til å vinne krigen. Det var en åpenbar frykt for at de geistlige lederne i Teheran ville eksportere den islamske revolusjonen til andre land rundt Persiabukta ved enten å støtte interne opprørsgrupper eller ved direkte angrep.³⁹⁹

---

³⁹³ United States Senate. "Hearing ... on the Change in Department of Commerce Regulations on Exports to Iraq, ...", 2, 9-10, 20-21. Se også Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 169.

³⁹⁴ Notat, Kimmit til NSC Staff, mappe "White House National Security Council Blue Book (Binder)", boks 6, Poindexter Files, RRPL Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 169: "... based on something Casey might have learned during one of his many secret trips to the Middle East."

³⁹⁵ Reagan, *Reagan Diaries*, 66.

³⁹⁶ Real History Archives. "The Teicher Affidavit: Iraq-gate, 31. januar 1995". <http://www.realhistoryarchives.com/collections/hidden/teicher.htm>. Se også Blight et al., *Becoming Enemies*, 106-107; Brands, "Inside the Iraqi State Records", 99-100; Fayazmanesh, *The United States and Iran*, 29-30; Jentleson, *With friends like these*, 42-47; Shultz, *Turmoil and Triumph*, 237, 106-107

³⁹⁷ Notat, Fortier til Paul W og Jim R, 22. februar 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL; Notat Kemp til Clark, 8. mars 1982, mappe "mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Dagsorden, IGWG-møte om Iran-Irak-krigen, mappe "Interagency Meeting 04/07/1982", boks 20, Near East Files, RRPL.

³⁹⁸ Notat, Kemp til McFarlane, 22. februar 1982, mappe "Iran, February 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Veliotes til Wolfowitz m.fl., 21. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

³⁹⁹ Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL; Notat, Kemp til McFarlane, 14. april 1982, "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

Ved inngangen til 1982 var og ble hovedfokuset i USA imidlertid trusselen fra Sovjetunionen. Når det gjaldt Iran fikk både Utenriksdepartement og flere av etterretningsorganisasjonene fikk meldinger om sovjetisk samarbeid med ledelsen i Teheran.⁴⁰⁰ Blant disse meldingene var rykter om våpensalg fra Sovjetunionen som USA ikke klarte å bekrefte. Både CIA, Utenriksdepartementet og NSC-staben anså at meldingene kunne være falske, men følte at de ikke hadde råd til ikke å ta innholdet på alvor. Selv om amerikanerne flere ganger stilte seg tvilende til meldingene, var Iran altfor viktig som bufferstat mellom Sovjetunionen og Persiabukta, til at USA kunne ignorere den mulige trusselen. Eksempelvis ba utenriksminister Haig USAs ambassade i Paris om å forsøke å verifisere innholdet i en melding om sovjetisk våpensalg til Iran. Haig innrømmet at den personen som rapporterte om våpensalget kunne ha sagt Iran mens han mente å si Irak, men at dette måtte etterprøves.⁴⁰¹ Et annet eksempel var Don Fortier i Utenriksdepartementet som i februar 1982 hevdet at det hadde kommet frem informasjon som tydet på at Tudeh-partiet «vokste i effektivitet». Sammenholdt med informasjon om at de regulære militære styrkene mistet innflytelse i det iranske samfunnet og den tvilsomme informasjonen om at Sovjetunionens etterretningsorganisasjon KGB var involvert i å trene sikkerhetsstyrkene til Det iranske revolusjonspartiet, ga det amerikanerne grunn til uro.⁴⁰²

Mye av årsaken til feilinformasjonen kan ha vært forsøk på påvirkning fra eksiliranere. Tidligere ansatte i byråkratiet og de militære styrkene i Iran, samt akademikere og medlemmer av familien til den avdøde sjahen, sendte gjentatte ganger brev med rapporter om situasjonen i Iran eller forsøkte å få til møter med den amerikanske ledelsen. Mye av informasjonen har i ettertid vist seg å være i strid med annen informasjon amerikanerne fikk om Iran. Selv om de ansatte i Det hvite hus, Utenriksdepartementet og NSC-staben enkelte ganger gjennomskuet forsøkene, ble mye av informasjonen tatt på alvor.⁴⁰³

Samtidig var det artikler i pressen som fortalte om økende handelssamarbeid mellom Iran og Sovjetunionen. I februar 1982 rapporterte *The New York Times* om 50 sovjet-iranske prosjekter i Iran og handel mellom landene verdt \$1,1 milliard. Dette samarbeidet hadde oppstått på tross av at Iran hadde uttalt seg negativt om Sovjetunionen etter revolusjonen og kalt den «ikke noe mindre Satan enn USA». Den sovjetiske ambassaden i Teheran hadde også blitt stormet i

---

⁴⁰⁰ Rapport, Defense Intelligence Agency (DIA), 14. juni 1982, mappe "Middle East Soviet 1982", boks 6, Kemp Files, RRPL.

⁴⁰¹ Telegram, Haig til ambassaden i Paris, 3. februar 1982, mappe "AT: Iran (September 1981-February 1982)", boks 3, Lilac Files, RRPL.

⁴⁰² Notat, Fortier til Paul W og Jim R, 22. februar 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

⁴⁰³ Se for eksempel notat fra McDonough til Nance, 5. januar 1982, mappe "Iran January 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Colson til Allen, 13. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Brev, Amirie til Reagan, 8. mai 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Byrne, *Iran-Contra*, 29.

desember 1980 av demonstranter som ønsket å protestere mot invasjon av Afghanistan, og Iran hadde gitt støtte og opphold til afghanske geriljasoldater.⁴⁰⁴

Informasjonen i *The New York Times* ble støttet av en rapport fra Senter for Midtøstenstudier i USA. I rapporten ble det i tillegg påstått at den saudiarabiske oljeministeren Sheik Zaki Yamani hadde fortalt tyske forretningsmenn at trusselen om en sovjetisk invasjon av landene i Persiabukta var reell. Han hadde sagt at behovene for olje i Øst-Europa ville overgå oljeproduksjonen i Sovjetunionen i 1986, og at Moskva fra da av måtte kjøpe inn olje for å dekke dette behovet. Ministeren mente at i stedet for å betale for dyr olje på det åpne markedet, ville det være lettere for Sovjetunionen å erobre oljefeltene i Persiabukta.⁴⁰⁵

Iran på offensiven

På tross av beslutningen om å ta Irak av listen over terrorstøttende land og meldingene om det sovjetisk-iranske samarbeidet var likevel lite fokus på Iran i Det hvite hus, NSC-staben og Utenriksdepartementet i februar 1982. Ansatte i Utenriksdepartementet måtte minne både utenriksminister Haig og assisterende utenriksminister Lawrence Eagleburger på at Haig tidligere hadde bedt om at det skulle igangsettes en arbeidsgruppe i Utenriksdepartementet for å vurdere muligheten for å påvirke utviklingen i Iran. Gruppen skulle se på alt fra den interne politiske kampen i Iran til muligheten for sovjetisk innflytelse, USAs strategi i tilfelle borgerkrig og om USA hadde nok etterretning til å vurdere disse punktene.⁴⁰⁶ Ansvaret for å lede arbeidsgruppen hadde tydeligvis ikke blitt gitt videre da den personen som hadde hatt ansvaret for oppgaven, den nye assisterende sikkerhetsrådgiveren Robert McFarlane, hadde forlatt Utenriksdepartementet.⁴⁰⁷ På samme tid gjorde avdelingsdirektør Geoffrey Kemp i NSC sikkerhetsrådgiver Clark oppmerksom på at det var gjort svært lite med hensyn til Iran siden sommeren 1981. Det var viktig å få både Utenriksdepartementet, CIA, Forsvarsdepartementet og JCS til å vurdere planer for hvordan USA skulle «respondere gjennom normale diplomatiske kanaler ved radikale endringer i det landet, inkludert muligheten for økende sovjetisk innflytelse.»⁴⁰⁸

Disse advarslene kom ikke for tidlig. Etter færre kamper gjennom vinteren på grunn av regn og oversvømmelser, begynte Iran i begynnelsen av 1982 å forberede en offensiv for å kaste ut de irakiske invasjonsstyrkene. Imidlertid var mistilliten mellom hæren på den ene siden og

⁴⁰⁴ Burns, John F. "Soviet-Iranian Relations: 'Friendly' and 'Profitable'". *The New York Times*, 25. februar 1982. Se også Parsi, *Treacherous Alliance*, 98.

⁴⁰⁵ Rapport, "Iran and Persian Gulf", *Center for Middle East Studies*, 1. juni 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁰⁶ Notat, Fortier til Paul W og Jim R, 22. februar 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL. Se også Notat, Haig til McFarlane m.fl., udatert, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

⁴⁰⁷ McFarlane var blitt rådgiver for den nye sikkerhetsrådgiveren William Clark da Clark tok over for Allen i januar 1982.

⁴⁰⁸ Notat, Kemp til Clark, 8. mars 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL: «...respond through normal diplomatic channels if there were radical changes in that country, including the possibility of some greater Soviet involvement.»

revolusjonsgarden og de geistlige på den andre siden tilbake med full styrke. Tidligere utenriksminister Sadiq Ghotbzadeh ble arrestert etter at han hadde planlagt å ta livet av Khomeini, og i rettsaken mot ham fortalte han at også offiserer i hæren hadde vært med på planleggingen av attentatet. Det ble igangsatt en utrensning av mulige forrædere i de regulære militære styrkene som endte med at 70 offiserer ble henrettet seks måneder senere.⁴⁰⁹ Amerikanske myndigheter hadde fått informasjon om kupplanene, men hadde hatt liten tro på at de ville lykkes.⁴¹⁰

I mars 1982 satte iranske styrker i gang et stort angrep mot de irakiske styrkene. I Washington ringte alarmklokkene. 23. mars 1982 advarte fungerende avdelingsdirektør Jim Roche i Utenriksdepartementet Eagleburger om at «situasjonen i Persiabukta hvert øyeblikk kunne eksplodere til en av de største truslene mot vestlig sikkerhet og enhet.» Roche fortalte at iranske styrker hadde hatt suksess på slagmarken og at de kunne komme til å bryte gjennom irakiske linjer. Han fortalte også at amerikansk etterretning mente at Sovjetunionen var i ferd med å infiltrere Iran og at Iran aktet å angripe andre stater i Persiabukta.⁴¹¹

Roche gjentok Wolfowitz kritikk mot at Den militære sjefsnemden og enkelte i Utenriksdepartementet hadde vært for å støtte Irak i 1981. Roche sa:

Det er en fare for at denne støtten verken vil redde Irak fra tap som vi vil få skylden for eller gjøre dets holdning mindre fiendtlig i det lange løp mot verken våre venner eller interesser; en støtte til Irak vil sannsynligvis heller ikke tilby Golf-statene (sic) økt amerikansk beskyttelse eller effektiv sikkerhet. På samme tid kutter det alle mulighetene for økt vestlig innflytelse i Iran, som ved sin størrelse og beliggenhet, ressurser og sårbarhet, fortjener den strategiske prioriteten som er gitt dem gjennom Sovjetunionens politikk.⁴¹²

Roche listet opp en rekke følger av Iran-Irak-krigen og en rekke temaer som måtte vurderes nærmere. Ved siden av den vanlige bekymringen for oljeeksperten, trusselen fra Sovjetunionen og behovet for å støtte USA-vennlige regimer i Persiabukta, er det verdt å merke seg at det ble stilt spørsmål ved om ledelsen i Utenriksdepartementet fortsatt mente at det var nødvendig å bringe krigen til en rask slutt. For første gang ble det uttalt hva fordelene var ved at ingen av de to landene kom seirende ut av krigen.⁴¹³

---

⁴⁰⁹ Notat, ukjent avsender, 5. mars 1982, mappe "Iran March, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Samtalenotat, Constable m.fl., 1. og 2. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; "White House Diaries – April 7, 1982." RRPFI. <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-04071982/>; White House Diaries – April 10, 1982." RRPFI. <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-04101982/>; Notat, Liz Attardo, 24. august 1982, mappe "Iran August, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 225-226; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War, vol 1*, 62; Moin, *Khomeini*, 252.

⁴¹⁰ Samtalenotat, Constable m.fl., 1. og 2. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴¹¹ Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL: "... The Persian Gulf situation could explode on short notice into one of the greatest threats to Western security and unity." Se også Johnson, *The Iran-Iraq War*, 63-65.

⁴¹² Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL: "There is a danger that this tilt will neither save Iraq from a defeat we would be blamed for nor make its policies less hostile in the long run either to our friends or our interests; a tilt to Iraq is also unlikely to offer the Gulf states either increased U.S. protection or effective security. At the same time it practically cuts off any possibility of increasing Western influence in Iran, which by its size and location, by both its resources and its vulnerabilities, deserves the strategic priority accorded it by Soviet policy."

⁴¹³ Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

Imidlertid ble det også stilt spørsmål ved om ikke en iransk seier i krigen faktisk kunne være i USAs interesse og hvordan USA eventuelt kunne påvirke at det ble utfallet av krigen. Dette var riktignok bare et av flere perspektiver Roche og hans medarbeidere i Utenriksdepartementet ønsket å studere, men det viser likevel at støtten til Irak ikke var gjennomgående i det utenrikspolitiske miljøet i Washington. Det var enkelte som ikke hadde gitt opp Iran som en strategisk partner og som så større muligheter i et seirende Iran fremfor Irak.⁴¹⁴

Roche foreslo en rekke tiltak som både skulle forbedre USAs forhold til Iran og øke samarbeidet med de arabiske statene. Eagleburger hadde imidlertid liten tro på de tiltakene som var rettet mot å forbedre forholdet til Iran fordi han mente de kunne forverre forholdet til de arabiske nabolandene. Han ba i stedet Wolfowitz og avdelingsdirektøren for Midtøsten-avdelingen, Nicolas Veliotis, om å gjøre en større gjennomgang av hvilke muligheter amerikanerne hadde når det gjaldt den pågående krigen og dens eventuelle etterspill.⁴¹⁵ Wolfowitz svarte Eagleburger at forslagene ikke hadde til hensikt å støtte Iran i stedet for Irak, men at Irans strategiske betydning gjorde at USA måtte legge langvarige planer for å hindre at Sovjetunionens fikk mulighet til å få innflytelse i landet. Samtidig hadde utviklingen i krigen gitt USA muligheter for å samarbeide med land som Bahrain og De forente arabiske emirater. Dette mente Wolfowitz at amerikanerne ikke hadde hatt tidligere, og USA måtte derfor ikke la denne muligheten gå fra seg.⁴¹⁶

Økende bekymring for Iran

Det første slaget i mars 1982 var en seier for de iranske styrkene. Irakerne klarte imidlertid å stå imot påfølgende slag, og den iranske offensiven sørget for liten endring av frontene. Både Irak og Iran led store tap, og Iran stod igjen med langt færre stridsvogner og artilleri da måneden var omme.⁴¹⁷ I det amerikanske utenriksdepartementet var det likevel bekymring for at Iran skulle klare å gjenta den første suksessen, og det kom tilsvarende advarsler fra andre land i Midtøsten.⁴¹⁸ I et møte med blant andre president Reagan, visepresident Bush og utenriksminister Haig fortalte Egypts forsvarsminister Abu Ghazala at Iraks visepresident Izzat Ibrahim al-Douri 24. mars 1982 hadde sagt at Irak var i store problemer, og ønsket våpen og ammunisjon fra Egypt. De forente arabiske emirater hadde også hatt samtaler med Egypt om krigen. Emiratene var redde for at de ville være neste land på listen dersom Irak ble «ødelagt» av Iran. Ghazala mente også at både Israel og de arabiske landene i området ville få store problemer hvis Iran vant krigen og allierte

---

⁴¹⁴ Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

⁴¹⁵ Notat, Eagleburger til Wolfowitz og Veliotis, 1. april 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

⁴¹⁶ Notat, Wolfowitz til Eagleburger, 6. april 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL.

⁴¹⁷ Notat, Ohman til Tiecher (sic), 26. april 1982, mappe "Iran/Iraq, Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴¹⁸ Notat, Roche til Eagleburger, 23. mars 1982, mappe "Iran (05/29/1981-12/31/1983)", boks 6, Fortier Files, RRPL; Diskusjonsnotat Bremer til Dyke m.fl., 20. juli 1982, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL.

seg med Sovjetunionen. Utenriksminister Haig støttet Ghazala og mente at på tross av USAs nøytrale holdning til krigen, måtte administrasjonen legge planer for hva de skulle gjøre dersom Iran fortsatte sin aggressive adferd etter krigen. President Reagan virket imidlertid ikke helt å ha forstått alvoret i situasjonen. I en kommentar til Ghazala sa han: «Slik jeg forstår det var det Irak som startet denne krigen. Kanskje de vil ha mindre appetitt i fremtiden hvis de taper noe?». ⁴¹⁹ Reagan avsluttet møtet med et hjertesukk: «Jeg vet ikke hva annet som er nytt, men jeg savner virkelig sjahen.» ⁴²⁰

Under et møte i Kairo i april 1982 mellom blant andre assisterende sikkerhetsrådgiver Robert McFarlane og Egypts president Hosni Mubarak, nærmest tryglet Mubarak om at USA måtte å gå inn på irakisk side og sørge for at Iraks styrker fikk forsyninger av våpen og annet militært utstyr. Mubarak sa at Egypt, Oman, De forente arabiske emirater, Bahrain og Saudi-Arabia var mer bekymret over iransk seier enn irakisk. ⁴²¹ Mubarak spilte imidlertid også «kald krig»-kortet og fortalte at han var bekymret for økende sovjetisk innflytelse i Iran. Det var det samme som Ghazala hadde gjort i møtet med Reagan i mars samme år, og som Kimche og Sharon hadde gjort i september 1981. ⁴²²

Irak hadde innledningsvis hatt vansker med å få tak i informasjon om de iranske styrkene fordi de var redde for å sende etterretningssoldater forbi fronten. Imidlertid hadde en avhoppet iransk offiser tatt med seg en krypteringsmaskin fra Iran, og snart klarte Irak å dekode iranske meldinger. Da de iranske styrkene angrep med store styrker 29. april 1982, var irakerne klare. Under vårregnet hadde irakerne blokkert vannkanaler og oversvømt store landområder foran sine forsvarsverker. Det vanskeliggjorde de iranske fremstøtene. Irak hadde også flere soldater, stridsvogner og jagerfly klare til kamp enn Iran. Likevel klarte den iranske hæren i løpet av fire uker å overmanne de irakiske forsvarsposisjonene. Iranerne brukte en blanding av taktikker, både stormangrep med store mengder soldater og presise anslag med artilleri og jagerfly. Noen ganger kunne et angrep bli innledet av at iranske ungdommer syklet fredelig opp til de irakiske linjene før de plutselig begynte å kaste håndgranater på soldatene. De irakiske styrkene hadde forberedt seg på en taktisk krigføring og klarte ikke å forsvare seg mot det som fremstod som forvirrende angrep. Den iranske offensiven kulminerte da de tok tilbake den viktige havnebyen Khorramshahr, i mai 1982. ⁴²³

---

⁴¹⁹ Samtalenotat, 29. mars 1982, mappe "Memorandums of Conversation – President Reagan (March 1982)", boks 50, Subject Files, RRPL: "Now, as I understand it Iraq started this war. Maybe if they lose something they will have less appetite in the future."

⁴²⁰ Samtalenotat, 29. mars 1982, mappe "Memorandums of Conversation – President Reagan (March 1982)", boks 50, Subject Files, RRPL: "I don't know what else is new, but I sure miss the Shah."

⁴²¹ Diskusjonsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 177-179.

⁴²² Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 177-179.

⁴²³ Estimater over styrker, udatert og usignert, 15. april 1982, mappe "Iran/Iraq, Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 235; Gibson, *Covert Relationship*, 69; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 1, 62; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 64-66.

Den siste iranske seieren fikk toppledelsen i Utenriksdepartementet til å skifte fokus fra hva konsekvensene av krigen kunne bli til hva Iran kunne gjøre i 1982 med økende militær styrke. Paul Wolfowitz mente at USA hadde få muligheter til å påvirke utfallet av krigen, og argumenterte for at det ikke ville hjelpe å gi Irak mer våpen og utstyr. Irakerne hadde fått mer enn nok av det fra andre land. Det ville heller ikke hjelpe å gi irakerne mer moderne, amerikansk utstyr som de ikke var trent til å bruke. Det var uansett enighet i den amerikanske ledelsen om at irakerne ikke tapte krigen på grunn av manglende militært utstyr, men på grunn av dårlig ledelse og lav moral blant soldatene. Uansett om krigen endte med en fremforhandlet fredsavtale eller iransk seier, ville Iran mest sannsynlig komme styrket ut av krigen. For Saudi-Arabia og de andre statene i Persiabukta var dette den største frykten. Wolfowitz mente derfor at det var USAs viktigste oppgave å støtte «Golf-statene» uten å dytte Iran i retning av Sovjetunionen.⁴²⁴ USA burde fortsette å hindre salg av våpen til Iran. Da ville det ikke være åpenlyst at USA støttet Irak, noe som kunne virke truende på Iran. USA burde også vise at de hadde militær styrke til å forsvare de andre statene i Persiabukta ved å gjennomføre felles militærøvelser.⁴²⁵

Kort tid etter offentliggjorde Reagan-administrasjonen et direktiv knyttet til amerikansk sikkerhet. Direktivet omtalte generelle trusler mot amerikanske interesser, og med et særlig blikk på Sovjetunionen.⁴²⁶ USAs hovedutfordring var å motvirke militære angrep fra Sovjetunionen og deres allierte, hindre sovjetisk og styrke amerikansk innflytelse rundt om i verden, sørge for amerikansk tilgang til verdens markeder og sikre energi og mineralressurser (les: olje og gass) til USA og dets allierte og venner. Politikken pekte på den største frykten til Reagan-administrasjonen: at USA og Sovjetunionen kunne komme i direkte krig med hverandre gjennom konflikter mellom de to supermaktens allierte og klientstater. USA fryktet at ustabile regimer, svake politiske institusjoner, ineffektive økonomier og tradisjonelle motsetninger ville skape muligheter for sovjetisk innblanding, som i Afghanistan. Reagan var klar på at USA måtte være forberedt på å handle militært dersom deres regionale allierte ikke klarte å avverge eller dempe eventuelle konflikter som kunne tvinge Sovjetunionen til å bidra med militære styrker, selv om USA først og fremst skulle være klar for direkte konfrontasjoner med Sovjetunionen.⁴²⁷

Direktivets budskap gikk rett inn i kjernen i konflikten mellom Iran og Irak. USA fryktet at krigen til syvende og sist kunne føre amerikanske og sovjetiske styrker i direkte strid med hverandre. Både Khomeinis og Husseins regimer virket ustabile fra utsiden. Det hadde vært

---

⁴²⁴ Notat, Wolfowitz til Haig, 5. mai 1982, mappe "Iran/Iraq, Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴²⁵ Notat, Wolfowitz til Haig, 5. mai 1982, mappe "Iran/Iraq, Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴²⁶ Nasjonalt sikkerhetsdirektiv nr. 32, 20. mai 1982, NSDDs, Digital Library, RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd32.pdf>.

⁴²⁷ Nasjonalt sikkerhetsdirektiv nr. 32, 20. mai 1982, NSDDs, Digital Library, RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd32.pdf>

mordforsøk på begge lederne, og det kom rapporter om at både Iran og Irak forsøkte å sette i gang henholdsvis sjiamuslimske og sunnimuslimske opprør i de to landene. Begge statene led økonomisk og hadde høy arbeidsløshet på grunn av krigen. Frykten var således ikke ubegrunnet, og krevde at den amerikanske ledelsen gikk fra å være nøytral til å ta aktiv stilling i krigen.

Et oljeproblem

Ved siden av den generelle trusselen fra Sovjetunionen, var USAs største bekymring på starten av 1980-tallet hvordan de skulle sikre forsyninger av råolje fra landene rundt Persiabukta. Helt siden slutten av 1800-tallet hadde amerikanerne hatt egne oljekilder i og rundt USA som gjorde at prisen for drivstoff og brensel for amerikansk industri og amerikanske forbrukere var lav og tilgjengeligheten høy. I 1981 var imidlertid etterspørselen blitt så stor at USA måtte importere en tredjedel av oljen de hadde bruk for fra utlandet. Riktignok kom bare en liten andel av denne oljen igjen fra Persiabukta, men for USAs allierte i Europa og Asia var oljen derfra livsviktig.⁴²⁸

På grunn av oljekrisen i 1973-1974 ble det i 1976 vedtatt en lov i USA som åpnet for å kjøpe inn og lagre store mengder olje i USA for å motvirke konsekvensene av kortvarige kriser i oljemarkedet. Dette reservelageret av olje, som ble oppbevart i store underjordiske hulere i Louisiana i det sørlige USA, ble kalt Den strategiske petroleumsreserven (SPR).⁴²⁹ For å fylle lagrene kunne USA enten kjøpe olje fra det såkalte spotprismarkedet, inngå lengre avtaler basert på fremforhandlede anskaffelser eller inngå direkte avtaler med enkeltland. I spotprismarkedet blir oljen kjøpt inn og levert umiddelbart. I tillegg er prisen som oftest den billigste. Ulempen er at kjøperne er sårbare ovenfor uventede prissvingninger i markedet. Dette kunne Reagan-administrasjonen unngå ved å forhandle frem de beste avtalene i markedet. I slike tilfeller er kjøperen imidlertid avhengig av en stabil leverandør, og USA hadde dårlig erfaring med langvarige avtaler etter revolusjonen i Iran. Samtidig er ofte prisen høyere enn ved kjøp gjennom spotprismarkedet. Direkteavtaler med enkeltland ville gjøre at USA kunne velge leverandører som amerikanerne i større grad var sikre på at kunne sørge for stabile leveranser over tid, men til en enda høyere pris.⁴³⁰

Ved siden av å sørge for tilgang til olje i krisetider, kunne også innkjøp av olje til SPR brukes som et utenrikspolitisk virkemiddel ved å inngå avtaler med land som USA anså som strategisk viktige. I 1982 hadde Oman henvendt seg til USA for å inngå en land-til-land-avtale, og

---

⁴²⁸ United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on Europe and the Middle East. *Developments In the Persian Gulf, June 1984*, United States Congress, 1984, 3, 11.

⁴²⁹ Notat, Nau til Boggs m.fl., 6. april 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on Europe and the Middle East. *Developments In the Persian Gulf, June 1984*, 65. Se også Salberg, "Conventional Wisdom", 189.

⁴³⁰ Notat, Nau til Boggs m.fl., 6. april 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

energiminister James B. Edwards mente at USA også burde vurdere å inngå avtaler med Nigeria og Venezuela på grunn av disse landenes strategiske betydning.⁴³¹ Det var Energidepartementet som hadde ansvar for å ta beslutninger om å kjøpe inn råolje til SPR, mens det var Forsvarsdepartementets senter for forsyning av drivstoff (DFSC) som stod for det faktiske kjøpet. Dersom det skulle tas utenrikspolitiske hensyn, måtte dermed Energidepartementet konsultere både Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet, samt den nasjonale sikkerhetsrådgiveren.⁴³²

Etter gisseltakingen i november 1979 innførte president Carter en oljeembargo mot Iran. Denne ble hevet ved iverksettelsen av Algerie-avtalen, og i april 1981 ga Utenriksdepartementet beskjed til DFSC om at iransk olje kunne vurderes i forbindelse med innkjøp til SPR. I 1981 var imidlertid prisen på iransk olje så høy at det var uaktuelt for USA å kjøpe olje derfra. Washington hadde også fått signaler om at Iran ikke ønsket å selge olje til amerikanerne på det tidspunktet. I 1982 hadde imidlertid prisen på iransk råolje sunket igjen, og 22. april 1982 kjøpte derfor DFSC olje fra Iran.⁴³³ Reaksjonene var sterke både i og utenfor USA. Saudi-Arabia så kjøpet som et signal om at USA tok Irans side i krigen, mens det innad i USA ble sett på som et moralsk svik.⁴³⁴ Samtidig som minnet om gisselsituasjonen fortsatt var sterkt, var det også en sterk avsky i USA mot Iran etter nyheter om grove brudd på menneskerettighetene i landet. I tillegg til angrepene på den venstresiden, kom det nyheter om forfølgelse av og drap på tilhengere av Bahai-religionen.⁴³⁵

Det var derfor uenighet innad i Reagan-administrasjonen om USA skulle fortsette å kjøpe olje fra Iran. Forsvarsminister Weinberger var svært opprørt og ga beskjed til DFSC om at det ikke skulle kjøpes inn mer olje. Weinberger mente, som et flertall av amerikanerne, at det var moralsk galt å kjøpe olje fra Iran. Samtidig mente han at det ville være skadelig for USAs interesser i Midtøsten om amerikanerne skulle fremstå som at de tok side med en av partene i krigen.⁴³⁶ Energiminister Edwards, utenriksminister Haig og sikkerhetsrådgiver Clark mente derimot at kjøpet av olje ikke endret USAs offisielle standpunkt om å være nøytral i krigen. Samtidig mente de at å nekte å kjøpe iransk olje ville være et klart brudd på Algerie-avtalen, med

---

⁴³¹ Brev, Edwards til Clark, 9. april 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Brev, Edwards til Weinberger, 9. april 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Nau til Clark, 14. april 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Haig til Presidenten, 29. april 1982, mappe "Iran", boks CFOA38, Meese Files, RRPL.

⁴³² Brev, Edwards til Clark, 9. april 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Brev, Edwards til Weinberger, 9. april 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Nau til Clark, 14. april 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Haig til Presidenten, 29. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴³³ Notat, Haig til Presidenten, 29. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴³⁴ Brev Moreault til Bush, 28. april 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Haig til Presidenten, 29. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Fielding til Baker m.fl., 29. april 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Wheeler til Dyke, 13. mai 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴³⁵ Brev Moreault til Bush, 28. april 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Haig til Presidenten, 29. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Wheeler til Dyke, 13. mai 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Pressemeldinger, Baha'i Office of Public Affairs, 10. og 11. mai 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Uttalelser til Underutvalget for menneskerettigheter og internasjonale organisasjoner i utenrikskomiteen i Kongressen, 25. mai 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴³⁶ Notat, Weinberger til Clark, 20. mai 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Weinberger til Edwards, 20. mai 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

de økonomiske konsekvensene det kunne ha, og at det ville redusere muligheten for bedre relasjonen med Iran i lang tid fremover. De mente også at regjeringen var bundet av amerikanske anskaffelseslover. Dersom Iran tilbød de beste betingelsene og USA nektet å kjøpe olje fra dem, kunne amerikanske myndigheter i realiteten ikke kjøpe olje fra andre tilbydere heller. USA var på mange måter tvunget til å kjøpe iransk olje.⁴³⁷

Diskusjonen pågikk til slutten av juli 1982, hvor også den nytilsatte utenriksministeren George Shultz ble trukket inn. Det er dessverre ingen kilder som sier noe om hva som til slutt ble resultatet, og dette er heller ikke dekket av andre historikere. Imidlertid går det klart frem av de siste notatene som ble sendt mellom Weinberger, Clark og Edwards at det ble lagt størst vekt på det utenrikspolitiske aspektet. I juli 1982 ble Iran vurdert som den aggressive parten i konflikten og ansatte i Energidepartementet var derfor enige med Weinberger og Forsvarsdepartementet i at amerikanske myndigheter kunne se bort i fra Algerie-avtalen og anskaffelseslovene i tilfeller hvor utenrikspolitiske hensyn hadde forrang. Det er derfor mest sannsynlig at det ble besluttet ikke å kjøpe inn mer olje fra Iran til SPR.⁴³⁸

Forsvarsminister Weinberger var den som klarest gikk imot å kjøpe iransk olje. Han hadde knyttet bånd til flere av de arabiske landene i Midtøsten i forbindelse med at han var stasjonert der gjennom jobben i entreprenørfirmaet Bechtel Corporation. Han anså forholdet til de arabiske statene som viktig, og så iranerne som fanatiske og ikke mulig å forholde seg til rasjonelt. Han hadde derfor vært motstander av normalisering av forholdet til Iran fra han fikk jobben som forsvarsminister.⁴³⁹ Utenriksminister Haig hadde riktignok støttet iverksetting av Algerie-avtalen i 1981, men det er ting som tyder på at også han var en sterk motstander av det iranske regimet og derfor heller ikke støttet oljekjøp derfra. Hans etterfølger, George Shultz, ble regnet som regionalist og mente at Iran-Irak-krigen var en trussel mot amerikanske interesser i Midtøsten. Han ville derfor trolig ikke ha støttet at det ble kjøpt olje fra Iran som ville gi regimet i Teheran økte ressurser til å forlenge krigen.⁴⁴⁰ Det må derfor antas at Shultz ville ha støttet Weinberger, selv om de stort sett var uenige i det meste i resten av deres periode i Reagan-administrasjonen. William Clark blir beskrevet som en sikkerhetsrådgiver som ikke tok egne valg, men stort sett

---

⁴³⁷ Brev Moreault til Bush, 28. april 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Haig til Presidenten, 29. april 1982, mappe "Iran April, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Wheeler til Dyke, 13. mai 1982, mappe "Iran May 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Edwards til Clark, 25. juni 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴³⁸ Bakgrunnsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Chiles til Nau m.fl., 23. juni 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Brev, Edwards til Clark, 25. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Weinberger til Clark, 26. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Brev, Weinberger til Edwards, 26. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat Clark til Edwards, 27. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Nau til Clark, 28. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. For en gjennomgang av historien til SPR, se Beaubouef, Bruce A. *The Strategic Petroleum Reserve: U.S. Energy Security and Oil Politics, 1975-2005*. Texas: A&M University Press, 2007.

⁴³⁹ Hooglund, "Reagan's Iran", 31; Weinberger, *Fighting for Peace*, 358; Wills, *The First War on Terrorism*, 28.

⁴⁴⁰ Christison, *Perceptions of Palestine*, 200; Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran", 188.

støttet de andre utenrikspolitiske aktørene. Dersom Weinberger og Shultz gikk inn for ikke å kjøpe olje, ville Clark mest sannsynlig ha støttet deres syn. Han var også blitt rådet av Henry Nau og Howard Teicher i NSC-staben til ikke å gå inn for oljekjøp fra Iran.⁴⁴¹ Energiminister Edwards var prinsipielt for å følge både Algerie-avtalen og amerikanske anskaffelseslover, selv om han også uttrykte at han var delvis enig med Weinberger. Han mente imidlertid også at SPR var et svært viktig program for å dekke det amerikanske energibehovet i krisetider. Det mente også president Reagan som på et tidspunkt ga klar beskjed om å «[f]ylle den rakkeren». Edwards kan derfor ha fulgt president Reagans ordre eller mest sannsynlig ha blitt overkjørt av de andre tre.⁴⁴²

Irak ut av Iran

Krigen mellom Iran og Irak hadde i juni 1982 allerede rukket å bli en av de mest kostbare grensekrigene i historien. Skadene på den industrielle infrastrukturen kostet landene milliarder av dollar, og verst gikk det ut over oljeindustrien. Til sammen hadde de to landene tapt oljeinntekter på over \$40 milliarder bare det første året. Både byer og landsbyer hadde blitt ødelagt, og i Iran var det en million interne flyktninger. I Irak hadde store strømbrydder ført til tap av produksjon i industrien. Arbeidsløsheten og inflasjonen var høy i begge landene.⁴⁴³

Allerede etter utfallet av kampene i april hadde CIA konkludert med at Iran på et tidspunkt ville komme seirende ut av krigen. CIA så for seg fire forskjellige scenarioer de neste månedene: en fremforhandlet fredsløsning, en langvarig grensekrig, at iranske styrker kjempet seg helt frem til Bagdad eller at arabiske land deltok på irakisk side i krigen. CIA trodde ikke at iranske ledere var villig til å forhandle om en fredsløsning uten store innrømmelser fra Irak. Ei heller trodde de at iranske styrker kunne nå helt frem til Bagdad eller at andre arabiske land ville bli med i krigen. Det mest sannsynlige scenarioet var derfor en grensekrig hvor iranske styrker presset de irakiske soldatene ut av Iran, men hvor irakiske styrker klarte å hindre en iransk invasjon. CIA mente at de mest alvorlige konsekvensene for USA ville være lavere oljeproduksjon og en overhengende fare for eksport av den islamske revolusjonen til andre land.⁴⁴⁴ En interdepartemental arbeidsgruppe konkluderte samtidig med at det var lite USA kunne gjøre for å hindre en iransk invasjon. Det ble diskutert om USA skulle oppfordre Jordan og Egypt til å sende troppeforsterkninger til Irak for å heve moralen blant irakiske soldater, men gruppen kunne ikke bli enig

---

⁴⁴¹ Notat, Nau til Clark, 28. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁴² Notat Chiles til Nau m.fl., 23. juni 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Beaubouef, *The Strategic Petroleum Reserve*, 118; Hooglund, "Reagan's Iran", 30-31; Wills, *The First War on Terrorism*, 25.

⁴⁴³ Rapport, "Iran and Persian Gulf", *Center for Middle East Studies*, 1. juni 1982, mappe "Iran June 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Brev, Copley til Kemp, 13. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Tagavi, "The Iran-Iraq War: The First Three Years.", 74-76.

⁴⁴⁴ Notat, CIA, 12. mai 1982, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, CIA, 17. mai 1982, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

om dette var et levedyktig forslag. Det var imidlertid enighet om å øke USAs militære nærvær i Persiabukta for å forsikre USAs allierte om USAs vilje til å støtte dem ved angrep fra Iran.⁴⁴⁵

6. juni 1982 invaderte Israel Libanon for å kaste ut PLO. Både Saddam Hussein og Ayatollah Khomeini støttet palestinerne, og Iraks leder foreslo derfor for Khomeini at de skulle inngå en våpenhvile slik at begge lands styrker kunne dra til Libanon for å slåss mot israelerne. Khomeini var villig til både å stanse krigen og sende soldater til Libanon, men radikale krefter i Iran mente at forslaget kun var et amerikanske plot for å redde Irak fra å lide store tap. Andre i den iranske ledelsen ønsket også å gå videre for å frigjøre Shatt al-Arab-området, som på mange måter hadde vært hovedmålet for Iraks invasjon og var både symbolsk og strategisk viktig for begge land. Khomeini svarte derfor på Husseins forslag om våpenhvile med å kreve at Irak måtte innrømme at de hadde startet krigen, betale \$100 milliarder i krigserstatning, gjenopprette avtalen fra 1975, kaste Saddam Hussein som leder og stille ham for retten for krigsforbrytelser. Kravene var naturlig nok uakseptable for den irakiske ledelsen.⁴⁴⁶

21. juni 1982 kunngjorde derfor Khomeini at krigen ville fortsette, og innen kort tid var nesten alle de irakiske troppene jaget ut av Iran. Dette var en enorm militær og moralsk seier for de iranske styrkene. Oppildnet ba den militære ledelsen om å få fortsette inn i Irak, men Khomeini sa nei. Han ville først fokusere på en endelig konsolidering av den islamske revolusjonen i Iran. Det var likevel harde diskusjoner i Irans forsvarsråd. President Ali Khamenei, statsminister Seyyed Moussavi og forsvarsminister Ali Akbar Velayati støttet Khomeini og mente også at å fortsette inn i Irak ville få Iran til å fremstå som den aggressive parten. Dermed ville de miste den moralske overhånden i krigen. De mente at de iranske styrkene heller ikke var sterke nok til å angripe et godt befestet Irak. De øverste generalene i Revolusjongarden og presidenten i parlamentet, Ali Akbar Hashemi Rafsanjani, mente imidlertid at irakiske styrker var i ferd med å kollapse og at Irans islamske soldater kunne overkomme alle hindre.⁴⁴⁷

Iran inn i Irak

Allerede ved begynnelsen av juli 1982 var amerikanske myndigheter klar over at det var en overhengende fare for at en iransk offensiv ville føre iranske tropper inn på irakisk territorium. Strids-

---

⁴⁴⁵ Notat, Teicher til McFarlane, 19. mai 1982, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Byrne, *Iran-Contra*, 31; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 99.

⁴⁴⁶ Diskusjonsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 235; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 217-221, 227-229; Blight et al., *Becoming Enemies*, 315-316; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 1, 62-76; Hooton, E.R., Tom Cooper og Farzin Nadimi, *The Iran-Iraq War. Volume 2: Iran Strikes Back, June 1982-December 1986*. Solihull, England: Helion & Company, 2016, 3-4; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 67-72; Moin, *Khomeini*, 249; Parsi, *Treacherous Alliance*, 102-103.

⁴⁴⁷ Diskusjonsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Ansari, *Modern Iran*, 235; Axworthy, *Revolutionary Iran*, 217-221, 227-229; Blight et al., *Becoming Enemies*, 315-316; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 1, 62-76; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War. Volume 2*, 3-4; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 67-72; Moin, *Khomeini*, 249; Parsi, *Treacherous Alliance*, 102-103.

vogner, tropper og artilleri hadde samlet seg flere steder langs den irakiske grensen, og iranske sykehus i nærheten av fronten var i ferd med å tømmes for pasienter. For amerikanerne så det ut som at Iran hadde planer om å utnytte en svakhet i de irakiske forsvarsrekkene og erobre deler av veien mellom de irakiske byene Basra og Baghdad. Dermed kunne iranske styrker skille de irakiske soldatene ved den sørøstlige fronten fra resten av landet. Det kunne føre til en iransk seier i krigen. Khomeini trengte ikke erobre hele Irak, men få et sterkt fotfeste i Sør-Irak som kunne tvinge det irakiske folket til å kaste det sittende regimet.⁴⁴⁸

Den amerikanske ledelsen forstod at måten de håndterte den foranstående iranske offensiven på ville få betydning for deres forhold til de andre statene i Persiabukta.⁴⁴⁹ Arabiske stater presset USA for å få amerikanerne til å selge våpen til Irak. USA svarte på nytt at Irak ikke trengte flere våpen, men bedre militær ledelse og bruk av de våpnene irakerne allerede hadde.⁴⁵⁰ President Reagan besluttet imidlertid at han ikke kunne la Iran vinne krigen og bestemte seg for at USA skulle gjøre det som var nødvendig for å hjelpe irakerne. USA sendte en melding til ledelsen i Baghdad gjennom Saudi-Arabia og Jordan om at amerikanerne ville hjelpe Irak med etterretningsinformasjon, og foreslo samtidig å sende en etterretningsoffiser til Irak for å hjelpe til med å tolke satellittbilder.⁴⁵¹ Direktøren for CIA, William Casey, skal også ha ivret for å selge klasebomber til Irak som et forsvar mot de iranske angrepene. Disse beslutningene ble imidlertid ikke offentliggjort. Da president Reagan formaliserte sin politikk om å hjelpe Irak i et nasjonalt sikkerhetsdirektiv, ble direktivet hemmeligstempelt.⁴⁵²

Flere arbeidsgrupper og interdepartementale grupper på alle nivåer jobbet på høygir for å være forberedt på det som kunne komme. 12. juli 1982 ble det arrangert et møte i den spesielle situasjonsgruppen (SSG) ledet av visepresident Bush. Fordi Alexander Haig på det tidspunktet hadde gått av som utenriksminister og George Shultz ikke hadde blitt sverget inn ennå, møtte viseutenriksminister Walter Stoessel som fungerende utenriksminister. I tillegg var blant andre forsvarsminister Weinberger, CIA-direktør Casey, general John Wesley fra JCS, sikkerhetsrådgiver Clark og Baker, Meese og Deaver til stede. Tilstedeværelsen av nesten hele den amerikanske ledelsen viser hvor alvorlig amerikanerne anså situasjonen på det tidspunktet.⁴⁵³

---

⁴⁴⁸ Utkast til notat, Clark til The President, udatert, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL. Notat, Veliotos og Howe til The Acting Secretary, 12. juli 1982, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL. Se også Moin, *Khomeini*, 251; Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 206.

⁴⁴⁹ Utkast til notat, Clark til The President, udatert, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL.

⁴⁵⁰ Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 207.

⁴⁵¹ Blight et al., *Becoming Enemies*, 114; Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 207.

⁴⁵² Selv registreringsnummeret til sikkerhetsdirektivet ble holdt hemmelig. Se Real History Archives. "The Teicher Affidavit: Iraqgate, 31. januar 1995". <http://www.realhistoryarchives.com/collections/hidden/teicher.htm>.

⁴⁵³ Utkast til notat, Clark til The President, udatert, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL; Notat, Kemp, Teicher og North til Clark, 12. juli 1982, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL. Se også Byrne, *Iran-Contra*, 31.

Utenriksdepartementet var usikre på Irans hensikt med invasjonen. Det militæret målet var mest sannsynlig å knuse den irakiske hæren og ta området rundt Basra. Spørsmålet var hva Iran ønsket å gjøre med det okkuperte området. Amerikanerne hadde fått urovekkende opplysninger som kunne tyde på at Iran ville etablere en islamsk republikk i Sør-Irak. Dermed kunne de få et brohode som de kunne bruke til å gå til angrep på andre land i Persiabukta, først og fremst Saudi-Arabia og Kuwait. Den amerikanske ledelsen vurderte derfor flere militære tiltak for å berolige Irans nabostater. SSG ble bedt om blant annet å se på mulighetene for å øke antallet hangarskip-grupper i Det arabiske hav, gjenopplive et samarbeid med blant andre Storbritannia og Frankrike for å beskytte oljetankere i området, og gjennomføre militærøvelser sammen med arabiske land. USA hadde allerede flyttet AWACS-overvåkingsflyene i regionen nærmere Iran og økt mengden informasjon som ble formidlet til Saudi-Arabia. Det var ikke snakk om å gå inn med amerikanske tropper i Irak, men USA vurderte muligheten for å hjelpe Jordan og Egypt med å flytte deres tropper til Irak og la dem bruke amerikanske våpen dersom det skulle bli aktuelt. En slik handling ville imidlertid bryte den amerikanske nøytralitetslinjen og ble derfor sett på som lite ønskelig.⁴⁵⁴

Amerikanerne var også bekymret for at et sterkt Iran kunne bli en trussel mot Israel. Både Khomeini og andre iranske ledere hadde uttalt offentlig at veien til Jerusalem gikk gjennom Baghdad. Selv om Washington var klar over at Israel solgte våpen til Iran og dermed hadde et uoffisielt samarbeid med regimet i Teheran, ble retorikken fra iranske ledere og Khomeinis uforutsigbarhet vurdert som så alvorlig at USA måtte ta Israels sikkerhet med i vurderingen.⁴⁵⁵

I ukene før den forestående invasjonen jobbet USA gjennom diplomatiske kanaler for å forhindre en invasjon og få i gang forhandlinger om en våpenhvile. USA støttet et arbeid med en resolusjon i FN og forsøkte samtidig å få Tyrkia, Pakistan og Algerie til å engasjere seg overfor Iran, noe de var lite villige til å gjøre i frykt for å bli dratt inn i konflikten. Den islamske konferansen, Organisasjonen av alliansefrie nasjoner og FN, med den tidligere svenske statsministeren Olof Palme som spesialrepresentant, forsøkte også å få i gang forhandlinger, men ingen lyktes. I tillegg jobbet USA direkte og indirekte gjennom de andre statene i Persiabukta for å få Irak til å trekke seg helt ut av Iran og innføre en ensidig våpenhvile.⁴⁵⁶

12. juli 1982 vedtok Sikkerhetsrådet i FN en resolusjon hvor Iran og Irak ble oppfordret til umiddelbart å inngå en våpenhvile og å trekke sine respektive militære tropper tilbake til de

---

⁴⁵⁴ Utkast til notat, Clark til The President, udatert, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL; Notat, Veliotes og Howe til The Acting Secretary, 12. juli 1982, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL.

⁴⁵⁵ Blight et al., *Becoming Enemies*, 96-97.

⁴⁵⁶ Utkast til notat, Clark til The President, udatert, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL; Notat, Veliotes og Howe til The Acting Secretary, 12. juli 1982, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL.

internasjonalt anerkjente grensene.⁴⁵⁷ Denne resolusjonen lignet på den som ble vedtatt da Irak invaderte Iran i september 1980, men skilte seg fra den første på et viktig område: i den første resolusjonen hadde FN ikke bedt om at Irak skulle trekke sine tropper ut av Iran og respektere Irans grenser. Nå ble Iran bedt om å anerkjenne Iraks grenser før iranske soldater i det hele tatt hadde gått inn i landet. Ledelsen i Teheran tolket derfor resolusjonen som at verdenssamfunnet tok side med Irak, og 13. juli 1982 ga Khomeini grønt lys til at de iranske styrkene kunne krysse grensen til Irak for første gang siden krigen startet.⁴⁵⁸

Samme dag møtte Reagan demokratiske og republikanske ledere i Kongressen for å orientere dem om utviklingen i krigen. 14. juli 1982 godkjente presidenten ni forskjellige forslag som hadde kommet opp på SSG-møtet 12. juli. Blant disse var å gjøre klar amerikanske jagerfly og antiluftskyts for utplassering i Saudi-Arabia dersom de ba om det.⁴⁵⁹ I en pressemelding fremholdt USA igjen at de var nøytrale i krigen, men at de gikk imot okkupasjon av andre lands territorier og at de ville ta skritt for å beskytte «vennlige stater» i regionen.⁴⁶⁰

Den såkalte nøytraliteten var imidlertid ikke verd papiret den var skrevet på. I tråd med Reagans sikkerhetsdirektiv, ble den amerikanske etterretningsoffiseren Thomas Twetten og en amerikansk analytiker sendt på vegne av NSC til Bagdad i slutten av juli 1982 med satellittbilder og kart over iranske posisjoner ved og bak frontlinjene. Selv om irakiske myndigheter var svært skeptiske til USAs motivasjon for å dele informasjonen, og Twetten nesten ble kastet ut av Irak før han hadde begynt på arbeidet, ble verdien av gaven fra USA snart åpenbar. Delingen markerte starten på et etterretningssamarbeid mellom USA og Irak som skulle vare resten av krigen.⁴⁶¹

I løpet av de to første dagene avanserte iranske tropper 4-5 kilometer inn i Irak. De okkuperte hele Basra-området i Sør-Irak og kuttet hovedfartsåren til Kuwait.⁴⁶² 200 000 soldater fra begge land var involvert i de første kampene.⁴⁶³ Invasjonen plasserte iranske soldater i nærheten av Iraks sørlige oljefelt, men dette ble ikke vurdert som spesielt bekymringsfullt av amerikanerne siden det ikke hadde vært noe produksjon på disse feltene etter at krigen startet. Alt av Iraks oljeproduksjon foregikk i de nordlige oljefeltene og råoljen ble fraktet vestover gjennom

---

⁴⁵⁷ United Nations. "Resolution 514 (1982) of 12 July 1982". [https://undocs.org/S/RES/514\(1982\)](https://undocs.org/S/RES/514(1982)).

⁴⁵⁸ "White House Diaries – July 12, 1982." RRPFI <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-07121982/>; "White House Diaries – July 13, 1982." RRPFI <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/diary-entry-07131982/>. Se også Blight et al., *Becoming Enemies*, 99; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 72; Parsi, *Treacherous Alliance*, 6.

⁴⁵⁹ Notat, Kemp til Clark, 14. juli 1982, mappe "SIG (Senior Interagency Group) Meeting on Iran 7/12/1982", boks 20, Near East Files, RRPL; Talepunkter til møte med tverrpolitisk lederskap i Kongressen og Senatet, 13. juli 1982, *Presidential Briefing Papers, 1981-1988*, RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/digitalibrary/smf/president/presidentialbriefingpapers/box-018/40-439-5730647-018-017-2016.pdf>.

⁴⁶⁰ "Statement by Deputy Press Secretary Speakes on the War Between Iran and Iraq, 14. juli 1982", *Public Papers of the President*, RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/71482a>.

⁴⁶¹ Blight et al., *Becoming Enemies*, 113-119, 155; Byrne, *Iran-Contra*, 31.

⁴⁶² Telefonkonferanse, «Special Situation Group Secure Conference Call, 14. juli 1982», mappe "IRAN", boks CFOA 160, Meese Files, RRPL; Diskusjonsnotat, "NEA Working Group Discussion Paper", 14. juli 1982, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 2, 11-13; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 72.

⁴⁶³ Utkast til talepunktet for presentasjon overfor Kongressen, udatert, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

oljeledninger til Middelhavet. Amerikanerne var derimot mer bekymret for Irans oljeeksport som gikk derimot via Kharg-øya i Persiabukta. Øya lå såpass nær den irakiske grensen at den lett kunne bli angrepet av irakiske militærfly. I tillegg var det en enda større for at saudi-arabiske og kuwaitiske oljefelt og oljeinstallasjoner kunne bli angrepet av Iran fordi de lå tett samlet på få steder innen rekkevidde av både iranske fly og helikoptre. CIA mente det ville ta minst et år å gjenoppbygge eventuelle ødelagte oljeinstallasjoner.⁴⁶⁴

Nye vurderinger gjorde ikke amerikanske myndigheter mer sikre på Irans intensjon med invasjonen. De anslo at Iran i beste fall ville nøye seg med å okkupere Sør- og Øst-Irak for å avslutte krigen og be om krigserstatninger. I verste fall ville iranerne presse ut Saddam Hussein og hans Baath-regime og erstatte det med et islamsk styre.⁴⁶⁵ Amerikanske myndigheter trodde ikke lenger at Iran hadde planlagt direkte angrep på andre stater i Midtøsten, men var forberedt på at Teheran kunne oppfordre sjiamuslimske miljøer til å gjennomføre terrorhandlinger og forsøke å spre den islamske revolusjonen til land som Kuwait, Jordan og Saudi-Arabia.⁴⁶⁶

Den største trusselen var imidlertid at dersom Iran klarte å få direkte eller indirekte kontroll over for eksempel Irak og Kuwait, ville de ha inntektene fra oljeproduksjonen i tre av de største oljeprodusentene i Persiabukta. I 1982 hadde regionen 35 % av de kjente oljereservene i verden. Landene i Midtøsten stod for 35 % av oljen som kom fra ikke-kommunistiske land og for 25 % av den totale oljeproduksjonen i verden. Dersom Iran stoppet oljesalget fra Iran, Irak og Kuwait selv bare i noen måneder, ville det kunne føre til en økonomisk tilbakegang for verdens økonomi som lignet på den store amerikanske depresjonen på 1930-tallet. I tillegg ville Iran også være i posisjon til å true oljeinstallasjoner i alle de andre landene i Persiabukta.⁴⁶⁷

Invasjonen kunne heller ikke ha kommet på et verre tidspunkt for den amerikanske ledelsen, som hadde flere bekymringer i Midtøsten på dette tidspunktet. Den israelske invasjonen av Libanon var den ene. Som Israels nærmeste allierte, fikk USA mye av skylden for militæraksjonen. Invasjonen var imidlertid utløst av et attentatforsøk på den israelske ambassadøren i London av en utbrytergruppe av PLO. Gruppen var ledet av Abu Nidal, som hadde opphold og treningsleir i Irak og ble støttet av ledelsen i Bagdad. Reagan hadde gått hardt ut mot terrorisme i valgkampen og lovet å bekjempe terrorister med alle midler tilgjengelig for ham. Det var derfor ikke uproblematisk at amerikanerne nå hadde inngått samarbeid med et land som støttet terrorister som angrep Israel. Samtidig gikk utenriksminister Haig av i slutten av juni etter langvarige sam-

---

⁴⁶⁴ Rapport, CIA, juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁶⁵ Diskusjonsnotat, "NEA Working Group Discussion Paper", 14. juli 1982", mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat Rowen til Kemp, 20. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁶⁶ Utkast til talepunktet for presentasjon overfor Kongressen, udatert, "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat Rowen til Kemp, 20. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁶⁷ Notat Rowen til Kemp, 20. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

arbeidsproblemer med resten av Reagan-administrasjonen. Haig var også skuffet over manglende støtte fra president Reagan til hans positive holdning til Israels invasjon av Libanon. Haig hadde også i lengre tid forsøkt å få til et strategisk partnerskap med Egypt, Jordan, Saudi-Arabia og Israel mot sovjetisk innflytelse i Midtøsten. Selv om initiativet aldri kom ordentlig i gang, forsvant det i hvert fall helt med Haigs avgang.⁴⁶⁸ I tillegg ble den amerikanske presidenten på Det amerikanske universitetet i Beirut kidnappet 19. juli 1982, som den første av flere amerikanere de neste fem årene.⁴⁶⁹ Irans invasjonen av Irak gjorde derfor den amerikanske ledelsen svært bekymret for at USA skulle miste enda mer anseelse og innflytelse i Midtøsten.⁴⁷⁰

14. juli 1982 tok USA kontakt med andre «industrialiserte demokratier», inkludert Japan, for å samarbeide om tiltak i Persiabukta.⁴⁷¹ I tillegg vurderte USA sterkere tiltak, som samarbeid med Sovjetunionen om et felles initiativ overfor Iran, direkte åpenlys støtte til Irak, militære tiltak mot Iran og å fjerne Khomeini-styret. Imidlertid var det kun et samarbeid med Sovjetunionen, som også var svært lite fornøyd med Irans invasjon, som virket som en tenkelig mulighet.⁴⁷²

Den iranske fremgangen stanser opp

I løpet av juli gjennomførte iranske styrker fem forskjellige offensiver mot irakiske forsvarslinjer, men allerede ved inngangen til august 1982 hadde fremgangen stanset opp. Iranske styrker hadde bare kommet fem kilometer inn i Irak, og allerede lidd massive tap av soldater og utstyr uten at de hadde klart å svekke irakiske stillinger så mye at det var noen mulighet for å bryte igjennom og okkupere store byer som Basra. De regulære hærstyrkene samarbeidet dårlig med Revolusjons-garden og den iranske militsen, som på sin side var dårlig organisert uten tunge våpen. Iranske tropper manglet radiokommunikasjon og klarte ikke å sørge for at soldatene ved fronten fikk tilstrekkelig med nye våpen, reservedeler og matforsyninger. Det tidligere så effektive iranske artilleriet manglet ammunisjon, og kanonløpene begynte å gå i stykker.⁴⁷³

Irakerne hadde også mottatt kart over de iranske frontlinjene basert på satellittbilder fra USA, og kunne sette inn styrker på de riktige stedene. Irak åpnet vannkanaler og oversvømte områder foran egne forsvarsverk, og iranerne klarte ikke å grave nok egne kanaler til å lede vekk vannet. Irakiske styrker hadde også fått hjelp fra militære rådgivere fra Jordan, Egypt, Frankrike

⁴⁶⁸ Christison, *Perceptions of Palestine*, 199-200; Murray, *US Foreign Policy and Iran*, 43; Rogan, Eugene. *Araberne. Historien om det arabiske folk*. Oslo: Gyldendal, 2009, 475-476; Rossinow, *The Reagan Era*, 75-76, Quandt, *Peace Process*, 251-253; Shultz, *Turmoil and Triumph*, 43-44; Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*, 235-236.

⁴⁶⁹ Presseuttalelse, 21. juli 1983, mappe "Iran 1983 (July 1983-10/20/1983)", RAC boks 3, Near East Files, RRPL. Se også Shultz, *Turmoil and Triumph*, 643; Skinner, "The Beginning of a New U.S. Grand Strategy.", 106.

⁴⁷⁰ Notat, Clark til The President, udatert, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁷¹ Telefonkonferanse, «Special Situation Group Secure Conference Call, 14. juli 1982», mappe "IRAN", boks CFOA 160, Meese Files, RRPL.

⁴⁷² Diskusjonsnotat, "NEA Working Group Discussion Paper", 14. juli 1982, mappe "Iran/Iraq Jan-Jun 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁷³ Notat, Attardo til McFarlane, 15. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 229-230; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 2, 11-17; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 72-79; Razoux, Pierre. *The Iran-Iraq War*. Cambridge, MA, og London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2015, 239.

og Sovjetunionen, og noe hjelp fra egyptiske, jordanske og sudanske soldater, selv om disse først og fremst ble brukt til å støtte de regulære irakiske troppene. Det var også en folkelig mobilisering i Irak mot den iranske invasjonen, akkurat som det hadde vært i Iran. De iranske troppene klarte ikke å bryte igjennom de irakiske forsvarsstillingene, som var utstyrt med maskingevær, stridsvogner, artilleri og minefelt, og støttet av jagerfly kjøpt inn fra Frankrike, Egypt og Kina. Irakerne hadde også begynt å bruke tåregass for å bryte opp de iranske angrepene.⁴⁷⁴

Ettersom det så ut som at Irak hadde klart å stanse den iranske invasjonen, forandret enkelte av statene i Persiabukta sin holdning til amerikansk støtte til Irak. Egypt og Jordan støttet fortsatt en amerikansk innblanding i konflikten fordi de trodde at Iran ville vinne krigen over tid, men Saudi-Arabia og de andre statene i området var ikke lenger like bekymret for trusselen fra Iran. De ønsket derfor at USA opprettholdt sin såkalte nøytralitet. Saudi-Arabia var antakelig fornøyd med at krigen fortsatte siden det hindret 2 til 3 millioner fat med iransk og irakisk olje fra å nå det åpne markedet, noe som skapte større muligheter for økt salg for saudierne. Amerikanerne trodde imidlertid at Saudi-Arabia og deres arabiske naboers holdninger kunne endre seg igjen dersom Iran fikk ny suksess på slagmarken.⁴⁷⁵

Amerikanerne var derimot bekymret for at iranernes suksess kunne øke motstanden mot USA og Israel blant radikale islamister. Khomeini hadde sagt at Irans mål ikke kun var å kaste ut Saddam Hussein og Baath-partiet, men å frigjøre «hele Jerusalem», som amerikanerne mente betydde Palestina, Jordan og Saudi-Arabia. Amerikanerne så muligheten for at fundamentalistiske sjiamuslimer kunne slå seg sammen med radikale palestinerne med angrep på Israel.⁴⁷⁶

Den bekymringen skulle vise seg å være riktig. Noen dager etter invasjonen av Irak i juli 1982 ønsket Teheran å sende tusenvis av soldater fra både Revolusjongarden og de regulære hærstyrkene for å slå sammen med syriske styrker mot Israel i Libanon. Iran ville hjelpe Syria som takk for støtten i Iran-Irak-krigen. Syrias president Hafez Assad trodde ikke at han kunne kontrollere de iranske soldatene og forsøkte derfor å holde dem ute av Libanon. Verken Revolusjongarden eller ledelsen i Teheran lot imidlertid Syrias president stanse dem. Iranske soldater fløy til Syria og kjørte videre inn i Libanon. Soldatene slo seg ned i Bekaadalen i det østlige Libanon. Der etablerte de et hovedkvarter for å eksportere den islamske revolusjonen til sjiamuslimske samfunn i Libanon og dannet leirer for å trene opp libanesiske, sjiamuslimske

---

⁴⁷⁴ Notat, Attardo til McFarlane, 15. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Rapport, DIA, 8. desember 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Rapport, CIA, 2. november 1983, mappe "Iran-Iraq Policy (1)", boks 3, Dur Files, RRPL. Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 229-230; Hooton, Cooper og Nadimi, *The Iran-Iraq War*, vol 2, 11-17; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 72-79; Razoux, *The Iran-Iraq War*, 239.

⁴⁷⁵ Diskusjonsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Quandt, "Saudi Views of the Iranian Revolution", 58.

⁴⁷⁶ Diskusjonsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat Rowen til Kemp, 20. juli 1982, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

soldater. Khomeini hadde studert sammen med flere av de sjiamuslimske lederne i Libanon mens han var i eksil i Irak, og sammen med de libanesiske soldatene dannet de senere grunnstammen i den libanesiske organisasjonen Hizbollah, som blant annet gjennomførte kidnappinger av amerikanske borgere i Libanon.⁴⁷⁷

Vareopptelling i USA og Iran

I den interdepartementale arbeidsgruppen om Iran var det i juli 1982 uenighet om støtte til Irak ville føre til at iranske ledere ville vende seg mot Sovjetunionen for hjelp eller om antipatien i Iran mot ledelsen i Moskva fortsatt var så sterk at den kun ville endres ved et direkte amerikansk angrep på Iran.⁴⁷⁸ I september konkluderte Utenriksdepartementet med at Sovjetunionen ikke hadde fått økt innflytelse i Iran. Den anti-sovjetiske holdningen hos lederne i Teheran var en grunn til det, og amerikanerne anså at Iran ikke ville tolerere innblanding i interne forhold og at «ikke Øst eller Vest»-politikken dermed vedvarte.⁴⁷⁹

Videre mente Utenriksdepartementet at USA hadde gjort flere riktige militære valg som hadde påvirket iranerne. Det amerikanske militære nærværet i Persiabukta og Det arabiske hav hadde økt. USA hadde gjennomført militærøvelser med Oman og Egypt, samarbeidet med Saudi-Arabia om luftforsvar, økt overføringen av amerikansk militært utstyr til landene i Persiabukta og økt beredskapsplanleggingen med viktige allierte i regionen.⁴⁸⁰ Utenriksdepartementet mente at USAs forbud mot salg av amerikansk-produsert militært utstyr til Iran og Irak, særlig deler til jagerfly, hadde skadet Iran mer enn Irak. Imidlertid hadde begge land fått tak i militært utstyr fra andre land og på svartebørsen, så USAs forbud hadde ikke forkortet krigen.⁴⁸¹

Utenriksdepartementet var også fornøyd med behandlingen av sakene knyttet til Algerie-avtalen i den internasjonale tvistedomstolen i Haag, selv om prosessen hadde vært treg og komplisert. Departementet var mindre fornøyd med at forsøk på å få i stand forhandlinger mellom Iran og Irak ved hjelp av FN, Den islamske konferansen, Tyrkia, Algerie og Pakistan fortsatt ikke hadde ført frem.⁴⁸²

Med manglende fremgang i invasjonen av Irak, anså amerikanerne at det ikke lenger var et ønske blant Irans ledere om å eksportere den islamske revolusjonen til andre land i Persiabukta gjennom direkte iransk militær innblanding. Amerikanerne mente at iranerne heller forsøkte å berolige de arabiske landene i Persiabukta om at de var en mindre trussel mot dem, noe som så ut

⁴⁷⁷ Axworthy, *Revolutionary Iran*, 222-223; Byrne, *Iran-Contra*, 37; Chubin og Tripp, *Iran and Iraq at War*, 181; Rogan, *Araberne*, 482; Teicher og Teicher, *Twin Pillars to Desert Storm*, 203-204.

⁴⁷⁸ Diskusjonsnotat, usignert og udatert, mappe "Iran/Iraq, July 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁷⁹ Rapport, Bureau of Intelligence and Research, 8. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁸⁰ Notat, Veliotes til Wolfowitz m.fl., 21. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁸¹ Notat, Veliotes til Wolfowitz m.fl., 21. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁸² Notat, Veliotes til Wolfowitz m.fl., 21. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

til å ha midlertid effekt ved at Saudi-Arabia holdt tilbake et stort lån til Irak.⁴⁸³ Amerikanerne mente også at Iran bevisst søkte ikke å provosere frem en militær konfrontasjon med USA eller Sovjetunionen ved ikke å stenge Hormuzstredet og å redusere støtten til geriljaen i Afghanistan. Samtidig styrket Iran sitt forhold til Syria ved å signere en handelsavtale verdt \$2 milliarder. Til gjengjeld stengte Syria Iraks oljeledning som gikk over syrisk territorium til Middelhavet. Iran forsøkte også å ha et godt forhold til Libya, Algerie og PLO, og økte sine handelsavtaler med Tyrkia og Pakistan i et forsøk på å skaffe seg en buffer mot angrep fra både øst og vest.⁴⁸⁴

Med irakiske styrker ute av Iran og det meste av den interne motstanden under kontroll, kunne Khomeini rette oppmerksomheten mot å legge de siste restene av revolusjonen bak seg. Revolusjonsrådene som ble opprettet i 1981 ble satt under kontroll av regimet. Arrestasjoner, konfiskering av eiendommer og telefonavlyttinger skulle kun gjøres etter ordre fra en dommer, og det var ikke lenger lov for iranske myndigheter å gå inn i private hjem eller forretninger uten eierens tillatelse. Det ble også løst på de harde bakgrunnssjekkene for å finne ut om jobbsøkere passet i jobber på offentlige kontorer. Resultatet av Khomeinis kampanje var at situasjonen føltes mer normal for de fleste iranere og at atmosfæren blant folk ble mer avslappet.⁴⁸⁵

Imidlertid rettet Det iranske republikanske partiet (IRP) sitt fokus mot de siste restene av opposisjonen mot deres hegemoni, og særlig det kommunistiske Tudeh-partiet. Sommeren 1982 fortalte en russisk avhopper til britisk myndigheter at Tudeh hadde et nært samarbeid med Sovjetunionen og at Moskva hadde over 400 agenter i Iran. Britene videresendte denne informasjonen til iranske myndigheter for å stikke kjepper i hjulene for sovjetisk aktivitet i Iran. Regimet økte presset mot Tudeh, og i februar 1983 ble det gjennomført massearrestasjoner av iranske kommunister. Mange tilstod sitt samarbeid med Sovjetunionen på direktesendte fjernsyns-sendinger, og i april 1983 ble 18 sovjetiske diplomater utvist fra Iran. Tudeh forsvant nærmest over natten og klarte aldri å gjenoppstå som parti. Dette hadde imidlertid ingen stor betydning for Moskva som aldri hadde hatt noe reelt håp om at Tudeh skulle spille en større rolle i Iran enn å bidra til at revolusjonen gikk i anti-amerikansk retning. Sovjetunionen ønsket fortsatt et samarbeid med Iran.⁴⁸⁶ På tross av de overveldende bevisene, tok likevel enkelte i den amerikanske ledelsen rykter om at Sovjetunionen solgte jagerfly via Syria til Iran på alvor.⁴⁸⁷

---

⁴⁸³ Rapport, Bureau of Intelligence and Research, 8. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁸⁴ Rapport, Bureau of Intelligence and Research, 8. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Notat, Attardo til McFarlane, 15. september 1982, mappe "Iran September, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Johnson, *The Iran-Iraq War*, 96.

⁴⁸⁵ Notat, Liz Attardo, 24. august 1982, mappe "Iran August, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 231.

⁴⁸⁶ Notat, Liz Attardo, 24. august 1982, mappe "Iran August, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Rapport, Defense Intelligence Agency, 23. oktober 1982, mappe "Iran October, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL; Se også Axworthy, *Revolutionary Iran*, 234-235; Herrmann, "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988", 78; Hooglund, "The Policy of the Reagan Administration toward Iran.", 183-184; Johnson, *The Iran-Iraq War*, 103; Khalilzad, Zalmay. "Soviet Interest in Iran." *The New York Times*. 12. mai 1983. Moin, *Khomeini*, 255.

⁴⁸⁷ Notat, McFarlane til Kemp, 30. oktober 1982, mappe "Iran October, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Notat, Kemp til McFarlane, 1. november 1982, mappe "Iran October, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

USA blir tvunget ut av nøytraliteten

I løpet av de to og et halvt årene krigen hadde pågått hadde 100 000 soldater blitt drept og over en kvart million blitt skadet. Iran og Irak hadde mistet over 3 000 stridsvogner og kjøretøy og over 300 militære fly. I desember 1982 var Iran fortsatt ikke villig til å forhandle med Irak, det var klart at konflikten igjen hadde blitt til en reell stillingskrig.⁴⁸⁸ Iranske styrker hadde vært gode til å forsvare seg i Iran, men hadde ikke vist tilstrekkelige offensive egenskaper til å bryte gjennom de irakiske forsvarsverkene inne i Irak. De iranske luftstyrkene var fortsatt en viss trussel mot arabiske naboland, men trusselen var minimal etter at to og et halvt års kamper hadde tæret på både reservedeler og piloter.⁴⁸⁹ Både i februar og april 1983 satte Iran likevel i gang voldsomme offensiver mot irakiske forsvarsstyrker, men det irakiske luftforsvaret utgjorde en fordel som Iran ikke klarte å nedkjempe. De iranske angrepene med bølger av soldater skaffet ofte iranske tropper terreng, og flere ganger klarte iranske soldater å ta irakiske stillinger. Imidlertid klarte ikke iranerne å holde på de nye stillingene. Irakiske styrker med stridsvogner og fly var for sterke for de dårlig utrustede iranske soldatene. Amerikansk etterretningsinformasjon ga også irakerne mulighet til å forberede seg på nesten alle de iranske angrepene. Likevel tvang de iranske styrkenes stadige offensiver amerikanske myndigheter til både å vurdere mer aktive handlinger for å støtte de irakiske styrkene og å lage en mer helhetlig politikk over Iran.⁴⁹⁰

17. januar 1983 undertegnet Ronald Reagan «Nasjonalt sikkerhetsdirektiv nr. 75», som handlet om USAs forhold til Sovjetunionen. Et av hovedmålene i direktivet var å hindre spredning av sovjetisk innflytelse på internasjonale arenaer. Dette gjaldt blant annet i Midtøsten og Sørvest-Asia, noe som ville kreve gjentatte forsøk på å få til en løsning på konflikten mellom Israel og dets arabiske naboer, styrke USAs forhold til «moderate stater i regionen» og opprettholde amerikanske forpliktelser til å forsvare disse landene for å avskrekke Sovjetunionen. Iran ble ikke nevnt spesielt i dette direktivet, men siden den kalde krigen hadde stor betydning for hvordan USA så Iran-Irak-krigen, var dette likevel en viktig politikavgjørelse.⁴⁹¹

21. mars 1983 igangsatte USA et forsøk på en internasjonal våpenembargo mot Iran kalt «Operation Staunch». Målet var å fraråde andre land å selge våpen til Iran. «Operation Staunch» hadde liten effekt på konflikten, men ble gjennomført helt til krigens slutt, også mens USA i hemmelighet solgte våpen til Iran i 1985 og 1986.⁴⁹²

⁴⁸⁸ Rapport, DIA, 8. desember 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL. Se også Tagavi, "The Iran-Iraq War: The First Three Years.", 69-71.

⁴⁸⁹ Rapport, DIA, 8. desember 1982, mappe "Iran/Iraq, July, 1982", boks 2, Kemp Files, RRPL.

⁴⁹⁰ Johnson, *The Iran-Iraq War*, 80-81.

⁴⁹¹ "NSDD 75 [U.S. Relations with the USSR]." *Digital Library, National Security Decision Directives*. RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd75.pdf>.

⁴⁹² Notat, Green til Levitsky m.fl., 19. august 1987, mappe "Iran, [1987-1988] (1 of 5)", RAC boks 1, Burns Files, RRPL. Se også Blight et al., *Becoming Enemies*, 106-107; Inoye, Daniel og Lee Hamilton. *Report on the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair*,

30. mars 1983 signerte president Reagan «Nasjonalt sikkerhetsdirektiv nr. 87». Det tok for seg USAs energisikkerhetspolitikk. Her fikk Iran stor plass og omtale. Et av de viktigste målene i politikken var å sikre at USA og dets allierte kunne skaffe nok brennstoff til å møte sikkerhetsbehovene i Vesten til enhver tid. Amerikanske myndigheter anslo at «den frie verden» ville være avhengig av å få dekket rundt regnet 50 prosent av sitt oljebehov fra OPEC-landene til slutten av 1990-tallet og at NATO-landene i 1990 ville være avhengig av å få minst 40 prosent av sin olje fra Persiabukta. Siden 1950 hadde det vært tretten større hendelser i verden som hindret fri flyt av olje. Det var derfor en stor sjanse for at en ny hendelse kunne skje i løpet av 1980- og 1990-tallet. Den iranske invasjonen av Irak og truslene fra Khomeini mot andre land i Persiabukta ble ansett som den største trusselen mot oljeproduksjonen i verden. Selv om USA anså at tap av olje fra Iran og Irak ikke ville ha den største innvirkningen på hvor mye olje som faktisk fantes på markedet til enhver tid, ville fallende oljeproduksjon sammen med en eventuell økende etterspørsel etter energi kunne føre til raskt økende oljepriser. Dersom Iran i tillegg skulle angripe oljeinstallasjoner i Kuwait og Saudi-Arabia, eller dersom frykten for angrep ville føre til nedsatt produksjon i de to landene, ville det kunne ha store økonomiske ringvirkninger. Det var viktig å opprettholde en balanse i markedet. Høye priser førte til dårlige tider for oljeimporterende land, mens lave priser førte til synkende økonomi i de oljeeksporterende landene. Blant tiltakene som ble ansett som viktig var derfor å «fremme fredsprosessen mellom Israel og de arabiske statene, og hjelpe til med å løse andre regionale konflikter», samt å hindre sovjetisk innflytelse i blant annet Persiabukta.⁴⁹³

Det første tegnet på en gjennomgående politikk overfor Iran kom først i juli 1983 med nasjonalt sikkerhetsdirektiv nr. 99, «De forente staters strategi for Det Nære Østen og Det Sørlege Asia». Det var riktignok ingenting nytt i dette direktivet sammenliknet med USAs uoffisielle politikk fra januar 1982, og direktivet inneholdt mange av de samme punktene som fantes i utkastet til sikkerhetsdirektiv om Iran fra sommeren 1981. Det er tydelig at det var globalistene i Reagan-administrasjonen som hadde hatt siste ordet angående innholdet i direktivet, for alle de regionale utfordringene ble satt i sammenheng med den globale kampen mot Sovjetunionen og behovet for fri flyt av olje. Imidlertid var det også tatt inn punkter om å sørge for sikkerhet for Israel, jobbe for en fredsavtale mellom Israel og dets arabiske naboer og finne en løsning på det palestinske flyktningproblemet.⁴⁹⁴

Appendix C, Chronology of Events. Washington: Publications of the Senate and House Select Committees, 1988, 3; Jentleson, *With Friends Like These*, 57.

⁴⁹³ "NSDD 87 [Comprehensive U.S. Energy Security Policy]." *Digital Library, National Security Decision Directives*. RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd87.pdf>: "Advance the peace process between Israel and the Arab states and assist in the resolution of other area conflicts."

⁴⁹⁴ "NSDD 99 [United States Security Strategy for the Near East and South Asia]." *Digital Library, National Security Decision Directives*. RRPL. <https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd87.pdf>.

Iran fortsatte å angripe Irak utover 1983, og selv om de fleste angrepene ble slått tilbake, klarte Iran stadig å vinne små lommer med irakisk territorium. I juli 1983 begynte derfor irakerne å bruke sennepsgass mot iranske styrker i de nordlige grenseområdene mellom Iran og Irak. Irakerne hadde begynt å utvikle og produsere både sennepsgass og nervegass i 1981 med hjelp av selskaper i Vest-Europa og Egypt. Nervegassprogrammet var lite vellykket og hele lageret av sennepsgass ble brukt opp i forsvar mot iranske angrep i juli, august og oktober 1983, med begrenset effekt. Irakerne tok derfor også i bruk Scud-raketter mot iranske byer langt inne i Iran. Iranske styrker svarte med å bombardere irakiske grensebyer med artilleri. I oktober og november 1983 hadde iranske styrker kommet så langt nordøst i Irak at de hadde muligheten til å ta kontroll over irakiske oljefelt nær byen Tikrit. Iraks økonomi var nå i svært dårlig forfatning og å miste oljefeltene i nord ville vært svært ødeleggende. Iraks ledelse truet derfor med å sette inn nyinnkjøpte, moderne franske jagerfly for å angripe iranske oljeinstallasjoner i Iran og på Kharg-øya. Iran truet til gjengjeld med å stenge hele Persiabukta for all oljeeksport.⁴⁹⁵

Denne opptrapping av krigen førte til at det ble laget et amerikansk sikkerhetsdirektiv om Iran-Irak-krigen etter hektisk aktivitet på alle nivåer i administrasjonen, NSC-staben, Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet og CIA i oktober og november 1983. USAs nye offisielle politikk var å sørge for at USA og dets allierte både i og utenfor Persiabukta la planer for å avskrekke og forsvare seg mot eventuelle angrep på anlegg, skip og havner som sørget for eksporten av olje til verden. Direktivet nevnte ikke Iran eller Irak spesielt, men USA skulle avskrekke alle angrep og trusler mot oljeeksporten fra regionen og spesielt sørge for å holde Hormuzstredet åpen for internasjonal skipstrafikk. Det var kun Iran som hadde truet med å stenge stredet, og direktivet plasserte dermed amerikanerne klart på Iraks side i konflikten.⁴⁹⁶

I 1983 ble imidlertid USA også introdusert for en annen trussel som ble knyttet til ledelsen i Iran. 18. april 1983 ble den amerikanske ambassaden i Beirut utsatt for et bombeangrep hvor blant annet 17 amerikanere døde. 23. oktober samme år kjørte en lastebil fylt med eksplosiver inn i den amerikanske marineleiren i Beirut og eksploderte. 241 amerikanske tjenestemenn og soldater ble drept. Begge angrepene ble utført av Hizbollah i Libanon og støttet av Iran.⁴⁹⁷

Utviklingen i Iran-Irak-krigen og de sjiamuslimske terrorangrepene bidro til at Reagan-administrasjonen ved utgangen av 1983 gikk bort fra den nøytralitetslinjen de offentlig hadde

---

⁴⁹⁵ Rapport, CIA, 4. mars 1983, mappe "Iran-Iraq 1983 [2 of 2]", RAC boks 4, Near East Files, RRPL; Diskusjonsnotat, SIG, udatert, mappe "NSPG Iran-Iraq (11/07/1983, 12/22/1983) (1 of 3)", RAC boks 21, Rostow Files, RRPL; Rapport, FNs sikkerhetsråd, 20. juni 1983, mappe "Iran-Iraq War 1983-4/31/84 (7)", boks 36, Country Files, RRPL; Rapport, CIA, 13. oktober 1983, mappe "IRAN (10/06/1983-03/14/1984)", boks 37, Country Files, RRPL; Talepunkter, McFarlane, 13. januar 1984, mappe "Iran-Iraq War 1983-4/31/84 (7)", boks 36, Country Files, RRPL. Se også Johnson, *The Iran-Iraq War*, 80-84; Quandt, *Peace Process*, 59; Tagavi, "The Iran-Iraq War: The First Three Years.", 71.

⁴⁹⁶ "NSDD 114 [U.S. Policy Toward The Iran-Iraq War]." *Digital Library, National Security Decision Directives*. RRPL.

<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/reference/scanned-nsdds/nsdd114.pdf>. Se også Flamm, "The Reagan Presidency and Foreign Policy", 130.

⁴⁹⁷ Gregg, «Reagan and Terrorism», 364-365; Shultz, *Turmoil and Triumph*, 644.

uttalt siden 18. mars 1981. Selv om de fortsatte å påstå at de skulle være nøytrale, var det tydelig at amerikanerne støttet Irak for å balansere den økende iranske dominansen i krigen. USA kunne heller ikke tillate iranske trusler mot oljeeksporten fra Persiabukta.

Denne politikken skulle imidlertid ikke vare lenge. Våren 1984 bortførte en libanesisk terrorgruppe CIAs sjef i Libanon, William Buckley. Kidnappinger ble raskt fulgt av flere bortførelser av både amerikanske og franske borgere.⁴⁹⁸ President Reagan, som hadde gisselsaken i Teheran frist i minnet, ønsket sterkt å få de amerikanske gislene hjem, og dette skapte en åpning for Israel. Ledelsen i Tel Aviv ønsket å gjenoppta salget av amerikanske våpen til Iran for å støtte moderate krefter i den iranske ledelsen. Israelske, saudiarabiske og iranske etterretningsagenter og tjenestemenn, sammen med diverse uavhengige våpenhandlere, foreslo derfor amerikansk våpensalg i bytte for iransk hjelp med å få løslatt de amerikanske gislene. I 1985 og 1986 godkjente president Reagan i hemmelighet salg til Iran, først via Israel og deretter direkte fra USA. Reagans minner om gislene som ble løslatt samme dag som han inntok presidentembetet, bidro dermed til det som skulle bli den største skandalen i Reagans presidentperiode: Iran-Contras-saken.⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁸ Gregg, «Reagan and Terrorism», 365.

⁴⁹⁹ Blight et al., *Becoming Enemies*, 125-127; Byrne, *Iran-Contra*, 1-2; Murray, *US Foreign Policy and Iran*, 47-54.

6. Konklusjon: Balansegang

«Jeg vet ikke hva annet som er nytt, men jeg savner virkelig sjahen!»⁵⁰⁰

Ronald Reagan

Algerie-avtalen

Det hadde ikke gått mange timene fra Ronald Reagans innsettelsesseremoni 20. januar 1981 til han måtte forholde seg til Iran. Riktignok var det bare indirekte: samme dag ble 52 amerikanere som var blitt holdt fanget som gisler i Iran i 444 dager løslatt. Reagan hadde heller ikke vært med på å fremforhandle avtalen som lå til grunn for deres løslatelse. Avtalen var inngått av president Carter etter at han hadde tapt valget til Reagan og ikke lenger hadde mandat fra velgerne til å utføre politiske handlinger. Carter-administrasjonen hadde gått med på å tilbakeføre deler av de midlene president Carter hadde frosset etter stormingen av den amerikanske ambassaden i Teheran 4. november 1980 og å overføre flere hundre økonomiske rettskrav fra amerikanske borgere og selskaper mot Iran fra amerikanske domstoler til en internasjonal domstol i Haag. Avtalen var svært upopulær i USA, og det var enighet på tvers av partilinjene om at USA hadde blitt tvunget med makt til å inngå den med 52 amerikaneres liv som innsats. Politikere, næringsmenn, advokater og privatpersoner presset Reagan-administrasjonen allerede fra første stund til ikke å iverksette hele eller deler av avtalen.

Reagan hadde kritisert Carters utenrikspolitikk under valgkampen og uttalt at han ikke ville forhandlet med terrorister. Han hadde riktignok sagt at han ville følge opp en inngått avtale, men også forbeholde seg retten til å gjøre endringer dersom situasjonen ikke var løst innen hans innsettelse. Det var også sterke krefter i regjeringen og administrasjonen som ivret etter å trekke USA ut av avtalen, men utenriksminister Haig fikk tvunget igjennom at det i hvert fall ikke skulle fattes noen beslutninger før administrasjonen hadde gjennomgått den grundig. I løpet av noen hektiske uker jobbet både Utenriksdepartementet, Justisdepartementet og NSC-staben hardt med å granske avtaleteksten.

Innen midten av februar 1981 hadde Reagan-administrasjonen endret mening. Den kom frem til at det var en klar fordel for amerikanske interesser å iverksette hele avtalen slik den var fremforhandlet av Carter-administrasjonen. Gjennomføring av avtalen ville i større grad sikre at amerikanske selskaper og borgere ville få gjennomslag for sine økonomiske krav mot Iran. For ytterligere å forsvare avgjørelsen, ble det presisert av det amerikanske utenriksdepartementet at Iran ikke hadde tjent på at avtalen ble inngått. Alle midler som skulle returneres, tilhørte Iran i

---

⁵⁰⁰ Samtalenotat, 29. mars 1982, mappe "Memorandums of Conversation – President Reagan (March 1982)", boks 50, Subject Files, RRPL: "I don't know what else is new, but I sure miss the Shah."

utgangspunktet. Ifølge Reagan-administrasjonen førte avtalen bare til at forholdet mellom USA og Iran ble tilbakeført til slik det hadde vært før gisselsaken oppstod. Det var også viktig for amerikanerne at de opprettholdt en internasjonal avtale og ikke fremstod som en upålitelig partner. Det kunne skape en uheldig presedens for fremtidige internasjonale samarbeid og skremme mulige utenlandske investorer fra å investere i USA. Likevel viste uttalelser i forbindelse med igangsettelse av avtalen at den amerikanske ledelsen hadde lite til overs for internasjonal avtalerett så lenge den ikke støttet amerikanske interesser. Det var imidlertid til syvende og sist en vurdering av fordeler og ulemper, pragmatisme og realpolitikk, som vant frem over ideologi og konservatisme.

Ved å motarbeide deler av avtalen og tolke innholdet i sin favør, klarte USA likevel å hindre at avtalen ble gjennomført «i full overenstemmelse med vilkårene i avtalen», slik USAs utenriksdepartement hadde uttalt i en pressemelding 18. februar 1981. I et teoretisk realistperspektiv er det naturlig at amerikanske myndigheter ville kjempe for egne interesser og beskytte amerikanske borgere og selskaper. Imidlertid førte dette til at den iranske ledelsen fikk forsterket sitt bilde av USA som en upålitelig aktør som sa en ting og gjorde noe annet. Dersom USA hadde fulgt avtalen kunne det kanskje ha bidratt til en raskere normalisering av forholdet mellom USA og Iran. Behandlingen av avtalen viser derfor en fundamental spenning i Reagan-administrasjonen. Den ville både fremstå som tøff i retorikken mot terrorisme, internasjonal avtalerett og Carter-administrasjonen og høste fruktene av avtalen som den forrige administrasjonen hadde fremforhandlet. Det må imidlertid ha vært smertefullt for Reagan-administrasjonen å innrømme at Carter, tross alt, hadde fått i stand en god avtale.

Der administrasjonen kanskje kunne oppfattes som tosidig i behandlingen av Iran, var de i hvert fall det i behandlingen av de løslatte gislene. Reagan sa og skrev mye pent om de hjemvendte amerikanerne og hadde tilsynelatende sterk empati med deres situasjon. Imidlertid valgte administrasjonen ikke å kompensere gislene for det de hadde blitt utsatt for. En statlig oppnevnt kommisjon foreslo kun å gi gislene en symbolsk sum for hver dag de hadde sittet som gisler, samt å dekke eventuell medisinsk behandling, uføretrygd og materielle tap. De tidligere gislene anla derfor rettssaker mot den amerikanske regjeringen. Imidlertid vedtok Kongressen først i 2015 å gi gislene og deres familier kompensasjon for tiden i fangenskap og den behandlingen de var blitt utsatt for. Da var bare 38 av de 66 amerikanerne som ble tatt til fange 4. november 1979 fortsatt i live.

Å måtte forholde seg til Iran

Til syvende og sist viste behandlingen av Algerie-avtalen og gislernes hjemkomst at selv om Reagan i utgangspunktet fremstod som en sterkt ideologisk leder, hadde han og hans administrasjon ingen gjennomtenkt plan for hvordan de skulle forholde seg til Iran. Reagan fremsto som langt mer pragmatisk enn da han opptrådte offentlig. Det gjorde også hans medarbeidere. Det var heller ingen klar kobling mellom hvordan Reagan-administrasjonen forholdt seg til Algerie-avtalen og Irans strategisk viktige posisjon i Persiabukta.

Det er gjennomgående for perioden 1981 til 1983 at Reagan-administrasjonen ikke fulgte opp utviklingen i Iran. Flere ganger måtte ansatte i Utenriksdepartementet be om at det ble i gang-satt arbeidsgrupper og studier om Iran, og som regel ble dette akseptert først når situasjonen i Iran og Irak endret seg og det fikk konsekvenser for amerikanske interesser i regionen. Årsaken til dette var flerfoldig. For det første var Reagans fokus i perioden på innenrikspolitiske saker, som å redde den amerikanske økonomien. For det andre var det andre utenrikspolitiske saker som fikk større fokus enn Iran-Irak-krigen. Forholdet til Sovjetunionen, den kommunistiske trusselen mot Europa og Mellom-Amerika, Falklandskrigen og Israels invasjon av Libanon fikk langt større oppmerksomhet. For det tredje var det færre Iran-eksperter i NSC-staben og Utenriksdepartementet, og de ansatte i Utenriksdepartementet hadde roterende ansvarsområder for at de skulle få bredest mulig kompetanse. Dermed kunne ansatte med ansvaret for Iran plutselig bli satt til å følge opp land langt unna Iran og Midtøsten. Ansvaret for å følge opp Iran smuldret også opp da ansatte fikk nye stillinger, som da Robert McFarlane gikk fra Utenriksdepartementet til NSC. Arbeidsgruppene som ble opprettet var også kun tidvis i bruk.

Med de amerikanske gislene løslatt og en politisk beslutning om å iverksette Algerie-avtalen i havn, var to potensielt vanskelige saker ute av verden i starten av Reagans første presidentperiode. At konflikten mellom Iran og Irak i tillegg var blitt til en stillingskrig i januar 1981, gjorde at både administrasjonen, NSC-staben og Utenriksdepartementet hadde mindre fokus situasjonen i Iran. USAs første vurdering av krigen var basert på at USA mente at det var mindre fare for at deres interesser i Persiabukta var truet i 1981. Krigen påvirket først og fremst Iran og Irak, og selv om oljeproduksjonen i de to landene hadde sunket noe i krigens første måneder, hadde begge landene økt produksjonen igjen ved slutten av 1980. Fallet på tilbudssiden fra de to krigførende partene ble også utlignet med høyere produksjon og eksport fra de andre landene rundt Persiabukta, noe som kom andre av USAs allierte, som Saudi-Arabia, til gode. I mars 1981 besluttet derfor Reagan-administrasjonen at USAs offisielle holdning til krigen skulle være at USA skulle unngå å velge side i konflikten og bidra til å finne en rask løsning.

Det var riktignok en fare for at konflikten mellom Iran og Irak kunne blusse opp igjen. Det var også en fare for at konflikten kunne spre seg til andre oljeproduiserende land i området, enten ved at Iran ville presse verdenssamfunnet til å tvinge frem en forhandlingsløsning eller at Irak angrep Iran via andre land i området. Begrensning av konflikten stod dermed øverst på USAs dagsorden. Samtidig ga trusselen mot andre land i Persiabukta USA muligheten til å skape tettere allianser med disse landene ved å vise militære muskler og stille seg som garantist for å hindre spredning av krigen. Salg av AWACS-overvåkningsfly til Saudi-Arabia og militærøvelser i Persiabukta med Oman ble sett på som mulige virkemidler for å vise USAs styrke.

Våpensalg og Israels skyggespill

Et virkemiddel som ble diskutert for å begrense konflikten var å hindre salg av våpen til Iran. Reagan-administrasjonen var sterkt imot å gjenoppta salg av militært utstyr til ledelsen i Teheran, selv om Carters våpenembargo var blitt opphevet med Algerie-avtalen. Ved siden av at enkelte av Reagans nærmeste medarbeider fortsatt følte seg ydmyket på vegne av nasjonen etter gisselaksjonen, ville det vært politisk selvmord å normalisere forholdet til Iran så tidlig etter at gislene hadde returnert til USA. Likevel mente enkelte i Utenriksdepartementet sommeren 1981 at det kunne være fordelaktig å selge militært utstyr til et Iran som hadde stort behov for reservedeler til de amerikanskproduserte våpnene og flyene som sjahen hadde kjøpt fra USA gjennom 1960- og 1970-tallet. De ansatte i Utenriksdepartementet mente at det var uaktuelt med salg av amerikanskproduserte våpen, men at kunne det være mulig å selge ikke-amerikanske våpen til Iran via tredjepartsland. Argumentasjonen var at Iran uansett ville få tak i våpen, og dersom det var vestlige land som solgte disse, ville det kunne gi Vesten nok innflytelse til å påvirke de stridende partene til å inngå en våpenhvile. Samtidig kunne det hindre at Sovjetunionen solgte våpen til Iran og dermed fikk et nærmere forhold til regimet i Teheran. Forsvarsdepartementet, Den militære sjefsnemnden (JCS) og CIA var imidlertid uenige i Utenriksdepartementets holdning til våpensalg. De hadde alle en klar holdning til at alle våpenforsendelser ville forlenge krigen. Samtidig ville salg av våpen til Teheran kunne oppfattes av Irans arabiske naboer som at USA tok side i krigen.

Det var imidlertid også press mot USA for å selge våpen til Iran fra Israel, USAs fremste allierte i Midtøsten. Det var i Israels interesse å støtte Iran mot Irak fordi Saddam Hussein ble ansett som en større trussel mot Israel. Hussein hadde uttalt at han ønsket å ødelegge den jødiske staten, og Irak lå mye nærmere Israel enn Iran. I tillegg hadde Israel hatt et nært samarbeid med Iran på mange områder siden opprettelsen av den jødiske staten i 1948. Det var også mange i ledelsen i Israel som mente at Iran kunne bli en viktig partner i Midtøsten igjen dersom moderate krefter kunne ta over for Khomeini og hans radikale fløy. Israelske ledere vurderte derfor å støtte

kupplaner mot Khomeini. Tel Aviv hadde også interesse av å sørge for å beskytte de mange tusener av iranske jøder som fortsatt bodde i Iran. Israel hadde hatt et tett samarbeid med Iran før revolusjonen, og solgte blant annet våpen i bytte mot olje. Våpensalget fortsatte igjen ett år etter at Khomeini hadde kommet til makten, på tross av at det nye styret i Iran offentlig gikk hardt ut mot Israel og på tross av at iranerne på det tidspunktet holdt amerikanske statsborgere som gisler. President Carter ba Israels statsminister Menachim Begin om å slutte med våpensalget høsten 1980, men om israelerne fulgte Carters ønske en liten periode, gjenopptok de våpensalget til Iran etter at Reagan tok over som president i januar 1981.

Israelerne forsøkte også å få med amerikanerne på å selge våpen til Iran. Det er uklart akkurat når Israel første gang kontaktet tjenestemenn i Reagan-administrasjonen, men det er sannsynlig at dette kan ha skjedd tidlig i 1981. Forespørslene tok seg opp i perioden oktober 1981 til mai 1982, med gjentagende fremstøt fra israelske statsråder og tjenestemenn for enten å få USA til selv å selge våpen til Iran eller å gi Israel tillatelse til å selge amerikanskprodusert utstyr. Det er ingenting som tyder på at USA solgte våpen til Teheran i denne perioden. Amerikanske myndigheter ga derimot israelerne tillatelse til å selge diverse amerikanskproduserte reservedeler til Iran, blant annet deler til F-4 jagerfly. Da våpensalget til Iran ble kjent i pressen og Iran hadde fremgang i krigen, valgte imidlertid amerikanske myndigheter å si nei til videre forespørsler om salg av amerikansk utstyr. Den amerikanske kongressen anslo at Israel i perioden 1980 til begynnelsen av 1983 hadde solgt militært og sivilt utstyr til Iran verdt \$180 millioner.

Trusselen fra Sovjetunionen

Den kalde krigen var hele tiden et bakteppe for Reagan-administrasjonen. Konflikten med Sovjetunionen hadde dempet seg under Richard Nixons detente-politikk på første halvdel av 1970-tallet, men med Reagan-administrasjonens vurdering av Sovjetunionen som den største trusselen mot demokrati og frihet i verden, mente amerikanerne at invasjonen av Afghanistan i 1979 var et tydelig tegn på at Sovjetunionen ønsket økende innflytelse i Persiabukta og resten av Midtøsten. Den interne konflikten i Iran ble derfor også vurdert i et «kald krig»-perspektiv, som de fleste konflikter i Midtøsten. Amerikanerne vurderte at maktkampen i Iran var så alvorlig at det var en fare for både borgerkrig og anarkilignende tilstander. I et slikt maktvakuum kunne den marxistiske venstresiden i landet få politisk innflytelse, med påfølgende muligheter for sovjetisk innpass. Dette fulgte mønsteret fra flere andre steder i verden, ikke minst USA's nabo Cuba.

Sommeren 1981 hadde USA informasjon som tydet på at Moskva organiserte og finansierte pro-sovjetiske grupper i Iran, som det kommunistiske Tudeh-partiet, og støttet etniske grupper som de trodde kunne gjøre opprør mot regimet i Teheran. Sovjetunionen hadde store

militære styrker i Afghanistan og hadde flere ganger forfulgt afghanske opprørere over grensen til Pakistan. Iran både støttet og ga beskyttelse til afghanske opprørere inne i Iran, og USA fryktet at Sovjetunionen kunne komme til å invadere landet dersom Moskva følte seg tilstrekkelig truet. Amerikansk etterretning hadde allerede i 1980 fått pålitelig informasjon om sovjetiske militærøvelser som omhandlet invasjon av Iran. Analysene i det amerikanske utenriksdepartementet, NSC og CIA viste også at Sovjetunionen kunne ha et ønske om å invadere landene rundt Persiabukta for å blokkere oljeeksporten gjennom Hormuzstredet og dermed true økonomien til den vestlige verden. Disse analysene ble støttet av Israel, som brukte den kalde krigen til å skaffe seg militær og økonomisk støtte fra USA til sin konflikt med sine arabiske naboer og PLO.

Høsten 1981 hadde amerikanske myndigheter riktignok informasjon som tilsa at ledelsen i Iran hadde nøytralisert en del av den interne motstanden mot regimet og at også venstresiden i landet hadde blitt marginalisert. Det hadde også vært offentlige uttalelser fra Teheran som tilsa at Iran ikke ville la seg styre av verken Sovjetunionen eller USA. Khomeinis «verken øst eller vest»-politikk var kjent i Washington, sammen med iranernes skepsis til Sovjetunionens anti-religiøse holdninger. Det burde bety at frykten for sovjetisk innflytelse i Iran ville ha vært mindre i USA. Imidlertid kom det også meldinger om økende handelssamarbeid mellom Iran og Sovjetunionen. Koblet med at frykten for Sovjetunionen dominerte alle globale trusselbilder i den amerikanske regjeringen, ble selv de mest upålitelige meldinger om sovjetisk innflytelse i Iran tatt på alvor. Strategisk sett var Iran altfor viktig som en oljerik bufferstat mellom Sovjetunionen og Persiabukta til at USA kunne ignorere selv den minste trusselen fra Moskva. Amerikanerne tok derfor flere skritt for å være forberedt på og å minimere muligheten til alt fra økende sovjetisk innflytelse til marxistisk maktovertakelse og sovjetisk invasjon av Iran.

Iransk fremgang i krigen og amerikanske støtte til Irak

Etter at de interne kampene i Iran roet seg høsten 1981 klarte iranske soldater å slå tilbake mot de irakiske invasjonsstyrkene. De iranske militære styrkene var dårligere utrustet enn de irakiske, men langt mer motiverte. Iran hadde også langt flere soldater og benyttet seg av angrepstaktikker med en blanding av presise artilleri- og flyangrep sammen med massive angrepsbølger av iranske soldater. I løpet av våren og forsommeren 1982 klarte iranske styrker å presse de fleste irakiske soldatene ut av Iran, og 13. juli 1982 gikk iranske soldater for første gang over grensen til Irak.

Denne utviklingen i krigen skapte et helt nytt og mer alvorlig trusselbilde for amerikanerne og de arabiske nabolandene til Iran og Irak. Faren var nå overhengende for at Iran kunne beseire Irak og på ny bli en dominerende maktfaktor i Midtøsten. Amerikanerne og deres allierte rundt

Persiabukta fryktet at Khomeini i verste fall kunne innsette et islamsk styre i Bagdad og dermed ha kontroll på oljeproduksjonen i begge landene. Det var også en reell frykt for at Iran kunne eksportere den islamske revolusjonen ved enten selv å invadere naboland eller støtte islamske opprørsgrupper i forsøk på å styrte de sittende regimene i de samme landene. Samtidig hadde Khomeini sagt at veien til Jerusalem gikk gjennom Bagdad, noe som ble oppfattet av USA som en klar trussel mot Israel. Dette trusselbildet erstattet frykten for en sovjetisk invasjon.

Av alle de forskjellige tiltakene USAs planla for å motarbeide en iransk dominans i krigen, var det støtte til Irak som fikk høyeste prioritet. Allerede i februar 1982 tok den amerikanske ledelsen Irak av en liste over land som støttet terrorisme. Dermed kunne amerikanerne innlede handelssamarbeid med landet. Det skulle ikke selges militært utstyr, men mange av varene som ble solgt fra USA, for eksempel transportfly, jetfly og helikoptre, kunne brukes til både sivile og militære formål. Deretter sørget amerikanske myndigheter for at Irak fikk etterretningsinformasjon om iranske troppeplasseringer og -forflytninger. USA sørget også for at Irak fikk kjøpt inn det militære utstyret de trengte, selv om amerikanerne mente at det var dårlig militær ledelse som var irakernes største problem. Det var intern uenighet om støtten til Irak i Utenriksdepartementet, men ledelsen i Reagan-administrasjonen, med forsvarsminister Weinberger og CIA-direktør Casey i spissen, var tilhengere av støtten.

Irans fremgang stanset imidlertid raskt opp og konflikten ble på nytt en stillingskrig hvor irakiske styrker forsvarte seg med blant annet sennepsgass mot massive iranske angrep. Amerikanerne var kjent med irakernes bruk av kjemiske våpen, men tok ingen grep for å stanse de irakiske angrepene mot Iran. Høsten 1983 eskalerte imidlertid krigen igjen til et punkt hvor Iran truet med å stenge Hormuzstredet. Dette fikk amerikanerne til å reagere, og Reagan-administrasjonen bestemte seg derfor i desember 1983 for at de aktivt ville hindre alle forsøk på å stenge for frakten av olje gjennom Persiabukta. Dermed hadde USA gått bort i fra den nøytralitetslinjen de hadde lagt seg på i mars 1981.

Konklusjon: Begrensning og balansering

USAs utenrikspolitikk overfor Iran mellom januar 1981 og desember 1983 handlet først og fremst om å sikre produksjon og fri flyt av olje fra Persiabukta til den vestlige verden. Dette var det klart viktigst målet og styrte langt på vei alle av Reagan-administrasjonens avgjørelser. USA forsøkte å begrense den militære og politiske påvirkningsmuligheten til både Iran, Irak og Sovjetunionen slik at ingen skulle få et overtak i Persiabukta og kunne hindre oljeeksporten til USA og dets allierte. Reagan-administrasjonen måtte imidlertid utføre en balansekunst ved å sjonglere ulike skiftende hensyn. Et sterkt Iran var en trussel mot den regionale balansen og oljeeksporten til Vesten, mens

et sterkt Irak var en trussel mot Israel og USAs tilstedeværelse i Midtøsten. Sovjetisk innflytelse i både Iran og Irak kunne tippe balansestangen i begge retninger. Samtidig måtte USA ta hensyn til Israels sikkerhetsbehov.

Balansegangen førte dermed til at amerikanerne foretok valg som kunne synes motstridende. I tråd med Algerie-avtalen inntok USA offisielt en nøytral holdning til krigen mellom Iran og Irak, men forsøkte likevel å påvirke utviklingen internt i Iran både direkte og indirekte. Amerikanerne forsøkte også å hindre andre land i å selge våpen til Iran, samtidig som de tillot hemmelig våpensalg til Iran fra og via Israel. USA støttet dermed til en viss grad Iran i 1981, men støttet i større grad Irak i 1982 og 1983.

Imidlertid blir dette til en viss grad rasjonelle valg dersom man ser de i et realpolitisk perspektiv. Så lenge Irak hadde overtaket i krigen vurderte amerikanerne det som riktig å la Israel selge amerikanske våpen og reservedeler til Teheran. Dermed kunne Iraks utstyrsmessige fordel utlignes samtidig som det gjorde det mindre attraktivt for Iran å kjøpe sovjetisk produsert utstyr. USA forsøkte likevel å hindre våpensalg fra andre land til Iran for både å hindre at de iranske styrkene ble så sterke at de kunne vinne krigen mot Irak og for å opprettholde den nøytraliteten som Algerie-avtalen krevde. Det var tusenvis av amerikanske borgere og selskaper som hadde rettssaker mot Iran i Haag-domstolen, og det var viktig at det fremstod som at USA ville overholde sine forpliktelser så Iran ikke trakk seg fra avtalen. Da Iran kom på offensiven våren 1982 og trusselbildet endret seg, ba amerikanerne imidlertid Israel om å stanse salget av amerikanske våpen til Iran. Samtidig støttet USA Irak med militær etterretning og handelsavtaler.

Spørsmålet er om Reagan-administrasjonen fulgte en helhetlig plan eller om de kun reagerte på realpolitiske hendelser etter hvert som de oppstod. Det er lite som tilsier det første. Interne dokumenter fra Reagan-administrasjonen viser at amerikanerne ikke situasjonen i Iran godt nok og flere ganger ble tatt på sengen. Det gjorde at administrasjonens øverste ledelse var prisgitt de rådene de fikk fra raskt sammensatte arbeidsgrupper og sjelden kunne utforme en politikk som kunne påvirke hendelser før de inntraff.

William Quandt mente at utenrikspolitikk formes i en interaksjon mellom blant annet beslutningstakernes forutinntatte holdninger og ideologiske ståsted, tilgjengelig informasjon om land, personer og hendelser, byråkratiske grupperingers påvirkningskraft, innenrikspolitiske vurderinger, overgang fra en president til den neste, pågående kriser, strategiske nasjonale interesser og lobbyvirksomhet.⁵⁰¹ Denne analysen treffer spesielt godt på Reagans presidentperiode. Reagan-administrasjonen hadde i begynnelsen av perioden lite informasjon om den

---

⁵⁰¹ Quandt, *Peace Process*, 10.

interne utviklingen i Iran. Når USA først fikk informasjon viste den seg ofte å være falsk, og amerikanerne klarte heller ikke å tolke den informasjonen de fikk. Administrasjonen klarte ikke å forstå iransk utenrikspolitikk, de grunnleggende sosiale og politiske endringene i det iranske samfunnet eller se hvor stor motstanden var i ledelsen i Iran mot å bli styrt av stormaktene.⁵⁰² Administrasjonens beslutningsgrunnlag ble også påvirket av enkeltpersoner i Utenriksdepartementet og NSC-staben, at den arvet Algerie-avtalen etter president Carter og av at den ble påvirket av både Israel og USAs arabiske allierte som flere ganger spilte «kald krig»-kortet.

Konkurransen med Sovjetunionen om verdensdominans gjennom den kalde krigen påvirket nesten alt Ronald Reagan foretok seg utenrikspolitisk, men når det gjaldt Iran var Sovjetunionen kun et av flere elementer som bidro til ustabilitet i regionen og som dermed utgjorde en trussel mot den vestlige verdens energisikkerhet. Frem til sommeren 1982 var den viktigste faktoren i det sovjetiske trusselbildet at ledelsen i Moskva kunne få innflytelse i Iran dersom de interne forholdene i Iran utviklet seg til borgerkrigs- eller anarkilignende tilstander. USA var redd for at grupper på den ekstreme politiske venstresiden i Iran kunne få reell makt og at det ville åpne for sovjetisk påvirkning av den nye iranske ledelsen. Samtidig fryktet USA at dersom Sovjetunionen ikke fikk mulighet til å påvirke prestestyret i Teheran, og Moskva samtidig anså Iran som en sikkerhetstrussel mot Sovjetunionens sørlige grense og tilstedeværelse i Afghanistan, kunne sovjetiske styrker komme til å invadere Iran. Dermed ville Moskva ha muligheten til å stenge Hormuz-stredet for frakt av olje. Mindre tilgang på olje og høyere oljepriser kunne i verste fall føre til en økonomisk nedgang i verden på linje med depresjonen i USA på 1930-tallet og true den kapitalistiske ordenen som den vestlige verden var avhengig av.

Sammenholdt med Reagan-administrasjonens ideologiske holdning til Moskva og kommunismen, ble trusselen fra Sovjetunionen ansett som mye større enn den faktisk var. Samtidig er det mulig at den manglende utenrikspolitiske erfaringen i Reagan-administrasjonen kan ha bidratt. For eksempel sa forsker Thomas L. McNaugher sa i en høring i Representantenes hus allerede i 1983 at grunnen til at USA var så opptatt av en sovjetisk invasjon av Iran var at det var et mye enklere scenario for amerikanerne å forstille seg og planlegge amerikanske tiltak mot enn å forholde seg til intern uro i land i Persiabukta, et iransk gjennombrudd i krigen med Irak eller iranske angrep på oljetankere eller oljeinstallasjoner.⁵⁰³

USAs balansegang hadde imidlertid også en annen globalpolitisk betydning: Reagan-administrasjonens frykt for at USA og Sovjetunionen kunne komme i direkte krig mot hverandre gjennom konflikter mellom de to supermaktens allierte og klientstater. USA mente at ustabile

---

⁵⁰² Herrmann, "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988", 76-77.

⁵⁰³ Høring, Representantenes hus, 27. september 1983, mappe "Iran-Iraq I (09/27/1983-10/20/1983)", RAC boks 6, Fortier Files, RRPL.

regimer, svake politiske institusjoner, ineffektive økonomier og tradisjonelle motsetninger ville skape muligheter for sovjetisk innblanding, som i Afghanistan. Reagan var klar på at USA måtte være forberedt på å handle militært dersom deres regionale allierte ikke klarte å avverge eller dempe eventuelle konflikter som kunne tvinge Sovjetunionen til å bidra med militære styrker, selv om USA først og fremst skulle være klar for direkte konfrontasjoner med Sovjetunionen. Dette er spesielt tydelig i sikkerhetsdirektiv 32 fra mai 1982. Direktivets budskap gikk rett til kjernen i konflikten mellom Iran og Irak. Både Khomeinis og Husseins regimer virket ustabile fra utsiden. Det hadde vært mordforsøk på begge lederne, og det kom rapporter om at både Iran og Irak forsøkte å sette i gang henholdsvis sjiamuslimske og sunnimuslimske opprør i de to landene. Begge landene led økonomisk på grunn av krigen og hadde høy arbeidsløshet. Frykten var således ikke ubegrunnet, og krevde at den amerikanske ledelsen gikk fra å være tilsynelatende nøytral til å ta aktiv stilling i krigen.

I litteraturen om USAs utenrikspolitikk overfor Iran-Irak-krigen er støtten til Irak gitt stor plass. Amerikanske tjenestemenn brukte begrepet «a tilt towards Iraq», som grovt kan oversettes med at amerikanerne «lente seg mot Irak» i krigen med Iran. Samtidig har mange forskere i stor grad ment at amerikanerne dermed støttet Irak fremfor Iran, noe som muligens kunne innebære at USA ønsket at Irak skulle komme seirende ut av krigen. Denne forklaringen er i beste fall unyansert. Den amerikanske støtten til Irak var for å opprettholde balansen mellom de to landene i konflikten. USA ønsket at verken Iran eller Irak skulle vinne krigen og ønsket å begrense begge lands mulighet til å vinne en militær seier.

I mars 1981 inntok USA en offisiell holdning om at de skulle forholde seg nøytrale i Iran-Irak-krigen, at de gikk imot okkupasjon av andre lands territorier og at de ville ta skritt for å beskytte «vennligsinnede stater» i regionen. Dette var delvis i tråd med bestemmelsene i folkeretten hvor nøytralitet innebærer at en stat ikke støtter noen side i en væpnet konflikt mellom andre stater.⁵⁰⁴ Denne såkalte amerikanske nøytraliteten var imidlertid ikke verd papiret den var skrevet på. USA hadde forpliktet seg gjennom Algerie-avtalen til ikke å blande seg i Irans indre forhold, men arbeidet allerede i 1981 aktivt for å påvirke utviklingen internt i Iran, og både støttet og jobbet mot våpensalg til iranerne. I 1982 tok de deretter aktivt side med Irak for å opprettholde balansen gjennom blant annet å fjerne Irak fra listen over land som støttet terrorisme, opprette handelsavtaler og dele etterretningsinformasjon om iranske troppeposisjoner.

På grunn av gisselsaken var det mye fiendtlighet i USA mot det sittende styret i Teheran. President Reagan og CIA-direktør Casey ønsket tidlig i 1981 å fjerne Khomeini. Amerikanske

---

⁵⁰⁴ Peace Resolution Center. "Hague Convention (V) Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, U.S.T.S. 540, 2 A.J.I.L. Supp. 117, entered into force January 26, 1910." <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html>.

tjenestemenn hadde nær kontakt med eksiliranere og vurderte i 1981 om de skulle støtte planer om å gjennomføre et kupp i Iran. Samtidig var det politikere og næringsfolk i USA som heller ønsket å normalisere forholdet til Iran for å gjenoppta et handelssamarbeid. Det var uenighet mellom Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet, Den militære sjefsnemden og CIA, samt innad i Utenriksdepartementet, om det lønte seg å la de to stridende partene trette hverandre ut eller stanse krigen. To uttalelser fra forsvarsminister Weinberger viser den ambivalensen som fantes i USAs ledelse:

Vår offisielle politikk var å være nøytral i konflikten; men de iranske overtrampene mot våre folk, som startet i 1979, gjorde det vanskelig for meg å holde meg nøytral i konflikter hvor Iran deltok. Innimellom klarte vi å formidle at vi «lente oss» mot Irak gjennom offisielle uttalelser og handlinger, men for det meste forsøkte USA ikke å velge side offentlig.⁵⁰⁵

Iran hadde en helt tydelig strategisk betydning for oss, og det var i vår interesse på nytt å etablere et forhold når vi kunne.⁵⁰⁶

Reagans hjertesukk om at han savnet sjahen var et tydelig bilde på at han ønsket seg tilbake til en tid med stabilitet i Persiabukta. Reagan, og mange republikanere med ham, mente også at Carter og demokratene hadde «mistet» Iran ved at de ikke hadde støttet sjahen nok under revolusjonen.⁵⁰⁷ Reagan hadde truffet sjahen i 1978 og var blitt imponert over hans tanker om å modernisere Iran.⁵⁰⁸ Uttalelsen viser også at for amerikanerne var det i mange tilfeller lettere å forholde seg til en autokratisk leder med klare vestlige sympatier enn et nasjonalistisk styre som stod opp mot stormaktene.

Reagans utenrikspolitikk fremsto ikke som klart avvikende fra Carters. Reagan kom til Det hvite hus med ideologiske mål og ønsker, men endte opp med å føre en realpolitisk politikk ikke ulik det Carter gjorde. Carter fremstod i begynnelsen av presidentperioden som et lam, med fokus på menneskerettigheter og fred. Hendelsene i Iran og Afghanistan gjorde imidlertid at Carter endte opp med mye av den samme tøffe utenrikspolitikken som sine forgjengere, og gikk dermed ut av Det hvite hus som en løve. På samme måte klarte heller ikke Reagan å gjennomføre den utenrikspolitikken som han talte om i valgkampen. De utenrikspolitiske ydmykelsene USA hadde opplevd på 1970-tallet, skulle ikke skje igjen, og Reagan gikk derfor hard ut mot den politikken hans forgjenger hadde ført. Imidlertid var den tidligere guvernøren fra California langt ifra den «hardlineren» som han likte å fremstå som. Han innså at Algerie-avtalen kunne være fordelaktig

---

⁵⁰⁵ Weinberger, *Fighting for Peace*, 358: Our official policy was to remain neutral in the conflict; but the Iranian outrages against our people, beginning in 1979, made it difficult for me to remain neutral in any conflict to which Iran was a party. Occasionally we managed to have official United States statements and actions convey that we “tilted” toward Iraq, but for the most part the United States tried not to take sides too publicly.

⁵⁰⁶ Weinberger, *Fighting for Peace*, 356: “Clearly Iran had vital strategic importance to us, and so it was in our interest that we try to reestablish such a relationship when we could.”

⁵⁰⁷ Ansari, *Confronting Iran*, 99; Murray, *US Foreign Policy and Iran*, 40.

⁵⁰⁸ Flamm, “The Reagan Presidency and Foreign Policy”, 127.

for amerikanske borgere og selskaper og endte dermed opp med å «sitte til bords» med de samme «terroristene» som han hadde lovet aldri å forhandle med. Reagan tillot også salg av amerikansk militært utstyr til Iran via Israel og USA kjøpte olje fra Iran når det passet administrasjonens strategiske mål. Både Reagan og Carter hadde hatt et godt forhold til sjahen, og ingen av dem klarte å omstille seg til det nye islamske regimet i Teheran. Irans strategiske posisjon og oljereserver førte til at Reagan og mange i hans administrasjon ikke var villig til å gi opp å få tilbake et samarbeid med Iran. Dermed hadde også Reagan-administrasjonen de første tre årene den samme utenrikspolitiske strategien som de amerikanske administrasjonene hadde fulgt siden Truman: sikre fri flyt av olje gjennom stabilitet i Persiabukta, hindre sovjetisk innflytelse i Midtøsten og bidra til Israels sikkerhet.

Ronald Reagan og hans statsråder og medarbeidere klarte imidlertid ikke å skape en sammenhengende politikk overfor Iran. I stedet snudde de den politiske kappen etter vinden ettersom de så muligheter for å hente gevinster eller minimere tap. Det hjalp heller ikke at administrasjonen til tider var som et flerhodet troll som ikke kunne bestemme seg for hvilket hode som skulle styre. Amerikanerne klarte ikke å påvirke de realpolitiske hendelsene i Persiabukta, og ble et bytte for andre mens de forsøkte å balansere ulike interesser.

Donald Trump må til en viss grad gjennomføre den samme balansegangen i 2020 som Reagan måtte i 1981-1983. USA er riktignok mindre avhengig av å importere olje til eget bruk og er nå i stedet en av verdens største oljeeksportører. Imidlertid er Vesten fortsatt avhengig av olje fra Persiabukta, USA rivaliserer med Russland for innflytelse i regionen, og Israels sikkerhet er fortsatt en kjernesak for den amerikanske administrasjonen.

Primærkilder og litteratur

Dokumenter i Ronald Reagan-biblioteket blir arkivert i bokser knyttet til enkeltpersoner og kontorer i Reagan-administrasjonen. Under følger en liste over forkortelsene som er brukt til å sitere dokumentene fra biblioteket.

RRPL: Ronald Reagan Presidential Library, Simi Valley, California

Baker Files: Baker, James III Files

Boks 2

Bryan Files: Bryan, Patricia Mack Files

Boks OA 19243

Burns Files: Burns, William J. Files

RAC boks 1

Country Files: Executive Secretariat, NSC: Country Files

Boks 36

Dur Files: Dur, Philip Files

Boks 3

Fielding Files: Fielding, Fred Files

Boks 12

Boks 31F

Fortier Files: Fortier, Donald Files

Boks 6

RAC Boks 6

Hodsoll Files: Hodsoll, Francis (Frank) S. M. Files

Boks 2

Kemp Files: Kemp, Geffory Files

Boks 2

Kimmit Files: Kimmit, Robert M. Files

Boks 90301

Lilac Files: Lilac, Robert H. Files

Boks 3

Lilley Files: Lilley, James Files

Boks 2

Meese Files: Meese, Edwin files

CFOA 28

CFOA 160

OA 9451

Country Files: NSC, Executive Secretariat - Country Files

Boks 36

Boks 37

Near East Files: Near East and South Asia Affairs Directorate, NSC: Records

RAC Boks 3

RAC Boks 4

Boks 19

Boks 20

Poindexter Files: Poindexter, John Files

Boks 2

Boks 6

Rostow Files: Rostow, Nicholas Files

RAC boks 21

Saunders Files: Saunders, Richard M. Files

Boks 91579

Speechwriting Files: Speechwriting, White House Office of: Research Office, 1981-1989

Boks 416

Subject Files: Executive Secretariat, NSC; Subject File

Boks 50

Teicher Files: Teicher, Howard Files

RAC Boks 1

Kilder hentet fra hjemmesidene til Ronald Reagan Presidential Library (RRPL) og Ronald Reagan Presidential Foundation and Institute (RRPFI)

Ronald Reagan Presidential Foundation and Institute. "Digital Library, National Security

- Decision Directives.” Sist lest 13. april 2020. <https://www.reaganlibrary.gov/digital-library/nsdds>
- Ronald Reagan Presidential Foundation and Institute. “White House Diaries.” Sist lest 6. mars 2020. <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/white-house-diaries/>
- Ronald Reagan Presidential Library. “Presidential Briefing Papers, 1981 – 1988.” Sist lest 6. mars 2020. <https://www.reaganlibrary.gov/digital-library/presidential-briefing-papers>
- Ronald Reagan Presidential Library. “Public Papers of the President.” Sist lest 6. mars 2020. <https://www.reaganlibrary.gov/sspeeches>
- Ronald Reagan Presidential Library. “Ronald Reagans Major Speeches, 1964-1989.” Sist lest 12. januar 2020. <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/12682c>
- Ronald Reagan Presidential Library. “White House Staff and Office Inventories, 1981-1989.” Sist lest 3. mars 2020. <https://www.reaganlibrary.gov/document-collection/white-house-staff-and-office-inventories#K>

Kilder hentet fra Internett

- The American Presidency Project, “The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress, January 23, 1980”. Sist lest 11. desember 2019. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-state-the-union-address-delivered-before-joint-session-the-congress>.
- CIA. “Iran-Iraq War: Status, Impact, and Prospects, 20. november 1981.” Sist lest 29. februar 2020. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001267222.pdf.
- Haig, A. Meigs. “A new direction in U.S. foreign policy: April 24, 1981.” Washington, D.C.: *U.S. Dept. of State, Bureau of Public Affairs, Office of Public Communication, Editorial Division*. Sist lest 22. september 2019. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=umn.31951002882399y&view=1up&seq=3>.
- Inoye, Daniel og Lee Hamilton. Report on the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair, Appendix C, Chronology of Events. Washington: Publications of the Senate and House Select Committees, 1988. Sist lest 22. mars 2020. <https://hdl.handle.net/2027/mdp.39015034027204>.
- Peace Resolution Center. “Hague Convention (V) Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, U.S.T.S. 540, 2 A.J.I.L. Supp. 117, entered into force January 26, 1910.” Sist lest 18. mai 2020. <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html>

Real History Archives. "The Teicher Affidavit: Iraqgate, 31. januar 1995." Sist lest 8. mars 2020. <http://www.realhistoryarchives.com/collections/hidden/teicher.htm>.

The Times of Israel. "Full text of Donald Trump's speech to AIPAC, 21. mars 2016." Sist lest 11. mars 2020. <https://www.timesofisrael.com/donald-trumps-full-speech-to-aipac/>.

The United States Department of Justice. "Review of Domestic and International Legal Implications of Implementing the Agreement with Iran, January 29, 1981". Sist lest 8. november 2019. <https://www.justice.gov/file/22426/download>.

United Nations. "Resolution 479 (1980) of 28 September 1980." Sist lest 7. mars 2020. [https://undocs.org/S/RES/479\(1980\)](https://undocs.org/S/RES/479(1980)).

------. "Resolution 514 (1982) of 12 July 1982." Sist lest 7. mars 2020. [https://undocs.org/S/RES/514\(1982\)](https://undocs.org/S/RES/514(1982)).

Avisartikler

Ball, George W. "Hostage Deal: "Crime should not pay"." *The Washington Post*, 26. januar 1981. Trykket i The United States Senate. *The Iran Agreements. Hearings Before the Committee on Foreign Relations*. Washington: U.S Government Printing Office, 1981, 286-287.

Bohn, Kevin. "Former American hostages in Iran will receive compensation." *CNN*, 25. desember 2015.

Burns, John F. "Soviet-Iranian Relations: 'Friendly' and 'Profitable'". *The New York Times*. 25. februar 1982.

Crook, Richard. "The history of the yellow ribbon". *BBC*. 7. oktober 2014.

Ingen forfatter. "Cynthia Dwyer Back In the U.S. After Release by Iranians." *The Washington Post*. 12. februar 1981.

------. "U.S. Says 6 Americans Are Being Held in Iran." *The New York Times*. 6. februar 1982.

------. "An American citizen has been released from an Iranian Prison." *United Press International*. 9. november 1982.

------. "Iran threatens to block Strait of Hormuz over US oil sanctions." *The Guardian*. 11. mars 2020.

Khalilzad, Zalmay. "Soviet Interest in Iran." *The New York Times*. 12. mai 1983.

Smith, Hedrick. "Haig, Quick to Leap First in the Pool, Also Makes Some Waves." *The New York Times*. 8. februar 1981.

Taubman, Philip. "U.S. Tries to Back up Haig on Terrorism." *The New York Times*. 3. mai

1981.

Weinraub, Bernard. "U.S. asking Arabs to Press Iran to End War." *The New York Times*. 23. mai 1982.

Weisman, Steven R. "Reagan Takes Oath As 40th President; Promises An 'Era Of National Renewal'". *The New York Times*. 21. januar 1981.

------. "Reagan Dissipates Heat by Delegating Authority." *The New York Times*. 11. oktober 1981.

Bøker, artikler, rapporter og kapitler fra antologier

Adamson, Michael R. "Business and Labor, Deregulation and Regulation." I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 149-166. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.

Alerassool, Mahvash. *Freezing Assets. The USA and the Most Effective Economic Sanction*. London og New York: St. Martin's Press, 1993.

Algar, Hamid. *Islam and Revolution. Writings and Declarations. Imam Khomeini*. London: KPI, 1985.

Anderson, Martin. *Revolution. The Reagan Legacy*. Stanford: Hoover Institution Press, 1990

Ansari, Ali M. *Modern Iran since 1921. The Pahlavis and After*. London: Pearson Education Limited, 2003.

------. *Confronting Iran. The Failure of American Foreign Policy and the Roots of Mistrust*. London: Hurst & Company, 2006.

Axworthy, Michael. *Iran. Empire of the Mind*. New York: Penguin Books, 2007.

------. *Revolutionary Iran. A History of the Islamic Republic*. New York: Penguin Books, 2014.

Beaubouef, Bruce A. *The Strategic Petroleum Reserve: U.S. Energy Security and Oil Politics, 1975-2005*. Texas: A&M University Press, 2007.

Behrooz, Maziar. "Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic". I *Neither East Nor West. Iran, the Soviet Union, and the United States*, redigert av Nikki R. Keddie og Mark J. Gasiorowski, 13-35. New Haven og London: Yale University Press, 1990.

Blight, James G., Janet M. Lang, Hussein Banai, Malcolm Byrne og John Tirman. *Becoming Enemies. U.S.-Iran Relations and the Iran-Iraq War, 1979-1988*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2012.

Brands, Hal. "Inside the Iraqi State Records. Saddam Hussein, "Irangate", and the United

- States.” *The Journal of Strategic Studies*, vol 34, no. 1 (2011), 95-118.
- Brownlee, W. Elliot. “Reaganomics”. The Fiscal and Monetary Politics.” I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 131-148. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Busch, Andrew E. *Reagan’s Victory. The Presidential Election of 1980 and the Rise of the Right*. Lawrence: University Press of Kansas, 2005.
- Bunch, Clea. “Reagan and the Middle East”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 453-468. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Burke, John P. *The Institutional Presidency*. Baltimore og London: The Johns Hopkins University Press, 1992.
- Byrne, Malcolm. *Iran-Contra. Reagan’s Scandal and the Unchecked Abuse of Presidential Power*. Kansas: University Press of Kansas, 2014.
- Cannon, Lou. *President Reagan. The Role of a Lifetime*. New York: Public Affairs, 2000.
- Carswell, Robert og Richard J. Davis. “Crafting the Financial Settlement”. I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 201-234. New Haven og London: Yale University Press, 1985.
- . “Economic and Financial Pressures”. I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 173-200. New Haven og London: Yale University Press, 1985.
- Carter, Jimmy. *Keeping faith. Memoirs of a President*. Toronto og New York: Bantam Books, 1982.
- Charlotin, Damien. “A Data Analysis of the Iran–US Claims Tribunal’s Jurisprudence. Lessons for International Dispute-Settlement Today”. *Journal of International Dispute Settlement*, Volume 10, Issue 3 (2019), 443–471.
- Christison, Kathleen. *Perceptions of Palestine. Their Influence on U.S. Middle East Policy*. Berkley, Los Angeles og London: University of California Press, 1999.
- Chubin, Shahram. “Iran”. I *The Cold War and The Middle East*, redigert av Yezid Sayigh og Avi Shlaim, 216-249. Oxford: Clarendon Press, 2003.
- Chubin, Shahram og Charles Tripp. *Iran and Iraq at War*. London: I.B. Tauris & Co Ltd, 1988.
- Combs, Nancy Amoury. «Carter, Reagan, and Khomeini: Presidential Transitions and International Law». *Hastings Law Journal* 52, no. 2 (2001): 303-440.
- Cooley, John K. *An Alliance Against Babylon. The U.S., Israel, and Iraq*. London: Pluto Press, 2005

- Daalder, Ivo H. og I. M. Destler. *In the Shadow of the Oval Office. Profiles of the National Security Advisers and the Presidents They Served – From JFK to George W. Bush*. New York, London, Toronto og Sydney: Simon & Schuster, 2009.
- Donovan, John C. *The Politics of Poverty*. Indianapolis, IN: Pegasus, 1973.
- Edwards III, George C. og Stephen J. Wayne. *Presidential Leadership – Politics and Policy Making*. Stamford, CT: Cengage Learning, 2014.
- Ehrman, John. “Domestic Policies and Issues”. I *Debating the Reagan Presidency*, redigert av John Ehrman og Michael W. Flamm, New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009.
- Elsea, Jennifer K. “The Iran Hostages: Efforts to Obtain Compensation. CRS Report, November 2, 2015”. *Congressional Research Center*. Washington D.C: Congressional Research Service, 2015.
- Faber, David. *Taken Hostage. The Iran Hostage Crisis and Americans First Encounter with Radical Islam*. Princeton og Oxford: Princeton University Press, 2005.
- Fayazmanesh, Sasan. *The United States and Iran. Sanctions, Wars and the Policy of Dual Containment*. London og New York: Routledge, 2008.
- Fessler, Pamela. “Congress and Iraq: A Chronology of a Decade’s Debate over Relations.” *Congressional Quarterly Weekly Report*, Vol.49 (17) (1991), 1070-1071.
- Flamm, Michael W. “The Reagan Presidency and Foreign Policy”. I *Debating the Reagan Presidency*, redigert av John Ehrman og Michael W. Flamm, New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009.
- Gaddis, John Lewis. “The Foreign Relations of the Reagan Administration.” I *Reagan and the World*, redigert av David E. Kyvig, 17-38. New York: Greenwood Press, 1990.
- Gergen, David. *Eyewitness to power, the essence of leadership, Nixon to Clinton*. New York, London, Toronto, Sydney og Singapore: Simon & Schuster, 2000.
- Gibson, Bryan R. *Covert Relationship. American Foreign Policy, Intelligence, and the Iran-Iraq war, 1980-1988*. Santa Barbara, Denver og Oxford: Praeger, 2010.
- . *Sold out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War*. New York: Palgrave MacMillan, 2015.
- Gregg, Heather S. “Reagan and Terrorism”. I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 359-376. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Hahn, Peter L. *Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East since 1945*. Washington D.C.: Potomac Books, 2005.
- Haig jr., Alexander M. *Caveat. Realism, Reagan, and Foreign Policy*. London: Weidenfeld

- and Nicolson, 1984.
- Halchin, L. Elaine. "Presidential Transitions: Issues Involving Outgoing and Incoming Administrations. CRS Report, 29. september 2016". *Congressional Research Service*. Washington D.C: Congressional Research Service, 2016.
- Halliday, Fred. «The Reagan Administration and the Middle East». I *Crisis and Confrontation. Ronald Reagan's Foreign Policy*, redigert av Morris H. Morley, 131-157. Totowa, New Jersey: Rowman & Littlefield, 1988.
- Herrmann, Richard. "The Role of Iran in Soviet Perceptions and Policy, 1946-1988". I *Neither East Nor West. Iran, the Soviet Union, and the United States*, redigert av Nikki R. Keddie og Mark J. Gasiorowski, 63-99. New Haven og London: Yale University Press, 1990.
- Hooglund, Eric. "Reagan's Iran. Factions behind US Policy in the Gulf." *Middle East Report*, no. 151 (1988), 28-31.
- . "The Policy of the Reagan Administration toward Iran." I *Neither East Nor West. Iran, the Soviet Union, and the United States*, redigert av Nikki R. Keddie og Mark J. Gasiorowski, 13-35. New Haven og London: Yale University Press, 1990.
- Hooton, E.R., Tom Cooper og Farzin Nadimi. *The Iran-Iraq War. Volume 1: The Battle for Khuzestan, September 1980-May 1982*. Solihull, England: Helion & Company, 2016
- . *The Iran-Iraq War. Volume 2: Iran Strikes Back, June 1982-December 1986*. Solihull, England: Helion & Company, 2016.
- Howell, William G. og Kenneth R. Mayer. "The Last One Hundred Days". *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 35, no. 3 (2005), 533-553.
- Ingen forfatter. "The Kurds Trust a Bad Ally." *MERIP Reports*, no. 38 (1975): 25-26.
- Inoye, Daniel og Lee Hamilton. *Report on the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair, Appendix C, Chronology of Events*. Washington: Publications of the Senate and House Select Committees, 1988.
- Jackson, Robert og Georg Sørensen. *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Jensehaugen, Jørgen. "A Palestinian window of opportunity? The PLO, the US and the Iranian hostage crisis". I *British Journal of Middle Eastern Studies* (2019) DOI: 10.1080/13530194.2019.1661646.
- Jentleson, Bruce W. *With friends like these. Reagan, Bush, and Saddam 1982-1990*. New York og London: W.W. Norton & Company, 1994.
- Johnson, Rob. *The Iran-Iraq War*. London: Palgrave Macmillan, 2011.

- Jordan, Hamilton. *Crisis. The Last Year of the Carter Presidency*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1982.
- Katzman, Kenneth. "Iran: U.S. Policy and Options. CRS Report for Congress. January 14, 2000". *Congressional Research Center*. Washington D.C: Congressional Research Service, 2000.
- Kessel, John H. "The Structures of the Reagan White House." *American Journal of Political Science* 28, no. 2 (1984): 231-58.
- Khalidi, Rashid. *Sowing Crisis. The Cold War and American Dominance in the Middle East*. Boston: Beacon Press, 2009.
- Khoury, Philip S. "The Reagan Administration and the Middle East." I *Reagan and the World*, redigert av David E. Kyvig, 67-96. New York: Greenwood Press, 1990.
- Lagergren, Gunnar. "The Formative Years of the Iran-United States Claims Tribunal". *Nordic Journal of International Law*, 66 (1997), 23-32.
- Levey, Zach. *Israel and the Western Powers, 1952-1960*. London: The University of North Carolina Press, 2000.
- Lowenfeld, Andreas F., Lawrence W. Newman og John M. Walker, jr. *Revolutionary Days. The Iran Hostage Crisis and the Hague Claims Tribunal*. New York: Juris Publishing, Inc., 1998.
- Lundestad, Geir. *Øst, vest, nord, sør. Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Massaroni, Christopher. "The United States-Iran Hostage Agreement: A Study in Presidential Powers." *Cornell International Law Journal*, Vol. 15 (1982), 150-201.
- Maynard, Christopher. "The Troika: James Baker III, Edwin Meese III, and Michael Deaver." I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 529-545. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Mieczkowski, Yanek. "Reagan Runs. His Campaigns for the Presidency". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 54-69. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Moin, Baqer. *Khomeini. Life of the Ayatollah*. London og New York: I. B. Tauris, 2009.
- Moinuddin, Hasan. *The Charter of The Islamic Conference and Legal Framework of Economic Co-operation among its Member States*. Oxford: Clarendon Press, 1987.
- Murray, Donette. *US Foreign Policy and Iran. American-Iranian Relations since the Islamic Revolution*. London og New York: Routledge, 2010.
- Neustadt, Richard E. *Presidential Powers and the Modern Presidents. The Politics of Leadership from Roosevelt to Reagan*. New York: The Free Press, 1990.

- Newmann, William W. "The Structures of National Security Decision Making: Leadership, Institutions, and Politics in the Carter, Reagan, and G. H. W. Bush Years." I *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 34, no 2 (2004), 272-306.
- Noreng, Øystein. *Crude Power. Politics and the Oil Market*. London: I.B. Tauris Publishers, 2006.
- North, Oliver og William Novak. *Under Fire. An American Story*. New York: Post Hill Press, 2018.
- Owen, Robert B. "Final Negotiations and Release in Teheran". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 297-324. New Haven og London: Yale University Press, 1985.
- Paulauskas, Michael V. "Reagan, The Soviet Union, and the Cold War, 1981-1985". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 276-294. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Parsi, Trita. *Treacherous Alliance. The Secret Dealings of Israel, Iran and the U.S.* New Haven og London: Yale University Press, 2008.
- Pfeiffner, James P. "The Paradox of President Reagan's Leadership." *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 43, no 1 (2013), 81-100.
- Pitty, Roderic. "Soviet Perceptions of Iraq". *Middle East Report*, no. 151 (1988), 23-27.
- Pressman, Jeremy. "Understanding the US-Israeli Alliance". I *US Foreign Policy in the Middle East. From American Missionaries to the Islamic State*, redigert av Geoffrey F. Gresh og Tugrul Keskin, 105-117. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018.
- Preston, Andrew. "A Foreign Policy Divided Against Itself. George Shultz versus Caspar Weinberger". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 546-564. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Quandt, William B. "Saudi Views of the Iranian Revolution." I *Iran Since the Revolution. Internal Dynamics, Regional Conflict, and the Superpowers*. New York: Columbia University Press, 1985.
- . *Peace Process. American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*. Berkley og Los Angeles: University of California Press, 2005.
- Razoux, Pierre. *The Iran-Iraq War*. Cambridge, MA, og London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2015.
- Reagan, Ronald. *An American Life*. New York: Pocket Books, 1990.
- . *The Reagan Diaries*. Redigert av Douglas Brinkley. New York: HarperCollins Publishers, 2007.

- Regan, Donald T. *For the Record. From Wall Street to Washington*. London: Hutchinson, 1988.
- Rogan, Eugene. *Araberne. Historien om det arabiske folk*. Oslo: Gyldendal, 2009.
- Rossinow, Doug. *The Reagan Era. A History of the 1980s*. New York: Columbia University Press, 2015.
- Rubin, Barry. "The Reagan Administration and the Middle East". I *Eagle resurgent? The Reagan Era in American Foreign Policy*, redigert av Kenneth A. Oye, Robert J. Lieber og Donald Rothchild, 3-40. Boston og Toronto: Little, Brown and Company, 1987.
- Rudalevige, Andrew. "The Structure of Leadership: Presidents, Hierarchies, and Information Flow." I *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 35, no 2 (2005), 333-360.
- Sadjadpour, Karim. "The Supreme Leader". I *The Iran Primer. Power, Politics and U.S. Policy*, redigert av Robin Wright, 11-14. Washington: United States Institute of Peace Press, 2010.
- Salberg, Mari. "*Conventional Wisdom*". *U.S. Policy Towards Iran 1969-1979*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2018.
- Saunders, Harold H. "Diplomacy and Pressure, November 1979 – May 1980". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 72-143. New Haven og London: Yale University Press, 1985.
- . "The Crisis Begins". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 35-71. New Haven og London: Yale University Press, 1985.
- Scott, James M. "Reagan's Doctrine? The Formulation of an American Foreign Policy Strategy." I *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 26, No. 2 (1996), 1047-1061.
- Shlaim, Avi. *The Iron Wall. Israel and the Arab World*. New York og London: W. W. Norton & Company, 2014.
- Shultz, George P. *Turmoil and Triumph. My years as Secretary of State*. New York og Don Mills, Ontario: Scribner's, 1993.
- Sick, Gary. *All fall down. America's Fateful Encounter with Iran*. London: I. B. Tauris & Co. Ltd, 1985.
- . "Military Options and Constraints". I *American Hostages in Iran. The Conduct of a Crisis*, redigert av Paul H. Kreisberg, 144-172. New Haven og London: Yale University Press, 1985.
- . *October Surprise. America's Hostages in Iran and the Election of Ronald Reagan*. London og New York: I.B. Taurus & Co Ltd, 1991.

- . "The United States in the Persian Gulf. From Twin Pillars to Dual Containment." I *The Middle East and the United States. History, Politics, and Ideologies*, redigert av David W. Lesch og Mark L. Haas. New York og London: Routledge, 2018.
- Siekmeier, James F. "The Iran-Contra Affair". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 321-338. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Skinner, Kiron K. "The Beginning of a New U.S. Grand Strategy. Policy on Terror during the Reagan Era." I *Reagan's Legacy in a World Transformed*, redigert av Jeffrey L. Chidester og Paul Kengor, 101-123. London: Harvard University Press, 2015.
- Smith, Hedrick. *The Power Game. How Washington Works*. New York: Ballantine Books, 1996.
- Speakes, Larry og Robert Pack. *Speaking Out. The Reagan Presidency from Inside the White House*. New York: Scribner, 1988.
- St. Marie, Joseph J. og Shahdad Naghshpour. *Revolutionary Iran and the United States. Low-intensity Conflict in the Persian Gulf*. Surrey og Burlington: Ashgate, 2011.
- Stockman, David A. *The Triumph of Politics. How the Reagan Revolution Failed*. New York: Harper & Row, 1986.
- Tagavi, Jiman. "The Iran-Iraq War: The First Three Years." I *Iran Since the Revolution. Internal Dynamics, Regional Conflict, and the Superpowers*. New York: Columbia University Press, 1985.
- Tanter, Raymond. *Who's at the Helm? Lessons of Lebanon*. Boulder, San Francisco og Oxford: Westview Press, 1990.
- Teicher, Howard og Gayle Radley Teicher. *Twin Pillars to Desert Storm. America's Flawed Vision in the Middle East From Nixon to Bush*. New York: William Morrow and Company, Inc., 1993.
- Tower, John, Edmund S. Muskie og Brent Scowcroft. *The Tower Commission report. The full text of the President's Special Review Board*. New York: Times Books og Bantam Books, 1987.
- United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on Europe and the Middle East. *Developments In the Persian Gulf, June 1984: Hearing Before the Subcommittee On Europe And the Middle East of the Committee On Foreign Affairs, House of Representatives, Ninety-eighth Congress, Second Session, June 11, 1984*. Washington: U.S. G.P.O., 1984.
- United States. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Task Force to Investigate

- Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980. *Joint Report of the Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of American Hostages by Iran in 1980, January 3, 1993*. Washington: U.S. G.P.O., 1993.
- United States Senate. "Hearing Before the Subcommittee on Near Eastern and South Asian Affairs of the Committee on Foreign Relations on the Change in Department of Commerce Regulations on Exports to Iraq, South Africa, Syria, and South Yemen, March 18, 1982."
- Vikør, Knut S. *Mellom Gud og stat. Ei historie om islamsk lov og rettsvesen*. Oslo: Spartacus Forlag AS, 2003.
- Waage, Hilde Henriksen. *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013.
- Walcher, Dustin. "The Reagan Doctrine". I *A companion to Ronald Reagan*, redigert av Andrew L. Johns, 339-358. Chichester: Wiley Blackwell, 2015.
- Walsh, Lawrence E. *Iran-Contra. The Final Report*. New York: Times Books, 1994.
- Warshaw, Shirley Anne. *Powersharing. White House-Cabinet Relations In The Modern Presidency*. New York: State University of New York Press, 1996.
- Weinberger, Caspar W. *Fighting for Peace. Seven Critical Years in the Pentagon*. New York: Warnes Books, 1991.
- Wells, Tim. *444 Days. The Hostages Remember*. San Diego, New York og London: HBJ, 1985.
- Wills, David C. *The First War on Terrorism. Counter-Terrorism Policy during the Reagan Administration*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003.
- Westad, Odd Arne. *The Cold War. A World History*. London: Penguin Books, 2017.
- Zabih, Sepehr. *Iran Since the Revolution*. London og Canberra: Croom Helm, 1982.